Mustafa Kemal ATATÜRK

MEDENİ BİLGİLER

Türk Milletinin
El Kitabı

TOPLUMSAL
DÖNÜŞÜM
YAYINLARI

2. BASKI

Medeni Bilgiler / Türk Milletinin El kitabı

Toplumsal Dönüşüm Yayınları	06
Araştırma ve İnceleme	06
Yazarı	Mustafa Kemal ATATÜRK
Kaleme Alan	Prof. Dr. Afet İNAN
Günümüz Türkçesi	Neriman AYDIN
Genel Yayın Yönetmeni	Hatice BAHTİYAR
Yayın Editörü	Mehmet Sabri KILIÇ
Yayın Hakları: © copright	Bu kitabın yayın hakkı, yazarıyla yapılan sözleşme gereği Toplumsal Dönüşüm Yayınları'na aittir. Kaynak gösterilmeden kitaptan alıntı yapılamaz. Yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.
ISBN	978-605-4425-00-6
Yayıncı Sertifika No:	16241
1. Basım	Ekim 2008
2. Basım	Eylül 2010
Görsel Yönetmen	Kamil TEMİZEL www.kamiltemizel.com
Elektronik Posta	toplumsaldonusum@gmail.com www.toplumsalhaber.com
Dizgi ve Sayfa Tasarımı	Hasan DEMİR
Genel Dağıtım	GÖL KİTAP BAS. YAY. DAĞ. golkitap@gmail.com www.golkitap.com Cagaloglu Yokuşu Feyzibey Işhanı No: 4/14 Cagaloglu/İstanbul Tel-Faks: (0212) 526 57 57
Baskı Cilt	Arı Matbaası Tel: (0212) 493 34 55 İstanbul

İçindekiler

Giriş 19
Açıklama 33
Birinci Kitap
Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Neden Söz Eder? 37
Millet 40
Türk Milletinin Görüşü 40
Türk Dili 41
Türk Yurdu 41
Türklerin Kökeni ve Oluşum Biçimi 42
Ahlak Hakkında Görüş 42
Milli Duygu 43
Medeni Duygu 44
Diğer Milletlerin Oluşum şekli 45
Milletin Genel Tanımı 47
Milliyet İlkesi 48
Türk Milliyetçiliği 48
Devlet 49
Egemenlik 50
Devletin Egemenliği ve Devlette Egemenlik 51
Devlet şekilleri 52
Demokrasi İlkesinin Kapsamı 53
Demokrasi İlkesinin Tarihi Gelişimi 54
Demokrasi İlkesinin Belirgin Özellikleri 55
Cumhuriyet 57
Hükümdarlık, Oligarşi 58
Türk Devletinin Esas Örgütü 59
Türkiye'de Cumhuriyet Nasıl Kuruldu? 61
Demokrasiye Aykırı Çağdaş Akımlar 67
İlk Hak, İlk Görev ve Hak İle Görevin İlişkisi 70
Hak ve Görevi Hukuk Kuralları Belirler, Devlet Uygular 70
Yaptırımlar 71
Hakkı Bizzat Yerine Getirmek Hak Olmaz 71
Vatandaşa Karşı Devletin Görevleri 72
Hürriyet 79
Hürriyetin Tarihi Gelişimi 79
Bireysel Hürriyet 81

Sosyal ve Medeni Hürriyet 82
Hürriyetin Çeşitli Şekilleri 84
Hoş Görme, Hoşgörü (Tolerance) 87
Kamuoyu 91
Kamuoyunun Kendi Kendine Örgütlenmesi 92
Gazeteler 94
Dernek Kurulması 95
Öğrenim Hürriyeti 96
İhbar ve şikâyet Hakkı 97
Bireysel Hak ve Siyasi Hak 97
Hürriyetin Korunması ve Yaptırımları 98
Olağanüstü Hal 99
Eşitlik 101
Sosyal Yardım 102
İş Bölümü 103
Hürriyet 105
Bağlılık 107
Bağlılık (Solidarité) İnsanlar Birbirine Bağlıdır 107
Çalışmak-Meslek 110
Meslek Nasıl Seçilir ve Yapılır 113
Vatandaşın Devlete Karşı Görevleri 116
Seçim 117
Seçim Hakkında Genel Bilgiler 117
Demokraside Hükümet Şekilleri 117
1. Doğrudan Hükümet 118
2. Yarı Doğrudan Hükümet Semi-Direct 119
Yarı Doğrudan Hükümet Şekilleri 119
Halkın "Veto" Hakkı 120
Halkın Kendisinin Girişim Hakkı 120
Temsili Hükümet 121
Temsilciler Kimdir? Temsilci ve Memurlar 121
Temsili Rejim 121
Seçmen Heyeti 122
Seçim Nedir? 123
Çoğunluk İlkesi 124
Nispi Temsil 124
Seçim Hem Görev Hem de Haktır 126
Sınırlanmış Oy 127
Kadınların Seçme Hakları 128
İş Bölümü Düşüncesi 128
Türkiye'de Milletvekili Seçiminin Yasal Şekli ve Yolu 134
Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşu 134
Milletvekili Seçmek Hakkı ve Seçilmek Yetkisi 134
Kimler Milletvekili Olamaz 134

Seçim Döneminin Süresi 134
Dönemin Uzatım Olanağı 135
Seçim Çevreleri 135
Esas Defterleri 135
Genel Seçimin Başlangıç Hazırlığı ve Tarihi 135
Türkiye'de Şimdi Seçim İki Derecelidir 136
Kimler Birinci Seçmen Olamaz 136
Halen Görevde Bulunan Asker ve Jandarma Personelinin İstisnası 136
Seçmen Listeleri Üzerinde İnceleme ve Soruşturma Yapılması ve Süresi 137
Seçmen Listelerinin Asılması ve Süresi 137
Teftiş Heyetine İtiraz Hakkı ve Bu Konuda Yapılacak İşlem 138
Bir Seçim Evresinden Kaç Milletvekili Çıkacağının Tespit Şekli 138
İkinci Derece Seçmene Yönelik İşlem 139
İkinci Seçmenlerin Seçimi 139
Bucaklarda Geçici Seçim Heyetleri 140
İkinci Derece Seçmen Seçiminin Yürütme Şekli 140
İlçe Merkezlerinde Yapılacak İşlem 141
Milletvekili Seçimi 142
Milletvekili Seçimi İşleminin Hareket Şekli 143
İl Merkezince Yapılacak İşlem 143
Milletvekili Olanlar, Eşit Oy Alanlar 143
Birkaç Seçim Çevresinden Milletvekili Olanlar 144
Milletvekilliği Tutanaklarının Düzenlenmesi 144
Kısmi Seçim 144
Cezalar 145
Vergi 147
Vergi Hakkında Genel Bilgiler 147
Vergi, Vatandaş için Bir Görevdir 148
Vergi Kaynakları 148
Dolaysız Vergiler 149
Dolaysız Vergilerin Faydaları ve Zararları 151
Dolaylı Vergilerin Fayda ve Zararları 151
Tek Vergi ve Çok Vergiler 155
Paylaştırmak ve Tek Oranlı Vergiler 157
Vergiler Hangi Şekilde Olmalıdır? 159
Vergi Görevinin Önemi ve Tarihçesi 163
Türkiye Cumhuriyeti'nde Vergi Sistemi 166
Vergilerimizin Çeşitleri 166
Vergiden İstisna 168
Geçici istisnalar 168
Arazi Vergisini Kim Verir 169

Ürünü Zarar Gören Arazinin Vergisi 169
Yüzölçümü ve Değerlerin Tahmini 169
Vergi Oranları 171
Vergi Nasıl Verilir 172
Özel Değişiklikler 172
Özel Orman Vergileri 172
Bina Vergisi 172
Bina Vergileri Hangi Esaslar Üzerinden Alınır 173
Vergiden İstisna 174
Kullanılmayacak Halde ve Yararlanılamayan Binalar 176
Bina Vergisi Kimden Alınır 176
Bina Gelirlerinin Tahmini ve Verginin Oranı 176
Bina Gelirlerini Kimler Belirler 177
Hayvan Vergileri 179
Hayvan Vergisini Kim Verir 180
Vergiye Tabi Hayvanların Belirlenmesi 180
Hayvanların Taşınması 181
Hayvan Vergisi Tutarları 181
Verginin Tahakkuku 182
Hayvan Vergisinin Ödenmesi 182
Kazanç Vergisi 182
Kazanç Vergisine Tabi Kazançlar 183
Kazanç Vergisinin İstisnaları 184
İzin veya Ünvan Tutanağı 185
Kazançları İçin Beyanname Verenler 185
Memurlar, Hizmetliler ve İşçilerin Vergisi 187
Kendiliğinden Belirleme 187
Kazanç Vergisi Oranları 187
Verginin Ödeme Zamanları 190
Maden Vergileri 190
Veraset ve İntikal Vergisi 191
Vergiden İstisnalar 191
İntikal Eden Malların Değerlerinin Belirlenmesi 193
Vergi Şeklinin Hesaplanması 193
Verginin Ödenmesi 194
Tahsilât İşleri 194
Dolaysız Vergiler Tahsilâtından Yerel Yönetimlere
Ait Paylar 195
Dolaylı Vergiler 197
Gümrük Vergileri 197
Ardiye ve Diğer Vergiler 202
İşlem Vergisi 203
Vergiden İstisnalar 203
Verginin Oranı 205
Vergi Nasıl Tahakkuk Ettirilir 205

Vergi Nasıl Ödenir 206
Ceza **207**
İç Tüketim Vergisi Eğlence ve Özel Tüketim Vergisi 207
Şeker ve Petrol Tüketim Vergisi 208
Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisi 209
Oyun Araçları Vergisi 209
Kara ve Deniz Av Vergileri 209
Taşıma Vergisi 210
Gemi Vergileri 211
Damga Vergisi 211
Tapu Harç ve Kayıtları İçin Alınan Paralar 212
Mahkeme Harçları ve Kayıtları İçin Alınan Paralar 212
Hayvan Sağlık Kayıt Vergisi 213
Tekeller 213
Tütün ve Diğerleri 213
Tuz 214
İspirto ve İspirtolu İçkiler 215
Kibrit ve Çakmak 215
Silah, Fişek, Patlayıcı Madde ve Av Saçması 216
Devlet Bütçesindeki Diğer Gelirler 217
Ekonomik Kriz Vergileri 217
Yol Vergisi Verginin Özellikleri 218
Yol Vergisinin Tahsili ve Paylaşımı 219
Yerel Yönetim ve Belediye Vergileri 220
İl Bütçesi ve Özel Muhasebe 220
Belediyenin Geliri 221
Askerlik 227
Askerlik Görevi 227
Çağdaş Bir Ordunun Örgütünde Neler Vardır? 229
Kumandanlık 230
Kumandanların Genel Özellikleri 230
Hava Filoları 232
Donanma 232
Ordu Kuvvet ve Örgütünde Ekonomik Etkenler 232
Ordu Hayatı 233
Orduların Gerekliliği 234
Savaş Yönetimi ve Siyaset 237
Ordu Okuldur 241
Asker Olmadan Önce ve Olduktan Sonra Askerlik İşlemlerine İlişkin Kısa Bilgiler 243
Askerlik Çağı 243
Muvazzaflık Süresi 243
Kısa Hizmetli Asker 243
Yedek Subaylık 244
Gönüllü Askerlik 246

Askerlik Çağının Çeşitli Dönemleri ve Yoklama Dönemleri 246
Bedel Verecekler 249
Göçmenler ve İltica Edenler 250
Askere Çağırma 250
Terhis 251
Yedeklerin Çağrılması, Hareket Şekli, Gelmeyenlerin Cezası 252
Askere Gidenlerin Muhtaç Ailelerine Yardım 252
Cezalarına İtiraz Edecekler 252
İzinli ve Hava Değişimli Erler 253
Yaşlarını Değiştirenler 253
Saklılar 253
Hile ve Aldatma Yolunu Deneyenler 254
Firar Edenler (Askerden Kaçanlar) 254
İkinci Kitap
Başlarken 259
Anayasa (Teşkilatı Esasiye) 261
Tanımı 261
Değişiklik 261
Anayasanın (Teşkilatı Esasiyenin) Tarihçesi 262
Yeni Anayasamız (Teşkilatı Esasiye Yasamız) 265
Türkiye Anayasasının (Teşkilatı Esasiye) Ruhu 266
Yasama Yetkisi 266
Yürütme (İcra) Kuvveti) 266
Cumhurbaşkanı 266
Cumhurbaşkanına Vekâlet 267
Cumhurbaşkanının Hak ve Görevleri 267
Yürütme (İcra) Kuvveti Cumhurbaşkanının Sorumluluğu 268
Hükümet 270
Hükümet Meclis Karşısında Görev ve Sorumluluğu 270
Milletvekillerinin Görevi 271
Tüzükler, Yönetmelikler, Kararnameler ve Yazılı Emirler 271
Milletvekillerinin Sorumluluğu 272
Siyasi Sorumluluk 273
Milletvekillerinin Vekilliklerinin Düşürülmesi Ne Demektir? 273
Mali ve Cezaya Dayalı Sorumluluk 274
Yüce Divan 274
Bakanların Sayısı 275
Türkiye Büyük Millet Meclisi 276
Meclis'in Başlıca Görevleri 276
Meclis'in Kuruluşu 277

Milletvekillerinin Yemini 277
Başkanlık Divanı 277
Meclisin Esası (İç yüzü) 278
Meclisin Toplanması ve Tatili 278
Milletvekilliğinin Konumu 279
Milletvekilinin Söz Serbestliği 280
Milletvekillerinin Tutuklanması ve Yargılanmaları ve Yasama Dokunulmazlıkları 280
Milletvekilliğinin Kalkması 281
Mecliste Görüşme ve Güvenlik 281
Meclisin İşlemesi 283
Milletvekilleri 283
Milletvekillerinin Yasama Görevi 283
Milletvekillerinin Örgütlenme (Teşkilat) Görevleri 284
Hükümet Kurmak 284
Milletvekillerinin Kontrol Görevi 285
Soru 285
Gensoru 286
Meclis Soruşturması 287
Sorumluluğu Olmayan İşler Hakkında Meclis Soruşturması 287
Komisyonlar 288
Komisyonların Görevi 288
Komisyonlara Ayrılma 289
Dilekçe ve Meclise Şikâyet 290
Karma ve Geçici Komisyonlar 292
Komisyonların Kuruluşu ve Çalışması 292
Komisyonların Seçimi 293
Genel Kurul 294
İçeriği 296
Görüşme 295
Karar 296
Dinleyiciler 297
Söz Almak ve Söylemek 297
Görüşme Kaydı 297
Yasa 299
Yasanın Tanımı ve Kapsamı Yorumlar 299
Yasa Teklifi 300
Yasaların Genel Kurulda Görüşülmesi 300
İkinci Görüşme 301
Yasalara Uymak ve Saygı Göstermek 302
Bütçe 303
Bütçenin Kapsamı 303
Gelirler, Masraflar ve Bütçenin Denkliği 303
Bütçenin Hazırlanması 304

Bütçe Görüşmesi 304
Bütçenin Uygulanması 305
Muhasebe Divanı 306
Görevi 306
Örgütlenmesi 306
Devlet Şurası 306
Esas Görevleri 307
Örgütlenme Şekli 307
Daireler ve Görevleri 307
Siyasi Partiler 309
Kapsamı 309
Parti Programı ve Tüzükleri 309
Parti Arkadaşlığı 309
Bir Siyasi Partiye Girmek İçin 310
Partide Güven ve Ülkü 310
Partilerin Amacı 310
Siyasi Partilerin Sakınacağı Noktalar 311
Mecliste Partiler 311
Parti Kongreleri 312
Muhalif Partiler 312
Hükümet Örgütü 313
Başbakanlık 313
Bakanların Değişmesi 314
Başbakanın Cumhurbaşkanı ile İlişkileri 315
Başbakanın İstifası 316
Başbakanlık Örgütü 316
Devlet Örgütü Arasında İşbirliği 317
Bir Bakanlığın Yönetim Tablosu Müsteşar 318
Bakanlıklarda Birbirine Benzeyen Örgüt 319
Teftiş (Denetleme) 319
Teftiş Kurulunun Kapsamı 320
Muhasebe 320
Hukuk Müşaviri 321
Özel Kalemler 321
Personel İşleri Müdürlüğü 321
Döküman (Evrak) Müdürlüğü 322
Diğer Örgüt 322
Adalet 323
Bakanlıkların Durumları, Görevleri ve Örgütleri 323
Bakanlık Örgütü 323
Mahkemeler 324
Hâkim 324
Yeni Mahkemeler, Yeni Kanunlar 324
Mahkemelerin Görevleri 325
Yargı Hakkı ve Mahkemelerin Bağımsızlığı 325

Hükümlerin Kesinliği 326
Mahkeme Değiştirmek 326
Mahkeme Örgütleri 327
Temyiz Mahkemesi 328
Kararların Temyizi 328
Temyiz Genel Kurulları 329
Karar Düzeltmesi 329
Muhakemenin İadesi 329
Hâkimin Reddi 330
Davaların Türü 330
Askeri Mahkemeler 331
Hukuk Davalarının Görülmesi Yetki 331
Dava Açmak 331
Soruşturma Aşaması 331
Mahkeme ve Yüz Yüze (vicahi) Karar 332
Uzaktan (gıyabi) Karar 332
Kanıtlar 333
Açıkça Söylemek 333
Senet 333
Bilirkişi 334
Tanık 334
Yemin 334
Ceza Davaları Kapsamı 334
Suç 335
Suç ve Hata 335
Gözle Görülen Suç 336
Ağır Cezalar Ölüm Cezası 336
Ağır Hapis Cezası 337
Hapis Cezası 338
Sürgün Cezası 338
Ağır Para Cezası 338
Kamu Hizmetlerinden Yasaklama Cezası 339
Hafif Cezalar Hafif Hapis Cezası 339
Hafif Para Cezası 340
Belirli Bir Meslek ve Sanatın Bıraktırılması Cezası 340
Adli Azarlama (Paylama) 340
İkinci Dereceden (ayrıntı niteliğinde olan) Ceza 341
Af 341
Cezaya Yaşı Tutmak ve Cezayı Hafifleten Sebepler 341
Cezaların Ertelenmesi 341
Dava-Kamu Hukuku Davası 342
Mahkemeden Önceki Evreler 342
Duruşma 343
Hüküm ve Karar 343

Kişisel Davalar 344
Bildirim (Tebliğ) ve İcra 344
Bildirim 344
İcra 345
İlerisi Düşünülerek Yapılan El Koyma
(İhtiyati haciz) 345
Borç İçin Hapis 346
Tutuklama ve Serbest Bırakma Tutuklama
Sebepleri 346
Tutuklama Yazısı 346
Serbest Bırakma 347
Ticaret Davaları 347
Ticaretin Tanımı 347
Ticaret Davalarında Özellik 348
Büro 348
Defterler ve Dosyalar 349
İflas (Batmak) 350
Ticari Kuruluşun Kapanması (Tasfiye) 351
Avukat ve Baro 352
İçişleri 353
Bakanlığın Görevi 353
Bakanlığın Merkez Örgütü 353
Polis ve Jandarma 354
Yönetim Bölüşümü 354
İller 355
Valinin Görevleri 355
İlde Örgüt ve İl Memurları 356
İlçeler 358
Kaymakamın Görevi 358
İlçe Memurları 358
Bucaklar 358
Müdürün Görevi 358
İllerin Özel İdaresi 359
Görevi 359
Bütçe 360
Genel Meclis Seçimi 361
Toplanması 361
Görevi 361
Alt Komisyon Kuruluşu 361
Görevi 362
Belediyeler 363
Belediyelerin Kapsamı 363
Belediye Hizmetleri 364
Belediye Seçimi Oy Sahibi Olma Koşulları 365
Belediye Meclisine Üye Olabilme Koşulları 365

Seçim Zamanı....365
Seçim Komisyonları....365
Seçim Defterleri....366
Defterler Asılmadan Önce....366
Oyların Sandığa Atılması....367
Sandığın Açılması....368
Oyların Sayılması....369
Oyları Eşit Olanlar....369
Belediye Başkanı'nın Seçimi....369
Belediye Meclisleri....371
Bütçe....371
Belediye Seçimlerinin Önemi....372
Köy....373
Tanımı....373
Muhtar....373
Köy Yönetimi....373
Muhtarın Görevi....374
Muhtar ve İhtiyar Meclisi Seçimi....374
İhtiyar Meclisinin Görevleri....374
Memurlar....376
Tanımı....376
Hak ve Görevi....376
Adliye, Ordu ve Jandarma Personeli....376
Hizmetliler....376
Memur Olma Koşulları....377
Sicil, Gizli Dosya, Hüviyet Cüzdanı....377
Terfi....378
Ödül ve Ceza....378
Düzen Sağlama Komisyonları....378
Memurların Yargılanması....378
Görevden Alma....379
Yer Değiştirme....379
İşten El Çektirme....379
İzin....380
Aylık....380
Aile Tedavisi....380
Emeklilik, İkramiye, Dul ve Yetim Aylığı....380
Memurların Çalışması Yasaya Uymayan Emirler....381
Dışişleri....382
Dışişleri Bakanlığı, Bakanlığın Görevi....382
Bakanlığın Örgütü....382
Ülke Dışındaki Örgüt: Elçilikler....384
Konsolosların Görevleri....384
Ülkemizde Yabancı Devlet Elçileri ve Konsolosları....385
Diğer Dışişleri Memurları....385

Eski Kapitülasyonlar 386
Kapitülasyonların Tarihçesi 386
Kapitülasyonların Kapsamı 386
Sonuç 388
Milli Eğitim 389
Milli Eğitim Bakanlığı Görevi 389
Bakanlık Örgütü 390
Eğitim ve Öğretim Dairesi (Talim ve Terbiye Dairesi) 391
Öğrenim Basamakları İlköğretim 392
Orta Öğretim 392
Öğretmen Okulları 393
Sanayi Okulları 393
Yüksek Öğrenim 394
Maliye 395
Önemi 395
Görevleri 395
Bakanlığın Merkez Örgütü 396
Devlet Tekelleri 396
Gümrükler 397
Kaçakçılık 397
İllerde Maliye Örgütü 397
Bayındırlık 399
Tanımı 399
Önemi 399
Bayındırlık Bakanlığı Görevi 400
Bakanlığın Merkez Örgütü 401
İllerdeki Örgüt 402
Şose ve Köprüler Yasası 402
Yol Vergisi 402
Yükümlü İşçi 402
Yol Programı 403
Bayındırlık İşlerinin Yapılması 403
Ayrıcalıklı Şirket 404
Ekonomi 406
Amacı ve Konumu 406
Bakanlığın Görevleri 407
Bakanlığın Örgütü 407
Tarım Müsteşarlığı 408
Ticaret Müsteşarlığı 409
Komiserler 410
Şirketler 411
Ticari Şirket 411
Ticari Şirketlerin Türleri 411
a. Kollektif Şirketler 412

b. Komandit Şirketler 414
c. Anonim Şirketler 416
d. Limited Şirketler 420
e. Kooperatif Şirketler 422
Bankalar 424
Bankaların Yaptığı İşlemler 424
Kredi işlemleri 425
2.Mali işlemler 426
Türkiye'de Bankalar 429
a. Cumhuriyet Merkez Bankası 429
b. Türkiye İş Bankası 430
c. Ziraat Bankası 430
d. Emlak ve Yetimler Bankası 431
e. Sanayi ve Maden Bankası 432
Sağlık ve Sosyal Yardım 433
Önemi 433
Bakanlığın Görevi 433
Sağlık Mücadeleleri 434
Sosyal Yardım 435
Bakanlığın Merkez Örgütü 436
İllerdeki Sağlık Örgütü 436
Sağlık Şurası 436
Aile 436
Tanımı ve Önemi 436
Ailede Görev 437
Baba, Ana ve Çocuklar 437
Birden Fazla Kadınla Evlenmek 438
Milli Savunma 439
Önemi 439
Ordu 439
Ordu Örgütümüz 440
Kara Ordusu 440
Deniz Ordusu 441
Hava Ordusu 441
Milli Savunma Bakanlığı Bakanlığın Görevi 441
Bakanlık Örgütü 442
Yüksek Askeri Şura 444
Sonuç 446

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Hazretleri tarafından Başbakan İsmet Paşa Hazretlerine gönderilmiş olan ve Milli Eğitim Bakanlığı'na havale edilen eser hakkındaki önemi yüksek bilgi notudur.

Türkiye Cumhuriyeti
Cumhurbaşkanlığı
Genel Sekreterliği

Başbakan İsmet Paşa Hazretlerine

Vatan çocuklarını iyi vatandaş olarak yetiştirmek için klasik öğrenim programları arasında yer alan yurt bilgisinin önemi bilinmektedir. Yurt bilgisi notları olarak öğretmen Afet Hanım tarafından şimdiye kadar yayınlanan seçim, vergiler, askerlik ve vatandaş için medeni bilgiler kitaplarının gerekli kısımlarını bir araya getirerek ve (vatandaş için medeni bilgiler) kitabının birinci cildi olarak yeniden bastırılmak üzere düzenlenmesini önerdim. Devlet örgütünün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Hükümetin, Özel İdareler ve Belediyelerin nasıl kurulup, nasıl işlediğini, Şirketler ve Bankalarla eski Kapitülasyonlar, siyasi partiler ve aile konularını içeren ve Recep Bey tarafından yeni yazılan kitap da aynı kitabın ikinci cildini oluşturmaktadır.

Bu iki kitabın Milli Eğitim Bakanlığı'nca tespit edilmiş olan okulların belirli sınıflarında okutulması ve birinci kitabın bir yılda

ikincisinin de her kısmının bir yılda olmak üzere iki yılda okutulması uygundur. Ders programlarına eklenmek üzere her iki kitabın içindekiler bölümü (fihristleri) ekinde sunulmuştur.

Her iki kitap hiç bir karşılığı olmaksızın sahipleri tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'na bırakılmıştır. Kitaplar yazılırken ve yazıldıktan sonra bizzat ilgilendim; bunların, yazılmalarında izlenen amaçlara hizmet edecek değer ve nitelikte olduklarını özellikle belirtirim.

Bu kitabın okutulacağı sınıfların bir üst sınıfına geçmiş olan öğrenciye de okullarını bitirmeden önce programlara ek olarak okutulmasını çok faydalı bulmaktayım. Bundan başka bu kitapların ülkede vatandaşlara okutulması için alınacak her önlemin değerli olacağı düşüncesini taşıyorum.

Bu görüşlerimi hükümetin değerlendirmesine ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın kurallar çerçevesinde yapacağı araştırmalara ve alacağı kararlara bırakıyorum Efendim.

18 Eylül, 1931
Cumhurbaşkanı
Gazi M. Kemal

Büyük Cumhurbaşkanı Hazretlerinin yüksek değerlendirmesine göre gereği yapılmak üzere Milli Eğitim Bakanlığına 20.09.1931

Başbakan
İsmet İnönü

Mustafa Kemal Atatürk'ün 25'inci ölüm yıldönümünde Türk Tarih Kurumu konferanslar düzenlemiş ve bunları kitap halinde, yayınlanmıştır. O yıl aynı zamanda *"UNESCO"* Genel Merkezinde, bütün üye olan devletler Atatürk'ü anma kararı almış ve bu üye milletlerin kültür kuruluşları yayınlar yapmışlardır.

Türk Tarih Kurumu'nun bu konferanslar serisinde ben *"Atatürk'ün vatandaşlık hak ve görevleri üzerindeki düşünceleri"* konusunu ele alarak işledim ve özellikle Atatürk'ün el yazılarıyla olan belgeleri dinleyicilere gösterdim. O tarihten itibaren elimde bulunan bütün yazıları sınıflandırarak kitap halinde yayınlamayı istedim. Meslek arkadaşlarım da beni bu konuda özendirdiler. O konferansımda *"Medeni Bilgiler"* kitabımın tümünü, her konusunu belgeleriyle göstermeme olanak yoktu. Bunun için Atatürk'ün 25'inci ölüm yıldönümü sebebiyle *"Medeni Bilgiler"* kitabının hazırlama şeklini, el yazılarından oluşan belgelerine dayanarak açıklamak istiyorum.

Bu yazıların çoğunluğu Atatürk'ündür.

Aynı zamanda Atatürk'ün çevresinde konuşulan konuları ve çeşitli çalışmalar üzerindeki düşüncelerini de tespit etmiş olacağım.

Atatürk'ün çevresindeki toplantılardan sürekli bahsedilmektedir. Burada bulunanlar anılarını kendi görüşlerine göre yazmışlardır. Tarihçi ve yazarlarımız ise bu toplantıları duydukları veya okudukları-ndan çıkardıkları sonuca göre yazmak istemektedirler.

Benim tanık olduğuma göre Atatürk'ün çevresinde toplanmalar çok çeşitlidir. Gündüzleri çoğunlukla özel kütüphanesinde sürekli bir kaç kişi ile ya çalışır veya belirli bir konu üzerinde konuşmalar yapardı. Bunlar otomobil veya motor gezintilerinde devam eder ve çoğunlukla Ankara'da çiftlik evlerinde ya davetlileri veya oraya toplanmış olan halk ile doğrudan doğruya yapılanları, meseleleri konuşur ve düşüncelerini sorardı.

Bu durum yurt içi seyahatlerinde daha yoğun olarak uygulanır, trende, vapurda ve uğradığı her yerde sürekli yeni konular ve araştırmalar açıklanarak üzerlerinde tartışmalar yaptırmasını severdi. Atatürk'ün günlük entelektüel yaşayışı her zaman her çevrede uygulama sahası bulur ve karşısında sınava çekilenler eksik olmazdı.

Bir örnek vermek için şu olayı anlatmalıyım. Bir gün dişlerini tedavi etmek için gelen doktora, o sırada benim elimde okuduğum sosyoloji kitabından, sorular sormaya başladı. Doğal olarak buna hemen cevap verecek durumda olmayan diş doktoru utanmıştı. Ben buna engel olmak amacıyla araya girerek hemen kitabı getirdim ve bunun pek yeni yayın olduğunu gösterdim. Atatürk bir taraftan da işi şakaya getirerek diş doktoruna şöyle söyledi: *"Biliyorum, siz kendi mesleğinizde en büyük başarıyı gösteriyorsunuz, fakat bunun yanı sıra başka işlerle de ilgilenerek okumanızı özendirmek istedim ve bu kadar ayka - rı bir konuyu özellikle seçtim"* dedi. Diş hekimi ertesi gelişinde bu konuya ait birçok kitap araştırıp bularak okumuş ve bu kez o Atatürk'e bunlardan bazı sorular sormuştu.

Buna daha pek çok verilecek örnekler vardır.

Yine örneğin Atatürk'ün motor ile her zamanki Boğaz gezintilerinde kesinlikle bir kitap veya bir konu, bir iş, bir çalışma konuşma konusu olur ve o gezintinin sonunda herkes bir şeyler öğrenmiş olurdu.

Bir de bunlara eklenen Atatürk'ün akşam toplantıları vardır.

Buraya davet edilenler, bulunulan çevreye göre değişir. Ankara'da bulunulduğu zaman alışılmış durum şöyle idi: Atatürk'e her gün, genel sekreter gelen evrak üzerinde bilgi verir ve emirlerini alır. Duruma göre ülke meseleleri ve dış olaylar için kendisi emirler verir bazen de meseleleri derinlemesine soruşturur, bilgi alırdı. Bu arada Başbakan ve Bakanlardan bazıları gerekli gördükleri zaman yine Hükümet işlerini görüşmeye gelirler. Örneğin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak genellikle konuşmak için gündüzleri gelirdi.

Akşamüzeri başyaver yanına gelir ve sofraya kimlerin davet edilmesini emrettiklerini sorardı. Atatürk bu listeyi o günkü çalıştığı ve okuduğu kitaplarla ilgili kimseler olmasını ister ve ona göre yazdırırdı. Hemen burada şuna da işaret etmeliyim ki, Atatürk döneminin, mesleklerinde isim yapmış şahısları sürekli onun çevresinde toplanmıştır. Onun için ülkenin aydın kişilerini, o çevrede tanımak ve konuşmak her zaman mümkün olmuştur. Bu, sadece Ankara ve İstanbul'da değil, ülkenin çeşitli yerlerine gidildiği zaman da böyle olur, o çevrenin tanınmış aydın kişileri bu toplantılara çağırılırdı. Ancak her akşam başyaverin yazdığı listedeki kimseler, bazen özürleri olur gelemezler veya orada bulunmazlar, onun için listelerde yazılı olanlar her zaman bir araya gelemezler veya toplandıktan sonra bir başka isim ortaya atılır, geç de olsa hemen haber gönderilerek davet edilirdi. Devlet adamları bilhassa Başbakan, İçişleri ve Dışişleri Bakanları ise istedikleri zaman gelebilirlerdi.

Şimdi, bu kitabı ve belgeleri yayınlama sebebiyle tanığı olduğum olaylar hakkında bazı bilgiler vermek istiyorum. Ancak kendi mesleki hayatımdan bahsetmemin hoş görülmesini rica ederim.

1929/1930 ders yılında Ankara Müzik Öğretmenliği Okulunda öğretmenlik görevime, Yurt bilgisi ve Tarih derslerini vermek üzere başlamıştım. Yurt bilgisi için okutacağım ders kitabını Atatürk gördüğü zaman bunu yeterli bulmamıştı. Kitabın konuları ise kendisini de ilgi-

lendirdiği için öncelikle benim Fransız lisesinde okuduğum *"Instruction civique"* kitabımdan bazı tercümeler yapmamı istedi. Aynı zamanda, bu konulara ait çeşitli kitapları, genel sekreteri Tevfik Bıyıklıoğlu'na araştırtarak Almancadan bazı tercümeleri yaptırmıştı. Kendisi Fransızcadan ve Türkçeden okuduklarına bu tercümelerden de yararlanarak, bazı konuları doğrudan doğruya kendisi yazmış veya bizlere yani bana ve genel sekretere kaleme aldırmıştır. Benim o zamanki çalışmalarım bu konulara ait kitapları aramak, okumak ve gerektiğinde tercüme ederek notlar almak idi. Böylece Yurt bilgisi derslerimi program uyarınca bu yeni incelemelere göre veriyordum. Okulda kız ve erkek öğrenciler beraber okuyorlardı. O tarihte yürürlükte olan kanunlarımızda kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış değildi.

Bir ders uygulaması olarak, bütün ders verdiğim sınıflarda Belediye Kanununa göre seçim denemesi yaptırdım. Öğrenciler heyecanla bu işte çalıştılar, oy kutuları hazırladılar. O zaman yürürlükte olan Belediye Kanunu tam anlamıyla uygulandı ve Belediye Başkanı olarak da bir kız arkadaşlarını seçtiler. Bunun üzerine bir erkek öğrencinin karşı çıkışı ile karşılaştım. Diyordu ki: *"Var olan yasanın bize öğrettiğine göre kadınların oy verme hakkı olmadığı gibi, seçilemezler de"*, öğrenci karşı çıkışında haklı idi, ama ben öğretmen olarak şu açıklamada bulunmayı uygun gördüm. *"Bu öğrendikleriniz ilerisi için sizlere gerekli olacaktır. Kadınlarımız da yakında oy hakkı kazanacaktır"* dedim. Fakat bu sözlerimin erkek öğrenci karşısında öğretmenlik otoritesinin ötesine geçmeyeceği kesindi.

İşte böylece öğrencilerimden birinin bu karşı koyuşu ve soruları beni kadın hakları üzerinde çalışmaya yönlendirmişti.

Aynı gün Gazi Orman Çiftliğindeki Marmara köşkünde Atatürk ile İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya bu olayı, Türk kadını olarak oy hakkına sahip olmadığımızdan çok üzüldüğümü anlattım.

Atatürk bana bu konuda çalışmamı ve başka ülkelerde bu işle-

rin nasıl çözülmüş olduğunu incelememi önerdi. İtiraf edeyim ki o sıralarda ben bu konuda neredeyse hiç bilgi sahibi değildim. Fakat kız ve erkek öğrencilerimin karşısına, bu haklardan yoksun olan bir öğretmen olarak da çıkmak istemiyordum. Çok severek başladığım öğretmenlik hayatımdan ve görevimden ayrılmak da bana ağır gelecekti. Bununla beraber Atatürk'e şunu söylemekten kendimi alamadım: *"Hiç olmazsa erkek öğrencim kadar bir hak sahibi olmadan o sınıfa ders veremeyeceğim"* dedim. Bu sırada İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Büyük Millet Meclisinde bir yıldan beri görüşülmekte olan Belediye Kanununda bu işin ele alınabileceğini ifade etti. Atatürk düşünüyordu. Birden *"Başbakan ile konuşuruz, fakat bu konuda hazırlıklı olmak ve tartışmak gerekir"* dedi. Kendisi o akşam Çankaya köşküne devlet adamlarından, Hukuk Fakültesi (o zaman henüz fakülte değildi) hocalarından ve daha başka bu konuları konuşabilecek kimseleri davet ettirdi. Konu açıldığı zaman, kadınların oy hakkına taraftar olanlar bulunduğu gibi, buna karşı olanların düşünceleri de tartışılmaya başlandı. Ben heyecanlıydım ama tam inandırıcı deliller bulamıyordum. Ancak o günden sonra birçok kitap okumaya başladım. Diğer ülkelerdeki durum hakkında bilgi sahibi oldukça bu tartışmalar benim için daha faydalı oluyordu. Şimdi Büyük Millet Meclisi tutanaklarında bu konuyu inceleyecek olursak durumu şöyle tespit edebiliriz: 20 Mart 1929 tarihinde Başbakan İsmet (İnönü) imzasıyla hükümet teklifi olarak Büyük Millet Meclisi'ne yazılan resmi yazıda şunlar yazılıdır.

"İçişleri Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunun 6.3.1929 tarihli toplantısında yüksek meclise arzı kararlaştırılan Belediye Kanun tasarısı sebepleriyle birlikte sunulmuştur".

Bu kanun tasarısının uzun zorunlu sebepleri kısmında, kadınların oy verme konusu teklif edilmemiştir.

Fakat tam bir yıl sonra 20 Mart 1930'da bu kanun'un görüşülmesi için Büyük Millet Meclisi'nde acil kararı alınmıyor. (Yalnız Kars

milletvekili Ahmet Ağaoğlu karşı çıkıyor) 22 Mart 1930 Cumartesi, 24 Pazartesi, 27 Perşembe, 29 Cumartesi ve 31 Mart Pazartesi bu kanun üzerine çeşitli yönlerden tartışma ve görüşmeler oluyor. Sonunda 3 Nisan 1930 Perşembe günü 164 maddeli Belediye Kanunu, kadınlara da oy verme ve seçme hakkı vererek kabul edilmiş oluyor. Aynı gün Turk Ocağı salonunda Atatürk'ün de hazır bulunduğu bir toplantıda ilk konferansımı Kadın hakları üzerinde vermiştim.

Bu sırada Büyük Millet Meclisi'nde üye sayısı 316'dır. Bunların içinden 198'i oylamaya katılım ile kabul etmişlerdir. Red ve çekimser kalanlar yoktur. Oylamaya katılamayanlar 117 kişidir.

Yine bu kanunun kabul edildiği tarihte Hükümeti oluşturan üyeler şunlardır:

Başbakan	:İsmet İnönü
Milli Savunma Bakanı	: M.Abdülhalik (Renda)
Adalet	:Mahmut Esat (Bozkurt)
Maliye	:Şükrü Saraçoğlu
Dışişleri	:Tevfik Rüştü (Aras)
İçişleri	:Şükrü Kaya
Milli Eğitim	:H.Vasıf (Çınar)
Bayındırlık	:Recep (Peker)
Ekonomi	:M.Rahmi
Sağlık ve Sosyal Yardım	:Dr. Refik (Saydam)

Diğer taraftan Yurt Bilgisi'nin programına göre diğer konular da bu yukarıda açıkladığım şekilde hazırlanırdı. Ben bunları ders planıma uygun olarak düzenlerdim. Bir kısmını ise broşür olarak bastırır, öğrencilerime dağıtırdım. Ancak bu konuların asıl ilgi çekici yönü, Atatürk'ün toplantılarında bulunanlar arasında tartışmaların yapılması idi. Devlet adamları, General ve Amiral seviyesinde Ordu mensupları (askeri erkân.)

hukukçular, yazarlar ve günün diğer aydın kişileri arasında konu ortaya atılır, herkes düşüncesini ve bilgisini açıklamak fırsatını bulurdu. Kara tahta yemek odasının başlıca mobilyalarından biri idi, bunun üzerinde gerektiğinde konuşanlar yazarak veya çizgilerle düşüncelerini anlatma yolunu seçerlerdi. Konuşmalar düzgün ve kurallarına göre, ya Atatürk tarafından yönetilir veya bu yönetimi başka bir arkadaşına verirdi. Bu konuşmalar çok faydalı ve özellikle benim için çok öğretici idi. Elimde sürekli kalem kâğıt bulunduğu için de hemen her şeyi not ederdim. Ayrıca bir tanım veya bir konu üzerinde daha ayrıntılı konuşulmasını sağlamak için sorular yazdırılır ve davetlilerin ertesi akşama hazırlıklı gelmeleri sağlanırdı. Devlet adamlarımızın Atatürk'ün özel kütüphanesinden okumaları için birer kitapla çıktıkları çok olurdu. Bu sebeple devlet örgütümüz ve kanunlar üzerinde konuşulur ve günün ihtiyaçları göz önünde tutulduğu gibi, medeni gereklerin sosyal yapımızdaki yararlı olabilecek ilkeleri görüşülürdü. Benim için bu toplantılar ve konuşmalar bilgi edinme bakımından çok faydalı bir şekil idi. Elbette ki bu arada günün siyasi olayları, ülke meseleleri, tarihi konular da konuşma konusu olurdu. Şimdi bu açıklamalardan sonra *"Medeni Bilgiler"* adını verdiğimiz Yurt Bilgisine ait belgelerin elimde olanlarını şöyle sıralayabilirim:

Tercümeler ve çeşitli notlar.

El yazılarıyla ilk taslaklar (bunlar Atatürk'ün, Tevfik Bıyıklıoğlu ve benimdir) üzerinde düzeltmeler, ekler ve çıkarmalar vardır.

Daktilo edildikten sonra yeniden ek düzeltmeler olan kısımlar

Bütün devlet ve hükümet örgütünden toplanmış olan bilgileri içine alan dosyalar (Bunlar sonradan Recep Peker'e verilmiş ve onun hazırlamasıyla Medeni Bilgilerin II. cildi basılmıştır).

İşte bütün bu yazılardan sonra yayınlanan broşür ve kitaplar ise şöyle sıralanabilir:

Broşür ve küçük kitapçıklar şeklinde *"Türk Çocuklarına Yurt Bilgisi Notları"*. Ankara 1929

Her konu için ayrı kitap olarak; *Seçim* 72 sayfa, *Askerlik Görevi* 77 sayfa, *Şirketler* ve *Bankalar* 172 sayfa, *Vergi Bilgisi* 98 sayfa. Bu dört kitap 1930 yılında İstanbul'da basılmıştır.

Bütün bu konuların toplu olarak bir arada basılmış kitabı

(141 sahife) *"Vatandaş İçin Medeni Bilgiler"* adını taşır. İstanbul 1930.

4. *"Vatandaş İçin Medeni Bilgiler"* adı altında Ortaokullarda okutulmak üzere basılmış olanlar ise şu tarihlerdedir: Milli Eğitim Bakanlığının Talim ve Terbiye Dairesinin 07.09.1931 tarih ve 2297 sayılı emriyle 07.06.1932 tarih ve 1908 sayılı emriyle (191 sayfa).

27.06. 1933 tarih ve 3113 sayılı emriyle (302 sayfa). Bu kitaplar pek çok sayıda basılmıştır. Ancak her basılışta yeniden üzerinde düzeltmeler ekler yapılmış veya bazı kelimeler çıkarılmıştır. Örneğin 1930 da çıkan kitapta *"İlimli Devletçilik"* (S. 79) konmuş iken sonradan *"ilimli"* kelimesi silinmiştir. Bu kitabın ilk sayfasında *"vatandaş için medeni bilgiler neden bahseder?"* başlığı altındaki açıklamalarda Atatürk'ün el yazısı ile bir ekleme vardır: *"İşte vatandaşlara, gerek Devlet ve hükümetle ve gerek aralarındaki ilişkilere göre var olan görevleri ve hakları ve genellikle Devlet örgütünü öğreten bilgiler, Medeni Bilgiler adı altında toplanmıştır"*. S. 11, İstanbul 1930.

Yukarda da açıkladığım gibi bütün bu konular üzerindeki çalışmalar ve Atatürk'ün yakın çevresinde olan tartışmalar sürekli çok ilgi çekici olmuştur. Ancak, bu kitabın öğretici yani öğretim kurallarına uygun bir düzen içinde olması ve anlatımının sadeleştirilmesi gerekiyordu. Bu bakımdan okullarda okutulmasına devam için bazı çalışmalarım oldu ise de, zamanımı tamamen tarihi konulara ve Cenevre'de Üniversite öğrenimine verdiğim için bu iş sonuçlanmamıştır.

Bu kitaplar benim ismimle çıkmış olmasına rağmen, Atatürk'ün düşünceleri ve sözlerinden esinlenmiş olduğunu ve şeklin tamamen kendisine ait olduğunu tarihi gerçekleri belirtmek bakımından bana düşen bir görev

sayıyorum. Ben bu konularda çalıştım, notlar hazırladım ve dersimi onlara göre verdim. Bu kitabımı Atatürk'ün çalışmaları ve düşünceleri olarak yayımlarken, onun el yazılarını da birer belge olarak koymak istedim. Şimdi bazı konular üzerinde durmak istiyorum. Örneğin *"Millet"* konusu için toplanan notlar şöyledir;

Anayasa Hukuku: 1. Siyasi varlıkta birlik, 2. Irk birliği, 3. Dil birliği, 4. Din birliği.

Mehmet Emin B: 1. Tarih birliği, 2. Dil birliği, 3. Duygu birliği, 4. Amaç birliği, 5.Fayda birliği, 6. Irk birliği, 7. Toprak ve iklim birliği.

Ansiklopedi: 1. Köken birliği, 2. Fiziksel benzeyiş, 3. Ahlak yakınlığı, 4. Tarihi veya siyasi yakınlık, 5. Aynı ülkede yaşıyor olmak.

Bütün bu notlardan ve daha başka okunan kitaplardan çıkan sonuç şöyle formüle edilmiştir: *"Millet dil, kültür ve düşünce birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasi ve sosyal bir heyettir"*

Bu münasebetle o tarihte yürürlükte olan Anayasamıza (Teşkilatı Esasiye) dayanarak Atatürk'ün notu şudur: *"Bizim görüşümüze göre siyasi kuvvet, milli irade ve egemenlik milletin birlik halinde ortak kişiliğine aittir, birdir, bölünemez, ayrılamaz ve bir başkasına verilemez, teslim edilemez..."* Not S. 50).

Egemenlik konusunda ise şu cümlelerin önemine işaret etmeden geçemeyeceğim. *"Artık bugün demokrasi düşüncesi sürekli yükselen bir denizi andırmaktadır. 20'inci yüzyıl birçok zorba hükümetlerin bu denizde boğulduğunu göstermiştir. Demokrasi ilkesi egemenliği kullanan araç ne olursa olsun esas olarak milletin egemenliğe sahip olmasını ve sahip kalmasını gerektirir."* (S. 38).

Hak ve görev üzerine olan yazılar ayrı bir başlık altında yazılmıştır. Atatürk diyor ki: *"Hakların en birincisi yaşamak hakkıdır, diğer bütün haklar ve bu haklara karşılık görevler hep yaşamak hakkına dayanır... Şüphe yok ki insanın yaşamak hakkı onu diğerlerinin yaşamak hakkına saygı göstermek göreviyle başlar. Bir insanın hakkı diğer bir insan için*

görev olur... Hakkın bulunduğu yerde görev ve görevin bulunduğu yerde hak vardır... İnsanlar sosyal hayatta haklardan ve görevlerden örülmüş bir ağ içinde düşünülebilir". Bu ifadelerden sonra diğer önemli bir açıklamada, Hak ve görevi hukuk kurallarının belirlediği ve bunun *Devlet* tarafından uygulandığıdır. Atatürk'ün yazısı aynen şöyle:

"Yaradılış itibariyle her insan, içinde yaşadığı toplumda hayatın en mutlu, en kolay, en tatlı taraflarının kendisine düşmesini ister ve en kuvvetli olan, kendisinden zayıf olanları yok sayar. Bunun sonucu huzur, rahat, güven ve düzen içinde yaşamak olanaksızdır. İşte insanlar arasında kavga yerine birbirine yardım, karşılıklı saygı, düzen koyan, herkese haklarını ve görevlerini tanıtan hukuk kuralları ve bunların istikrar bulmuş bir şekilde uygulanmasıdır. Bu iş ancak devlet örgütünün ve kuvvetin bulunması sayesinde mümkündür. Devlet herkesin hakkını ve görevlerini belirler. Hiç kimse belirlenen sınır dışında bir hak iddia edemez. Bunun gibi kendisi de fazla hiçbir görev ile sorumlu tutulamaz". Bu konunun sonuna eklenen düşünce, ise, bu hakların çiğnenmesi ve görevlerin ciddiye alınmaması zarara uğrayan hem birey hem de toplum olduğuna göre, bunun uygulanması ve kontrolünün *Devlet Kurumuna* ait olacağıdır.

Bununla ilgili olarak Atatürk'ün en çok üzerinde kitap okuduğu ve bizleri çalıştırdığı kavramın da *"Hürriyet"* kelimesi olduğuna işaret etmeliyim. Bunun için kitapta yayınlananlardan başka elimdeki notların niteliği çok ilgi çekicidir. Hürriyet konusu için tercümeler olduğu gibi ayrıca da Atatürk bazı arkadaşlarından Hürriyet'in tanımını istemiş, örneğin Erzurum Milletvekili Tahsin (Üzer) 25 Ocak 1930 tarihindeki yazısında şöyle bir tanım yapıyor: *"Bireyin, ülkesinde tüm hukukuna sahip olmasıdır".* Diğer bir kâğıtta da yazısını tanıyamadığım bir kişinin şu açıklaması var:

"Bireylerin topluma kendi arzularıyla bıraktıkları haklarından geri kalanını, diledikleri gibi kullanabilmeleridir". Aynı kâğıdın arkasında başka bir yazı ile şu not var:

"Hürriyet kendini bizzat kendi içinde yok eden bir kavramdır."

Bu küçük kâğıtların içinde Atatürk'ün el yazısındaki tanımı ise çok kısa *"Hürriyet, insanın mutlak olarak düşündüğünü yapabilmesidir"*.

Bu notlardan sonra Atatürk'ün kendi yazısı ile *"Hürriyet"* üzerinde uzun yazıları vardır. Bu yazıların kaleme alındığı tarih 1930 yılının Ocak ve Şubat aylarıdır.

Bu notlardan Hürriyet'e ait geniş açıklama yapılmıştır. İfade ve üslup tamamen Atatürk'ündür. *"Hürriyet insanın düşündüğünü ve dilediğini başka birinin hiçbir etki ve karışması olmaksızın kesin olarak yapabilmesidir. Bu tanım Hürriyet kelimesinin en geniş anlamıdır. İnsanlar bu anlamda Hürriyete hiçbir zaman sahip olmamışlardır ve olamazlar. Çünkü bilinir ki insan tabiatın yaratılmışıdır. Tabiatın kendisi dahi kesin hür değildir, evrenin (kâinatın) kanunlarına tabidir"*.

Bundan sonraki açıklamalar ise tarihsel duruma göre mutlak yönetimlerde (idarelerde) bireylerin hürriyetlerinin tamamen hükümdarın elinde olduğu ve yüzyıllar boyunca bireylerin kişisel hürriyetleri için mücadele ettikleri anlatılır.

Atatürk'ün yazısında sonuç olarak şu hüküm bulunmaktadır:

"Kişisel Haklar görüşünün temeli şöyle kuruldu: Her türlü hakkın esası *bireydir. Çünkü gerçek hür ve sorumlu yaratılmış yalnız insandır. Ancak diğer taraftan insanların sosyal ve siyasi oluşumlar halinde bulunması da doğal ve gereklidir. Bu oluşumlar ise kısmen zorunlu, yazılı yasa hükümlerine göre gelişir"* diye kaydedildikten sonra, kişisel hürriyeti ve hakkı sağlamak için Devletin eksiksiz bir kurum olacağı ileri sürülmektedir. Bununla birlikte Atatürk'ün bundan sonraki açıklamalarında kişisel hürriyete dayanan sosyal ve çağdaş insan hürriyetini sağlayan kuvvetin ise Devlet yapısında var olması gerektiği ve devletin millete karşı temel görevinin bu olduğu kabul edilmektedir.

Diğer taraftan "kişisel hürriyetin derecesinin devletin çalışmasını aksatmaması gerekir. Devletsiz bir toplum veya zayıf bir devlet haya-

tının sonucu herkesin herkese karşı mücadelesidir. Bu mücadelede çoğunluğun hürriyetini boğmayacak şekilde değişiklik yapmak zorunludur. Değişiklik durumu kişinin sorumluluğu girişimine ve gelişimine zarar verecek dereceye götürülmemelidir. Anayasa'nın 68'inci maddesinde (Teşkilatı Esasiye) *"Her Türk hür doğar, hür yaşar"* maddesinin tekrarından sonra Atatürk şu hükme ulaşmaktadır:

"Türkler demokrat, hür ve sorumlu vatandaşlardır" "Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları ve sahipleri bizzat kendileridir".

Bu cümlesiyle Atatürk millet bütününe değer vermenin en güzel örneğini vermiş olmaktadır.

Başka bir yazısında, o şöyle bir ifade kullanılmaktadır:

"Demokrasi, vatandaşın hayatını yaşamasını ve her türlü kişisel ve toplumsal görevlerini yapması hürriyet ve imkânlarını hazır hale getirir."

Atatürk böylelikle ortaokulların düzeyinin çok üstünde olan bu düşünceleri, kendi üslubuna göre ifade ederken *"Hürriyet"* kavramı içinde *"medeni vatandaş"* olmanın esaslarını ve ilkelerini açıklamaktadır. Örneğin yine *"bir milletin kültürü yükseldikçe, kişisel hürriyetin uygulama alanları genişler ve çoğalır. Çeşitli şekilde birbirinden ayrı ve bağımsız kişisel hürriyetler meydana çıkar. Bu hürriyetler içerik ve doğal özelliklerine göre iki gruba ayrılırlar.*

1 - Kişisel Hürriyet 2 - Toplumsal Hürriyet. Bu ikinci grupta özellikle Basın Hürriyeti ve basının kamuoyu üzerindeki rolü oldukça uzun bir şekilde açıklanmıştır. Ancak, esas düşünce şu cümlede özetlenmiştir: "En büyük gerçekler ve ilerlemeler, düşüncelerin serbest ortaya konması ve düşüncelerin alış verişi ile meydana çıkar ve yükselir."

Ancak yine bütün bu yazılarda vatandaşın her türlü medeni hakları karşısında görev ve sorumluluğunun olduğu düşüncesi paralel olarak ifadesini bulmuştur. Onun için *"Vatandaşların girişim ve sorumluluk duyguları ne kadar gelişirse Devlet için o kadar iyidir"* diyor.

Hürriyetin bir sonucu olarak vatandaşların eşit haklara sahip olmalarını Anayasa'nın esaslı bir hükmü olarak kabul eden Atatürk, *"Eşitlikten amaç, yasalar önündeki haklarda eşitliktir"* diyor.

Atatürk'ün *"Medeni Bilgiler"* sebebiyle kaleme aldığı ve bizleri de çalıştırdığı konularda, Cumhuriyetimize temel olan ilkelerinde yasaya ve çağımızın genel hukuk kurallarına uyan esasları bulunmaktadır.

Atatürk, Türk vatandaşına hak tanıdığı yerde bir görev karşılığını koymak istemiştir. *"Tembellik bütün fenalıkların anasıdır"* atasözü karşısında çalışmanın kişisel ve toplumsal görev olduğunu belirtmiştir.

Atatürk, vatandaşı, milletin bir bireyi olarak aile, toplum ve devlete karşı görevli sayarken *"milletin, medeni insanlığın bir ailesi olması görüşünden bütün insanlığa karşı bir takım görevleri"* olduğuna özellikle dikkat çekmek istemiştir.

Böylece Atatürk, Türk vatandaşının medeni dünyada hür, eşit, görev ve hak sahibi, sorumluluklarının bilincinde kişiler topluluğu olarak millet bütününü oluşturmasında en büyük medeni özelliği bulmuştur.

* T. T. Kurumu yayınlan XVII. Seri No. 1 Ankara 1964. S. 7-13.

*.Bu kitapların hepsi, Çocuk Esirgeme (Himayei Etfal) derneğine şu şartlarla bırakılmıştır. Askeri liselerde okuyan asker yetimlerine ve müzik Öğretmen okulundan yüksek yetenek gösterecek iki öğrencinin öğrenimlerini tamamlamaya ve Sultanahmet Fakir Çocuklarına Bakım Derneğine verilmiştir.

14 Haziran 1968

Prof. Dr. Afet İnan

Millet işlerinde her bireyin bilincinin tek başına çalışır durumda bulunması gerekir.

Gazi Mustafa Kemal

İnsanlar, tanıdıkları, bildikleri şeyleri severler ve sevdikleri şeylerle ilgilenirler.

Bu sebeple Yurt bilgisinin vatandaşlarda ülke sevgisini beslemek noktasından çok önemi vardır. Yurt bilgisi notlarından; seçim, vergi, askerlik kısımlarını ülkemizin büyük kişilerinin önemli yardımlarıyla birer kitap halinde toplamış ve Çocuk Esirgeme Kurumu yararına ayrı ayrı bastırmıştım. Bunlardan sonra vatandaş için Medeni Bilgiler ismi altındaki kitap da aynı şekilde bastırıldı. Bütün bunları her zaman değişen kanunlara ait ayrıntıdan ayırarak bir araya topladım. Bu şekilde esas kavramlar bir cilt altına girdi. İlgili yasa özetleri ayrıca ek olarak bastırılacak ve bunlarda değişiklik olunca eklerde düzeltme yapılacaktır.

Bu kitabın ikinci cildi olmak üzere devlet örgütüne ait esasları da meydana getirmek istiyordum. Bunun için topladığım notları, uzun süre devlet ve parti işlerinde önemli görevlerde çalışmış olan Kütahya Milletvekili Recep Bey'e verdim. Bana yardım etmesini rica ettim.

Bu şekilde meydana gelen eser, kitabın ikinci cildi olarak kendi imzaları altında yayınlanacak bir duruma geldi.

Yurt Bilgisi ve Tarih Öğretmeni

Afet

Birinci Kitap

Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Neden Söz Eder?

Milletin kurduğu devletin millete, vatandaşlara karşı görevleri vardır; ancak devletin de varlığı vatandaşlardan bazı sorumluluklar, görevler talep eder. O halde, devletin millete ve vatandaşların da devlete karşı karşılıklı görevleri, hakları vardır. Devlet hayatını, düşünsel ve ekonomik hayatı, bir arada yaşayan vatandaşların da aralarında bazı ilişkileri ve birbirlerine karşı görev, zorunluluk ve hakları vardır. İşte, vatandaşlara, gerek devlet ve hükümetle ve gerek aralarındaki ilişkiye göre var olan görevleri ve hakları ve genelde devlet örgütünü öğreten bilgiler, *"Medeni Bilgiler"* adı altında toplanmıştır.

Bu sözlerimi açıklamak istiyorum;

Millet, üzerinde yaşadığı yurdunu koruması için ve bu yurtta güvenle, huzurla çalışıp refah içinde ve rahat yaşamayı sağlaması için devlet kurmuştur, hükümet örgütü yapmıştır. Bu örgüt; vatanın, yurdun, yabancıların tecavüzünden korunmasını sağlayan orduyu, donanmayı, hava filosunu oluşturmakla yükümlüdür. Hükümet; vatandaşların vatan içerisinde, vatanın kırlarında, çöllerinde, dağlarında, ormanlarında güven ve huzurunu sağlayan jandarma kuvvetlerini; kasabalarda, şehirlerde Jandarma ile birlikte polis kuvvetini; bütün vatanda, adliye kuvvetini oluşturmakla yükümlüdür ve bu kuvvetleri kanun çerçevesinde kullanmak hükümetin yetkisindedir, hakkıdır. Vatandaşların da yasaların gereklerine uymaları kendileri için görevdir. Hükümet; vatandaşların düşünce gelişimleri için, okullar, üniversite-

ler, ilim kurumları oluşturmakla görevlidir. Hükümet; vatandaşların vatan toprağından, vatan madenlerinden, vatan ormanlarından, en yüksek düzeyde yararlanmalarını sağlamak için önlemler almak, düzenlemeler yapmakla yükümlüdür. Hükümet; vatandaşların çalışmaları sonucunda, tarım, ticaret, el becerisine dayalı iş (zanaat) alanlarındaki çalışmaları sonucunda meydana gelen üretimin kendileri için ve devlet için gerekli olan tutardan fazlasını diğer ülkelere gönderip, millet için ve devlet için gerekli olan paraya dönüştürerek ulaşım alanına yönelik gerekli olan yolları, demiryollarını, limanları, gemileri yapmakla yükümlüdür. Hükümet, devletin, milletin, yüksek ve onurlu varlığını ve bağımsızlığını bütün dünya milletleri, devletleri nezdinde temsil etmek ve milleti, onun varlığını bütün dünya varlığı ile iletişim ve ilişkide bulundurmak, dünyanın millet ve devlet varlığına karşı siyasi ve ekonomik ilgilerinin olumlu veya olumsuz görüşlerini anlamak ve ona göre milli varlığa yön, dikkat, canlılık ve gerektiğinde hareket vermekle yükümlüdür. Hükümet bu ve buna benzer görevlerini yerine getirmek ve bunda başarılı olabilmek için vatandaşların ona yardım etmesi gerekir. Ancak bu yardımla yükümlü olan vatandaşların sağlık ve tam esenlikte bulunması gerekir. Bunun da sağlanması yine hükümete ait bir görevdir. Hükümetin görevlerini yerine getirmesinde başarılı olabilmesi için vatandaşlar devletin talebi ile asker olurlar, karada ordular, denizde donanmalar, havada uçak filoları oluşturmak için acele ederler. Bu, onların görevidir. Bütün bu örgüt yalnız ve ancak para ile olur. Vatandaşlar bunun için çeşitli adlar altında hükümete vergiler verir. Vatandaşlar, vatanda güven, huzur yaratan ve vatandaşların çağdaş dünya önünde ve birbirleri karşısında haklıyı haksızı meydana çıkaran uyulması zorunlu yasalara saygı göstermekle yükümlüdürler. Vatandaşların aralarında, ticaret ve ekonominin herhangi bir alanındaki bağlantılarında birbirine karşı, aynı zamanda hükümete karşı üzerlerine alacakları bazı görevleri vardır.

Son olarak vatandaşların; bir milletin bireyleri olmak sebebiyle millete, onun devlet ve hükümetine ve bağlı bulunduğu milletin mede-

ni insanlığın bir ailesi olması görüşüne dayalı olarak bütün insanlığa karşı bazı görevleri vardır. Ancak önemle dikkatli bakışlarınıza sunmalıyım ki; vatandaşın en büyük görevi, aynı zamanda en kutsal hakkı, seçme hakkıdır. Devlet binasının temeli olan, Büyük Millet Meclisi halinde toplanan milletvekillerini, vatandaşlar seçer ve böylece devlet kurmakta sahip olduğu irade ve egemenliğin sahibi olduğunu gösterirler.

Bundan başka vatandaşlar; köyden başlamak üzere kasabalarda, şehirlerde yerel yönetimleri kontrol eden heyetleri seçerler. Vatandaşlar, bu seçme hakkını doğru kullanabilmek için dayanışma içerisinde bulunmak zorundadırlar. Bu zorunluluktan siyasi parti birliği doğmuştur ve vatandaşlar, medeni hayat gereği olmak üzere bazı düşünce ve ekonomik kuruluşlar da meydana getirirler. O halde devlet sistemi ve bu sistemde vatandaşların konumunu, durumunu bilmesi gerekir.

Bu açıklamalardan vatandaşın, devletin esası olduğu ve devlet denen varlığın, dünya ile ilgisinin tek yaratıcısının millet olduğu anlaşılmalıdır.

O halde her şeyden önce milletin ne demek olduğunu bilmek gerekir.

Millet

Büyük işleri yalnız büyük milletler yapar (1923).

Gazi M. Kemal

Millet, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasi ve sosyal bir topluluktur.

Türk Milletinin Görüşü

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.

Millet sözünden ne anlaşılır; ne anlaşılması gerekir? Bunu anlatayım.

Türk Milletinin Oluşumundaki Etkenler

Sözlerimin kolay anlaşılması için, yine Türk milletine bakacağım; çünkü dünya yüzünde ondan daha büyük, ondan daha eski, ondan daha temiz bir millet yoktur. Ve bütün milletler tarihinde görülmemiştir. Bugünkü Türk milletine bir resim tablosuna bakar gibi bakalım ve şimdiye kadar edindiğimiz bilgilerin yardımı ile düşünelim; bu tabloda neler görüyorsak, bu tablo bize neler hatırlatıyorsa, onları, birer birer söyleyelim;

Türk milleti, halk idaresi olan Cumhuriyetle idare edilen bir devlettir.

Türk Devleti laiktir. Her reşit, dinini seçmekte serbesttir.

Türk Dili

Türk milletinin dili, *Türkçe'dir.*

Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de, Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği sonu olmayan tehlikeler içinde, ahlakının, geleneklerinin, hatıralarının, menfaatlerinin, kısaca, bugün kendi milliyetini oluşturan her şeyin dili sayesinde korunduğunu görüyor. Türk dili, *Türk milletinin kalbidir; zihnidir.*

Türk Yurdu

Türk milleti Asya'nın batısında ve Avrupa'nın doğusunda olmak üzere kara ve deniz sınırlarıyla ayrılmış dünyaca tanınmış büyük bir yurtta yaşar. Onun adına, Türkeli, Türk vatanı, derler. Türk yurdu daha çok büyüktü. Yakın ve uzak zamanlar düşünülürse Türk'e yurtluk etmemiş bir kıt'a yoktur. Bütün dünya da, Asya, Avrupa, Afrika Türk atalarına yurt olmuştur. Bu gerçekler eski ve özellikle yeni tarih belgeleri ile bilinmektedir. Ancak bugün Türk milleti, varlığı için bugünkü yurdundan memnundur. Çünkü derin ve şanlı geçmişin; büyük, kudretli atalarının kutsal miraslarını bu yurtta da koruyabileceğinden, o miraslar, şimdiye kadar olduğundan çok fazla zenginleştirebileceğinden emindir.

Vatanımız, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde varlıklarını koruyan eserleri ile yaşadığı bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur. Vatan hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir parçadır.

Türklerin Kökeni ve Oluşum Biçimi

Türk milletinin her bireyi, birtakım farklarla ve fakat genellikle birbirine benzer. Bazı yapılış farklarını ise doğal karşılamak gerekir.

Çünkü Mezopotamya, Mısır vadilerinden başlayan, bilinen tarihten evvel Orta Asya, Rusya, Kafkasya, Anadolu, dünkü ve bugünkü Yunanistan, Girit, Romalılardan evvel Orta İtalya, kısaca Akdeniz sahillerine kadar yayılmış ve yerleşmiş ve bu başka başka iklimlerin etkisi altında, başka başka cinslerle binlerce sene yaşamış, kaynaşmış bu kadar eski ve bu kadar büyük bir insan topluluğunun bugünkü çocuklarının tamamı tamamına birbirlerine benzemeleri mümkün müdür? Her zaman, her yerde küçük bir aile çocuklarının bile tamamen birbirine benzemeleri olmuş şey değildir. Türk ırkının yalnız bir noktada, iklimi aynı dar bir bölgede ortaya çıkmış şeklinde düşünmek doğru değildir. Türk ırkı yukarıda söylediğimiz gibi, çok büyük bir sahada yaşamış ailelerin birleşerek Sop (Klan) ve Sop'ların birleşerek Boy (Kabile) ve Boy'ların birleşerek öz (Aşiret) ve özlerin de birleşerek siyasi bir topluluk olan El (Medine) ve en nihayet El'lerin bir merkezde birleşmeleriyle büyük bir topluluk meydana getirmiştir.

Ahlak Hakkında Görüş

Türklerin aşağı yukarı hep ahlakları birbirine benzer, Bu yüksek ahlak, hiçbir milletin ahlakına benzemez. Ahlakın, millet oluşumundaki yeri çok büyüktür, önemlidir. Bu önemi iyice anlamak için, ahlak hakkında birkaç söz söylemek fazla olmaz. Ahlak dediğim zaman, ahlak kitaplarında yazılı olan öğütleri kast etmiyorum; çünkü ahlaklılıktır diye yaptığımız işler ve yapmaktan sakındığımız işler; kitaplarda yazılı olan veya birtakım ahlak hocalarının tavsiye ettikleri şeylerden daha öncedir ve o sözlerden, o öğütlerden ayrı olarak, onlara asla kulak vermeyerek insanlar tarafından yapılmaktadır. İş, teorinin hâkimi ve amiridir. Ahlak kurallarının nasıl yapılması gerektiği, ahlaklılık olduğu anlaşılan işler görüldükten, tecrübe edildikten sonra anlaşılır.

Bir iş, her nereye ait olursa olsun insanın kuvvet kullanmasını,

yorulmasını gerektirir. İnsanlar, zorunlu olmadıkça kendilerini yormak istemezler. Oysaki bazı işler vardır ki, kendiliğinden insana, onu yapmak için içten bir arzu, bir yönelme ilham eder, o iş arzuya değer olur. İşte ahlaki işler, aynı zamanda hem zorunlu ve hem de arzuya değer olan işlerdir.

Milli Duygu

Bir işin ahlaki bir değeri olması, ayrı ayrı insanlardan daha yüce bir kaynaktan çıkıyor olmasıdır. O kaynak, toplumdur, millettir.

Gerçekten, ahlak bilgisi özel kişilerden ayrı ve bunların üstünde, ancak sosyal ve milli olabilir. Milletin sosyal düzen ve huzuru, şimdi ve gelecekteki refahı, mutluluğu, güvende olması ve korunur durumda olması, uygarlıkta ilerlemesi ve yükselmesi için insanlardan, her konuda ilgi, gayret, candan vazgeçmeyi, gerektiği zaman seve seve canın fedasını talep eden milli ahlaktır. Mükemmel bir millette milli ahlak bilgisinin gerekleri, o millet bireyleri tarafından adeta akıl süzgecinden geçirmeksizin vicdani, duyusal bir sebeple yapılır. En büyük milli his, milli heyecan, işte budur.

Millet analarının, millet babalarının, millet hocalarının ve millet büyüklerinin; evde, okulda, orduda, fabrikada, her yerde ve her işte millet çocuklarına, milletin her bireyine bıkmaksızın ve sürekli olarak verecekleri milli terbiyenin amacı işte bu yüksek milli hissi sağlamlaştırmak olmalıdır.

Ahlakın milli, toplumsal olduğunu söylemek ve toplum vicdanın bir ifadesidir demek, aynı zamanda ahlakın kutsal sıfatını da tanımaktır. Ahlak kutsaldır; çünkü aynı değerde eşi yoktur ve başka hiçbir çeşit değerle ölçülmez.

Ahlak kutsaldır; çünkü en büyük ahlaki gerçeklik sahibi bir yapana dayanır. O yapan, yalnız ve ancak toplumdur. Ondan başka bir yapan yoktur. Allah dışında düşünce sahibi olanlar için, örnek bir

şekilde düşünülmüş toplum dahi sadece bilinçte vardır. Çünkü vicdanlarımız üzerinde etkili olan ruhsal hayat, toplumun bireyleri arasındaki eylem ve tepkilerden oluşur. Gerçekte toplum, yoğun bir düşünce ve ahlaki çalışma odağıdır.

Din birliğinin de bir millet oluşumunda etkili olduğunu söyleyenler vardır. Fakat biz, bizim gözümüz önündeki Türk milleti tablosunda bunun aksini görmekteyiz.

Türkler, İslam dinini kabul etmeden önce de büyük bir millet idi. Bu dini kabul ettikten sonra, bu din, ne Arapların, ne aynı dinde bulunan Acemlerin (Farsların) ve ne de diğerlerinin Türklerle birleşip bir millet teşkil etmelerine etki etmedi. Aksine, Türk milletinin milli bağlarını gevşetti; milli duygularını, milli heyecanını uyuşturdu. Bu pek tabii idi. Çünkü Hazreti Muhammed'in getirdiği dinin gayesi, bütün milliyetlerin üstünde, tamamını kapsayan bir ümmet siyaseti idi.

Medeni Duygu

Türk milleti, milli duyguyu; insani duyguyla yan yana düşünmekten zevk alır. Vicdanında milli duygunun yanında insani duygunun onurlu yerini her zaman korumakla övünür. Çünkü Türk milleti bilir ki; bugün uygarlığın ilerlemesinde bağımsız ve ancak kendileriyle eşit yürüdüğü tüm uygar milletlerle karşılıklı insani ve medeni ilişki, elbette gelişmemize devam için gereklidir ve yine bilinmektedir k; Türk milleti, her uygar millet gibi, geçmişin bütün dönemlerinde icatlarıyla, buluşlarıyla medeni dünyaya hizmet etmiş insanların, milletlerin değerini takdir ve hatıralarını saygıyla korur. Türk milleti, insanlık âleminin samimi bir ailesidir.

Bütün bu söylediklerimizi kısa bir çerçeve içine sokmak istersek, şöyle diyebiliriz;

Türk milletinin kökleşmesinde etkili olduğu görülen doğal ve tarihi gerçekler şunlardır:

Siyasi varlıkta birlik.
Dil birliği.
Yurt birliği.
Irk ve köken birliği.
Tarihi yakınlık.
Ahlaki yakınlık.

Diğer Milletlerin Oluşum Şekilleri

Türk milletinin oluşumunda var olan bu şartların hepsi birden diğer milletlerde yok gibidir. Daha genel bir tarif yapabilmek için diyelim ki; bir topluma millet diyebilmek için bu şartların, aynı zamanda tamamen veya kısmen, bir arada bulunması gerekir. Bütün milletler tamamen aynı şartlar altında oluşmamış olduklarına göre Türk milletinde yaptığımız gibi, diğer her millet ayrı olarak düşünülmedikçe, milliyet düşüncesini genel ve bilimsel olarak tanımlamak güçtür. Çünkü tespit ettiğimiz koşullar, insanların millet halinde oluşumuna genellikle yardım etmişlerdir. Ancak, bu şekil oluşumdan başka, sanki bu koşulların etkisini dikkate almayan millet oluşumları da vardır. Örneğin, İngilizler ile Kuzey Amerikalılar aynı dili konuştukları halde ayrı ayrı milletlerdir.

Güney Amerika'da beyaz ırkla kırmızı derili insanlar dirsek dirseğe yaşayan Amerikalılardır.

Bugün büyük çağdaş milletlerden olan Fransızların, İngilizlerin, çeşitli ırkların çaprazlama sonucu olduğu bilinmektedir. Millet oluşumunda toprağın önemini büsbütün reddedenler vardır. Bu düşüncede bulunanlar, toprak sadece çalışma ve uğraşma alanıdır diyorlar.

Şimdi bu noktaya dikkat edelim;

Fransızlarla İngilizler arasındaki savaşlar her iki millette milliyet bağlarını kuvvetlendirdi. Alman milliyeti, Napolyon'a karşı savaşlardan; İspanya milliyeti, Mağribilerle mücadelelerden doğdu. Eski

küçük Yunan hükümetleri İranlılara karşılık vermek için birleştikten sonra Yunan milliyeti başlar. Türklerin her şeye rağmen bütün çağlarda millet dayanışma ve bağlarının korunmuş kalması sadece sürekli savaş halinde bulunmasındandır. Son inkılâp yıllarında birliğin doğmasında kuvvetin ve savaş halinde bulunmanın etkisi önemlidir.

Bu bilgiye göre, savaş ırkların birleşmesinde en kuvvetli etkendir.

Millet neye derler? Sorusuna bugünkü, çağdaş görüşlere uygun ilmi bir tanım yapabilmek için yürüttüğümüz tartışmayı yeterli görelim. Onun üzerinde bir an durup düşünelim; bugün Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuş olan Türk milleti'ni incelerken bulduğumuz koşulları, tekrar gözden geçirelim.

a. Siyasi varlığımızın dışında, başka ellerde, başka siyasi topluluklarla, isteyerek veya istemeyerek kader ortaklığı yapmış, bizimle dil, ırk, köken birliğine sahip ve hatta yakın uzak tarih ve ahlak yakınlığı görülen Türk toplulukları vardır. Tarihin bir olayının sonucu olan bu durum, Türk milleti için acıklı bir hatıradır, fakat Türk milletinin tarihi ve ilmi olarak oluşumundaki asalete, dayanışmaya asla zarar vermez.

b. Bugünkü Türk milleti siyasi ve sosyal topluluğu içinde kendilerine *Kürtlük* fikri, *Çerkezlik* fikri ve hatta *Lazlık* fikri veya *Boşnaklık* fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Ancak geçmişin zorba dönem ürünü olan bu yanlış adlandırmalar, birkaç düşman aleti, gerici beyinsizden başka hiçbir millet bireyi üzerinde üzüntüden başka bir etki yaratmamıştır. Çünkü bu millet evladı da tüm Türk topluluğu gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar.

c. Bugün içimizde bulunan Hıristiyan, Musevi vatandaşlar, kader ve şahıslarını Türk milliyetine vicdani arzularıyla bağladıktan sonra kendilerine yan gözle, yabancı düşüncesiyle bakılması, medeni Türk milletinin asil ahlakından beklenebilir mi?

Milletin Genel Tanımı

Bundan sonra, ortak milli düşüncenin, ahlakın, duygunun, heyecanın hatıra ve geleneklerinin millet bireylerinde meydana gelmesini ve kökleşmesini sağlayan ortak geçmişin, birlikte yapılmış tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren ortak dilin, milletlerin oluşumunda en önemli etkenler olduğunu bir kez daha kaydettikten sonra millet hakkında, ikinci derecede öğeleri dikkate almayarak mümkün olduğu kadar her millete uyabilecek bir tanımı biz de alalım:

a. Zengin bir geçmiş mirasına sahip bulunan;

b. Birlikte yaşamak konusunda ortak arzu ve kabulde samimi, içten olan;

c. Ve sahip olunan mirasın korunmasına birlikte devam konusunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen topluluğa millet adı verilir. Bu tanım incelenecek olunursa bir milleti oluşturan insanların bağlarındaki değer, kuvvet ve vicdan hürriyetiyle insani duyguya gösterilen saygı, kendiliğinden anlaşılır;

Gerçekte, geçmişten ortak zafer ve üzüntü mirası;

Gelecekte gerçekleştirilecek aynı program;

Birlikte sevinmiş olmak, birlikte aynı ümitleri beslemiş olmak;

Bunlar elbette bugünün uygar düşüncesinde diğer her türlü şartların üstünde anlam ve içerik kazanır.

Bir millet oluştuktan sonra, bireylerinin *devlet* hayatında, *ekonomik* ve *düşünce* hayatında ortak çalışması sayesinde meydana gelen milli kültürde şüphesiz milletin her bireyinin çalışma pay ve katılım hakkı vardır. Buna göre *bir kültürden olan insanlardan oluşmuş topluluğa millet denir, dersek* milletin en kısa tanımını yapmış oluruz.

Bundan önce tespit ettiğimiz tanımdan esinlenerek diyebiliriz ki; milliyet meselesi bireysel ve ortak hürriyet meselesidir.

O halde meseleyi ilke halinde ifade edelim.

Milliyet İlkesi

Bir milletin, diğer milletlere kıyasla doğal veya kazanılmış özel karakterler sahibi olması, diğer milletlerden farklı bir organizma oluşturması, çoğunlukla onlardan ayrı olarak onlara paralel gelişmeye emek vermesi durumuna milliyet ilkesi denir.

Bu ilkeye göre, her birey ve her millet kendi hakkında iyi niyet, topraklarına bizzat kayıtsız sahip çıkmayı talep etmek hakkına ve hürriyetine sahiptir.

Bu genel kural, bize hangi milletlerin hür, hangilerinin hürriyetinden şu veya bu şekilde yoksun olduklarını, yani millet adını taşımaya layık olmadıklarını kolaylıkla gösterir.

Türk Milliyetçiliği

Türk milliyetçiliği, ilerleme ve gelişme yolunda ve uluslararası görüşme ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla aynı uyumda bir ahenkte yürümekle birlikte, Türk toplumunun özel yaradılışını ve başlı başına bağımsız kimliğini korunmuş tutmaktır.

Bilmeli ki, milli benliğini bilmeyen milletler, başka milletlerin avıdır. (1923).

Gazi Mustafa Kemal

Devlet

Bir devletin dayandığı esaslar "Tam Bağımsızlık" ve "Kayıtsız Şartsız Milli Egemenlikten" ibarettir (1923).

Gazi Mustafa Kemal

Milletin, ne olduğunu açıklarken, demiştim ki; *Türk milleti, halk idaresi olan Cumhuriyetle idare edilen bir devlettir.*

Şimdi, devlet ne demektir, bunu açıklayalım ve ifade edelim.

Devlet dediğimiz zaman, her şeyden önce bir insan topluluğu, bir millet varlığı anlaşılır.

Bundan sonra, bu insan topluluğunun coğrafi sınırlarla çevrilen bir bölgede yerleşmiş olduğu görülür. Yine millet konusunda demiştim ki; Türk milleti, Asya'nın batısında ve Avrupa'nın doğusunda olmak üzere kara ve deniz sınırlarıyla ayrılmış, dünyaca tanınmış büyük bir yurtta yaşar. Onun adına *Türkeli* derler.

Milliyet meselesinin bireysel ve ortak hürriyet meselesi olduğunu biliyoruz. Yani; Bir milleti oluşturan bireylerin o millet içinde, her tür hürriyeti; yaşamak hürriyeti, çalışmak hürriyeti, düşünce ve vicdan hürriyetinin güven altında bulunması gerekir.

Keza bir milletin tamamının her çeşit hürriyeti, yani kendi topraklarında, yabancının hiçbir karışması ve sınırlaması olmaksızın hür

ve bağımsız yaşaması ve çalışması gereklidir. İşte, devlet, gerek bireylerin hürriyetini sağlamak için millet üzerinde bir güce ve gerek millet ve memleketin bağımsızlığını koruyabilmek için kendine özgü bir güç ve kuvvete sahip olmalıdır.

O halde devlet: *"Belirli bölgede yerleşmiş ve kendine özgü bir kuvvete sahip olan bireylerin bir araya toplanmış topluluğundan oluşan bir varlıktır".*

Devletin elinde bulundurduğu kuvveti ifade ederken, bu kuvveti kendine özgü diye nitelendiriyoruz. Gerçekte devleti oluşturan milletin gönlünde, sinesinde güç icra eden kuvvet, bireysel olarak hiç kimse tarafından verilmiş değildir. o, bir siyasi güçtür ki; devlet kavramında kendiliğinden vardır ve devlet, onu halk üzerinde uygulamak ve milleti dışarıdan diğer milletlere karşı savunmak yetkisine sahiptir.

Bu siyasi güç ve kudrete *"irade veya egemenlik"* denir.

Egemenlik

Mademki, devlet bir iradeye, bir egemenliğe sahiptir, onu ifade ve yerine getirmesi için birtakım araçlara ihtiyaç duyar. Bu araçların sahibi olan devlet örgütünde millet meclisi ve hükümet örgütü esastır.

Çağımızda, temeli bu olan örgütün dayandığı gelenek haline gelmiş, birtakım temel ilkeler vardır.

a. Demokrasi İlkesi, Halkçılık: Bu ilkeye göre, irade ve egemenlik, milletin tamamına aittir ve ait olmalıdır. Demokrasi ilkesi, ulusal egemenlik şekline yenilik kazandırmıştır.

b. Temsili Hükümet İlkesi: Bu ilke, milli egemenliğin uygulanması ve gerçekleşmesini düzenler.

c. Devletin temel örgütünü tespit eden yasanın, diğer yasalara üstünlüğü ilkesi: Bu ilke, çağdaş örgüt temelinde, yasal hale gelmenin ve adli istikrarın meydana gelme sebebidir.

Bu saydığımız ilkeler (a, b, c) demokrasi ilkesinin binası gibi görülür. Gerçekte demokrasi ilkesi, pratik değerini ancak bu saydığımız ilkeler sayesinde kazanır.

Devletin Egemenliği ve Devlette Egemenlik

Devlette egemenliğin varlığı iki temel mesele meydana getirir.

1.Egemenlik neden oluşmaktadır? Egemenlikte ne vardır? Sınırları nedir? Egemenliğe dayalı hangi işler hukuken yapılabilir?

Bu, devletin egemenliği meselesidir. Bu meselede devlet içerideki dayanağından, milletten ayrı olarak soyut tasavvur edilmekte ve böylece siyasi kuvvetinin tabiat ve sınırları tayin ve tespit edilmek istenmektedir.

Devletin siyasi kuvveti, sinesinde var olan bireylerin ve toplulukların, varlığı dolayısıyla sınırlanmıştır, ne derece sınırlandırılmıştır? Bunu, kamu hukuku belirler.

Devletin diğer devletlerin ve kendi örgütüne dâhil olmayan diğer şahısların, varlığı dolayısıyla egemenliğinin derecesini de devletler hukuku gösterir. Bu nedenle, devletin egemenliği meselesi, tam anlamıyla, bir temel hukuk meselesi değildir.

2.Egemenlik meselesinin ortaya koyduğu ikinci temel mesele, devlette, devlet içinde egemenlik meselesidir. Bu doğrudan doğruya temel hukukla ilgilidir.

Kamu hukukunun ve devletler hukukunun sınırlarını belirleyen egemenlik, kime aittir?

Şunu söylemek gereklidir ki; devlet, bir hukuksal kavramdır. Gerçekte idare edenler egemenliği kullanırlar. O halde, devlette idare edenler kimler olmalıdır? Siyasi kuvvetin yasal olabilmesi için, devletin, soyut egemenliği, gerçekte kime verilmelidir? İşte bu sorulara cevap veren, *demokrasi ilkesidir.*

Devlet Şekilleri

Tarihin ve hukukun incelenmesi, bize egemenliğin başlıca üç çeşit şekilde kullanıldığını göstermektedir.

1.Hükümdarlık (monarşi)-Egemenlik; "kral, imparator, şah, padişah, prens, emir" gibi çeşitli ünvanlar alabilen hükümdara, yalnız bir şahsa aittir. Egemenliği uygulayan devletin bütün memurları, yalnız bir adam adına hareket ederler.

Devletin son iradesini, yalnız hükümdar gösterir.

Hükümdar, yalnız başına, devleti yönetir ve yönlendirir ve her şeyi o emrederse öyle bir devletin hükümetine, mutlakiyet hükümeti denir. Böyle bir devlette hükümdar *"devlet benim"* der; savaş ilan eder, barış yapar, yasalar yapar, vergiler koyar, ülkenin gelirlerini istediği gibi harcar, özetle ülke onun malikânesidir.

Eğer hükümdar, kanunları hazırlayan, milletvekillerinden oluşan bir Meclis kabul etmişse, o zaman meşrutiyet hükümeti olur. Bu şekil hükümette de, sonunda, yine her şey, hükümdarın son sözüne bağlıdır. Meşrutiyet hükümetinde hükümdarlar bir vatandaşa bir hükümet kurdurur; ülkeyi onunla yönetir. *İngiltere, Belçika, İtalya meşrutiyet hükümetlerdir.*

2. Oligarşi; bu şekil hükümette egemenlik birkaç kişinin, birkaç ailenin veya bir sınıf halkın elindedir. Aristokrasi, oligarşinin başka bir şeklidir; bunda da egemenlik, soyluların elindedir.

3. Demokrasi (Halkçılık); Demokrasi temeline dayalı hükümetlerde, egemenlik, halka, halkın çoğunluğuna aittir. Demokrasi ilkesi egemenliğin millette olduğunu, başka yerde olmayacağını gerekli bulur. Bu bakımdan demokrasi ilkesi, siyasi kuvvetin, egemenliğin, kaynağına ve yasallığına değinmektedir.

Demokrasinin tam ve en belirgin hükümet şekli cumhuriyet'tir.

Demokrasi İlkesinin Kapsamı

Demokrasi temeli, bugün çağdaş anayasanın genel ayracı gibi görünmektedir.

Hükümdarlık ve oligarşi, artık zamanı geçmiş geçici şekillerden başka bir nitelikte anlaşılamazlar. Gerçi, henüz başlarında hükümdarlar bulunan devletler vardır. Ancak bunların hemen hepsi, demokrasi ilkesini kabul etmektedirler. Artık egemenliğin sahibi olduğunu iddia cesaretinde bulunabilecek hükümdar çok azdır.

Bir milletin, pratikte demokrasi ilkesini ilan etmesi o millet çoğunluğunun toplumsal kuvvetinin bir sonucudur. Millet, yeteri derece kuvvetli olunca, kuvvet ve kudreti eline alır. Bu olay bazen ihtilal ile ve bazen de hükümdarla barışçıl bir anlaşma ile ortaya çıkar. Artık bugün, demokrasi düşüncesi sürekli yükselen bir denizi andırmaktadır.

Yirminci yüzyıl, birçok baskıcı hükümetlerin bu denizde boğulduğunu görmüştür. *Çarlık Rusyası, Osmanlı Padişahlığı ve Hilafeti, Almanya ve Avusturya - Macaristan İmparatorlukları bunların başlıcalarındandır.*

Bundan başka, demokrasi ile yönetilen Portekiz gibi ılımlı hükümdarlıkların, demokrasinin daha belirgin bir şekilde uygulanmasını kapsayan Cumhuriyet ile birlikte silindiği görüldü.

En sonunda, bugün, İngiltere, Belçika gibi büyük eski demokrasilerin, daha açık ve daha iyi düzenlenmiş bir demokrasinin gerçekleştirilmesi yolunda, çalıştıkları görülmektedir.

Demokrasi düşüncesi, çağdaş anayasanın bir öğesi olduğu halde, düşünce çok eskidir.

Demokrasi düşüncesinin içeriği ve anlamı hakkında layıkıyla aydınlanmak için onun tarihini kısaca hatırlatmak faydalı olur.

Demokrasi İlkesinin Tarihi Gelişimi

Bundan en aşağı 7000 yıl önce, Mezopotamya'da insanlığın uygarlıklarından birini kuran *Sümer*, *Elam* ve *Akat* kavimlerinde demokrasi ilkesi uygulanmıştır. Gerçekte, bu Türk ırkları, birleşik bir Cumhuriyet kurmuşlardır. Bundan sonra, Atina ve Isparta gibi Yunan şehirleri, bir tür demokrasi ile idare olunurlardı.

Roma da demokrasi hayatı yaşamıştır.

Türk milleti en eski tarihlerinde, meşhur kurultaylarıyla, bu kurultaylarda devlet başkanlarını seçmeleriyle demokrasi düşüncesine ne kadar bağlı olduklarını göstermişlerdir. Son tarih dönemlerinde Türklerin kurduğu devletlerde, başlarına geçen padişahlar, bu yoldan ayrılarak baskıcı (zorba) olmuşlardır.

Kralların ve padişahların baskısına, dinler dayanak olmuştur. Krallar, halifeler, padişahlar etraflarını alan papazlar, hocalar tarafından yapılmış özendirmelerle, ilahi hukuka dayanmışlardır. Egemenlik, bu hükümdarlara Allah tarafından verilmiş olduğu düşüncesi uydurulmuştur. Buna göre, hükümdarlar, ancak Allah'a karşı sorumludurlar. Kudret ve egemenliğinin sınırı yalnız din kitaplarında aranabilir, İlahi hukuka dayalı bir mutlakıyet kuralı önünde, demokrasi ilkesinin, ilk aldığı durum iddiasızdır. O, öncelikle hükümdarı devirmeye değil, onun yalnız kuvvetlerini sınırlamaya, mutlakıyeti kaldırmaya çalıştı. Bu çalışma 400-500 yıl öncesinden başlar. Öncelikle, kuvvetin milletten geldiği ve kuvvet sahibi olmayan bir ele düşerse onun ele geçirilebileceği, bu kuvvetin milletin vekillerinden oluşan meclis tarafından kullanılması gerekeceği ifade edildi.

On altıncı yüzyılda demokrasi ilkesi, hükümdarların gücünü kırmak için, siyasi mücadele aracı olarak kullanıldı.

Bu mücadelelerde en sonunda ortaya atılan düşünceler şunlardan oluşuyordu: *"Kuvvet millete aittir. Onu yasa çerçevesinde bir hükümdara vermiştir. Bazı durumlarda geri alabilir."*

On sekizinci yüzyılda da; demokrasi ilkesi, karşı konulamaz bir kuvvet ve akım kazandı.

Demokrasi ilkesi, milli egemenlik ilkesi şekline girdi ve anayasaya geçti. Artık, milletle hükümdar arasında sözleşme düşüncesi kayboldu. Ortaya egemenliğin bölünemez ve hiç kimseye verilemez düşüncesi çıktı.

Bu düşünceyi şöyle açıkladılar: *Egemenlik, bireylerin iradesinin üzerinde, bireylerin oluşturdukları milletin ortak kişiliğine dayanan, genel, toplumsal iradedir.* Bu nedenle egemenlik birdir, parçalara ayrılamaz ve egemenliğin ifade ettiği toplumsal irade, onun sahibi olan ortak kişilik, millet tarafından, hiçbir zaman, başkasına devredilemez ve bırakılamaz.

Demokrasi İlkesinin Belirgin Özellikleri

Demokrasi ilkesi: Egemenliği kullanan araç ne olursa olsun, esas olarak, milletin egemenliğe sahip olmasını ve sahip kalmasını gerektirir.

Bu noktayı, birkaç kelime ile açıklayalım:

a. Demokrasi temeli bakımından esas itibariyle siyasi nitelikte-dir.

Demokrasi, bir toplumsal yardım veya bir ekonomik örgüt sistemi değildir. Demokrasi maddi refah meselesi de değildir. Böyle bir görüş vatandaşların, siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı hedef alır.

Bizim bildiğimiz demokrasi, özellikle siyasidir; onun hedefi, milletin idare edenler üzerindeki kontrolü sayesinde, siyasi hürriyeti sağlamaktır.

b. Demokrasinin birinci özelliği ile ortak ikinci bir özelliği daha vardır. O da şudur; Demokrasi, fikridir; bir kafa meselesidir. Her halde, bir mide meselesi değildir. Hükümet ilkesi de, bir adalet sevgisini ve

ahlak düşüncesini gerektirir.

Demokrasi, memleket aşkıdır, aynı zamanda babalık ve analıktır.

c. Demokrasi, esasında bireyseldir; bu özellik vatandaşın egemenliğe, insan sıfatıyla, katılmasıdır.

d. En son olarak, demokrasi, eşitlik severdir; bu özellik, demokrasinin bireysel olması özelliğinin zorunlu bir sonucudur. Şüphesiz bütün bireyler aynı siyasi hakla sahip bulunmaktadırlar. *"Demokrasinin bu bireysel ve eşitlik sever özelliklerinden, genel ve eşit oy ilkesi çıkar."*

Cumhuriyet

"Demokrasinin, bütün anlamıyla, ideali, milletin tamamının, aynı zamanda, yöneten durumda bulunabilmesinin, hiç olmazsa, devletin son iradesini, yalnız milletin ifade ve göstermesini ister." Ne yazık ki, milletlerin, çoğunluk nüfusu, düşünce eğitim dereceleri, idealin uygulanmasında; büsbütün idealden yoksunluğa sebep olabilecek önemsemeyişten kaçınmayı gerektirir. Bu nedenle, demokrasi ilkesinin en çağdaş ve en doğru uygulamasını sağlayan hükümet şekli, *Cumhuriyettir.*

Cumhuriyette son söz, millet tarafından seçilmiş meclistedir. Millet adına her türlü yasaları o yapar. Hükümete güvenir ve onu düşürür. Millet, vekillerinden memnun olmazsa, (belirli zamanlar sonunda) başkalarını seçer. Millet, egemenliğini, devlet yönetimine katılımını, ancak, zamanında oyunu kullanmakla yerine getirir. Cumhuriyette hükümet, herhangi bir usulde, sınırlı bir zaman için seçilmiş bir Cumhurbaşkanına verilir. Başbakanı o gösterir, Bakanlar kurulunu oluşturacak vekilleri, Başbakan milletvekillerinden seçer.

Cumhuriyet, milletvekillerinden oluşan meclisi ve sınırlı zaman için seçilmiş Cumhurbaşkanı ile milli egemenliğin korunmasının en iyi dayanağıdır. Cumhuriyette, Meclis, Cumhurbaşkanı ve hükümet, halkın hürriyetini, güvenini ve rahatını düşünmek ve bunları sağlamaya çalışmaktan başka bir şey yapamazlar.

Çünkü bunlar, bilirler ki, kendilerini iktidar ve yetki makamına, belirli bir zaman için, getiren irade ve egemenliğin sahibi olan mil-

lettir ve yine bunlar bilirler ki, iktidar makamına, saltanat sürmek için değil, millete hizmet için getirilmişlerdir. Millete karşı tutum ve görevlerini kötüye kullandıkları takdirde, şu veya bu şekilde, milli iradenin, kendi haklarında da gerçekleşmesiyle karşı karşıya kalabilirler. Millet tarafından, millet adına, devleti yönetmeye yetkili kılınanlar için, gerektiğinde millete hesap vermek zorunluluğu, saygısızlık ve isteğe bağlı hareketle yapılamaz.

Hükümdarlık, Oligarşi

Başlarında hala, Allah'ın vekili, gölgesi sıfatını korumakta bulunan hükümdarlar bulundurmakla birlikte, egemenliğini kazanmış milletler olduğundan bahsetmiştik. Gerçekte, bu milletlerin bağlı oldukları devletler, milletin seçtiği vekillerin oluşturdukları meclislere sahiptir. Milletin egemenliğini bu meclisler temsil eder, hükümdar devleti temsil eder. Hükümeti oluşturan vatandaş, teorik olarak hükümdar tarafından seçilir. Ancak gerçekte, hükümet başı, milletin güvendiği kuvvetli, siyasi parti liderleridir; bunların kurdukları hükümetler, millet ve ülkeyi yönetirler ve meclise karşı sorumludurlar. Bu açıkladığımız hükümetler temsilidirler ve demokrasi ilkesi geçerlidir. Ama bunlar tam anlamıyla demokrat hükümetler değildir.

Devletlerin şekilleri bir diğerine göre, bazı farklarla çok değişir. Bununla birlikte tamamı devlet şekilleri bölümünde açıkladığımız şekillere döndürülebilir. *Hükümdarlık, oligarşi, halk cumhuriyeti.*

Kendine özel bir din yakıştıran (teokratik) devlet de vardır. Rus Çarlığı ile Osmanlı Saltanatı böyle idi. Çar kilisenin başkanı, sultanlar da halife ünvanını takınmışlardı.

Aynı biçimde dini siyasetten ayırmış laik hükümetler vardır; *Amerika, Fransa, Türkiye Cumhuriyeti* gibi.

Hükümdarlıklarda, devlet başkanlık makamına kalıtımsal yolla gelinir. Kuvvetinin ve yetkisinin Allah'tan geldiğini ve yalnız ona karşı,

ahirette, hesap verebileceğini düşünen ve devleti, ülkeyi miras kalmış bir malikâne kabul eden bir hükümdar, her türlü kayıttan kendini serbest görür. Böyle bir yönetimde, milletin benliği, hürriyeti söz konusu da olamaz. Bu nedenle, yetkileri sınırlı da olsa hükümdarlık şekli demokrasiye, milli egemenlik ilkesine uygun değildir. Hükümetin, sınırlı sayıda insanların, sınıfların, elinde bulunması da millet varlığının hiçbir zaman kabul edemeyeceği bir durumdur. Milletin bütün olarak çoğunlukla, devlet yönetimine katılımına engel olan bu *"oligarşi"* usulü de bir grubun, kendi menfaatlerini elde tutmak için bütün bir millete ait egemenliği, elinden zorla almaktan (gaspından) başka bir şey değildir.

Türk Devletinin Esas Örgütü

Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasası (Teşkilatı Esasiye Kanunu,) en çağdaş milli egemenlik esaslarını, kararlarını (hükümlerini) içerir. Birkaç maddesini, her zaman hatırda tutmak için burada aynen tekrar edelim.

a."Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir".

b."Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin tek ve gerçek temsilcisi olup, millet adına egemenlik hakkını kullanır".

c."Yasama ve Yürütme kuvveti Büyük Millet Meclisinde toplanır ve gerçekleşir."

Bizim görüşümüze göre siyasi kuvvet, milli irade ve egemenlik, milletin birlik halindeki ortak kişiliğine aittir, birdir, bölünemez ve ayrılamaz ve başkasına verilemez. Millette olduğu gibi, onun temsilcisi olan tek mecliste bir yere toplanmıştır. Yani bölünmesi teorisi bizim için esas değildir. Buna göre;

Türk milletinin yönetim şekli birlik teorisi esasına dayalı olan bugünkü devlet şeklimizdir. Bu şekilde Büyük Millet Meclisi, millet

adına egemenlik hakkını kullanır; Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu onun içinden çıkar. Egemenlik birdir, kayıtsız şartsız milletindir. Devlet kuruluşlarının en uygunu budur. Yalnız görevler şu şekilde gördürülür.

d. "Meclis yasama yetkisini bizzat kullanır".

e. "Meclis, yürütme yetkisini, kendi tarafından seçilmiş Cumhurbaşkanı ve onun atayacağı bir Bakanlar Kurulu eliyle kullanır. Meclis, hükümeti her zaman kontrol edebilir ve düşürebilir."

f. "Yargı hakkı millet adına, usul ve kanunlar çerçevesinde bağımsız hakimler tarafından kullanılır".

Türkiye'de Cumhuriyet Nasıl Kuruldu?*

Milli egemenlik öyle bir nurdur ki onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, tacidarlar yok olur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş kurumların her tarafta yıkılması kaçınılmazdır. (1924).

Gazi Mustafa Kemal

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar hiçbir birey, hiçbir siyasi kuruluş, Türkiye'de Cumhuriyet yönetimi kurmayı, ciddi olarak, düşünememiş ve buna girişimde dahi bulunmamıştır. Millet ve ülkeyi saran ve her an bedeninin bir parçasını koparan büyük tehlikeler karşısında, bazı düşüncelerde meydana gelen uyanışın sebep olduğu değişiklik girişimi çok yüzeysel olup, sağlam bir temele dayanmıyordu. Bunlar, bazı devlet adamlarının değiştirilmesi, yönetim alanında bazı yenilikler kabul ettirilmesi ve çoğunlukla Avrupa devletlerini memnun etmek korkusunu gidermek gibi, etkisi sınırlı istekler derecesini geçmiyordu. 1877 Kanunu Esasisiyle Padişahın, kamuoyunu aldatmak için ilan ve kabulüne zorunlu olduğu meşrutiyet ise, bir yıl sonra kaldırılmıştır. Bundan sonra, otuz sene padişahlığın zalim pençeleri milleti daha kuvvetli olarak, sarmıştır. Bu koyu baskı ve işkence döneminde millet, kasten, çevresini ve kendini görmeyecek kadar yoğun bir karanlık içinde tutulmuştur. Bu dönemin, ülkeye yaptığı kötülükler saymakla bitmez. Padişah, yalnız taç ve tahtını ve şahsını koruma araçlarını kuvvetlendirmekten başka bir şey yapamamıştır. Millet, ülke

tamamen ihmal edilmiştir. Oysa bu süre içerisinde, bizden ayrılarak bağımsız hükümetler kuran komşu milletler durmadan çalışmışlar ve kuvvetlenmişlerdir. Sürekli ilerleyen medeni dünya yanında ise Türk milleti, zorla ve ezilerek aşağı bir derecede tutulmuştur. Abdülhamit Yönetimi 1877'den 1922 senesine kadar geçirilen bütün milli felaketlerin ya doğrudan doğruya sebebi veya başlıca hazırlayıcısıdır.

1908 inkılâbı ise 1877 meşrutiyetini iade ile yetinmiştir. Bütün zulüm ve baskının, tüm kötülüklerin kaynağı olan padişah, yerinde kalmıştır. Meşrutiyet yönetimi, ülke yönetiminde, vatanın ekonomisinde, özellikle demokrasi alanında da anlatılmaya değer bir eser bırakmamıştır. Birinci Dünya Savaşı'na girişimizde ve savaşın yönetiminde meşrutiyet hükümeti, yabancı (ecnebi) politikasına alet olmuş ve Türk milletinin hayati menfaatlerini koruyamamıştır.

Birinci Dünya Savaşı, Türk milletinin çok büyük kahraman-lıklarına ve fedakârlıklarına rağmen, içinde bulunduğumuz anlaşan devletlerin (müttefik) yenilmesiyle sonuçlandığı zaman, durum yürekler acısı olmuştur.

Millet ve ülkeyi, Dünya Savaşı'na sokanlar, hayatları endişesine düşerek ülkeden kaçtılar. Padişah ise, meclisi dağıtarak keyfi yönetimi iade etti. Meclisi Mebusana, bu düşünceyi destekleyebilecek ve düşmanlara karşı ise millet ve ülkenin duyarlılığını uyuşturabilecek adamlar getirdi.

Düşman devletler, *İstanbul'u ve Adana, Urfa, Maraş, Antep, Antalya, Konya, Samsun, Merzifon* gibi ülkenin önemli parçalarını ordularıyla işgal ettiler. Yunanlılar da müttefiklerin özendirmesiyle İzmir'e çıktılar.

Yunanlılar, bu işgal sırasında pek çok kötülük yaptılar. Buna rağmen padişah ve hükümeti, Yunanlılara karşı konulmamasını millete emrediyordu.

Bundan başka Hıristiyan unsurlar da her şekilde devletin bir an

önce çökmesine çalıştılar. Maddeten ve manen tecavüz halinde bulunan düşman devletlerin devlet ve milleti yok etmek ve bölmeye karar verdikleri kesinlik kazanmıştı. Halife ve padişah ise hayat ve tahtını korumaya devam etmekten başka bir şey düşünmüyordu. Durumun dehşet ve korku verici durumu karşısında her yerde bazı kişiler buna karşı kurtuluş çareleri düşünmeye başladılar. Bunlar Osmanlı Devleti'nin çöküşünü kesin olarak görüyorlar ve bölgesel bazı kurtuluş çareleri arıyorlardı. Bütün ülkeyi, İngiltere gözetiminde veya Amerika mandası altında, korumak düşünce ve inancında ısrar edenler de vardı.

Millet ise, başsız, karanlık ve belirsizlik içinde, padişahın ihanetinden haberdar olmaksızın başına gelecekleri bekler bir durumda idi.

Bu sıralarda Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal ise tamamen başka bir karar ve inançta idi (19 Mayıs, 1919).

Mustafa Kemal, Türkün onur, saygınlık ve yeteneğinin pek yüksek olduğu, Türk milletinin tam bir geleceği hak etmiş olduğu inancında idi. Türk milleti şu veya bu devlete esir olmaktansa ölsün daha iyidir görüşünü taşıyordu. Mustafa Kemal bütün felaketlerin nereden geldiğini herkesten iyi anlamıştı. Herkesin ümitsizlik içinde yüzdüğü karanlık mütareke zamanında, milli egemenliğe dayalı ve kayıtsız şartsız tam bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak kararını vermişti. Mütareke zamanında İstanbul'da düşündüğü bu kararı Anadolu'ya çıkar çıkmaz uygulamaya başladı. Osmanlı hanedanı saltanatını ve medeniyet aşamasındaki anlamsızlığı meydanda olan hilafeti, devam ettirmeye çalışmak Türk milletine karşı en büyük fenalıktı. Bunu değerlendiren Mustafa Kemal, Türk milletini bu çürümüş insanlardan kurtarmak kararını verdi ve kurtardı.

Bu kararının uygulanması kolay olmamıştır. Bu kararın bütün gerekliliğini ve zorunluluğunu ilk gününde ifade etmeyerek öncelikle milletin duygu ve düşüncelerini hazırlayarak ve aşama aşama yürüyerek hedefe ulaştı.

Erzurum ve Sivas kongreleriyle, milletin maruz kaldığı tehlike hakkında aydınlatma dış ve iç düşmanlara karşı milli mücadeleye davet etti ve *Önder* oldu.

Başta padişah olduğu halde bu düşmanlar da boş durmadılar. Milleti, bozmaya çalıştılar, ülkenin her tarafında isyan çıkardılar.

Mustafa Kemal'in önderliğinde ve yönetiminde millet, mücadelede ilerledikçe onlar da ihanetlerini arttırdılar. Padişah ve halife, Türkleri, Türklerle esaret altına almaya çalıştı ve Anadolu'ya asker gönderdi.

Diğer taraftan, itilaf devletleri de resmen İstanbul'u işgal ettiler. Artık açıktan açığa tavır almak gerekiyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal, en üst yetkiye sahip Büyük Millet Meclisi'ni 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmaya davet etti. Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemal'i kendine Başkan seçti. Bu andan itibaren bugünkü Cumhuriyet Hükümetimizin esası olan Milli Hükümet, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti gerçekten kurulmuştu (23 Nisan, 1920). Artık, millet Büyük Mustafa Kemal'in dâhice yönetiminde milli mücadeleye bütün varlığı ile sarılmıştı. Padişah, düşmanlar ve Yunanlılarda faaliyetlerini arttırdılar. Yunanlıları ileri harekete özendirdiler.

Bu dönemlerde, milli ordu henüz kuruluş aşamasında olduğundan Yunanlılar kolaylıkla Balıkesir, Bursa, Uşak ve Aydın'ı işgal ettiler. Düşmanların bu kolay başarısı yurt içinde ve yurt dışında, hatta Meclis içinde dağılmalar yarattı. Ülkenin birçok yerinde yeniden isyan baş gösterdi. Milli ordu coşkunlukla kuvvetlendirildi.

Yunanlıların bundan sonra birçok saldırıları, İsmet Paşa kumandasındaki ordumuz tarafından durduruldu ve geri püskürtüldü (1921). Milli ordumuzun bu zaferleri, milletin kendine ve *Büyük Önderine* olan güvenini arttırdı.

Yunanlılar son bir kez daha saldırarak Ankara yakınlarına, Sakarya'ya geldiler. O zaman Büyük Millet Meclisince, Başkumandan

seçilen Mustafa Kemal, kendisi cepheye gitti. 22 gün ve gece devam eden Sakarya Meydan Savaşı'nda düşman kovuldu. Bu, büyük başarı sonucundadır ki, millet, *Mustafa Kemal'e Gazi ünvanını verdi (19 Eylül, 1921).*

Bundan sonra, Yunanlıları ülkeden tümüyle kovmak gerekiyordu. Hazırlıktan sonra bizzat Gazi'nin Başkumandanlığı altında Yunanlılara saldırıldı (taarruz edildi) *(26 Ağustos 1922).* Yunan ordusu tümüyle yok edildi. İzmir ve Trakya dâhil olmak üzere bütün vatan, dış düşmanlardan temizlendi. Saltanat ve hanedan, milletin büyük özveriyle kazandığı zaferlerden sonra da tahtlarında kalmak ve zevk ve eylenceye düşkünlükleriyle milleti yeniden felakete atmak istiyorlardı. Davet edildiğimiz barış konferansına padişahın hükümeti sıfatıyla bazı delegeleri göndermek cesaretinde bulunan adamlar oldu. Artık bir şekilden ibaret kalan saltanatın varlığını ortadan kaldırmak zamanı gelmişti. Millet Meclisi, bu kararı aldı. Diğer taraftan ise son Osmanlı padişahı, düşmanların koruyuculuğuna sığınıyor ve bir düşman gemisiyle ülkeden kaçıyordu.

Lozan'da, milleti esir yapmak isteyen *"Sevr Anlaşması"* yerine, Türk milletinin onur ve saygınlığına uygun bir barış imzalandı *(24 Temmuz, 1923),* İsmet Paşa'nın savaş cephesinde olduğu kadar, barış görüşmelerinde de büyük hizmetleri görüldü.

Türk milleti artık gerçekten bağımsızlığını bizzat eline almış ve bunu bütün dünyaya duyurmuş ve tanıttırmıştı. *Milli Hükümet* ilk kuruluşundan itibaren demokratik bir hükümet idi. Bu şekil, cumhuriyetten başka bir şekil olamazdı. Artık cumhuriyeti resmen ilan etmek gerekiyordu. Çünkü aksi irade zayıflığına sebep oluyordu. 29 Ekim 1923 tarihinde Büyük Millet Meclisi, Gazi'nin, bir teklifi üzerine cumhuriyeti kanun ile kabul ve ilan etti. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı, Gazi seçildi.

Bu andan itibaren milletimiz sahip olduğu özellik ve erdemleri-

ni hükümetinin yeni ismiyle uygar dünyaya çok daha kolaylıkla göstermeyi başarmıştır.

Gazi, Cumhuriyet ilanına kadar, Büyük Millet Meclisinden daha büyük bir makam olmadığını ifade etmekte ısrar etti; saltanat ve hilafet makamları olmaksızın, devleti idare etmenin mümkün olduğunu gösterdi. Devlet Başkanlığından, bahsetmeksizin onun görevini de fiilen görüyordu. Diğer taraftan Cumhuriyetin resmen ilanından sonra da İstanbul'da yerinde bırakılmış olan halife boş durmuyordu. Hükümet ve millet işlerine yersiz olarak karışmaya çalışıyordu. En sonunda dinen ve siyaseten hiçbir anlam ve varlık nedeni kalmamış olan hilafetin İstanbul'da bulunması Cumhuriyetin bağımsızlığına açık bir tecavüz olduğu kabul edildi. Osmanlı hanedanının Türk milletinin başına sardığı bu son bela da Millet Meclisinin bir kararıyla Türk sınırlarının dışına atıldı.

Cumhuriyet, son yüzyıllarda büyük uygar milletlerin hesapsız acı ve kandan sonra vardıkları en sağlam devlet şeklidir.

Cumhuriyet, son dört yüz senelik idareler içinde insanlığın çırpına çırpına bulduğu son çaredir. Cumhuriyet, baştanbaşa iç ve dış düşmanlar elinde esir kalmış Türk vatanını kurtarmış ve milletin hayat, bağımsızlık ve namusunu güven altına almış olduğu tecrübe edilmiş bir halk idaresidir. Cumhuriyet, Türk milletinin şu anda ve gelecekte iyiliğini, mutluluğunu, esenliğini koruyacak başlıca araçtır. Şimdi bununla ilgili olarak, hep birlikte Gazinin Türk gençliğine hitabesini tekrar edelim.

"Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardan beri çekilen felaketlerin bitişi ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir. Bu sonucu, Türk Gençliğine emanet ediyorum.

Ey Türk Gençliği! Birinci görevin Türk bağımsızlığını, Türk Cumhuriyetini, ebediyen korumak ve kollamaktır. Varlığının ve geleceğinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir, gelecekte dahi,

seni bu hazineden yoksun bırakmak isteyecek iç ve dış düşmanların olacaktır. Bir gün, bağımsızlık ve cumhuriyeti savunmak zorunda kalırsan, göreve atılmak için içinde bulunacağın durumun imkân ve koşullarını düşünmeye cesin. Bu imkân ve ortam çok, müsait olmayan bir durumda belirebilir. Bağımsızlık ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada, benzeri görülmemiş bir galibiyetin temsilcisi olabilirler. Zorla ve tuzaklarla aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve ülkenin her köşesi gerçekten işgal edilmiş olabilir, bütün bu koşullardan daha acıklı, daha korkulu olmak üzere ülkenin içinde iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalalet ve hatta ihanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri kişisel menfaatlerini, işgal güçlerinin siyasi emelleriyle birleştirebilirler. Millet, yoksulluk ve çaresizlik içinde yorgun ve perişan düşmüş olabilir. Ey Türk Geleceğinin Evladı! İşte, bu durum ve şartlar içinde dahi görevin, Türk bağımsızlık ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur".

Demokrasiye Aykırı Çağdaş Akımlar

Bizim devlet örgütümüzde, esas ilkelerimizi oluşturan demokrasinin ayıran özelliğini tanımladık. Demokrasinin bu kavramı, bazı düşüncelerin hücumuna uğramaktadır.

1. Bolşevik düşüncesi.

2. İhtilalci siyasi sendikalizm düşüncesi.

3. Menfaatlerin temsili düşüncesi.

Bu düşüncelerin, demokrasi kavramına hücumda ne kadar haksız olduklarını açıklayalım;

1. Bolşevik düşüncesinin, Rusya'da uygulanan şekline bakalım; bütün Rus milleti içinden, işçi, deniz ve kara kuvvetlerinden ibaret bir azınlık, ekonomik esaslara dayalı komünist partisi adı altında birleşerek, bir diktatörlük yaratmışlardır. Amaçlarında, milli değildirler.

Kişisel hürriyet ve eşitlik tanımazlar. Halk egemenliğine saygıları yoktur. İçeride, çoğunluğu, zorla ve baskı ile düşüncelerine boyun eğmeye zorunlu tutarlar; dışarıda, propaganda ve ihtilal örgütü ile bütün dünya milletlerine, kendi ilkelerini yaymaya çalışırlar.

Oysa hükümet oluşturulmasından amaç, öncelikle kişisel hürriyetin sağlanmasıdır. Bolşevik hükümet şeklinde baskı öğesi görülmektedir. Bir topluma, bir kısım insanların düşüncelerinin, zorla, esiri ve acizliğini yaşatmak şekline elbette ki akla uygun bir hükümet sistemi görüşüyle bakılamaz.

2.İhtilalci, siyasi sendikacılık (sendikalizm) düşünce sahipleri de, her türlü siyasi kuruluşları yalnız, kendi menfaatleri lehine yaptırmak ve sonunda siyasi kuvvet ve egemenliği ellerine geçirmek isteyen işçi gruplarıdır. Bunlar, amaçlarını zorla elde etmek fırsatını beklerken, zaman zaman, genel grevler yaparak, hükümet adamları üzerinde etkili olmakta ve bazı işleri kendilerinden taraf bitirebilmektedirler; yavaş yavaş, varlıklarını hissettirebilmektedirler. Bunlar, İngiltere, Fransa ve Almanya'da etkilerini göstermektedirler. Almanya'da bu düşünce taraftarlarını, az çok, memnun etmek için, millet meclisi yanında, ekonomik esasta ve ancak danışma olmak üzere, üyesi onlardan olan bir meclis yapmışlardır. Bizde Yüksek Ekonomi Meclisi vardır. Ancak bu, herhangi bir baskı üzerine değil, doğrudan doğruya hükümetin faydalı görmesinden danışmaya dayalı, oluşturduğu bir kuruldur.

3. Menfaatlerin temsili düşüncesi; çeşitli meslek, sanat ve iş adamları, toplum içinde, ayrı ayrı birer topluluk, birer küçük toplum halinde düşünülürse her bir topluluğun birbirinden farklı menfaatleri vardır. Bu nedenle, diyorlar ki; her özel menfaat sahibi gruplar, ayrı ayrı, mecliste kendilerini temsil etmelidirler. O zaman, seçim, millet bireyleri tarafından değil, gruplar tarafından ve grupların sahip olduğu menfaat derecesinde gerçekleşecektir. Mecliste, bu gruplardan bir kaçı birleşip, iktidar mevkiine geçince, yalnız kendi menfaatleri lehine çalı-

şacaklardır. Buna kim engel olacaktır?

İşte bu sebeplerden dolayıdır ki, biz bu ve bundan önceki düşünceleri ülke ve milletimiz için uygun görmemekteyiz. Biz, ülke halkı bireylerinin ve çeşitli sınıf mensuplarının diğerine yardımlarını aynı değer ve özellikte görmekteyiz; hepsinin menfaatlerinin aynı derecede ve aynı eşitlik severlik duygusuyla sağlamaya çalışmak istemekteyiz. Bu şeklin, milletin genel mutluluğu, devlet yapısının kuvvetlenmesi için daha uygun olduğu inancındayız. Bizim düşüncemizde *çiftçi, çoban, işçi, tüccar, sanatkâr, doktor kısaca herhangi bir toplumsal kurumda çalışan bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti eşittir.* Devlete, bu anlayış ile yüksek düzeyde faydalı olmak ve milletin güven ve iradesini, o yere harcayabilmek bizce, bizim anladığımız anlamda, halk hükümeti yönetimi ile mümkün olmaktadır.

* Bu bölüm o zaman Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olan Tevfik Bıyıklıoğlu'nun yardımıyla hazırlanmıştır.

İlk Hak, İlk Görev ve Hak İle Görevin İlişkisi

Hakların en birincisi, *yaşamak* hakkıdır. Diğer bütün haklar ve bu haklara karşılık görevler, hep yaşamak hakkına dayanır. Bugünkü hukuk, insanları, her kim olursa olsun, hangi ülkede bulunursa bulunsun, yaşamak hakkına sahip sayar. Şüphesiz, bir insanın yaşamak hakkı onu diğerlerinin yaşamak hakkına saygı göstermek göreviyle bağlar. Bu düşünceyi daha açık anlatalım. Bir insanın hakkı, diğer bir insan için görev olmaktadır ve yine bir insanın görevi de diğer insanın hakkı demektir. Hak, yetki dediğimiz zaman hemen aynı şeyleri anladığımız gibi görev, zorunluluk, yükümlülük, ödev, borç da birbirinden ayrılmayan şeylerdir. Anlıyoruz ki, hakkın bulunduğu yerde görev ve görevinin bulunduğu yerde hak vardır. Yani, her insan aynı zamanda hem kendine ait bazı haklara sahiptir, hem de başkalarına ait hakların kendine yüklediği bazı görevlere sahiptir.

İnsanlar, sosyal hayatta haklardan ve görevlerden örülmüş bir ağ içinde düşünülebilir, insanlar, insan kaldıkça bu ağdan çıkamazlar.

Şunu da bilmelidir ki, bu söylediğimiz esas, insanlığın tarihine oranla yenidir ve hatta denilebilir ki, bu esas istenildiği derecede tam, kesin, salt olarak bütün insanlığın ruhuna henüz girmemiştir.

Hak ve Görevi Hukuk Kuralları Belirler, Devlet Uygular

Yaradılış itibariyle her insan, içinde yaşadığı toplumda hayatın

en mutlu, en kolay, en tatlı taraflarının kendisine düşmesini ister ve en kuvvetli olan, kendisinden zayıf olanları hiçe sayar. Bunun sonucu, huzur, rahat, güven ve düzen içinde yaşamak olanaksızlığıdır. İşte insanlar arasında, kavga yerine birbirine yardım, karşılıklı saygı, düzen koyan, herkese haklarını ve görevlerini tanıtan hukuk kuralları ve bunların istikrar bulmuş bir şekilde uygulanışıdır. Bu iş ancak, devlet örgütünün ve kuvvetinin bulunması sayesinde mümkündür. Devlet, herkesin haklarını ve görevlerini belirler; hiç kimse belirlenen sınır dışında bir hak iddia edemez. Bunun gibi, kendisi de fazla hiçbir görev ile yükümlü tutulamaz.

Yaptırımlar

Devlet kanunlara uyumsuzluk gösterenlere karşı, o uyumsuzluktan zarar görenlerin şikâyetleri üzerinde yaptırımlar uygular.

Yaptırımlar, derece derecedir. İhtardan idama kadar giden hukuk yaptırımları ve ahlaki yaptırımlar vardır. Hukuki görevlerin yaptırımı devlet kuvvetidir. Ahlaki görevlerin yaptırımı ise kamuoyudur.

Hakkı Bizzat Yerine Getirmek Hak Olamaz

Bazı hakların çiğnenmesi halinde ve bazı görevlerin yerine getirilmemesi halinde bütün toplumsal heyet zarara uğrayabilir. Diğer bazı haklar vardır ki bunların çiğnenmesi yalnız bireyi zarara sokar. Bu saydığımız her iki durumda da çiğnenmiş olunan hakkı yerine getiren, devlettir, devletin mahkemeleri, icra memurları, jandarmalarıdır. Hiçbir kimse, bizzat hakkı hak edemez.

Devletin vatandaşa karşı ve vatandaşın devlete karşı görevleri ve hakları konularında hak ve göreve ilişkin gereği kadar ayrıntı görülecektir.

Vatandaşa Karşı Devletin Görevleri

Derslerimizin başlangıcında, milletin kurduğu devletin ve hükümet örgütünün, vatandaşlara karşı, yükümlü olduğu görevleri ve yetkileri, genel olarak saymıştık. Bu görevlerin içerikleri incelenecek olunursa, şöyle bir sıra yapılabilir;

a. Ülke içinde, düzeni ve adaleti sağlayıp ve devam ettirerek, vatandaşların, her tür hürriyetlerini korunmuş bulundurmak;

b. Dış siyaset ve diğer milletlerle ilişkileri iyi yöneterek ve içeride her tür savunma kuvvetlerini, her an hazır bulundurarak, milletin bağımsızlığını güvenli ve korunmuş bulundurmak *"ve bu uğurda başka çare kalmazsa milletin hukukunu silahla savunmak."**

*Bu son cümle, 18.01.1930 tarihinde İsmet, imzasıyla Başbakanın bu konuyu okuduktan sonra el yazısı ile ilavesidir. Fotokopisi belgeler arasındadır.

Bu iki tür görev, devletin en temel görevlerindendir. Denilebilir ki, devlet kuruluşunda amaç bu iki görevin yerine getirilmesini sağlamaktır. Çünkü bu görevler, vatandaşların birey olarak yapmaya güçlerinin yetmeyeceği işlerdir. Hatta vatandaşların bu görevleri, kısmen de olsa, yapmaya kalkışmaları uygun değildir. Çünkü o zaman anarşi olur, devlet kalmaz. Örneğin, bir vatandaş, kendi kendine, bir yabancı (ecnebi) devletle siyasi bir bağlantı ve ilişkide bulunamaz.

Bir vatandaş ülke savunmasında başına toplayabileceği bazı kimselerle başlı başına, harekete yetkili değildir.

Bir vatandaş, kendi hürriyet ve hakkını, kendi maddi kuvvetine dayanarak elde etmeye kalkışamaz.

Bu konular, bireylerin kuvvet ve girişimleriyle değil, milletin iradesine sahip olan devletin kudret ve gücü ile sağlanabilir.

Bu iki tür görevden başka devletin ilgili olduğunu işaret ettiğimiz görevleri de, başladığımız sıra içinde söyleyelim;

Yollar, demiryolları vs. gibi bayındırlık işleri;

Eğitim işleri;

Sağlık işleri;

Sosyal Yardım işleri;

Ziraat, ticaret, el becerisine dayalı mesleklere ait ekonomik işler.

Bu son söylediğimiz işleri, devletin yapmaması, bireylere bırakması gerektiği iddiasında bulunanlar vardır. Bu düşünceyi uygun bulan ve takip edenlere *"bireyci"* derler.

Milletin genel ve ortak menfaatlerine ait siyasi, düşünsel işlerde olduğu gibi, ekonomik her tür işlerin de, bireylere bırakılmayıp devlet tarafından yapılması daha uygun olacağı düşüncesini savunan *"devletçiler"* de vardır.

Biz, devletimizce uygulanması uygun olan ilkeyi, tespit için *"bireyci"* ve *"devletçi"*lerin dayandıkları noktaları ve bir de, demokrasinin açık özelliklerini, göz önünde tutarak, kısa bir değerlendirme yapalım.

Bilinmektedir ki, Türkiye Cumhuriyeti, demokrasi esasına dayalı bir devlettir. Demokrasi ise, esas anlamıyla, siyasi niteliktedir, düşünseldir; bireyseldir; eşitlik severdir.

Demokrasinin, bu esas noktalarına göre, vatandaşın siyasi hürriyet ve çalışmasını mümkün kılmak; vatandaşın ilmi, sosyal, sanat, ahlak gibi düşünsel alanlarda gelişimini sağlamak ile ilgilenmek ve vatandaşın, milli egemenliğe kurallar çerçevesinde katılım hakkını ve

bütün vatandaşların aynı siyasi haklara sahip olmalarını sağlamaktan oluşan noktalar, devletin, vatandaşa karşı başlıca görevlerinin sınırını gösteren işaretlerdir.

O halde, demokrasi temeline dayalı bir devlet, sosyal yardım sistemi veya bir ekonomik örgüt sistemi değildir. Bunun için bu alanlara ait işlere, devletin karışmaması, bütün bu nitelikteki işleri bireylere veya bireylerden oluşan şirketlere bırakması mümkündür. Bu olanağın derecesini anlamak için, devletin, millete ve ülkeye karşı yerine getirmeye zorunlu olduğu esaslı görevlerinin ikinci derecede görülen görevlerle ilişki ve bağlantılarını düşünmek gerekir.

Devlet, düzeni sağlamak için, ülkeyi savunmak için sağlığı yerinde, sağlam ve anlayışları, milli duyguları, vatan sevgileri yüksek vatandaşlar ister.

Devlet, içeride ve dışarıda millet işlerini gördürecek yüksek yetenekli vatandaşlara gereksinim duyar. Devlet, bütün vatandaşların, devletin yasalarını anlayıp onlara uyumun gereğini anlamalarını, ülkenin düzeni ve savunması için önemli görür.

Devlet, tüm vatandaşların, herhangi zanaat ve meslekte, zamanımız ilminin gerektirdiği derecede başarılı olmasıyla ilgilenmektedir.

Bu sebeplerledir ki, vatandaşların öğrenimi, terbiyesi, sağlığıyla ilgilenmek zorundadır.

Devlet, ülkenin düzen ve savunması için yollarla, demiryolları ile telgrafla, telefonla, ülkenin hayvanları ile her türlü ulaşım araçları ile milletin tüm servetiyle yakından ilgilidir. Ülke yönetiminde ve savunmasında, bu saydıklarımız, toptan, tüfekten, her tür silahtan daha önemlidir.

Özellikle para, her türlü aracın üstünde bir varlık silahıdır.

Bu saydığımız alanlardaki işlerden ekonomi ile ilgili olanlar, doğrudan doğruya, devletin zorunlu görevlerinden görünmemekle bir-

likte, o görevlerin yerine getirilmesinde, etkilidirler. Bu alanlardaki işleri, bireylere veya şirketlere tamamen bırakabilmek için bu işlerin, devletin araya girmesi ve yardımı olmadığı halde, devleti temel görevlerini yerine getirmede zor duruma sokmayacağına emin olmak gerekir.

Görülüyor ki, ekonomik ve bazı sosyal işler, bir taraftan bireylerin menfaatleri ile ilgilidir. Bunun içindir ki bireyselciler, bu işlere devletin karışmasını bireysel hürriyete tecavüz gibi görürler. Ancak bu işler içinde, dolayısıyla bütün milletin ortak menfaatine dokunan ve ilgisi bulunan noktalarda vardır. Bu sebeple, devletçilerin haklı oldukları noktaları kabul etmek uygun olur.

Özel menfaat, çoğunlukla, genel menfaatle, çelişir halde bulunur.

Bir de, özel menfaatler, son derece rekabete dayanır. Oysa yalnız bununla ekonomik düzen kurulamaz. Bu düşüncede bulunanlar, kendilerini, bir serap karşısında, aldatılmaya bırakanlardır.

Bireyler, şirketler, devlet örgütüne göre zayıftırlar, serbest rekabetin, sosyal sakmcaları da vardır; zayıflarla kuvvetlileri yarışmada karşı karşıya bırakmak gibi... Ve sonunda bireyler bazı büyük, ortak menfaatleri gerçekleştirmeyi sağlayamazlar.

Bu gibi işlerde, bireylerin kurma olanağı bulamayacakları geniş ve kuvvetli örgüt gerekebilir veya bu gibi işlerde, bireyler yeterli fayda elde edemeyecekleri için o işlerden vazgeçerler.

Oysa o işler, milletçe yaşamsal bir öneme sahiptir ve devlet onu yapmak zorundadır. Her durumda milletlerde, hürriyet ve uygarlık geliştiği oranda devletin görevleri ve sorumlulukları çoğalır. Hayat çoğaldığı oranda araç da çoğalır, çok araç, çok ve büyük kuvvetle yönetilir, kuvvet çoğaldıkça kurallar da çoğalır. *Bir toplumun aracı ve kuralı ise devlettir.*

Bundan başka devletin, bireye göre hırsı başka konumdadır. O,

tüm toplumun ortak menfaatini ve gelişmesini düşünür. Bireyleri özel menfaat hırsından, ne dereceye kadar uzaklaştırmak mümkün olacağı düşünülmeye değer.

Her halde, devletin, siyasi ve düşünsel konularda olduğu gibi, bazı ekonomik işlerde de düzene koymak girişimini, ilke olarak, kabul etmek yasal görülmelidir. Bu takdirde, karşı karşıya kalınacak zorluk şudur; Devlet ile bireyin karşılıklı çalışma sahalarını ayırmak...

Devletin, bu konudaki çalışma sınırını çizmek ve bu konuda dayanacağı kuralları belirlemek, diğer taraftan vatandaşın bireysel girişim ve çalışma hürriyetini sınırlandırmamış olmak, devleti yönetime yetkili kılınanların düşünüp belirlemesi gereken konulardır.

İlke olarak, devlet, bireyin yerine geçmemelidir. Ancak *"bireyin gelişimi için genel koşulları göz önünde bulundurmalıdır."* Bir de, bireyin kişisel çalışması, ekonomik gelişmenin temel kaynağı olarak kalmalıdır. Bireylerin gelişimine engel olmamak, onların her düşünceden olduğu gibi, özellikle ekonomik alandaki hürriyet ve girişimleri önünde, devlet kendi çalışması ile bir engel çıkarmamak, demokrasi ilkesinin önemli esasıdır.

O halde, diyebiliriz ki, *"bireyin gelişiminin engel karşısında kalmaya başladığı nokta, devlet çalışmasının sınırını oluşturur"*. Buna göre, *"genellikle, zaman ve yer, sürekli bir özel nitelik gösteren, ekonomik bir işi, devlet üzerine alabilir."* Örneğin, bir iş ki büyük ve düzgün bir yönetimi gerektirir ve özel bireyler elinde tekelleşme tehlikesini gösterir veya genel bir ihtiyaca karşılık gelir, o işi, devlet, üzerine alabilir. Madenlerin, ormanların, kanalların, demiryollarının, deniz ulaşım şirketlerinin devlet tarafından yönetimi ve para ihraç eden bankaların millileştirilmesi, keza su, gaz, elektrik ve diğerlerine ait işlerin yerel yönetimler tarafından yapılması, yukarıda açıkladığımız türden işlerdir.

Bu açıkladığımız anlamda ve görüşte, devletçilik, özellikle sosyal, ahlaki ve millidir. Milli servetin dağılımı daha mükemmel bir ada-

let ve emek harcayanların daha yüksek zenginliği, milli birliğin korunması için koşuldur. Bu koşulu, her zaman, göz önünde tutmak, milli birliğin temsilcisi olan devletin önemli görevidir.

Genel menfaate hizmet eden tüm kurumların çoğaltılması, devletin önemle göz önünde tutacağı bir konudur. Bu sayede, sadece menfaat peşinde koşan çalışmalar sınırlandırılır. Bu durum, vatandaşlar arasında ahlaki dayanışmanın gelişimine yardım eden önemli bir etkendir.

Ülkede her tür üretimin artırılması için, bireysel girişimin devletçe çok gerekli olduğunu önemini kaydettikten sonra, bildirmeliyiz ki, *"devlet ve birey birbirine karşı değil, birbirinin tamamlayanıdır"*.

Devlet ve birey dediğimiz zaman bu kelimelerin soyut anlamını değil, tek gerçek olan *"sosyal insan"*, yani toplum içinde yaşayan bireyleri amaçlıyoruz. İşte bu sosyal insanın, iki türlü menfaati vardır. Bu menfaatlerden bir kısmı kişiseldir, diğer kısmı ortaktır. Toplumun hayatını koruyan, bu ortak menfaatlerdir.

İyice düşünülürse, bu iki tür menfaat birbirine eşdeğeridir. Çünkü sosyal insanın hayatı için her iki menfaat aynı derecede gereklidir. Buna göre, bizce devlet ve birey kelimeleri, genel veya özel menfaatlerden biri düşünüldüğüne göre ve ancak her iki halde de sosyal insanı ifade eden ve açıklayan iki tanımdır. Yani, demek istiyoruz ki, yalnız başına birey ve bireylerden soyut devlet düşünmüyoruz. Devlet, bireylerin oluşturduğu milli toplumun göze görünen şeklidir. Ancak, birey emeğinin gelirini, devlet de, sosyal ilerlemeden elde edilen geliri almak zorundadır.

Bu düşüncelerin, bizim durumumuza, daha yakından, ilgisini düşünelim;

Cumhuriyetimiz henüz çok gençtir. Geçmişten kendine miras kalan bütün hayati işler, zamanın zorunluluklarını yerine getirecek derecede değildir. Siyasi ve düşünsel hayatta olduğu gibi ekonomi işle-

rinde de, bireylerin girişimlerin sonucunu beklemek doğru olamaz. Önemli ve büyük işleri, ancak milletin tüm servetine ve devletin bütün örgüt ve kuvvetine dayandırarak, milli egemenliğin uygulanmasını ve yerine getirilmesini düzenleme ile yükümlü olan hükümetin mümkün olduğu kadar üzerine alıp başarması tercih edilmelidir.

Diğer bazı devletlerin ikinci derecede görebileceği ve bireylerin girişimlerine bırakılmasında kötülük olmayan işlerden birçoğu, bizim için, hayatidir ve birinci derecede önemli devlet görevleri arasında sayılmalıdır.

Türkiye Cumhuriyetini idare edenlerin, demokrasi esasından ayrılmamakla beraber *"devletçilik"* ilkesine uygun yürümeleri, bugün içinde bulunduğumuz durumlara, şartlara ve zorunluluklara uygun olur.

Bizim uygulanmasını uygun gördüğümüz *"devletçilik"* ilkesi, bütün üretim ve dağıtım araçlarının bireylerden alarak milleti büsbütün başka esaslar içerisinde düzenlemek amacını izleyen özel ve bireysel, ekonomik girişim ve çalışmada meydan bırakmayan sosyalizm ilkesine dayalı kolektivizm, komünizm gibi bir sistem değildir.

Özetle, bizim izlediğimiz devletçilik, bireysel emek ve çalışmayı esas tutmakla birlikte, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti zenginliğe ve ülkeyi bayındırlığa ulaştırmak için milletin genel ve yüksek menfaatlerinin gerektirdiği işlerde özellikle ekonomik alanda devleti bizzat ilgili tutmaktır.

Hürriyet

Demiştik ki, devlet, vatandaşların her tür hürriyetini korur. Şimdi hürriyetin ne olduğunu anlayalım;

Hürriyet, insanın, düşündüğünü ve dilediğini kesin olarak yapabilmesidir.

Bu tanım, hürriyet kelimesinin en geniş anlamıdır. İnsanlar, bu anlamda, hürriyete hiçbir zaman sahip olmamışlardır ve olamazlar. Çünkü bilinir ki, insan tabiatın yaratılmışıdır. Tabiatın kendisi dahi, kesinlikle hür değildir; evrenin (kâinatın) yasalarına bağımlıdır. Bu sebeple insan ilk önce, tabiat içinde, tabiatın yasalarına, koşullarına, sebeplerine, etkenlerine bağlıdır. Örneğin, dünyaya gelmek veya gelmemek, insanın elinde olmamıştır ve değildir, insan, dünyaya geldikten sonra da, daha ilk andan, tabiatın ve birçok yaratılmışın zayıf olanıdır. Korunmaya, beslenmeye, bakılmaya, büyütülmeye gereksinim duyar.

Hürriyetin Tarihi Gelişimi

İlkel insanların, tabiatın her şeyinden, gök gürültüsünden, karanlıktan, taşan bir nehirden ve vahşi hayvanlardan ve hatta birbirlerinden korktuklarını biliyoruz. İlk duygu ve düşüncesi korku olan insanın her düşünce ve dileğini kesin olarak yapmaya kalkışmış olması düşünülemez.

İlkel insan gruplarında, ata korkusu ve sonunda, büyük kabile ve kavimlerde, ata korkusu yerine geçen Allah korkusu, insanların kafalarında ve hareketlerinde hesapsız yasaklar yaratmıştır. Yasaklar ve hurafeler üzerine kurulan birçok alışkanlıklar ve gelenekler, insanları düşünce ve harekette çok bağlamıştır. O kadar ki, kişisel düşünce ve hareket serbestisi gibi bir hak kavramı bilinmemiştir.

Toplulukların başına geçebilen adamlar, toplumu Allah adına yönetirlerdi. Her türlü hak ve yetki onlarda idi. Bireyin hakkı, hürriyeti, söz konusu değildi.

Buraya kadar olan görüşümüzü, şöyle bir neticeye bağlıyabiliriz; İnsan, öncelikle tabiatın esiri idi; sonra, buna, gökyüzünden kuvvet ve yetki alan bazı adamlara esir olmak eklendi. İnsan toplulukları büyüdükçe ve devlet haline geldikçe, bireyler üzerindeki ağırlık o kadar çoğaldı. Devletin başında bulunan adamın hakkı, sanırsız, kayıtsız, şartsız kesin bir kudret olarak kabul ediliyordu. Devletin şekli imparatorluk veya cumhuriyet olsun, bunun önemi azdı; bireyin, kişisel bir hakkı yoktu. Eski zamanlarda insanların, yapabildikleri medeniyetlerinin en yüksek devirlerinde böyle idi. Bireyin hakkı, hükümdarın menfaatine olarak, ilahi hak içindeydi. Bu hakka dayanarak, hükümdar, halkının hürriyetini istediği gibi kullanma yetkisine sahip olabiliyordu; bu, bireyin hakkına saldırı sayılmazdı.

Hükümdarın kudreti için dinlerden çıkan sınırdan başka bir sınır tanımıyordu. Hükümdarın yapmaması gereken şey, Allah'ın yasakladığı şey olacaktı.

İnsanlar, düşünsel gelişimde ilerledikçe, kendi kökenlerini daha açık düşünmeye başladılar; yavaş yavaş onun büyüklüğünü daha iyi anlamaya ve değerini bilmeyi başardılar.

Doğanın, her şeyden büyük ve her şey olduğu anlaşıldıkça doğanın çocuğu olan insan kendinin de büyüklüğünü ve onurunu anlamaya başladı.

İşte, insanlar, bu anlayış derecesine yükseldikten sonradır ki *"doğanın, insanda yarattığı bütün yetenekler, çalışmalarını serbest olarak yapmayı ve serbest olarak geliştirmeyi gerekli kılar; bu gereklilik doğaldır; doğanın verdiği haktır"*, düşüncesine ulaştılar.

Artık bundan sonra birey ile hükümdar ve devlet arasında, hak davası ve hak mücadelesi başlar. Bu mücadele devletlerin iç gelişmelerinin tarihidir.

On altıncı asırda, ileri sürülen düşünceler şöyle idi; Hükümdar, emirleriyle, yasalarıyla ilahi hakkı olduğu gibi doğal hakkı da bozamaz. Doğal hakkın da, Allah tarafından verilmiş gibi kabul edilmesi gerekir. Hareket noktası, bu düşünce kaldıkça, hükümdar kudret sınırının temelini, Allahlık sıfatı düşüncesi ve ilahi irade oluşturdu. Çünkü doğal haklar da, aynı temele bağlanmıştı. Hükümdar, bu sınıra saygı duyuyor idiyse, bu saygısı dini bir görev kabul ettiğindendi, yoksa bireyin, hükümdara karşı istekte bulunabileceği hiçbir hak tanınmış değildi. Bireysel haklar görüşü, tabii hak düşüncesi, Allahlık sıfatı düşüncesi temelinden gökyüzünden koparılarak yeryüzüne indirildikten sonra, meydana çıkabilmiştir.

Bireysel Hürriyet

Bireysel haklar görüşünün temeli şöyle kuruldu; Her türlü hakkın kökeni, bireydir. Çünkü gerçek hür ve sorumlu olan yaratılmış yalnız insandır.

Buna göre, bireyin, yalnız, doğal hak ve ahlaki sorumluluk ile bağlı olan gerçek bağımsızlığı bütün medeni oluşumlardan önce, ilk hal olarak, gidiş noktası gibi kabul edilmektedir. Ancak, diğer taraftan, insanların, sosyal ve siyasi kuruluşlar halinde bulunması da doğal ve gereklidir.

Bu kuruluşlar ise, kısmen zorunlu, yazılı kanun hükümlerine göre gelişir. Bu değerin varlığı oranında ve zekânın bu varlığın seyrini

ve yönünü belirleyebildiği oranda, insanların hürriyet ve iradeleri, bu varlığa boyun eğmek zorundadır. İnsanlar, hareketlerini, bu varlığın seyir ve yönüne uydurmak zorundadır. Bu zorunluluk ve gereksinim durumu, gerçekte, uzaklaşılması mümkün olmayan bir sonucu daha mükemmel ve daha ahenkli yapmaktadır. Yaradanın ve tarihin ürünü olan bir milletin bireyleri, her zaman bu gerçekle, karşı karşıya bulunmakta olup ve ona saygı gösterirler. Böyle bir milletin kurduğu devletin de temeli ve hedefi bireysel hak olur.

Bireyin birinci hakkı, doğal yeteneklerini, serbestçe, geliştirebilmesidir. Bu gelişimi sağlamak için ise, en iyi araç, bireye, diğerinin benzeri hakkına zarar vermeksizin, tehlike ve zarar kendine ait olmak üzere, ona kendi kendini istediği gibi yönetmeye ve yönlendirmeye izin vermektir.

İşte bu serbest gelişimi sağlamak, bireysel hakların oluşturduğu çeşitli hürriyetlerin eksiksiz amacıdır. Bu haklara saygı göstermeyen siyasi toplum gerçek görevinde hata etmiş olur ve devlet varlığının sebebini ve anlamını kaybeder.

Sosyal ve Medeni Hürriyet

Çağdaş demokraside, bireysel hürriyetler, özel bir değer ve önem almıştır; artık bireysel hürriyetlere devletin ve hiç kimsenin karışması söz konusu değildir. Ancak bu kadar yüksek ve değerli olan bireysel hürriyetin medeni ve demokrat bir millette, neyi ifade ettiği, hürriyet kelimesinin kesin bir şekilde düşünülebilen ifadesiyle anlaşılmaz. *"söz konusu olan hürriyet, sosyal ve medeni insan hürriyetidir."* Bu sebeple, bireysel hürriyeti düşünürken, her bireyin ve elbette ki bütün milletin ortak menfaati ve devletin varlığı göz önünde bulundurulması zorunludur. Anlaşılıyor ki, bireysel hürriyet yalnız olamaz. Diğerinin hak ve hürriyeti ve milletin ortak menfaati bireysel hürriyeti sınırlar. Bireysel hürriyeti sınırlama, devletin de adeta esası ve görevidir. Çünkü

devlet bireysel hürriyeti sağlayan bir örgüt olmakla birlikte, aynı zamanda, bütün özel çalışmaları, tüm ve milli amaçlar için, birleştirmekle yükümlüdür.

*"Hürriyet başkasına zarar vermeyecek her türlü yetkiyi kullanmaktır"** denildiği zaman vatandaş hürriyetinin, yalnız bunun amaç olduğu, devletin bu amacı sağlamak için bir araç olarak düşünüldüğü ifade edilmiş olur. Ancak, bu araçtır ki, milletin, tüm menfaat ve amacını koruyacaktır. O halde, bireysel hürriyete sınır olarak *"başkalarının hürriyet sınırını"** gösterirken bireysel hürriyetin, milletin genel menfaatinin gerektirdiği dereceden daha fazla sınırlandırılmayacağı kabul edilmiş oluyor. Bu düşünce basittir; ancak uygulaması çok güçtür. Çünkü bireysel hürriyet derecesi, devletin çalışmasını zayıflatmaması gerekir. Devletsiz bir toplum veya zayıf bir devlet hayatının sonucu, herkesin herkese karşı mücadelesidir. Bu mücadelenin çoğunluğun hürriyetini boğmayacak şekilde, doğrulanması gerekir.

Bu doğrulama durumu, bireyin sorumluluğuna, girişimine ve gelişmesine zarar verecek dereceye götürülmemelidir.

Vatandaşların girişim ve sorumluluk duyguları ne kadar gelişirse, devlet için o kadar iyidir.

Bireysel hürriyetin, ne kadarından vazgeçilmesi gerekli olacağı, içinde bulunulan zamana ve ülkeye göre değişir. Kural dışı (Müstesna) zamanlar, kural dışı (müstesna) önlemler gerektirebilir. Bir de hürriyetin kötüye kullanımı, hürriyetin geçici, ama geniş ölçüde sınırını gerektirebilir. Bütün bu önlemleri ve sınırları tanımak gereği devlet düşüncesini ve kavramını ifade eder. Bu konulardaki önlemlerin şiddetini ve sınırların genişliğini ölçmek büyük bir *sanattır. Devlet sanatı* işte budur. Bu *sanatta* yanılmazlığın derecesi hürriyetlerin sınırlarını çizen yasada görülebilir.

Çünkü *"bu sınır ancak kanun iliyle tespit edilir ve belirlenir"*. Her

* T. E.K. m. 68.

durumda, vatandaşların, genel hürriyet ve mutluluğu için bireylerden, ancak devlet için gerekli olan bir kısım hürriyetlerinin bırakılması istenebilir.

Türk milletinin tarihini göz önüne getirelim; hemen daha düne kadar altında ezildiği baskı, esaret ve zulmün kara, kanlı pençesini hisseder gibi olmamak mümkün değildir.

Türk baskı ve esaret zincirlerini parçalayabilmek için iç ve dış düşmanlar karşısında hayatını ortaya attı; çok kanlı ve tehlikeli mücadelelere girdi; sayısız özverilere katlandı; başarılı oldu, ancak ondan sonra hürriyetine sahip oldu. Bu sebeple *hürriyet Türkün hayatıdır.*

Artık Türkiye'de *"Her Türk hür doğar, hür yaşar"**

Türkün bugünkü milli ve siyasi ahlakı ve yüksek değeri onun amacını ve durumunu tespit etmiştir.

Sonuç

Türkler, demokrat, hür ve sorumlu vatandaşlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruculan ve sahipleri bizzat kendileridir. Türk, bireysel hürriyetinden ve menfaatlerinden Anayasada (Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda) belirtildiği kadarını Cumhuriyete bırakmıştır. Cumhuriyet, bireyin, ona bıraktığı bu kısım hürriyeti, bireyin ve Türk milletinin içerde hürriyetini ve dışa karşı bağımsızlığını sağlamak için kullanır.

Hürriyetin Çeşitli Şekilleri

Bir milletin kültürü yükseldikçe, bireysel hürriyetin uygulama alanları genişler ve çoğalır. Örneğin ilkel bir insanla, medeni bir insanın hürriyet ihtiyaçları aynı değildir. İnsan toplulukları medenileştikçe, çeşitli şekilde, birbirinden ayrı ve bağımsız bireysel hürriyetler meydana çıkar. Bu hürriyetler içerik ve doğal yapılarına göre iki gruba ayrılır.

* Anayasa (Teşkilatı Esasiye Kanunu,) madde: 68.

1. Bireyin maddi menfaatlerine karşılık gelen hürriyetler.

2. Bireyin düşünce hayatındaki hürriyet hakları.

Birinci grup içinde sayabileceğimiz hürriyetlerin başlıcaları şunlardır:

Kişisel hürriyet;

Meskenin (ikametgâhın) saldırıdan korunması;

Kişisel mülkiyet;

Ticaret, çalışma ve zanaat hürriyetleridir.

1. Kelimenin dar anlamıyla, kişisel hürriyettir. Yani serbestçe gitmek, gelmek, milli topraklarda kalmak ya da oradan çıkmak hakkına sahip olmaktır (seyahat ve ikamet hak ve hürriyeti). Bununla birlikte isteğe bağlı tutuklamalardan, isteğe bağlı hapisten, isteğe bağlı cezadan korunmuş olmak güvenliğidir. Kişinin hürriyeti insanlığın ihtiyacı gereğidir.

2. Meskenin (ikametgâhın) saldırıdan korunmuş olmasıdır. Bu hak kişisel güvenliğin sonrasında da devam etmesidir. İnsan, evinin sahibidir ve oraya ancak istediğini sokar. Bir insanın evine, hükümetin karışması, yalnız, yasanın belirlediği durumlarda ve şekilde olabilir.

3. Bireysel mülkiyettir. Bir insanın, emeği ürünü olan her şeye sahip olması, devletin karışmayacağı yüksek haklardandır. İnsan, dürüstçe sahibi olduğu mal ve mülkünü istediği gibi kullanma yetkisine sahiptir, satabilir, satmayabilir, istediğine verebilir, onları dilediği gibi kullanabilir. Eski zamanlarda böyle değildi, aksi idi, insanları onayları olmadığı halde, aileleriyle oturdukları yerle beraber satabilirlerdi.

Bireysel mülkiyet hakkını sadece sınırlayan, genel menfaatler için kamulaştırmaktır. Bununla birlikte, hükümetin, belediyelerin, yerel yönetimlerin, ne gibi gerek ve zorunluluklarla ve ne usul ve şekilde kamulaştırılacakları kamulaştırma yasalarıyla belirlenir.

Düşünce ve kalem ürünü olan her eser de sahibinin hakkıdır. Bu hak, *"Telif Hakları Yasası"* ile onaylanmıştır.

4. Ticaret, çalışma ve zanaat hürriyetidir. İnsan hayatını kazanmak için, istediği işte, meslekte ve sanatta çalışabilir, bu konuda serbesttir. Ancak bu hürriyet toplumun iyiliği için akla uygun olarak, bazı yasal kayıtlar ve koşullara bağlıdır. Örneğin, bir sütçü, bir ekmekçi, bazı sağlık kurallarına uymak zorundadır.

Bir tüccar, yabancı ülkelerden getirdiği malları, gümrük vermeden ülkeye sokamaz.

Herkes, ülkede, istediği gibi, öğretmenlik, avukatlık, doktorluk yapamaz, bunun için yasal bazı özelliklere sahip olması zorunludur.

Bunlardan başka, devletin, siyasi veya toplumun genelinin menfaat ve güvenliği amacıyla tekeli altında bulundurduğu işleri başkaları yapamaz. Alkollü içkiler ve tütün gibi.

Bütün bu engellerle birlikte insan için her zaman yeterli bir çalışma ve iş kurma hürriyeti vardır.

İkinci gruba dâhil olan hürriyetler, daha çok, doğrudan doğruya bireyin düşünce hayatındaki hürriyet haklarıdır. Bunlardan başlıcaları;

Vicdan hürriyeti;
Toplanma hürriyeti;
Basın hürriyeti;
Dernek kurma hürriyeti;
Eğitim öğretim hürriyeti.

1. Vicdan hürriyeti, her birey, istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine özgü siyasi bir düşünceye sahip olmak, mensup olduğu bir dinin gereklerini yapmak veya yapmamak hak ve hürriyetine sahiptir. Kimsenin düşüncesine ve vicdanına baskı uygulanamaz.

Vicdan hürriyeti kesin ve saldırılamaz olup, bireyin doğal haklarının en önemlilerinden sayılmalıdır.

Medeniyetin geri olduğu bilgisizlik çağlarında, düşünce ve vic-

dan hürriyeti, baskı ve zorlama altında idi. İnsanlık bundan çok zarar görmüştür. Özellikle, din koruyuculuğu örtüsüne bürünenlerin, gerçekleri düşünebilenler, söyleyebilenler hakkında uygun gördükleri zulüm ve işkenceler, insanlık tarihinde her zaman kirli ve üzüntü veren olaylar olarak kalacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde, her yetişkin dinini seçmekte hür olduğu gibi, belirli bir dinin töreni de serbesttir; yani dini tören hürriyeti korunmuştur. Doğal olarak, dini törenler güvenlik ve geleneksel törelere aykırı olamaz, siyasi gösteri şeklinde de yapılamaz. Geçmişte çok görülmüş olan bu gibi durumlara, artık, Türkiye Cumhuriyeti asla izin veremez.

Bir de, Türkiye Cumhuriyeti içerisinde tüm tekkeler ve zaviyeler ve türbeler kanunla kapatılmışlardır. Tarikatlar kaldırılmıştır. Şeyhlik, dervişlik, çelebilik, halifelik, falcılık, büyücülük, türbedarlık vs. yasaktır. Çünkü bunlar irtica kaynakları ve bilgisizlik damgalarıdır. Türk milleti böyle kuruluşlara ve onların mensuplarına katlanamazdı ve katlanmadı.

Laiklik - Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dini yoktur. Devlet idaresinde bütün kanunlar, kurallar ilmin çağdaş uygarlığa sağladığı esas ve şekillere, dünya ihtiyaçlarına göre yapılır ve uygulanır. Din anlayışı vicdani olduğundan, Cumhuriyet, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı milletimizin çağdaş ilerlemesinde başlıca başarı etkeni görür.

Hoş Görme, Hoşgörü (Tolerance)

Türkiye'de hiç kimse düşüncelerini zorla başkalarına kabul ettirmeye kalkışamaz ve böyle bir şeye izin verilmez. Artık samimi dindarlar, derin iman sahipleri, hürriyetin gereklerini öğrenmiş görünüyorlar. Bütün bunlarla birlikte, din hürriyetine, genellikle vicdan hürriyetine karşı, hoşgörüsüzlük görülmüş müdür?

Bunu anlayabilmek için, hoşgörüsüzlüğün ne olduğunu inceleyelim; çünkü bu kelimenin işaret ettiği anlamı, düşünce biçimini, herkes kendine göre anlamaya çok eğilimlidir. Dini hürriyeti bir hak olarak anlayamayan, acaba kalmadı mı?

Vicdan hürriyetinin, ruhun, Allah'ın yüce gücü altında, dini hayatı yönetim için sahip olduğu, haktan ibaret olduğunu sanmış olanlar, acaba bugün nasıl düşünmektedirler? Bu gibiler, kendileri gibi, düşünmeyenlere içlerinden olsun kızmıyorlar mı?

Bu saydığımız anlayışta bulunduğuna ihtimal verilen kimselere, hür düşünceliler, acaba, bir üzüntü duygusuyla, bir kaygı ile bakmıyorlar mı?

Bu saydıklarımız gibi, çeşitli inanıştaki kimseler, birbirlerine, kin, nefret besliyorlarsa, birbirlerini hor görüyorlarsa ve hatta sadece birbirlerine acıyorlarsa, bu gibi kimselerde hoşgörü yoktur; bunlar bağnazdırlar.

Hoşgörü o kimsede vardır ki, vatandaşının veya herhangi bir insanın vicdani inanışlarına karşı, hiçbir kin duymaz; aksine saygı gösterir. Hiç olmazsa, başkalarının, kendininkine uymayan inanışlarını bilmemezlikten, duymamazlıktan gelir.

Hoşgörü budur. Ancak, gerçeği söylemek gerekirse diyebiliriz ki, hürriyeti hürriyet için sevenler, hoşgörü kelimesinin ne demek olduğunu anlayanlar, bütün dünyada pek azdır. Her yerde genel olarak geçerli olan bağnazlıktır. Her yerde görülebilen barış manzarasının temeli, bağnazlık ile hür düşüncenin, birbirine karşı kin ve nefreti üstündedir; temelin devrilmemesi, kin ve nefret zeminindeki dengeyi tutan fazla kuvvet sayesindedir.

Bu söylediklerimizden şu sonuç çıkar ki, aramızda, hürriyete ilişkin çok acıklı olayların ortadan kalktığına, bizim gibi düşünen ve hissedenlerle birlikte yaşadığımıza karar vermek zordur. O halde görülen, hoşgörüsüzlük değil, irade zayıflığının çaresiz bıraktığı bağnazlıktır.

Şüphesiz, düşüncelerin, inançların başka başka olmasından, şikâyet etmemek gerekir. Çünkü bütün düşünceler ve inançlar, bir noktada birleştiği takdirde, bu hareketsizlik belirtisidir. Öyle bir durum elbette arzu edilmez. Bunun içindir ki, gerçek hürriyetçiler, hoşgörünün genel bir alışkanlık olmasını dilerler. Ancak, hatta iyi niyet de olsa bağnaz hatalarına karşı dikkatli olmaktan vazgeçemezler. Çünkü iyi niyetle, hiçbir zaman, hiçbir şeyi onaramamışlardır. İnsanların, ruhun esenliği için yakıldıklarını biliyoruz. Her halde bunu yapan engizisyon papazları, iyi niyetlerinden ve iyi iş yaptıklarından bahsederlerdi; belki de gerçekten bu sözlerinde samimi idiler. Ancak, bir ahmaklık ya da bir ihaneti iyi bir iş kalıbına uydurmak güç değildir; sonuçta bu bir isim değiştirmek meselesidir. İşte bu sebepledir ki, hoşgörüyü aldırmamazlık, derecesine götürmemek önemlidir.

Gerçi hür olmak herkesin hakkıdır ve bunun için, gerçek hürriyetçiler, hürriyetçi olmayanlara karşı da geniş davranılmasını isterler. Ancak, bunların hiçbir zaman elleri, ayakları bağlı olduğu halde kurbanlık koyun durumuna razı olacakları asla kabul edilmemelidir.

Unutmamalıdır ki, bazı insanlar geleceği, geçmişin arasından görmekte ısrar ederler. Bunlar, ilgimizi kestiğimiz geleneklere karşı ne olursa olsun, sadakatin iadesini isterler. Bu gibi insanlar, kendi inandığı gibi, inanmayan kimseleri istedikleri gibi ezemezlerse, kendilerini manevi baskıda hissederler.

Her halde, hoşgörünün arzu edildiği gibi, genelleşmesi, alışkanlık haline gelmesi düşünce eğitiminin yüksek olmasına bağlıdır.

2 - *Toplantı hürriyeti, - Basın hürriyetidir.* Bu iki hürriyet, aynı ilkeden çıkar. O ilke, insanların, düşüncelerini, serbest söylemek ve yayınlama hakkıdır.

Vatandaşlar, kendi eğitim ve öğretimleri için ve genelin menfaatleri noktasından, düşüncelerinin karşılıklı konuşulmasıdır. Düşündüklerini istedikleri gibi söyleyebilmelidirler.

En büyük gerçekler ve görüşler düşüncelerin, serbest ortaya konması ve karşılıklı konuşulması ile meydana çıkar ve yükselir.

"Toplantı, insanların beraber düşünüp konuşmak veya birinin sözlerini dinlemek amacıyla, geçici olarak bir araya gelmeleridir".

Toplantı hürriyeti, Anayasa (Teşkilatı Esasiye Kanunumuz) gereğince bireylerin doğal haklarındandır, ancak, tüm toplantılar, kanun çerçevesinde yapılır. Çünkü, güvenliği ve sosyal ve siyasal düzeni koruma ile yükümlü olan hükümetin gereken önlemleri alabilmesi için, toplantı günü ve yeri hakkında, zamanında kurallara uygun haberdar edilmesi gerekir.

Toplantı, insanların, bir şeyi beraber görmek için toplaşmalarından veya insanların ortak hareket için sürekli bir şekilde birleşmeleri halinden ayrı tutulmalıdır.

Toplantı, isimle ve kişisel bir davet üzerine olan özel toplanmada değildir. Ülkenin huzur ve güvenliğini bozacak şekilde ve yerlerde toplanmak, doğal olarak yasaktır.

Toplantı hürriyeti, basın hürriyetinden eskidir. Ancak, *basın hürriyeti*, matbaanın ve gazeteciliğin ilerlemesi sayesinde, daha büyük bir önem kazanmıştır.

Basın hürriyeti, vatandaşların, gündelik veya zaman zaman çıkan gazetelere, kitapçıklara yazacağı yazılar veya yapacağı resimler aracılığıyla ve yayınlayacağı kitaplarla düşüncesinin serbestçe duyurulmasıdır. Tiyatro, sinema ve gramofon, radyo, telgrafta düşüncelerin yayını ve duyurulması için çok önemli ve etkili araçlardır. Bir insanın herhangi bir yerde söylediği sözler orada bulunanlara özgü kalır, etkisi anlık ve sınırlıdır. Ancak, bu sözler radyo ile söylenirse, bütün dünya işitebilir. Telgrafta düşüncelerin yayınlanmasında en hızlı araçtır. Ancak söz bir gramofon plağına geçerse, özellikle, bir gazeteye, bir kitaba geçerse, düşünce tespit edilmiş olur, bütün dünyada okunur; doğal olarak gelecek kuşaklara geçer. Herhangi bir tabloya kazılan

resim ve yazılar, keza yapılan heykeller de işaret ettikleri düşünceleri yaşatan eserlerdir.

Çeşitli araçlarla tespit olunan ve hızlı bir şekilde yayınlanan düşünceler, bütün insanlığın ilerlemesine ve tarihe büyük hizmeti yerine getirir.

Kamuoyu

Milli egemenlik temeline dayalı temsili bir hükümette kamuoyu büyük bir rol oynar. Basın ve toplantı hürriyetleri olmadan ve halkın tamamına ait işler hakkında geniş bir eleştiri alanı bırakılmadan kamuoyu görevini yerine getiremez. Milli egemenlik ve temsili hükümet düşüncesinin yayılması ve yükselmesi ancak kamuoyunun çalışması ile mümkündür.

Hükümetin düşüncesi, ülkenin düşüncesini temsil etmelidir. Hükümet, ülkenin düşüncesini anlayabilmek için bu düşüncenin ortaya çıkmasına elverişli durum yaratan araçlara sahip olmalıdır. Gerçi hükümet, seçim zamanlarında milletin düşüncelerinin farkında olur; seçilen meclisler de milletin düşüncesini temsil ederler. Ancak seçim zamanlarında milletin açıkça gösterdiği düşünceler, değişmeden kalmaz. Bu sebeple, meclislerin bu düşünceleri temsil edebilmesi çok zaman devam etmez. *Kamuoyu milletin içinden taşan bir çeşitli düşünceler denizidir.* O denizde çeşitli cereyanlar, çeşitli tartışma dalgaları yaratır. Kamuoyu, ruhsal bir dünyadır. Orada cereyan eden düşünce mücadelesi, dikkatli gözlerden gizli kalmaz.

Eski demokrasilerde bu düşünce mücadelesi bütün vatandaşların, her gün bir arada toplanarak yaptıkları toplantılarda ortaya çıkıyordu. Bugün vatandaşların sayıca çokluğu ve medeni hayatın vatandaşlara yüklediği günlük işler, onların maddeten ve her gün bir arada toplanmalarına olanak bırakmamıştır.

Bu sebeple kamuoyu ideal bir dünya olmuştur ki, bu dünyada

toplumun tümüne ait işlerin eleştirisi şu özellikleri gösterir.

a. Eleştiri ve tartışma tamamen hürdür. Bu hürriyet, herkes tarafından, hiç kimsenin etkisi olmadan, kendi kendine kullanılır. Hükümeti ve Meclisi dikkatli bulunduran eleştiri hürriyetidir.

b. Kamuoyunun eleştiri hürriyeti, başlıca birçok yayın ile olur.

Yayıncılık, kötüye kullanıma engel olur ve hükümeti, araçların görevlerini doğru yapmaya zorunlu kılar. Yayıncılık en etkili kontrol araçlarındandır. Bu noktada *"eleştirinin kolay ve ancak yapmanın, güç olduğu gerçeğinin unutulmaması gerekir."* Onun için:

c. Toplumun tümünün iyiliği fikri, her türlü eleştirilere ve tartışmalara her zaman egemen ve esas tutulmalıdır. Kayrılan düşünceler, toplumun tümünün iyiliği adına ortaya atılmalıdır. Bu düşünce, hareket noktası olunca eleştiri ve tartışma devletin de iyiliği adına yapılmış ve vatandaşların sosyal ve siyasi eğitimlerini yükseltmeye hizmet etmiş olur.

d. Toplumun tümüne ait işleri eleştiri hürriyeti, hükümet ile millet arasında bir anlaşma ortamı meydana getirir. Hükümet yayıncılık aracılığıyla kamuoyunu anlar ve gerektiğinde gerekli olan belgelerle onu aydınlatır.

Hükümetin milleti ve milletin hükümeti anlaması bunların tek beden olmalarını ve kalmalarını sağlar.

Kamuoyunun Kendi Kendine Örgütlenmesi

Hükümet, tavır ve hareketini düzenlemek için, kamuoyuna önem verince, kamuoyu örgütlenir. Kamuoyunun her zaman, yararlanılabilecek, hazır bir halde bulunabilmesi, onun bir örgüte sahip olmasıyla mümkündür. Bu örgüt, serbest eleştiri ve tartışma alanıdır. Bu alan sürekli açık olmalı ve sürekli çeşitli düşüncelerle beslenmelidir. Bu ise, basının çabası ve toplumun tamamının menfaati için her gün tek-

rar tekrar tartışılmasıyla olur. Kamuoyunun geçerli olduğu bir ülkede, gazeteler yayınlanmasa halk şaşkın ve çılgın bir hale gelir. Bahsettiğimiz bu düşünce örgütünde şu özellikler görülür;

a. Düşünce örgütü, bir azınlığın veya bazı seçkin insanların ürünüdür. Şüphesiz halk kitlesi, bu örgüte katılır. Ancak başka şeylerde olduğu gibi, bunda da halk kitlesinin rolü etkin değildir. Gerçi halk, yayını yansıtır, düşüncelere taraftar toplar, fakat düşünceleri ortaya atan ve yayının merkezlerini kuran halk değildir.

b. Çağdaş düşünce örgütünde, gerçekte iki seçme grubun çalışması vardır. Bu sınıflardan biri, *basın girişimlerini yaratan ve yönetenlerdir.*

Basın, düşünceleri ortaya atmak ve yayınlamak için gerekli araçlardır. Siyasi düşünceleri de üreten basındır. Basın girişimleri, gazeteler, dergiler ve kitap yayınları ile olur.

Basının siyasi düşünceler üretimindeki rolü, daha çok, başka içeriktedir. Çünkü *"siyasi düşünceleri ortaya atan, her zaman, siyasi gruplar ve gruplar gibi düşünce topluluklarıdır."* Yoksa halk kitlesi içinde, kendiliğinden meydana çıkmaz.

c. Iyice bilinmesi gerekir ki, gazeteler, okul kitapları değildir.

Aşağı insanların para ile yaptırdıkları basın mücadeleleri vardır. En adi yalanları yayan basının kullanıldığı olmuştur. Basın ve düşünce hürriyetinin etkisinde kaldığı başka tehlikeler de vardır. Basının ve hatta düşünce kuruluşlarının, milli hükümetin kontrolünden kurtularak, siyasi veya ekonomik gizli amaçlara araç olmasından korkulur. Basının para ile satın alınabilmesi, uluslararası yüksek para âleminin basın üzerinde gizli etkisi veya sadece yabancı (ecnebi) devletlerin para vermelerinin etkisi, işte bunların kamuoyunu iğfal ve yanıltmasından tamamıyla korkulur. Ancak, hürriyetten çıkacak bu kötülükler asla çözümsüz değildir. Öncelikle, basın serbestîsine yasal bir sınır çizilir. İkinci olarak, gazeteler, özel bir örgüt yaparak, bununla kendi üzerle-

rinde ahlaki bir denetim oluştururlar. İlk zamanlarda bir kazanç işinden başka bir şey olmayan gazetecilik, sosyal bir kurum haline gelebilir. Bundan başka, halkın düşüncesi ve siyasi eğitimi de bir teminattır. Halk, birçok gazeteleri okumaya ve onları birbirleriyle kontrol etmeye ve gazetecilik yalanlarına inanmamaya alışır. Bütün bunların ötesinde, her şeyin açık olması sayesinde, iyi niyetin gelişeceğini ve hayati konular üzerinde iyi niyet sahibi insanların her zaman çoğunluğu oluşturacaklarını kabul etmek uygun olur. Çünkü *her zaman dünyanın yarısını ve bir zaman dünyanın hepsini aldatmak mümkündür. Ancak, bütün dünyayı her zaman aldatmak mümkün değildir.* Tecrübe göstermiştir ki her şeyi söylemekten insanları uzaklaştırmak asla mümkün değildir. Ancak, milli eğitim ve büyük manevi kuvvetlere karşı hükümetin uygun hareket tarzı sayesinde, başkaldırıcı (isyankâr) düşüncelerin yayılmasına izin vermeyecek sosyal bir çevre yaratmak mümkündür. Ancak, her durumda, her şeyin söylenmesine izin vermek ve bunun karşısında söyleyenlerin harekete geçmesini bekleyerek önlem almakla yetinmek de anlamsızdır. Bütün halkın, harekete geçtiği gün, onları tutuklayacak kuvvet yoktur. Tıbbi bir sağlığı koruma olduğu gibi, sosyal bir sağlığı koruma da vardır. Her ikisi aynı ilkeye dayanır. Maddi mikropları yok etmek mümkün olmadığı gibi, manevi mikropları da yok etmek mümkün değildir. Ancak, kişinin bedeninde, fiziksel bir sağlık yaratmak mümkün olduğu gibi, sosyal yapıda da manevi bir sağlık yaratmak ve bu şekilde bir karşı koyma, karşı durma ortamı hazırlamak mümkündür.

Gazeteler

Türkiye Cumhuriyeti'nde, gazete çıkarmak, kitap yayınlamak, matbaa açmak için uyulması gereken yol, Basın Yasası ve Yayınevleri Yasası'nda belirlenmiştir. Zararlı yayın ve şahıslara tecavüz halinde yapılacak işlem, bu yasalarda ve Ceza Yasası'nda yazılıdır.

Bu konuda, bizce söylenecek sözler, şöyle özetlenebilir; Basının, halkın hayatında ve Cumhuriyetin ilerlemesi ve gelişiminde sahip olduğu görevler yüksektir. Basının, tam ve geniş hürriyeti iyi kullanması konusunun hassas olduğu kayda değerdir. Her türlü yasal kayıtlardan önce, bir kalem sahibi, ilme, ihtiyaca ve kendi siyasi görüşlerine olduğu kadar vatandaşların haklarına ve ülkenin - her türlü özel görüşlerinin üstünde olan - yüksek menfaatlerine de dikkat ve saygı göstermek manevi zorunluluğundadır. Bu zorunluluktur ki, genel düzeni sağlayabilir. Bununla birlikte, basın serbestîsinden meydana gelecek kötülükleri, ortadan kaldıracak etkin araç, asla geçmişte olduğu gibi basın hürriyetini bağlayan bağlar değildir. Aksine, basın hürriyetinden doğacak zararları ortadan kaldırma aracı, yine basının kendi hürriyetidir.

4. Dernek kurma hürriyeti;

5. Öğretim hürriyetidir.

"Dernek, birçok kişiler tarafından bilgilerini veya çalışmalarını sürekli bir şekilde birleştirmek amacıyla kurulan heyettir".

Çocuk Esirgeme, Kızılay Dernekleri, Türk Hava Kurumu Derneği, Türk Tarihi Araştırma Derneği, Kadınlar Birliği gibi, kulüpler de dernekler türündendir.

"Öğretim; bir kimsenin, kendi ilmini başkalarına öğretmesidir."

Buradaki öğretimden amaç, aile içinde yapılan öğretim ve ders görme değildir. Bir kurum açarak, genel öğretimde bulunmaktır.

Dernek ve öğretim hürriyetleri, diğer bireysel hürriyetlerden farklıdır. Çünkü bunlar, ortak bir çalışmanın sürekli uygulanmasını gerektirir. Bu sebeple, yalnız bireysel haklar gibi ele alınamazlar.

Dernek Kurulması

Dernekler, bir taraftan sosyal yaşamı destekler; ancak bir taraf-

tan da, kurulan dernekler, devlet içinde başlı başına birer örgüt ve birer kuvvet olacaklarından, devlet için tehlikeli de olabilirler. Bu sebeple, dernek kurulması, Anayasamızda (Teşkilatı Esasiye Kanunumuzda), bireylerin tabii haklarından tanınmış olmakla birlikte, ayrıca bir kanunla resmileştirilmiştir. Dernekler Kanununa göre:

a. Dernek, kurulmasını takiben, hemen hükümete, kanunlar çerçevesinde bildirilmesi gerekir.

b. Var olan yasalara, toplumun temel ahlakına aykırı, yasal olmayan bir esasa veya devletin bağımsızlığını, hükümetin şeklini bozmak ve çeşitli unsurları birbirinden ayırmak amaçlarıyla dernekler kurulamaz.

c. Irk ve cinsiyet, esas ve ünvanlar ile siyasi dernekler kurulması yasaktır.

d. Dernek üyesinin on sekiz yaşını bitirmiş olması şarttır.

e. Gizli dernek kurulması kesinlikle yasaktır.

f. Derneklerin toplandıkları yerde her tür silah yasaktır. Yalnız kulüplerde, emniyet güçlerinin bilgisi altında kılıç alıştırmasına ve avcılığa özgü silahlardan gerektiği kadar bulunabilir.

Öğrenim Hürriyeti

Öğretime gelince, bu da çok önemli ve hassastır. Devlet, vatandaşların eğitim ve öğretimiyle çok ilgilidir. Bir defa ilköğretimi zorunlu tutar ve genellikle öğretim hükümetin gözetimi altında ve onun programları çerçevesinde yapılır. Çünkü öğretim hürriyeti, içeriği bakımından karmadır. Bir taraftan, bireysel hürriyetin gereğidir, ancak ortak örgüte dayanır. Onun için öğretimin kanunla özel bir düzen altına alınması gerekir. Anayasada (Teşkilatı Esasiye de) buna ilişkin olan madde şudur: *"Hükümetin gözetim ve kontrolü altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir".*

Tek Öğretim (Tevhidi Tedrisat) yasasına göre, *"Türkiye içerisinde*

bütün öğretim ve ilim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır".

Yalnız Harp Okuluna kaynak olan askeri liseler, Milli Savunma Bakanlığı'na bırakılmıştır.

İhbar ve Şikâyet Hakkı

*"Türkler, gerek kişiliklerine, gerek halkın tamamı ile ilgili olarak kanunlara ve düzene aykırı gördükleri konularda ilgili makama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne tek başına veya toplu ihbar ve şikâyette bulunabilirler. Kişiye ait olarak yapılan başvurunun sonucu dilekçe sahibine yazılı olarak bildirilmesi zorunludur".**

Bu şikâyet hakkı, ifade edildiği gibi bir haksızlığa karşı şikâyet içerikli olursa, bireysel hak olur. Ancak, yasalardan şikâyet ve yasaların değiştirilmesine ilişkin öneri içerikli olursa, bu yol vatandaşın siyasi girişimi demek olur ki, bunun şekil ve sınırı yasayla bellidir.

"Yasa önermek hakkı, Meclis üyelerine ve Bakanlar Kuruluna aittir.

Bunun dışında siyasi arzusunu göstermek isteyen vatandaş, kitap yazarak ve basından faydalanarak arzusunu tatmin eder. Kamuoyuna saygılı olan hükümetler veya meclisler bunları göz önünde bulundurur.

Bireysel Hak ve Siyasi Hak

Bireysel hak, siyasi hak demek değildir. Bireysel haklara, medeni haklar, ya da, kamu veya toplum hakları gibi isimler verenler olmuştur. İsim ne olursa olsun, bireysel haklar, siyasi haklar dediğimiz şeylerden başkadır.

Siyasi haklar, vatandaşların hükümete katılımını sağlayan haklardır; bunun en açık ve belirli örneği siyasi seçimdir.

* T.E.M 82, 15

tan da, kurulan dernekler, devlet içinde başlı başına birer örgüt ve birer kuvvet olacaklarından, devlet için tehlikeli de olabilirler. Bu sebeple, dernek kurulması, Anayasamızda (Teşkilatı Esasiye Kanunumuzda), bireylerin tabii haklarından tanınmış olmakla birlikte, ayrıca bir kanunla resmileştirilmiştir. Dernekler Kanununa göre:

a. Dernek, kurulmasını takiben, hemen hükümete, kanunlar çerçevesinde bildirilmesi gerekir.

b. Var olan yasalara, toplumun temel ahlakına aykırı, yasal olmayan bir esasa veya devletin bağımsızlığını, hükümetin şeklini bozmak ve çeşitli unsurları birbirinden ayırmak amaçlarıyla dernekler kurulamaz.

c. Irk ve cinsiyet, esas ve ünvanlar ile siyasi dernekler kurulması yasaktır.

d. Dernek üyesinin on sekiz yaşını bitirmiş olması şarttır.

e. Gizli dernek kurulması kesinlikle yasaktır.

f. Derneklerin toplandıkları yerde her tür silah yasaktır. Yalnız kulüplerde, emniyet güçlerinin bilgisi altında kılıç alıştırmasına ve avcılığa özgü silahlardan gerektiği kadar bulunabilir.

Öğrenim Hürriyeti

Öğretime gelince, bu da çok önemli ve hassastır. Devlet, vatandaşların eğitim-ve öğretimiyle çok ilgilidir. Bir defa ilköğretimi zorunlu tutar ve genellikle öğretim hükümetin gözetimi altında ve onun programları çerçevesinde yapılır. Çünkü öğretim hürriyeti, içeriği bakımından karmadır. Bir taraftan, bireysel hürriyetin gereğidir, ancak ortak örgüte dayanır. Onun için öğretimin kanunla özel bir düzen altına alınması gerekir. Anayasada (Teşkilatı Esasiye de) buna ilişkin olan madde şudur: *"Hükümetin gözetim ve kontrolü altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir".*

Tek Öğretim (Tevhidi Tedrisat) yasasına göre, *"Türkiye içerisinde*

bütün öğretim ve ilim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır".

Yalnız Harp Okuluna kaynak olan askeri liseler, Milli Savunma Bakanlığı'na bırakılmıştır.

İhbar ve Şikâyet Hakkı

*"Türkler, gerek kişiliklerine, gerek halkın tamamı ile ilgili olarak kanunlara ve düzene aykırı gördükleri konularda ilgili makama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne tek başına veya toplu ihbar ve şikâyette bulunabilirler. Kişiye ait olarak yapılan başvurunun sonucu dilekçe sahibine yazılı olarak bildirilmesi zorunludur".**

Bu şikâyet hakkı, ifade edildiği gibi bir haksızlığa karşı şikâyet içerikli olursa, bireysel hak olur. Ancak, yasalardan şikâyet ve yasaların değiştirilmesine ilişkin öneri içerikli olursa, bu yol vatandaşın siyasi girişimi demek olur ki, bunun şekil ve sınırı yasayla bellidir.

"Yasa önermek hakkı, Meclis üyelerine ve Bakanlar Kuruluna aittir.

Bunun dışında siyasi arzusunu göstermek isteyen vatandaş, kitap yazarak ve basından faydalanarak arzusunu tatmin eder. Kamuoyuna saygılı olan hükümetler veya meclisler bunları göz önünde bulundurur.

Bireysel Hak ve Siyasi Hak

Bireysel hak, siyasi hak demek değildir. Bireysel haklara, medeni haklar, ya da, kamu veya toplum hakları gibi isimler verenler olmuştur. İsim ne olursa olsun, bireysel haklar, siyasi haklar dediğimiz şeylerden başkadır.

Siyasi haklar, vatandaşların hükümete katılımını sağlayan haklardır; bunun en açık ve belirli örneği siyasi seçimdir.

* T.E.M.82, 15

Siyasi haklardan, ancak yasanın bu hakları kendilerine verdiği vatandaşlar yararlanabilir.

Siyasi haklar, cins, yaş ve yetenek farkı olmaksızın milletin her bireyine verilmemiştir.*

Bireysel haklar ise, ilke olarak, cinsleri, yaşları ve yetenekleri ne olursa olsun, milleti oluşturan her bireye aittir. Bu hakların bir kısmı da, gördüğümüz üzere bazı kayıtlara bağlıdır; bunun sebebi ikidir:

1. Bu haklar uygulanmalarında siyasi bir çalışma oluşturabilirler; bu çalışma hükümete dolaylı katılıma varır. Basın hürriyeti, dernek kurma hürriyeti, toplantı hürriyeti ve hatta önde bulunan vatandaşlar yetiştiren öğretim hürriyeti gibi.

2. Bireysel hürriyetini henüz gerçekten kullanmayı yerine getiremeyenlerin korunması söz konusu olur. Örneğin, çalışma hürriyeti bazı hallerde sınırlanır.

Hürriyetin Korunması ve Yaptırımları

Çağdaş anayasalarda, bireysel haklar ve vatandaşın siyasi hakları tespit edilmiştir. Ancak bu hakların, gerçekte kullanılması için, onların nasıl kullanılacağını ve sınırlarını düzenleyen kanunlar da gereklidir. Böyle olmazsa, Anayasada elde edilen haklar, kullanılmaz birer vaat olarak kalır. Bu sebeple hakların kullanılmasını düzenlemek vazgeçilmez bir kuraldır.

Anayasa ve bu yasa kapsamı hükümlerinin uygulamalarını düzenleyen yasalar, vatandaşların doğal ve siyasi hak ve hürriyetlerinin yaptırımlarıdır. Ancak, asıl yaptırım, hükümettir. Vatandaş hürriyeti tanıyan, ona saygı gösteren, onun elde edilmesini ve korunması en birinci görev bilen siyasi yönetim ise, doğal olarak, demokrasi esasına dayalı Cumhuriyettir. Önceki dönemde, hürriyetlerin korunması gibi bir mesele söz konusu değildi; çünkü hürriyet yoktu.

* T.E.M., 10

Biliyoruz ki, bir devletin temeli, Allahlık düşüncesine, ilahi yönetime dayandıkça, o devlette her hak, Allah'ın vekilinde ve Peygamberin halifesindedir; bireyin hakkı söz konusu değildir.

Olağanüstü Hal

Hürriyeti ve onun sınırını açıklamıştık. Bu gerekçeyle demiştik ki, özel zamanlar, özel önlemler gerektirebilir. Bir de hürriyetin kötüye kullanılması, hürriyetin geçici, ama geniş ölçüde sınırlandırılmasını gerektirebilir. Şimdi bu konudaki yaptırımlardan bahsedelim. En önemli yasal önlemlerden biri olağanüstü haldir.

Olağanüstü hal, birey ve ikametgâh dokunulmazlıklarının, basın, haberleşme, dernek, şirket hürriyetlerinin geçici bir zaman için kayıt altına alınması veya ertelenmesi demektir, *"Olağanüstü hal, korku ve dehşete dayalı ve görevi Ordu tarafından yerine getirilen bir yönetimdir"*. Böyle bir yönetimin kuruluşu ancak şu gibi durumlarda zorunluluk olarak ortaya çıkabilir;

1- Savaş halinde veya savaşı gerektirecek bir durum konusunda;

2- Başkaldırı (İsyan) çıkmasında;

3- Vatan ve Cumhuriyet aleyhinde kuvvetli ve fiili girişimler yapıldığını onaylayan kesin işaretler görüldüğü zaman.

Sıkıyönetim Bakanlar Kurulu tarafından ve süresi bir ayı geçmemek üzere bütün ülkede veya yalnız bir bölgede veya bir yerde duyurulabilir. Ancak, durum hemen Meclisin onayına arz edilir. Meclis, olağanüstü hal süresini, gerektiğinde uzatabilir veya kısaltabilir.

Meclis toplu değilse derhal toplanmaya davet edilir. Her durumda, olağanüstü halin fazla uzatılması Meclisin kararına bağlıdır.

Olağanüstü hal bölgesi ve bu bölge içinde uygulanacak kararlar ve işlemlerin nasıl olacağı ve bir savaş durumunda korunma ve hürriyetlerin nasıl uzatılacağı ve erteleneceği yasayla belirlenir.

Bizde geçerli olan olağanüstü hal kararnamesi ve eklerinin bazı maddelerini kaydedelim:

1. Olağanüstü hal altına alınan bir şehir ve ilçe veya ilin sınırını oluşturan yerlerin isimleri özel şekilde duyurulacaktır.

2. Olağanüstü halin duyurulmasıyla birlikte Anayasanın ve diğer mülkiye yasa ve tüzüklerinin, işbu olağanüstü hal kararnamesine karşı olan maddelerinin hükümleri, olağanüstü hal yönetimi devam ettikçe geçici olarak tatil edilecektir.

3-Devletin iç ve dış güvenliğini bozacak suçların ve kusurların asıl sorumluları ve borçlu olanlar ne sıfat ve saygınlıkta bulunursa bulunsun, divanıharp huzurunda yargılanacaktır.

4- Askeri yönetim;

a. Gerekli görülen kişilerin gece ve gündüz evlerini aramaya;

b. Şüpheli ve sabıkalı takımından olanları başka yerlere uzaklaştırmaya;

c. Halkın silahlarını ve cephanesini toplamaya;

d. Heyecana sebep yayında bulunan gazeteleri hemen tatil etmeye ve her türlü dernekleri yasaklamaya yetkilidir.

e. Olağanüstü hal bölgesinde bir veya gereği kadar divanı harpler bulunur.

Vatana İhanet Yasası ve İstiklal Mahkemeleri yasası gibi yasalar da Cumhuriyetin korunması için, olağanüstü önlemler sırasında sayılır.

Vatana İhanet kanununa göre, Büyük Millet Meclisi'nin geçerliliğine (meşruluğuna) isyanı içine alan, sözlü veya yazılı veya gerçekten kast ile muhalefette bulunanlar veya kargaşalık çıkaranlar veya yayında bulunan kimseler vatan haini sayılır. Dini veya dini değerleri araç ederek Cumhuriyet bozmak veya halk arasında kargaşalık ve bozgunculuk çıkarmaya her ne şekilde olursa olsun çalışanlar da vatan hainidirler, bunlar asılırlar.

İstiklal Mahkemeleri yasasının da önemli maddeleri şunlardır:

1- Bakanlar Kurulunca gösterilecek ihtiyaç üzerine ve Büyük Millet Meclisi'nce kesin çoğunlukla verilecek karar üzerine, gereken yerleşim merkezlerinde, İstiklal Mahkemeleri kurulur.

2- Bu mahkemeler, Büyük Millet Meclisi'nin kesin çoğunluğu ve gizli oy ile kendi üyeleri içerisinden seçilmiş bir başkan ve iki üye ve bir savcıdan oluşur. Bir yedek üye ve gerektiğinde bir savcı yardımcısı da seçilir.

3- İstiklal mahkemelerinin görevleri şunlardır:

a. Askerden kaçanları ve bu kaçışa neden olanları ve bunları yakalamakta duyarsızlık gösterenleri;

b. Vatana ihanet suçlarını işleyenleri; Askeri ve siyasi casusluk yapanları ve diğerlerini yargılamaktır.

Bu gibi kanunlar, doğal olarak her zaman uygulanmazlar. Onların uygulanması ancak, başka önlemlerle önüne geçilemeyecek büyük tehlikeler karşısında kalındığı zaman zorunlu olarak uygulanır.

Eşitlik

Anayasadan;

"Altmış dokuzuncu madde - Türkler kanun önünde eşit ve ayrım yapılmaksızın kanuna uymakla yükümlüdürler. Her türlü grup, sınıf, aile ve birey ayrıcalıkları kaldırılmış olup yasaktır.

Seksen üçüncü madde - Hiç kimse yasal olarak tabi olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye çağrılamaz ve götürülemez.

Doksan ikinci madde -Siyasi haklara sahip her Türk, yetenek ve layık olmasına göre devlet memuriyetlerinde çalışmak, görev almak hakkına sahiptir".

Eşitlikten amaç, yasalar önünde eşitliktir, yani vatandaşların yasal haklarında eşitlikleridir. Yoksa maddi hayat koşullarında eşitlik değildir.

Rusya ayrık olmak üzere bütün dünyada, her birey, menfaat ve zararı kendine ait olmak üzere hayatını düzenler. Yalnız her bireye, çalışmasında aynı yasal araçlar, haklar verilir. Eski yönetimlerde var olan sınıf farklarından doğan engeller kaldırılır. Ancak, bireysel hürriyet ve bireysel sorumluluğu bozan, ekonomik bir eşitlik, bugünkü sosyal düzeni bozar.

Eşitlik ilkesi aşağıdaki sonuçları doğurmuştur.

1. Sosyal eşitlik, yani aileye dayalı bütün sınıf ve derece farkların kaldırılmalıdır. Bir aile çocuklarını mirastan eşit şekilde yararlandırmalıdır. Bu eşitlik, soylu sınıfının oluşumuna engeldir.

2. Siyasi haklarda ve özellikle seçme hakkında eşitlik.

3. Adli işlerde eşitlik, herkes için aynı suçlara aynı cezalar verilmelidir.

4. Vergi konusunda eşitlik, yükümlülüklerin, bütün vatandaşlar arasında, kudretleri oranında dağıtılmasını gerektirir.

5. Görev ve memuriyetlerin herkese, yetenek farkından başka bir fark gözetilmeksizin, açık bulunması.

6. Askeri hizmet konusunda eşitlik.

Bu saydığımız eşitliklerin, din, ırk farkları gözetilmeksizin, Türk vatandaşlarına eşit olarak uygulanması zorunludur.

Bireyler arasında var olması gereken bu eşitlik, kuvvet ve üstünlüğün ve emir verme yetkisinin devlet eline geçmesini zorunlu kılar. Siyasi kişilerin ve memurların gerçekte bu emir verme yetkisini kullanmaları, bu eşitliği bozmaz. Çünkü bunlar emir verme yetkisini, yalnız görevlerinin yerine getirilmesi için kullanırlar.

Sosyal Yardım

Demokrasi, vatandaşa hayatını gerçekleştirmek ve her türlü bireysel ve sosyal görevlerinin yerine getirilmesi hürriyetini ve imkânını bırakır. Ancak, diğer taraftan, hastalar, zayıflar, sakatlar gibi hürri-

yetlerinden tamamen yararlanamayan bazı vatandaşlara da bir hayat sağlamak zorundadır. Bu gibi görevleri, sosyal yardım kurumu görür.

Sosyal yardım kurumu çok gereklidir. Bu kurum, her yerde çok gelişmiştir. Bu hizmet, bazen devlet tarafından bir elden yönetilir, bazen da yerel yönetimlere bırakılır. En çok bu ikinci şekil yaygındır.

Bu kurum, ihtiyaç sahiplerine parasız olarak doktor ve ilaç sağlar. Yoksul yaşlılara, sakatlara ve tedavi edilemez hastalara, lohusa kadınlara, sayıları kalabalık ailelere, memedeki çocuklara yardım eder. Bunlar, ihtiyacına göre, ya evlerinde bakılır, ya da sosyal bir kuruma nakledilirler.

Yapılacak yardımın şekli ve derecesi, olanak ölçüsünde yönetim tarafından belirlenir. Yoksa ihtiyaç sahipleri, her düşündüklerini isteyemezler.

Resmi sosyal yardım kurumu ihtiyacı karşılayamaz. Kızılay, Çocuk Esirgeme, yoksullara yardım dernekleri gibi, aynı konumdaki özel kurumlar da yardım ederler.

Devlet tarafından hastaneler açılması ve bunlara, yerel yönetimin kararıyla bazılarının parasız olarak kabulü sosyal yardım kurumunun gördüğü hizmetlerdendir.

Bundan başka, memur ve hizmetlilerin işçi ve köylülerin emekli sandıkları ve kaza ve ölüm halleri için sigorta kasaları gibi sosyal bakımdan kurumları da vardır. Birçok devletlerde, yaşlılık, işsizlik ve ölüm gibi durumlara karşı, herkes için *"sosyal sigorta"* uygulanmaktadır.

İş Bölümü

İnsanların, maddi, düşünsel bazı ihtiyaçları vardır. Sosyal bir topluluğun da ortak ihtiyaçları vardır. Herkes, kişisel ihtiyaçlarını, tek başına sağlayamaz. Dernek üyelerinden her biri bir iş, bir şey yapar.

Bütün bu işler ve şeyler her insanın ve derneğin ihtiyaçlarını yerine getirir.

Demek oluyor ki, bir derneğin ve onun üyelerinin işleri, çalışanları arasında bölünmüştür. Buna iş bölümü derler.

İş bölümü, medeniyetin her evresinde görülmüştür.

İlkel toplumlarda, esaslı olarak işler, kadınla erkek arasında bölünmüştür.

Erkek, av gibi hayvani gıdaları, kadın da meyve toplamak, ekip biçmek gibi bitkisel gıdaları elde etmek işlerini yaparlardı. İşlerin böyle bölünmüş olması, kadınla erkeğin, yeteneklerine göre değildi.

İlkel insan topluluklarında çeşitli şekillerde iş bölümü oldu; örneğin bazı aşiretler, yalnız çömlekçilik; bazıları da yalnız silah yaparlardı.

Küçük sermaye ve zanaat toplumları döneminde, iş bölümü çoğaldı. Çünkü her küçük sermaye toplumu, bir iş görür. Bazen aynı sanat, birçok şubelere ayrılır; marangozluk, doğramacılık, gibi... Hatta bir sanat şubesine ait işler, ayrı ayrı adamlara gördürülür; örneğin, odun, önce oduncular sonra bıçkıcılar, sonra kerestecilerden geçer.

Bugünkü büyük sanayi döneminde ise, iş bölümü çok ileri gitmiştir; her ülkede, binlerce çalışma şubesi vardır.

İş bölümü, maddi işlerde olduğu gibi, düşüce, siyasi, yönetim işlerinde de çoğalmıştır; örneğin, ilim, her biri bir konu ve yönteme sahip birçok kısımlara ayrılır. Bir adamın bir ilmi tamamen kavramasına olanak kalmadı.

İş bölümünü geliştiren sebepler, nüfus çokluğudur. Sanat ve mesleklerin çokluğu ve bunların ayrı ayrı bireyler tarafından yapılması, yeni iş bölümü sayesinde hayat koşulları katlanılır bir halde tutulabilmektedir. Aynı zamanda, büyük uzmanların, yetişmesi, yeni bir şey bulmalar, ilerlemeler hep bu sayede olmaktadır.

İş bölümü, insanlar arasında var olan doğal ve tarihi bağlara, yeni birçok kuvvetli bağlar eklemiştir. Bu yeni bağlar, insanlara birbirlerinin eksiklerini tamamlatan, yalnız bugünü değil, yarını da düzenlemeye çalışan bağlardır.

Hürriyet*

"Devlet aynı zamanda kişisel hürriyetin dayanağı ve düşmanıdır. Kişisel hürriyetin sınırı ve elde edilmesinin sağlanması devletin görevi ve esasıdır." Hürriyet ve devlet arasındaki mücadele bütün devletlerin iç gelişmelerinin tarihidir. Bu konuda hareket noktası her kişinin hürriyete olan doğal hakkıdır. Yoksa devletin kuvvet kullanımı hak ve yetkisinde değildir. Böyle olduğu gibi amaç da, devlet değil bireydir. Burada her insanın yaradılışı dolayısıyla hürriyetinin sınırlanmasından ve yazgı dolayısıyla insanın arzusunun sınırlandırılmasından bakarsak, siyasi gelişim için hürriyet talebi kalır. Bu hürriyet *"Mevcudiyet mücadelesi"* şeklinde ortaya çıkar ve bu mücadeleden de daha kuvvetlinin üstünlüğü ve önceliği meydana çıkar. Burada bireyin siyasi hürriyeti ve devlet kavramı arasındaki iki büyük çelişki gözlemleriz. Bu çelişkinin çözüm yolu da yine buradadır.

Devlet, bireylerin serbestçe çalışmasını sağlayacak korumacı bir örgüt olduğu gibi aynı zamanda *bütün özel faaliyetleri genel amaçlar için birleştirmekle görevlidir.* Bu iki düşünce arasındaki tartışma ve mücadele eski ve birçok ilim adamının tartışmasına ortam hazırlamıştır.

Teorik olarak, dünya ve ekonomik noktalardan bakacak olursak ve devleti amaç değil aksine vatandaşların mutluluğu için bir araç olarak algılayacak olursak bu konuda *etkin düşüncelerin temel kabul edilmesi gerektiğine karar verilir, bu ise çok değişkendir.* Konuyu her bireyin hürriyete olan hakkı noktasından tartışacak olursak milletin menfaati,

* Tevfik Bıyıklıoğlu tarafından Almancadan tercüme edilmiştir. Yalnız hangi kitaptan olduğu kaydedilmemiştir. Hürriyet bahsi için yararlanılmıştır.

gerektirdiği dereceden daha çok kişisel hürriyetin sınırlandırılmaması gerekeceği sonucuna varırız. Bu düşünce basit olmakla birlikte uygulaması çok zordur. Çünkü bu hürriyetin sınırının ne derece sınırlanacağı meselesi devlet için bir siyasi görevdir. Yine de bu düşüncenin kapsadığı gerçek, devletin karışmasında (müdahalesinde) ve alacağı zorunlu önlemde ölçülü hareket egemen olmalıdır. Devletsiz bir hayatın veya zayıf bir devlet hayatının sonucu olan herkesin herkese karşı olan mücadelesi devlet tarafından çoğunluğun hürriyetini boğmayacak bir şekilde değiştirilmelidir.

Diğer taraftan bu değişiklik durumu bireyin sorumluluğuna, girişimine ve gelişimine zarar verecek bir dereceye götürülmemelidir. Devlet tarafından çizilen sınırlar içerisinde girişim ve sorumluluk duygusu ne kadar gelişirse devlet için o kadar iyi bir iş olur. Bu sınırları tanımak zorunluluğu devlet düşüncesi ve kavramını ifade eder ve bunun şiddet ve genişliğini ölçmek *Devlet Sanatı* demektir. Vatandaşlara halkın refah ve mutluluğu için katlanılması mümkün hürriyetleri bırakan ve koruyan bir devlet ancak bu hürriyetlerden bir kısmından vazgeçilmesini isteyebilir. Eğer İncil Kaysere ait olanı Kaysere veriniz diyorsa bu, devlete ait olmayanın devlete verilmesi demek değildir. *Kişisel hürriyetin ne kadarından vazgeçmek gerekeceği, zaman ve ülkeye göre değişir.* Değişik zamanlar, değişik önlem gerektirir. Diğer taraftan hürriyetin kötüye kullanımı hürriyetin geçici olarak ancak geniş ölçüde sınırlandırılmasını gerektirir. Örneğin, bir ülkede kişisel ve siyasi hürriyet duygusu diğerine göre daha çok gelişmiş olur. Bunun gibi diğer bir ülkede de bir millet itaat örneği kuvvetli devlet emrine tabi olabilir. Milletin durum, tarih ve değerine göre bu konuda elde edilmesi gereken Alman hedefi ise şudur. Almanlar, serbest ve sorumlu vatandaşlardır. Almanlar siyasi ve milli eğitimleri gereği olarak içeride halkın refah ve mutluluğunun ve dışarıda devletin korunmasının gerektirdiği maddeyi devlete vermek zorundadırlar. *"Devlet, bireyin hürriyetinden kestiği bu kısmı bu hürriyeti içeri ve dışarıya karşı sağlamak için alır".*

Bağlılık (Solidarité)

"İlim, toplumların büyüklüğünün sırrını, insanlara açmıştır; bu sır, insanların birbirine olan bağlarıdır."

İnsanlar Birbirine Bağlıdır

Bütün insanlar, bir sosyal bedenin üyeleridir ve bu sebeple birbirine bağlıdırlar. Bu karşılıklı bağ, herkesi diğerinin yükümlülüğüne de karıştırır. Bir de, insanlar, ölülerin kültürel mirasçıları olduklarından aralarındaki bağlar, zamanı ve yeri kapsar.

Bu bağlar, doğaldır, sosyaldir ve ekonomiktir.

Tabii ve sosyal bağın bize öğrettiği şudur; Özellikle, iş bölümü ve kültürel mirasçılık yüzünden herkes sahip olduğu şeyin ve hatta kendi kişisel varlığının en büyük kısmını atalara ve bir zamanda yaşadığı insanlara borçludur.

Eğer böyle ise, yani, eğer her yerde, insanın insana karşı bir borcu varsa, bütün borçlar gibi bunun da ödemesi gerekir.

Bu borçlar, kimin tarafından ödenmelidir?

- İnsanlar arasındaki doğal ve sosyal bağdan yararlanarak servet kazananlar tarafından! Çünkü eğer gelmiş geçmiş, ismi bilinmeyen binlerce, bağlı insanlar olmasaydı, zaten bu servet olmazdı.

Kime ödemeli? - Doğal ve sosyal bağdan yararlanmak yerine zarar görenlere! Gerçi bu alacaklıların kişisel olarak bilinmelerine ola-

nak yoktur. Ancak, bunların temsilcileri vardır; devlet veya birçok sosyal yardım kurumları...

Nasıl ödemeli? - Bir defa, devlete vergi, özellikle artar vergi olarak ve sonra bağış olarak yardım kurumlarına verilebilir.

Bu söylediklerimizden, insanların birbirine bağlı ve birbirinin yardımcısı oldukları halde geçmişin ve günümüzün nimetlerinden hepsinin aynı derecede yararlanamamış ve yararlanamamakta olduklarını anlaşılıyor. Bu eşitsizliği gidermek için bir kısım insanlardan diğer bir kısım insanlar için, sanki tazminat isteniyor.

Bu farklı yararlanmanın başlıca nedeni, şüphesizdir ki, insanların, çeşitli araçlar ve yetenekler yüzünden birbirlerine benzememeleridir.

Bu noktada şöyle bir görüş söylenmektedir. Gelişimin amacı insanları birbirine benzetmektir; dünya birliğe doğru yürümektedir; insanlar arasında sınıf, derece, ahlak, elbise, dil ölçü farkı gittikçe azalmaktadır. Tarih, yaşamak kavgasının, ırk, din, kültür, eğitim yabancılar arasında olduğunu gösterir. Birliğe doğru da yürüyüş demektir.

Bağlılık hakkında, bir düşünce sahibi olmaya, en elverişli olan düşünüş ve görüş bu son görüş olabilir.

Ancak, birer düşünce olarak aldığımız bağlılık görüşlerin gereklerini, uygulamada, sosyal kazanımlar adı altında toplamak mümkündür.

Bu sosyal kazanımlara devlet sosyalistliğine yaklaşarak varılabilir. Bu yol, kanun yoludur.

Örneğin:

1- İş yasası.

2- Şehirlerin ve atölyelerin sağlık koruma yasası.

3- Bulaşıcı hastalıklara karşı koruma yasası.

4- İşçinin yaşlılığı ve kazalara karşı sigorta yasası.

5- Hasta ve yaşlı yoksullara zorunlu yardım yasası.

6- Çiftçi sandıkları yasası.

7- Yardım dernekleri kurulması yasası.

8- Ucuz evler yapılması yasası.

9- Okul çocukları için okullarda kooperatifler.

Bütün bu gibi derneklere devlet bütçesinden yardım.

Bu ve buna benzer konuları gerçekleştirmek için yasalar yapılır ve uygulanır. Böylece bağlılık görüşü sosyal önlemlerle sağlanmış olur.

Bağlılığın saydığımız şekilde önlemleri çoktur; ama bu uygulamalar düşüncesi, her yerde kabul görmüş değildir; çok eleştirilere de uğramaktadır. Özellikle, bağlılık görüşünün uygulanmasını, bireyin yükümlülük duygusunu zayıflatan veya yok eden bir hareket olarak görenler vardır.

Diyorlar ki, güçsüzlüğümüzü, kusurumuzu, ayıplarımızı toplumun üstüne atmak bireysel yükümlülüğü kaldırmaktır. Oysa ahlak yasasının temeli bireysel yükümlülüktür.

Bu eleştiriler, zorla ve hukuki bir şekilde toplumsal borç düşüncesini bir yana bıraktırmaya yetebilir. Bağlılığın ahlaka temel oluşturacağı da sağlam bir iddia olmayabilir. Ancak, bağlılığın uygulamalı olarak, şunları öğrettiği de görülmektedir;

1- Başkasına olan bir iyilik bize de iyiliktir; başkasına olan kötülük bize de kötülüktür. Bu sebeple iyiliği sevmek ve kötülükten kaçınmak gerekir.

2- Yaptığımız işler, çevremizde sevinçler veya acılar halinde yankılar uyandırır, bu durum bize vicdani görevleri duyurur.

3- Bağlılık, bizi başkaları için hoşgörülü yapar. Çünkü başkalarının kusurlarında bizim de istemeyerek çoğunlukla birlikte suçlu olduğumuzu gösterir.

Özetle, bağlılık, *"herkes kendi için"* yerine, *"herkes, herkes için"* düşüncesini koyar. Bu düşünce, toplumsaldır, millidir, geniş ve yüksek anlamıyla insanidir.

Çalışmak-Meslek

Yalnız tek bir şeye ihtiyacımız vardır: Çalışkan olmak. Servet ve onun doğal sonucu olan zenginlik ve mutluluk yalnız ve ancak çalışkanların hakkıdır (1923).

Gazi Mustafa Kemal

Çalışmak, bireysel ve toplumsal bir zorunluluktur.

1. Maddi servetin gerekliliği:

Maddi servet;

a. İnsanın kendisi için gereklidir; çünkü, insanın bedeni ile ilgili ihtiyaçları vardır; bunlar sağlanmadıkça insan, yaşayamaz. İnsanın düşünsel, ahlaki ihtiyaçları da vardır; bunlar, sağlanmadıkça, insanlık ve ahlak bağımsızlığı korunamaz, insan gibi yaşanamaz; insanın maneviyatı kararır.

b. Servet, aile ve devlet açısından da gereklidir; çünkü, yarınından emin olmayan bir insan, bir aile kurmayı düşünemez; ya da yaşama araçlarından yoksun aileler kurulur. Yaşama araçları olmayan ailelerden, oluşan bir devletin varlığı da sağlam olmaz. İnsan maddi, düşünsel, sosyal hayat araçlarından yoksun, ihtiyaçlar içinde kalırsa hayatta ümitsizliğe düşer; gözlerini geleceğe çevirmeksizin yaşar. Araştırmak ve bilgi edinmek için zaman bulamaz. Kendisinde düşünce hayatı durur. Hayat, onun için bir tutsaklığa dönüşür. İradesinden

de geçmek zorunda kalabilir. Anlaşılıyor ki, insanın servet edinmesi gerekir. İnsanın servet edinebilmesi için çalışması zorunludur. Ancak, insan, yalnız hürriyet aracı olarak servete sahip olmalıdır. Yoksa servete esir olmak için değil... Şüphesiz, herkes aynı sağlık, aynı yapı ve yetenekte değildir. Ancak, herkes aynı hayat yasasına bağlıdır. Çalışmadan hiç bir şey kazanılmaz. Herkes, belirli bir şekil ve sınır içerisinde, bir taraftan yeteneğinin, kuvvetinin, kaynak ve çevresinin etkisi altındadır, diğer taraftan da ihtiyaçlarının esiridir. İşte insan, bu karşıt koşullar içinde faydalı bir sonuç elde etmeye çalışmak zorundadır. Faydalı bir sonuçtan bahsediyoruz, evet, çünkü sonuçsuz uğraşmak, çalışma sayılmaz. Hiç bir şey yapmamak veya sonuçsuz, anlamsız şeyler yapmak, çalışma yasasına karşı büyük kusurdur.

2. Her şeyi kazanmak gerekir.

Kazanmanın yolları hangileridir?

Tip olarak en ilkel, çıplak ve her şeyden yoksun bir insan alalım. Bu türlü bir insan için, mirastan bahsedemeyiz. Çünkü aldığımız örnek, ailesiz, sabit mesleksiz, ilkel bir insandır. Bu noktada, kazanmanın doğal kanunlarını arayacak olursak, yalnız tek bir esas görülür. Çalışmak... Bundan başka çare yoktur. İnsan, doğal olarak, kişiliğine sahiptir; bu özellik, insanı bütün dünyaya sahip kılabilir. Yani, insan zekâsı, sanatı, iradesi sayesinde, bütün unsurları emri altına alabilir. Bu, bize çalışmanın yüksek değerini, ahlaki özelliğini ve her şeyden kutsal olan bir hakkı, çalışmak hakkını gösterir.

Çalışma, insanların bedensel kuvvetlerini geliştirir ve sosyal hayat için ihtiyaç olan şeyleri sağlar. Çalışmaksızın, düşünsel gelişim ve ahlaki olgunlaşma da mümkün değildir.

"Tembellik, bütün fenalıkların anasıdır."

3. Çalışmak bir ceza değildir.

Bir cezadan, bir sıkıntıdan kaçar gibi çalışmaktan kaçınmak çok kötü ve hazırlıksız bir harekettir. Çalışmak, aslında, zulüm değildir.

Yalnız, tutulan iş ile bireyin yetenekleri ve zevkleri arasında uygunluk olmalıdır.

Çalışmak ilk sıkıntılara ve ilk isteksizlikler yenildikten sonra, en büyük bir zevktir. Çalışmayı ceza saymak, onun güzelliğini ve iyiliklerini tanımamak, doğaya karşı haksızlık olur.

İnsan, çalıştığı işin eli altında veya kafasının içinde eserini büyümekte ve yükselmekte gördüğü zaman ne büyük zevk duyar. Bu eser, ister çiftçinin ürünü, ister mimarın evi veya heykeltıraşın heykeli, ister bir ilim adamının veya bir sanatkârın buluşu, kitabı olsun, zevk birdir. Zevk, bütün güçlükleri, saban arkasında dökülen terleri, sanatkârın, düşünürün bazen pek üzücü olan yorgunluklarını hemen unutturur.

4. Çalışmak sosyal bir görevdir.

İnsan çalışır, fakat işini, ancak toplum sayesinde olgunlaştırabilir, faydalı, değerli bir hale koyabilir. Ancak toplum sayesindedir ki, kişisel varlık ile her işçi arasında sürekli bir değişim ortaya çıkar.

Yapılan işin, kimseye faydası yok ise onun için çalışmak verimsiz bir uğraş olarak kalır. Bu nedenle, topluma faydalı bir iş yapmak gerekir; bu durum, çalışmayı sosyal bir görev hükmüne koyar.

Çalışmak genel yasadır; gelir sahipleri; zenginler de, bu yasa dışında kalamazlar; var olan servetini milli servetin çoğalmasına yardım edecek şekilde kullanmalıdır. Bir zengin, bedeni çalışma dışında kalabilir; ancak, o zaman çalışmasını düşünce uğraşısına yöneltmelidir.

Türk milletinin bağımsızlığı bugünkü evlatlarının yanılmaz görüşleri ve yorulmak yeteneğinden olmayan, çalışmak coşkusuyla, büyük ve parlak olacaktır (1927).

Gazi Mustafa Kemal

Meslek Nasıl Seçilir ve Yapılır

1. *Meslek seçimi:* Her istenmeyerek yapılan çalışma sert ve ağır gelir. İnsanın çalışmaktan hoşlanması ve zevk alması için mesleğini yeteneklerine uygun ve kuvveti ile orantılı olarak seçmiş olması gerekir. Bu nedenle, gençlikte en önemli mesele, meslek seçimidir. Kişisel mutluluk ve aynı zamanda sosyal menfaat buna bağlıdır. Herkes, yeteneğine uygun yerde bulunmalıdır. Çoğunlukla bir genç, o görevinin zorluklarıyla uygun bir şekilde kuvvetlerini sağlayamamış ise aşırı derecede ve faydasız çalışmak zorunda kalır. Ya hiç başaramaz veya aşağı bir derecede kalır ve kendinden de memnun olmaz. Ayrıca da, başkasının daha iyi işgal edeceği bir yeri tutmakla haksızlık etmiş olur. Gençler kıskançlıktan ve başkalarının elde ettikleri parlak sonuçlar hayalinden sakınmalıdırlar. Ölçülü davranma ve toplumsal görev endişesi bunu gerektirir.

Biri, subay üniformasının, sırmaları hoşuna gittiği için asker olmak ister, bir diğeri de, bir yazarın veya bir ressamın kazandığı servet ve şöhret gözlerini kamaştırdığından zekâ ve öğrenimini göz önünde bulundurmadan yazar veya sanatkâr olmak isterse, bu gibi hareketlerin sonucu çoğunlukla hayal kırıklığıdır. Diğer bir bakış açısından bu gibiler, toplumsal heyet için kaybolmuş kuvvetlerdir; bunlar, daha iyi yönetilselerdi, kendilerinin hayatı hazırlanmış ve insanlığın mutluluğu arttırılmış olurdu. Her durumda akla uygun ve doğru olan şudur. Herkes kendi yeteneğine göre bir iş tutmalıdır. İnsanın değeri her işte belli olur. İşini iyi yapanın bulunduğu durum ne olursa olsun o, iyi bir adam olabilir.

İnsan, kendine göre bir mesleğe girmeyip de diğerine girmekle hürriyetini sınırlarsa, tahmin edildiğinden fazla geleceğini yanlış belirlemiş olur. Çünkü sapılan bir yol kolayca terk edilemez; her mesleğin gerekleri, adetleri ve inançları vardır. Bunlara, insan zorunlu olarak bağlı olur.

2. *Meslek erdemleri:* Her meslek, bazı yetenekler ve özel nitelikler

ister. Bu, şüphesizdir. Ancak bazı ortak erdemler vardır ki, bunlar aynı zamanda, bireyin başarısını ve kendisine emanet edilmiş işlerin iyi gitmesi için gereklidir. En aşağı dereceden, en yukarıya kadar genel koşullar aynıdır.

Üstlere karşı, özen, doğruluk, saygı; astlarına karşı, hayırsever ve genellikle kabul edilen işte özel gayret, yön, sır tutmak. Bu gibi erdemler olmaksızın, ne arkadaşlar arasında iyi ilişkiler olur ve ne de iş başarılabilir. Meslek görevi, yalnız kişinin başarı ve güvenini değil, belki daha çok toplumun huzurunu ilgilendirir.

Vatan bütün evlatlarının çalışması ile ve yardımı ile yaşar ve bundan başka toplumun yapısında faydasız hiç bir parça yoktur. Devleti yöneten bakanla, vatanın huzur ve zenginliğine, elinin işiyle yardım eden sanatkâr arasında, yalnız küçük bir fark vardır; o da şudur: Birinin görevi diğerininkinden daha önemlidir. Ancak, her ikisinde de, iyi yapılmak koşuluyla, ahlaki değer aynıdır.

Bu nedenle, herkes, kendisine isabet eden işten memnun olmalıdır. Mesleği ne olursa olsun, bir fayda oluşturacak ve bir görev görecektir, insan, görevini cesaret, yüreklilik, sadakat ve namuskârlıkla yapınca, elinden geleni yapmış olur. Aynı zamanda, bu görevi, diğerlerine karşı kıskançlık olmadan yapmalıdır.

Yolunda, yalnız olmayacaksın; orada, aynı hedefi izleyen başkaları ile birlikte yürüyeceksin, bu hayat yarışında, diğerleri, yetenekleri bakımından, sizi geçebilirler. Bir başarı, elinizden kaçabilir. Bundan dolayı, onlara kızmayınız ve elinizden geleni yapmışsanız, kendi kendinize de kızmayınız. Asıl önemli olan gayrettir. İnsanın elinde olan ve onu memnun eden ancak gayrettir.

3. *Girişim düşüncesi:* Bir tembellik veya ahlak gevşekliği, çoğunlukla insanı, ecdadının yaşadıkları aynı işte ve aynı noktada durdurur. *"Babam, büyükbabam böyle yaptılar. Ben niçin başka türlü yapayım"* derler. Kuşaktan kuşağa dışarı hayatın genel koşulları değişir. Yeni koşullara uymayan ve gelenekte ısrar eden, yalnız kalmaya, zayıf düş-

meye, bitkinliğe ve ölüme mahkûmdur. Bugün iddia olunamaz ki, bir gezinti seyahati için, yavaş giden eski bir araba, yolun güzelliklerinden faydalanmaya uygun iyi bir ulaşım aracıdır.

Bir işte, ekspres treniyle giden bir rakiple yarışma söz konusu olunca araba ile gitmek geç kalmak için en emin bir araçtır. Her şey böyledir.

Her şeyde en iyi ve insanın kendi kuvvetiyle uygun olanı aranmalıdır. İnsan, cesaret gösterebilmeli ve tehlikeyi göze alabilmelidir. İnsan yeni bir girişimde özel bir zevk duyar; kuvvetini ve değerini anlar. O zaman, kendi kendini daha çok beğenir ve başkalarına daha çok beğendirir.

Zafer "Zafer benimdir" diyebilenin, başarı "Başarılı olacağım" diye başlayanın ve "Başardım" diyebilenindir. (1925)

Gazi Mustafa Kemal

Vatandaşın Devlete Karşı Başlıca Görevleri

Vatandaşın devlete karşı başlıca üç önemli görevi vardır:

"Seçmek,
Vergi vermek,
Askerlik yapmak."

Bu görevlerden birincisinin bir görev olduğu kadar, kutsal bir hak da olduğunu kitabımızın başlangıcında söylemiştik. Gerçekte, vatandaş bu hak sayesinde milli egemenliğini kullanmış olur. Bu hakkın aynı zamanda görev olması ise, yapılmasının zorunlu olmasındandır. Seçme görev olarak yapılmadığı zaman devletin birincil yapısı oluşamaz.

Demokrasinin gereği yerine getirilmemiş olur.

Vergi ve askerlik görevlerinin de devlet varlığı için yerine getirilmesi zorunlu görevler olduğu çok açıktır. Bu üç görevi birer birer açıklayalım;

Seçim Hakkında Genel Bilgiler

Seçim hakkında anlaşılır bir düşünce ortaya koyabilmek için daha önce esaslı görülebilen bazı noktaların kısaca açıklanması gerekir. Demokraside üç tarz hükümet vardır.

Demokraside Hükümet Şekilleri

1. Doğrudan hükümet;

2. Yarı doğrudan hükümet;

3. Temsili hükümet.

1. Vatandaşların hepsi birden devletin çeşitli görevlerini bizzat yerine getirerek doğrudan doğruya milli iradeyi gösterirler.

2. Millet, bir temsilciler heyeti oluşturur. Ancak, en önemli konular hakkında son kararın verilmesini kendine bırakır. Temsilciler bu gibi konuları hazırlarlar ve milletin onayına arz ederler; konunun kesin çözümü millet tarafından belirlenir. Referandum ya da yarı temsili hükümet kamuoyunun onayına (referandum) başvurmak ile kamuoyunun oylarına (Plebicite) başvurma yolu birbirinden gayet açık bir şekilde farklıdır. Birincisi doğrudan doğruya hükümetin kısmen uygulamasıdır. Oysa ikincisi, temsili bir hükümet oluşumuna isteklidir.

3. Bir de temsili hükümet vardır.

1. Doğrudan Hükümet

a. Doğrudan hükümet geçmişin bir hatırasıdır. Geçmişte bu şekil hükümet demokrasinin bütün gerekleri çerçevesinde uygulanmış değildir.

b. Bu hükümet sistemi zamanımızda hemen her yerde bırakılmıştır. Yalnız İsviçre'nin bazı küçük kantonlarında geçerlidir.

Bu küçük kantonlarda seçilmiş meclis yoktur. Her yıl, vatandaşlar, belirli zamanda, hava güzelse açıkta, bir meydanlıkta veya bir çayırlıkta; hava güzel değilse kapalı bir yerde toplanırlar ve doğrudan doğruya hükümetin yönetimini ellerine alırlar. Bu toplanmaya *"ülke meclisi"* ya da *"milli meclis"* adı verilir. Gündelik işler, bu meclis tarafından seçilmiş olunan memurlara bırakılır. Bunların başında bir tür Cumhurbaşkanı demek olan bir *"ülke başkanı"* vardır. Görülüyor ki, bu küçük kantonlarda her vatandaş aynı zamanda milletvekilidir. Ülke meclisine *"ülke başkanı"* başkanlık yapar. Bu mecliste vatandaşlar, halkın menfaatine ait bütün işleri düzenlerler; bütçeyi ve kanunları onaylarlar, çeşitli hükümet memurlarını seçerler.

Ülke başkanının daveti üzerine olağanüstü toplantılar da yapılır. Meclisin açılması, kapanması, hatta mecliste oturulması bir takım eski ve dini törene tabidir. Bu meclislerin konumu incelenecek olunursa, görülür ki bunlar basit ve ilkel kurumlardır.

Bu şekil demokrasi yönetiminde, görünüşe göre milli idarenin kuvvetli olduğu görülmekte ise de, gerçekte yönetenler, vatandaşlar değil, seçilmiş bulunan milletvekilleridir.

Görüldüğü gibi, bu şekil demokrasi yönetimi, ancak halkı az olan küçük bir bölgede mümkün olabilir. Büyüklüğü fazla, halkı çok olan ülkelerde mümkün değildir.

Bundan başka, bugün devlet hizmetleri o kadar çok ve güçtür ki bu görevlerin genellikle toplanacak vatandaşlar tarafından çözülmesi ve yerine getirilmesi, hem mümkün değildir ve hem de geçerli

değildir. Özetle, doğrudan hükümet şekli demokrasi ilkesine görüş olarak en uygun görülmekle birlikte bu şeklin bugünkü büyük ve olgun devletlerde uygulanmasına olanak yoktur.

2. Yarı Doğrudan Hükümet Semi-Direct

Doğrudan hükümet ile temsili hükümet arasında birleşik bir sistem yer alır. Geleceğin uygulamaya hazırladığı bu sistem, yarı doğrudan hükümet ya da referandum sistemidir. Bu sistemde, seçilmiş meclisler, yasaları halkın onayına belli bir zaman için hazırlarlar. Hemen söylemeliyiz ki referandum, demokrasi düşüncesinin esaslı unsurudur. Şu anda, demokrat ülkelerde, bu hükümet şekli lehinde birtakım düşünce hareketleri başlamıştır.

İsviçre ve Amerika'nın birleşmiş hükümetlerinden bazıları bu hükümet şeklini çoktan kabul etmişlerdir. Özellikle Dünya Savaşı'ndan sonra, bu sistemin uygulamaları genişlemiştir.

Yarı doğrudan hükümet üç şekilde görülür:

Yarı Doğrudan Hükümet Şekilleri

1. Asıl anlamıyla referandum.

2. Halkın red etmek (Veto) hakkı.

3. Halkın kendisinin girişim hakkı.

Hükümet, referandum sisteminde olursa, meclis, yasayı tam temsili hükümet sisteminde olduğu gibi hazırlar, ancak bu yasanın, hukuken tam ve zorunlu olabilmesi halk tarafından kabul edilmesinden sonradır. Bunun için meclisce kabul edilen yasa tasarısı vatandaşların onayına arz edilir. Vatandaşlar tarafından evet veya hayır şeklinde kabul veya red edilir.

Referandum uygulamada büyük değişiklikler gösterir.

Halkın "Veto" Hakkı

Seçilmiş meclisler bir kanun yapar ve onu kendisi onaylar. Eğer vatandaşlardan bir kısmı belirli bir zaman içerisinde, bu yasa hakkında, referandum talep ederse, o zaman referandum yapılır. Bu şekilde halk o yasayı reddetmek hakkını korumuş olur. Asıl anlamı ile referandumda, yasanın tam olması için halkın onayı gereklidir. Halkın veto hakkı demek, halkın yasaları sürekli onaylaması zorunlu değil demektir ve belirli bir süre geçtikten sonra veto hakkı söz konusu da olmaz.

Bu düşünceyi değişik şekilde açıklayalım. Asıl anlamı ile referandumda yasa ancak halkın resmen onaylamasından sonra ortaya gelir. Veto hakkının varlığına, halk, belirli bir süre içerisinde resmen razı olmadığını göstermediği zaman yasa vardır. Bundan anlaşılıyor ki, halkın veto hakkına sahip olması, asıl referanduma göre daha hafif yarı temsili bir hükümet şeklidir.

Halkın Kendisinin Girişim Hakkı

Halka bizzat girişim hakkı veren sistemde referandumdan daha fazla bir şey vardır. Referandumda meclis halkın resmi çalışması, ortaklık olmadan yasa yapamaz. Ancak, meclis, gerekli olan herhangi bir yasayı yapmayabilir. Çünkü hukuk açısından bu konuda bir zorunluluğu yoktur, İşte halkın kendi girişim hakkı, meclisi belirli bir madde hakkında yasa yapmaya zorunlu kılan bir araçtır. Bu durumda, bir yasa tasarısının belirli sayıda vatandaşlar tarafından imza edilmiş olması seçilmiş meclisin o kanunu tartışmaya hukuk açısından zorunlu olması için yeterlidir.

Halkın girişim hakkı genellikle *"referandumla"* tamam olur. Halk girişiminden meydana çıkan yasa tasarısı mecliste tartışıldıktan ve kabul edildikten sonra yasa olma gücünü kazanabilmesi için referanduma arz edilmesi gerekir. Görülüyor ki, çeşitli yarı temsili hükü-

met şekilleri arasında sıkı bir iç içe girme durumu vardır.

Girişim iki türlü olur:

1. Tasarı halinde girişim.

Madde madde yazılmış bir yasa tasarısının millet tarafından meclise arz edilmesidir.

2. Önerge halinde girişim.

Bunda, halk, meclisten belirli bir madde hakkında bir yasa tasarısı hazırlamasını ve tartışma ve kabul etmesini bir önerge ile talep eder.

Tasarı halinde girişim, teknik bilgi ve çalışmaya bağlı olduğu için, bu girişim şekli özellikle girişim hakkının kötüye kullanımına engeldir.

Yarı temsili hükümet sisteminde, demokrasi lehine önemli faydalar vardır. Ancak, bu sistemin uygulanmasında önemli sakıncalar da sayılabilir.

Bu sistemin uygulanmasında göz önünde bulundurulacak en önemli nokta milletin siyasi ve sosyal eğitim ve gelişme derecesidir.

Temsili Hükümet

Biliyoruz ki, devlet, milletin kendisidir. Milleti, idare edenler devlet değildir. Çünkü irade milletindir. Ancak, milletle idare edenler arasında hukuki ilişkiler vardır. Bu ilişkiden temsil düşüncesi ortaya çıkar. Temsil düşüncesini şöyle de açıklayabiliriz;

Millet, asıldır. Millet işlerini yönetenler, onun temsilcileri olabilir. Bu temsilciler, millet ad ve hesabına devlet işlerini görürler. Millet devletin işlerine çeşitli şekillerde katılır. Özellikle, temsilcileri seçer.

Temsilciler Kimdir?

Temsilci ve Memurlar

Devlet organlarından, kendiliğinden hareket yetkisine sahip

olan ve bu sıfatla devlet işlerini gören kimseler temsilci sıfatına sahiptirler. Devlet kurumunu oluşturanlar şunlardır: Cumhurbaşkanı, milletvekilleri, yasamalı meclisler gibi, kendi kendine yürütme kararı vermek yetkisine sahip olmayan ve ancak aldığı emri uygulayan kimseler memurdurlar.

İşte millet temsilcilerinden oluşan hükümete temsili hükümet denir.

Temsili hükümetten bahsederken temsili rejimin de ne olduğunu iyice anlamak gerekir. Temsili rejim kavramı ile temsili hükümet arasında şu fark vardır.

Temsili Rejim

Temsili rejim uygulanan bir devlette, cumhurbaşkanı ve hükümet ve yasamalı meclisler tamamıyla milletin seçtiği temsilcilerden oluşur. Oysa sadece temsili hükümet denildiği zaman, bunda millet güven ve kontrol düşüncesiyle, temsilciler seçer. Ancak, devletin başında miras yoluyla gelmiş bir hükümdar da bulunabilir. İngiltere'de olduğu gibi. Orada millet yalnız iki meclisten birini seçer. Başlarında da kral vardır.

Temsili rejime tamamen uygun temsili bir devlette yönetenlerin hepsi seçilmiş temsilcilerdir. Cumhuriyet yönetimleri böyledir.

Seçmen Heyeti

Millet temsilcilerini doğrudan doğruya veya araç ile seçen seçmen topluluğudur. Bu noktada millet ile seçmen topluluğunu birbirine karıştırmamak önemlidir. Bir kişi seçmen toplum üyesinden olmadığı halde milletin üyesi ve vatandaşı olabilir.

Demokrasi ve temsili rejimler seçmen toplumunun oluşturulması ve bu topluma ait görevler açısından değişir.

Seçim Dairelerinin Gereği: Milli egemenliğin tamamıyla meydana çıkması için bütün milletin bir seçmen toplumu ve bütün ülkenin bir seçim dairesi sayılmasını gerekli kılar. Ancak milyonlarca seçmene sahip olan ülkelerde buna olanak kalmamıştır. Bunun için seçimlerde, ülke seçmen dairelerine ayrılır; her dairenin seçmenleri birer heyet oluşturur.

Seçim Nedir?

Demiştik ki millet, özellikle, temsilcilerini seçer. Şimdi seçim nedir ve nasıl olur? Bunu açıklayalım: *Doğrudan doğruya* hükümetin uygulaması durumunda, vatandaşlar, devlet işlerini kendileri görürler. Ancak, buna imkân olmayınca vatandaşlar, devlet işlerini gördürmek için, kendi içlerinden birtakım kimseleri seçip ayırmaları gereklidir. İşte bu işe *seçim* denir.

Seçim, oldukça karışık birtakım ruhsal etkenlerin varlığı ortaklığını kabul eder.

Seçim, ilk önce bir insan kitlesinde, ortak bir arzunun mümkün olduğunu kabul eder. Gerçekten ortak düşüncelerin yardımı olmaksızın dünyada hiçbir seçim mümkün olamaz.

Seçim, ortak arzunun yerine getirilmesini, bir ya da birçok temsilcilere ulaştırmak imkânına dayanır, yani, esas olarak, seçilenin, seçen adına hareket ettiği dikkate alınabilir.

Seçimlerde kişiden çok milletin menfaatine en uygun ilke ve programları uygulayacakları seçmek önemlidir. Bu konuda hemen hemen tüm vatandaşlar aracılığa muhtaçtırlar. Bu aracılığı siyasi partiler yapar.*

Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşların seçim ile oluşturduğu kurumlar: *Büyük Millet Meclisi, İl Genel Meclisleri ve Belediye Meclisleri, mahalle ve köy muhtarları ve ihtiyar meclisleridir.*

*Partiler hakkında ileride bilgi verilecek

Çoğunluk İlkesi

Bir de, seçim çoğunluk ilkesine inanmayı talep eder. Çoğunluk ilkesi, daha kuvvetli bir grubun daha az kuvvetli bir gruba karşı arzusunu uygulamak hakkına sahip olmasını ister.

Bu prensip, seçim meselesinde başlıca tartışma temeli oluşturmaktadır. Bu ilkeye göre en büyük kuvvet, en büyük zor kullanma kudretinden başka bir anlam ifade etmiyor diyenler ve bu anlamda eşitsizlik ve adaletsizlik görenler vardır.

Nispi Temsil

Seçimde adalet ve eşitliği sağlamak için düşünülen ve bazı ülkelerde uygulanan göreceli (nispi) temsil şeklidir.

Çoğunluk sistemine göre seçilecek milletvekillerinin tamamı, en kuvvetli olan ve bu sebeple en çok oy kazanan partinin adayları olur. Bu partinin bütün oyları kazanması zorunlu değildir. Bu parti, tek başına mecliste bütün milleti temsil eder.

Nispi temsil sistemi ise her partiye sahip olduğu üye sayısıyla uygun, bir temsil payı sağlamak ister.

Bu iki sistemin, çoğunluk ve göreceli (nispi) sistemlerinin kapsamına ilişkin bir düşünce vermesi için, bir örnek verelim:

Varsayalım bir seçim dairesinde 7000 seçmen vardır ve bunlar 7 milletvekili seçeceklerdir. Diyelim ki bu 7000 seçmen 3 partiye ayrılmıştır. A, B, C.

A fırkası 3501 oy kazansın
B " 2499 " "
C " 1000 " "

Çoğunluk ilkesine göre, oylardan en çoğunu kazanmış olan *"A"* partisi yalnız kendisi 7 milletvekiline sahip olacaktır. *"B"* ve *"C"* partileri milletvekili çıkaramazlar. Yani, A, 3501 oy 7 milletvekiline sahip

olduğu halde B, 2499 = C, 1000 = 3499 oy hiç bir milletvekiline sahip olamaz. Görülüyor ki, *"A"* partisi bir oy fazlaya sahip olmakla diğer iki partinin kazandığı bütün oylar sıfır olmaktadır.

Nispi temsile göre şöyle olabilir;

Yarıdan fazla seçmene sahip olan *"A"* partisi milletvekillerinin yarısından biraz fazlasına sahip olmaktadır. Varsayalım 7 milletvekilinden 4 ünde, *"B"* partisi ki, seçmenlerin 2/7'sini temsil ediyor, 2'sine; *"C"* fırkası 1/7 seçmen temsil ettiğinden 7 milletvekilinden birine sahip olur.

Bu şekilde her partide, her seçmenin etkin olarak oyunun değeri hissedilir derecede eşittir. Şüphesiz, buradaki eşitlik tamamıyla matematiksel değil, yaklaşıktır.

Nispi temsilin haklı ve kuvvetli olduğunu açıklamak ve ispat için birçok deliller gösterirler.

Bu sistemin zorluklarından ve sakıncalarından bahsedenler de vardır.

Her halde nispi temsil ve nispi seçim sistemi eleştiriden korunmuş, mükemmel bir sistem değildir.

Nispi temsilin başlıca sakıncaları şunlardır;

Nispi temsil, mecliste, önemsiz bazı gruplara neden olur. Bu durum değişmez bir çoğunluğun oluşturulmasına izin vermez. Meclisi iktidarsızlık içine sürükler. Hükümet krizlerini artırır. İtalya bu sistem yüzünden 1919'dan beri gördüğü kötülüklerden sıkıntı çekiyordu. Sonunda 1924'te bu sistemi bıraktı. Bu sakıncalara karşı nispi temsil sistemi lehinde en son yapılan savunma şudur;

Bir ülkede, medeni ve siyasi eğitimi yüksek, şuurlu ve kuvvetli partiler kurulmuşsa nispi temsil sisteminin uygulanmasında sakınca yoktur.

Bu savunmanın yanında şu da dikkate alınmalıdır ki, yanlış

düşünce ve görüşlere yönelmiş insanlardan oluşan toplumların ne olursa olsun, mecliste çalışmasını sağlamaya çalışmak milletin menfaatine hizmet sayılmaz. Açıklanan iddiaya rağmen dünyanın bu sistemi uygulayan en demokrat ülkelerinde, krizlerin sık ve çok olduğu görülmektedir. Her durumda seçim sistemleri, az çok farkla, toplumsal mücadelelerden oluşur. Toplum içinde yaşamak, doğası gereği olan insanın kişisel yeteneğinin gelişimi için gerekli olan genel menfaatlerin savunulmasında, kendini toplumsal mücadeleye yetenekli bir duruma getirmek zorundadır. Yüksek toplumsal heyetlerde, mücadele, düşünce mücadelesi şeklinde olur; vatandaş arzusunu gösterir; ancak çoğunluğun göstereceği arzunun güvenilir olacağını da bilir. Seçim, ancak, tamamen gelişmiş, düzen sahibi toplumlarda görülür.

Bizde, seçim, ülkenin çeşitli seçim dairelerinde oluşturulan çoğunluğun arzu ve iradeleriyle tespit edilir. Ancak hukuk açısından bu dairelerin hiçbir değeri yoktur. Milletvekilleri tüm milletin vekilleridir, tüm ülkeden vekillik alan da tüm meclistir.

Seçim Hem Görev Hem de Haktır

Seçimin esaslı tarafı, vatandaşın seçimde oyunu kullanması hakkıdır. Bu hak, kanunun güvenli gördüğü bir düşünceyi belirtme ve açıklama yeteneğidir. Seçim, milli *egemenlik ilkesinin gerçek uygulanışı* olduğundan buna katılımın her vatandaş için hak olduğu açıktır. Diğer taraftan, *vatandaşlar, ortak menfaat ve ikincillere karar verirken hep birlikte dikkatli olmak zorundadırlar.* Bu görüş, seçimi, vatandaşlar için bir *görev* hükmüne koyar. Bu durumda, seçim görevi, onu yürütmeye yetenekli olduğuna karar verenlere dayanmasını gerekli kılar. Görülüyor ki seçimin hem hak ve hem de görev kabul edilmesinden birbirine karşı iki görüş çıkıyor.

Seçimin hak olduğu görüşü, milli egemenliğin ifadesidir; milli egemenlik ayrımı olmaksızın vatandaşların tüm heyetindedir. Buna

dayanarak - çocuklar ve delilerden başka - bütün vatandaşlar erkek ve kadın seçimde oy vermek hakkına sahiptir. Çünkü milletin her bireyi, kendi varlığı kadar esaslı bir hakka sahiptir. Milli egemenliğin cinsiyet farkı gözetmeksizin, milletin bütün üyelerine ait olduğunda elbette şüpheye yer yoktur. Bunda şüphe edenler demokrasi ve milli egemenliğin ne olduğunu anlamaktan aciz olan kimselerdir; asıl seçim hakkına yeteneği, erdemi, olmayacak olan bu gibilerdir.

Seçim hakkının bütün vatandaşlarca uygulanmasına, yasal hiç bir engel olmaması gerekir. Milli egemenlik, toplumun yalnız bir kısmının lehine parçalanamaz.

Seçimin bir görev olduğu görüşü taraftarı olanlar da, seçimin tüm millete ait bir hak olduğunu kabul ederler. Ancak, şu görüşü ileri sürerler; Millet, toplumsal menfaatte kimlerin etkin olması gerekeceğini belirlemek hakkına sahiptir. İşte bu şekilde seçim hakkını bir görev yapan görüşe ulaşmaktadırlar ve görevi en iyi yapacaklara yüklemeden bahsetmektedirler.

Sınırlanmış Oy

Vergi verenleri, oy sahibi yapmak ve seçimde asıl seçmen olan vatandaşların doğrudan doğruya oylarına başvurulmayıp vatandaşlara ikinci seçmen diye bazı kimseleri seçtirdikten sonra onlar aracılığıyla, milletvekili seçimini *(iki dereceli seçim)* yapmak hep bu görüşün doğurduğu sakatlıklardır.

Bu iki görüş, birbirini olumsuz kılan konumlarını korudukça yanlıştır. Ancak, onları akla uygun ve mantıklı bir şekilde birleştirmek mümkündür. Şöyle ki; Bir sosyal toplumun her üyesinin, toplumdaki varlığı sebebiyle, seçmek hakkını kullanarak, toplumsal arzusunu göstermeye ve belirtmeye yeteneği vardır. Ancak, bu hakkı kullanacaklar hakkında, sosyal düzenin korunması görüşünden bazı önlemlerden vazgeçilemez. Bu önlemler zamana ve ülkelere göre değişir. Her ülke-

nin seçmenleri çeşitli olmakla birlikte, milli egemenlik yasalarına uymayacak hiçbir şey yoktur. Ancak, dikkatli olmak sebebiyle seçim hakkını gereksiz yere darlaştırmamak gerekir.

Kadınların Seçme Hakları

Dünya Savaşı'ndan beri, çoğu ülkeler, kadınların seçme haklarını kabul etmiştir. Kadınların siyasi hakların yürütülmesine katılımını reddeden ülkeler, ancak *Fransa, İtalya, İspanya* gibi *Latin* ülkeleridir. Amerika'da, İngiltere'de, Kuzey Avrupa ülkelerinde kadınlar seçme yetkilerini yerine getirmektedirler.

Kadının siyasi yetersizliğine mantıklı hiç bir sebep yoktur. Bu konudaki kararsızlık ve olumsuz düşünce geçmişin sosyal durumunun can çekişen bir hatırasıdır. Hatırasından bahsettiğim düşünce, papaz düşüncesidir. San Pol diyor ki; *"Erkeğe emretmeyi ve ona karşı güç kazanmak konusunda kadına izin vermem. Kadın, sessiz kalmalıdır. Çünkü Adem başlangıç ve Havva sonradan var olmuştur."* İnsanların köklerinin cahili olan bu havari unutuyor ki *erkeklere ilk öğüdü, ilk eğitimi veren ve onun üzerinde ilk analık güç ve etkisini kuran kadındır.*

Latin ülkelerinde, kadınlık hakkında devam eden bu görüş artık bugünkü toplumların ahlaki ve ekonomik durumlarına uymamaktadır. İslam ülkelerinden bahsetmiyorum; sebebi Türkiye Cumhuriyeti'nden başka, dünya yüzünde ya tam anlamıyla bağımsız Müslüman devlet yoktur, ya da var olanlarda tam anlamıyla demokrasi yoktur.

İş Bölümü Düşüncesi

Kadınları siyasi haktan yoksun bırakmak gereğini, kadınla erkek arasında, iş bölümü kuralının bir sonucu olarak gösterenler vardır. Gerçek iş bölümü düşüncesi, ne kadınlara ve ne de erkeklere yapa-

mayacakları görevler verilmemelidir sonucunu ortaya koyar. Oysaki kadının genel ve siyasi görevleri yerine getirmeye yeteneği olmadığını ispata imkân yoktur, çünkü aksi gerçekten sabit olmuştur.

Kadın, bugün, istenilsin istenilmesin, genel ve ekonomik hayata samimi bir şekilde karışmıştır. Kadın, bugün, tezgâhlarda, fabrikada, büyük mağazalarda, ticarethanelerde, bütün genel hizmetlerde çalışmaktadır. Rusya'da, en etkin sınıflarda, aktif olarak askerlik görevini de yapmaktadır. Amerika okullarında genç kızlar silah eğitimleri ile ilgilenerek askerlik görevine hazırlanmaktadırlar.

Kadınların, daha uzun süre, çocuklar, akılsızlar, deliler arasında sayılamayacağının söylendiği günden bugüne kadar yarım yüzyıldan fazla zaman geçmiştir.

İngiltere'de, *"Süfrajet"*lerin yıllarca kalkıştıkları gayet şiddetli mücadelelerin sebep olduğu olayları gösterecek değilim; ancak sadece hatırlatmak isterim ki, kadınların siyasi haklarını tanımak için, aynı olayların görülmesine, demokrasinin ihtiyacı yoktur.

İngiltere'de 1920'de yapılan bir yasa, *"kadınlık dolayısıyla her türlü yetki sahibi insanın ortadan kaldırıldığını"* onaylamıştır. Şimdi, İngiliz kadınları, karar vermek konumundaki görevlerde olmak üzere her türlü görevleri yapmaktadırlar. Kuzey Avrupa ülkelerinin tamamı, bugün kadınlara oy hakkı vermiştir.

Finlandiya'da, 1906'dan beri, 24 yaşında bulunan erkek ve kadın bütün Finlandiyalılar seçmek hakkına sahiptirler. Finlandiya kadınları siyasi hayata pek etkin bir şekilde katılmaktadırlar. 1908'de Mecliste 25 kadın üye vardı.

Norveç'te, 1907'den beri 25 yaşında bulunan her Norveçli kadın, oy kullanmak hakkına sahiptir.

Danimarka'da, 1915'den beri 25 yaşında bulunan her erkek ve her kadın, seçmek hakkına sahiptir.

İsveç'te 1919'dan beri 25 yaşında kadınlar seçmek hakkına sahiptirler.

Almanya'da, bugün kadınlar seçmek ve seçilmek hakkına sahiptirler. Yeni Alman Anayasasının 109'uncu maddesinde şu vardır; *"Bütün Almanlar, kanun karşısında eşittirler. Erkekler ve kadınlar genel olarak aynı medeni haklara ve görevlere sahiptirler."*

Yeni Avusturya Cumhuriyeti'nde de kadınlara seçmek ve seçilmek hakkı verilmiştir.

Polonya'da, 1921'den beri 20 yaşını tamamlamış kadınlara seçmek hakkı verilmiştir.

Çekoslovakya'da, 1920 Anayasası kadına seçmek ve seçilmek hakkını vermiştir.

Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'nden kadının seçmek hakkını ilk tanıyan *"Vayomink"* eyaleti olmuştur. *"Vayomink"* eyaleti bu deneyimden olağanüstü memnun olmuştur ve bununla iftihar etmektedir. Hatta dünyanın her tarafındaki meclislere, 1894'de bir teklif göndermek gereğini hissetmiştir. Bu teklif şu şekilde başlıyordu. *"Baskıcı bir yasalar bütününe ihtiyaç hissetmeksizin, hiç kimseye bir zarar vermeksizin kadınların oyları ülkeden cinayetleri, yoksulluğu ve kötülüğü yok etmeye hizmet etmiştir."*

Bundan sonra Amerika eyaletleri birbirinin ardından tamamı aynı esası kabul etmiştir. 1920'de yayınlanan Anayasada *"kadınlık ve erkeklik dolayısıyla seçme hakkından hiç kimse yoksun bırakılmayacaktır"* metni yayınlanmış ve ilan edilmiştir, Bu metin gereğince 20 milyon kadın seçmek hakkını elde etmiş ve 1920'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmışlardır.

Batı ve Doğu Avustralya'da da 1902'de kadınların seçmek ve seçilmek hakkı mevcut idi.

Batı *"Nuvel Gal"* de 1902'de ve *"Tasmani"* de 1903'de ve

*"Kuvinslant"*da 1905'te kadınların seçmek ve seçilmek yetkileri kabul edilmiştir.

Kamu Hukuku uzmanları Avustralya'da kadınların seçmek ve seçilmek haklarının kullanılması yüzünden mutlu sonuçlar meydana geldiğini görmekle aynı düşüncededirler. Birçok gözlemler arasında özellikle kadınların mecliste mevcudiyetleri parlamentonun ahlak düzeyini de yükselttiği beyan edilmektedir.

Bu yaptığımız kısa anlatımdan kolaylıkla anlaşılmaktadır ki, kadınlara seçmek ve seçilmek hakkının kabul ve onayı lehine olan genel hareket çok kuvvetlidir. Kadınlar, bu haklarını, istensin istenmesin hemen alacaklardır. Bugün çeşitli ülkelerde 160.000.000 kadın, milletvekili, bakan, elçi olmak hakkına sahip bulunmaktadır. Bunu da söylemeliyiz ki kadınlara seçmek hakkı verilmekle bütün kadınların evini barkını bırakıp parti mücadelelerine başlayacağını sanmak doğru değildir.

Kadınlığın siyasi ideali olan bu hakka sahip olmayı isteyen kadınların sosyal ve siyasi düşünce ve eğitimde her gün daha çok yükselmeye çalışmaları, ihtiyaç olduğu da unutulmamalıdır. Kadınlar, ancak siyasi eğitime sahip oldukları zaman gerçekten hür olduklarını hissedebilirler. Ancak bu durumda evlatlarına hürriyetin kutsallığını aşılayabilirler.

Türk tarihinin, en eski dönemleri incelenecek olunursa devleti temsil eden yalnız Cumhurbaşkanı olmayıp onunla birlikte hatununun da bu temsilde ortak olduğuna ilişkin belgelerin az olmadığı görülür. Türk milletinin önce ve sonraki tüm hayatı göz önüne getirilirse kadınları erkeklerin yaptıkları, yapabilecekleri, işlerin en ağırlarında dahi çalışırken görürüz. Tarlada, ormanda, sürüde, pazarda, her yerde ve her işte erkeklerle yan yana ve bazen onlardan daha fazla çalışmaktadırlar. Aralıksız seferler ve meydan savaşları içinde yüzen Attila ordularının erkekleri kadınlarından ayrı mı savaşıyorlardı? Kadınlar da

erkeklerle beraber aynı sefer ve aynı savaş zorluklarına göğüs germiyorlar mıydı? Orlean Meydan Savaşında, kadınlar erkekler, aynı kahramanlığın, ortak organları halinde birbirlerinin yardımcısı olmadılar mı?

Türk kadınının yeteneği, gücü ve ülke işleriyle ilgi ve yakınlığını ispat eden örnekler özellikle kurtuluş mücadelesinde az mıdır?

Özetle, kadın seçmek ve seçilmek hakkını elde etmelidir.

Çünkü demokrasinin mantığı bunu gerektirir; Çünkü kadının savunacağı menfaatler vardır; Çünkü kadının topluma karşı yerine getireceği görevler vardır; Çünkü kadının siyasi haklarını uygulaması kendisi için faydalıdır.

Demokrasi ilkesi şunları gerektirir;

Aklı başında her birey kişiliğini, koruma ve sürdürebilmek için, bir siyasi iktidarla donanmış olmalıdır. Kadın insandır ve aklı başındadır.

Millet bireyleri birbirine danışmalıdırlar; *kadın milletin üyelerindendir.*

Cumhuriyetimizin siyasi rejimi eşitlik ilkesine dayanır, seçim sandığı önünde oy vermekte okuyup yazması olmayan ile bir devlet adamı eşittir. Kadın niçin bu eşitlik dışında tutulsun?

Halka hizmetlerin iyi yönetiminde erkeklerin olduğu kadar kadınların da menfaatleri vardır. Kadınların savunacakları ekonomik menfaatleri vardır. Kadınların sosyal heyetin örgütlenmesi hakkında bildirecekleri düşünceleri vardır. Kadında adalet duygusu vardır. Kadın tutumludur, barışseverdir. Milli emek ve gayrette kadının payını değersiz görmek hakkı kimseye verilmemiştir.

Türk kadınına belediye seçimlerine katılım hakkının tanınması; yasama meclisine üye seçmek ve seçilmek hakkının da yakın

zamanda onay ve uygulanacağına şüphesiz mutluluk verici bir önsözdür. Türk tarihinin bu dönemine kadar, Türk kadınına, çoktan yakışır olduğu bu siyasi hakkını vermek doğal olarak geçmişin baskıcı yönetimlerinden beklenmezdi; ancak demokrat Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konuda da, erdemli tutumunun yüksek eserini görmek elbette, gerektiğinden fazla gecikmeyecektir.

Türkiye'de Milletvekili Seçiminin Yasal Şekli ve Yolu

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşu

Türkiye Büyük Millet Meclisi, özel yasaya uygun olarak millet tarafından seçilmiş milletvekillerinden kuruludur.

Milletvekili Seçmek Hakkı ve Seçilmek Yetkisi

Onsekiz yaşını bitirmiş olan her erkek Türk, milletvekilliği seçimine katılmak hakkını ve otuz yaşını bitirmiş her erkek Türk de milletvekili seçilmek yetkisine sahiptir.

Kimler Milletvekili Olamaz

Ancak yabancı devlet hizmetinde bulunanlar; hapis veya hırsızlık, sahtekârlık, güveni kötüye kullanma, hileli iflas suçlarından birinden mahkûm olanlar, kısıtlılar, yabancı uyruklu olduğu iddiasında bulunanlar, medeni hukuktan düşürülenler ve Türkçe okuyup yazmak bilmeyenler milletvekili seçilemezler.

Seçim Döneminin Süresi

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin genel seçimleri, dört yılda bir kere yapılır; süresi biten milletvekillerinin tekrar seçilmeleri yasaldır. Önceki Meclis sonraki meclisin toplanmasına kadar devam eder.

Dönemin Uzatım Olanağı

Yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmediği zaman, toplantı döneminin bir yıl uzatılması da yasaldır.

Seçim Çevreleri

Her milletvekili yalnız kendini seçen çevrenin değil tüm milletin vekilidir. (T. E. 9,10,11,12,13).

Milletvekili seçimi için Türkiye Cumhuriyeti, seçim çevrelerine ayrılır. Bu çevreler bugünkü yönetim örgütümüze göre illerdir. Her ilçe de bir seçim şubesi sayılır (i.M.K.I).

Esas Defterleri

Milletvekili seçim yasası, yayını tarihinden itibaren her bucakta genel olarak erkek nüfus sayısını kapsayan bir esas defteri'nin düzenlenmesine tabi olunduğunu kabul etmiştir (i.M.3); ve bu defterlerin düzenlenmesi ve saklanması ve bu defterlerde doğum ve ölüm olaylarının düzeltilmesi, belediye ve bucak meclis başkanıyla muhtarların derece derece görevleridir (I.M.4).

Genel Seçimin Başlangıç Hazırlığı ve Tarihi

Genel seçim için her seçim döneminin sonuncu (dördüncü) yılının Mayıs ayı başında Türkiye Cumhuriyeti'nin her tarafında iş bu esas defterlerinin düzenlenmesine ve incelenmesine başlanır ve Haziran sonunda defterler düzeltilmiş olarak hazır hale getirilir (i. M. 15). Bunun için Mayısın birinden itibaren ilçeler (t.M.5) belediye heyetleri, ilçelerdeki mahallerin ve bucak belediye heyetleri de (i.M.6,7) köylerin muhtarlarıyla yörenin ileri gelenlerinden ikişer veya üçer kişiyi çağırmak yolu ile mahallerinde veya köylerinde oturan veya bir yıldan beri yerleşen erkeklerin isim defterlerinin sekiz gün içerisin-

de ve yasaya ilişkin örneği olmak üzere düzenlenmesini öğretirler. Bu defterler iki kısımdır; bir kısmı yeni doğan erkek çocuklardan başlayarak on sekiz yaşına kadar olanların; diğer kısmı da on sekiz yaşını bitirenlerin isimlerini kapsar (3 Nisan 1339 tarih ve 320 numaralı kanun).

Yaşları nüfusta kayıtlı olmayan erkek çocukların yaşlarını yöre ileri gelenlerinden hazır bulunanlar tespit ederler (I.M.5,6,7).

Türkiye'de Şimdi Seçim İki Derecelidir

Şimdi Türkiye'de milletvekili seçimi iki derece üzerine yapılır. Yani seçim hakkına sahip olan vatandaşlar (birinci derecede seçmen) bunu izleyen seçmenler (ikinci derecede seçmenler) ve bunlar da birinci seçmenlerin vekâletleriyle milletvekillerini seçerler

Kimler Birinci Seçmen Olamaz

On sekiz yaşını bitiren erkeklerin medeni hukuktan düşenler veya yabancı uyruğunda veya böyle bir iddiada bulunmuş veya iflas edipte itibarını yasal olarak iade edememiş veya kısıtlanmış olanlar ve kötü davranışlarıyla ünlü olmuş veya cinayetten mahkûm olmuş bulunanlar seçmen olamazlar. Bu gibilerin işbu halleri defterlerde düşünceler bölümlerine yazılır (i.M.8). İşte bu yasal engeli olmayan ve on sekiz yaşını bitirmiş olan her erkek, birinci derecede seçmendir (I.M.11,21).

Halen Görevde Bulunan Asker ve Jandarma Personelinin İstisnası

Ancak kara, deniz, generalleri, üst rütbeli subaylar ile küçük rütbeli subaylar ve jandarma üst rütbeli subayları ve eratı; askeri rütbeye sahip, üniforma giyinmiş tüm ordu personeli, orduya hizmette bulundukları sürece, ne birinci seçmen ve ne de ikinci seçmen olamazlar; elbette ki emekli ve yedekler bunun dışındadır. (müstesnadır.)

Teftiş Heyetleri

Mahalle ve köylerden bu esas defterleri ilçe belediye meclisine geldiği günden (9 Mayıs) itibaren ilçelerin büyüklüğüne göre üye sayısı dörtten ona kadar olmak üzere İlçede bir *"teftiş heyeti"* kurulur. Bu teftiş heyetleri belediye başkanlarının başkanlıkları altında, ilçelerde tamamen belediye meclisi üyesinden ve illerde de belediye üyesiyle İl Genel Meclisi *"daimi encümeni"* üyesinin katılımından oluşur (i.M.10). Durum böyleyken bu heyetlere dışarıdan üye almaya gerek görülürse, teftiş heyetinin seçimi ve çoğunluğu evliler arasından alınabilir.

Belediye örgütünde özellik bulunan yerlerden Ankara'da, belediye meclisinin kendi arasından seçeceği altı kişiyle İl Genel Meclisinin daimi encümeninin dört üyesi teftiş heyetini oluştururlar; İstanbul'da bu heyet, belediye ve İl Genel Meclisinin görevini yapan İstanbul Genel Meclisi'nin kendi arasından, seçeceği kişilerden meydana gelir.

Seçmen Listeleri Üzerinde İnceleme ve Soruşturma Yapılması ve Süresi

Bu teftiş heyetleri gelen defterlerin yasaya uygun ve yanılgı, hata ve kötülükten uzak tutulmuş olduklarını 6-15 gün içerisinde inceler ve bu konuda gereken araştırmada bulunurlar. Bu amaçla her gün toplanırlar (i.M.12).

Seçmen Listelerinin Asılması ve Süresi

Bu on beş günlük süre bittikten sonra (aşağı yukarı 29 Mayıs) listelerin birer kopyası çıkarılarak hükümet ve belediye dairelerinin duvarlarıyla herkesin görebileceği diğer yerlere asılır ve Belediye Zabıtasından adamlar korur; durum, gazeteler, ilanlar ve sesli duyurularla ilan edilir. Bu listeler on beş gün asılı kaldıktan sonra on beşinci günü akşamı (aşağı yukarı 14 Haziran) belediye başkanları eliyle kal-

dırılır (i.M.13). (1927 seçimlerinde zamanın darlığından bu süreler, o seçime özgü olmak üzere ve bir yasayla, yarıya düşürülmüştür).

Teftiş Heyetine İtiraz Hakkı ve Bu Konuda Yapılacak İşlem

Bu on beş günlük ilan süresi içinde kimin seçime katılmaya hakkı olup da listeye ismi yazılmamış olduğunu veya ismi yazılmaması gerekirken yazıldığını görürse, teftiş heyetine dilekçe ile başvurur. Teftiş heyeti bu konuda araştırma yapar ve sonunda sekiz gün içerisinde genellikle kararını verir ve dilekçe sahibine de kısaca ve mühürlü bir kâğıtla kararını bildirir. Eğer teftiş heyeti bu dilekçeyi kabul etmişse listeyi o yolda düzeltir. Eğer heyet dilekçeyi reddeder ve dilekçe sahibi de bunu kabul etmezse beş gün içerisinde usulen dava edebilir. Bu davanın da sekiz gün içerisinde bitirilmesi gerekir. Bu konudaki karar kesindir ve temyiz edilemez (i. M. 14).

Bir Seçim Çevresinden Kaç Milletvekili Çıkacağının Tespit Şekli

İlçe teftiş heyetleri bu seçmen listelerini kaldırdıktan ve son düzeltmeyi yaptıktan sonra İlçe'lerinde on sekiz yaşından aşağı ve yukarı ne kadar erkek nüfusu olduğu hakkında bir tutanak düzenlerler ve hemen İl'e gönderirler. İl'deki merkez teftiş heyeti ile İl Meclisi yönetimi valinin başkanlığı altında toplanır ve bu tutanaklardaki isimler toplamını sayarak aşağıda yazılan esasa uygun olarak İlden kaç milletvekili çıkabileceğini tespit eder. Ondan sonra durum vali tarafından, İl gazetesine ve merkezdeki teftiş heyetine ve kaymakamlar aracılığıyla da, İlçe teftiş heyetlerine ve Bucak başkanlarına ilan edilmek üzere bildirilir (I.M.16).

Her 20.000 erkek nüfusa karşılık bir milletvekili seçilir. Bir ilin erkek nüfusu 20.000 den az olsa bile her durumda ilin bir milletveki-

li seçme hakkı vardır. İlin erkek nüfus sayısı 20.000 den fazla ise (30.000) e kadar 1, (30.001) den (50.000)e kadar 2, (50.001) den (70.000) kadar 3, (70.001) den (90.000) e kadar 4, v.s. milletvekili seçmek hakkı bulunmaktadır. Gerçekten hizmette bulunan askerler ve jandarma personeli, seçmen ve seçilmiş olamamakla birlikte, milletvekili sayısını belirleyen bu rakamlar içerisine katılırlar, İşte yanlışı düzeltilmiş seçmen listeleri İl merkezine geldikten ve İlden çıkacak milletvekili sayısı belli olduktan sonra ikinci dereceli seçmen (ikinci derecede seçmen) seçilmesine başlanır.

İkinci Derece Seçmene Yönelik İşlem

Birinci seçmenlerden her iki yüz kişinin bir tane ikinci derece seçmeni seçme hakkı vardır (4 Nisan 1339 tarih ve 320 sayılı yasa). Birinci seçmen olmaya engel olan yasal koşul ikinci seçmenleri de kapsar (I.M.22).

Bucaklarda ikiyüzden fazla birinci derecede seçmen bulunursa 300'e kadar 1, 301'den 500'e kadar 2, 501'den 700'e kadar 3, vs. şeklinde ve bu oranlar içerisinde ikinci derece seçmen seçimi yapılır (I. M. Madde, 23)

İkinci Seçmenlerin Seçimi

Her bucağın ikinci derece seçmen seçimine ilçe teftiş heyetinden ve kura ile birer üye gönderilir ve seçim her bucakta ayrı ayrı yapılır (i.M.19,20). Bir bucakta kayıtlı olan seçmenin diğer Bucağa gelip oy vermeye hakkı yoktur. Teftiş heyetinden Bucaklara giden üyeler her Bucaktaki birinci seçmenlerin isimlerini içeren liste ile bu miktara göre arkası İlçe teftiş heyetinin mührüyle mühürlenmiş beyaz notları (pusulaları) birlikte alırlar. Bu üye Bucak merkezine gidince seçmenlerin çokluğuna göre gerekirse seçmenleri kısımlara ayırır ve teftiş heyetince belirlenen günde veya günlerde Bucak merkezinde bulunmaları için seç-

menlere haber verilir. Bu bildirim jandarma eliyle ve yasada belirli yöntem çerçevesinde gerçekleşir. Muhtarlar bu ihbarı alıp kabul ettiklerine ilişkin birer ilmühaber verirler (i.M.26,27,28).

Bucaklarda Geçici Seçim Heyetleri

Her Bucak'ta, İlçe teftiş heyetinden üyenin başkanlığı altında Bucak meclis başkanı ve kurulu üyesinden meydana gelen geçici bir seçim heyeti oluşturulur.

İkinci Derece Seçmen Seçiminin Yürütme Şekli

Seçim günü defterler açılır ve seçim için arkası mühürlü beyaz pusulalar çıkarılır ve anahtarları birbirine uymayan iki kilit altında sağlamlaştırılmış ve pusulaları alabilecek büyüklükte bir de sandık hazırlanır ve uygun bulunan yerde önce sandık, içi boş olduğu hazır bulunanlara gösterildikten sonra, çifte kilitle kilitlenir. Bir anahtarı İlçe'den gelen teftiş heyeti üyesine ve diğer anahtarı da Bucak başkanına verilir ve sandığın dört tarafından kalın ip geçirilerek uçları muhtarlar tarafından mühürlenir. (t.M.29,32). Bundan sonra en uzak köy ve mahalle seçmenlerinden başlanarak arkası mühürlü beyaz pusulalar seçmenlere dağıtılır ve kaç ikinci derece seçmen seçimi gerekiyorsa bu sayı tutarınca ikinci derece seçmen olarak seçecekleri adamların isimlerini yazabilecekleri ve fazla yazarlarsa baştan başlanarak belirli sayının kabul edileceği ve fazlasının geçersiz sayılacağı ve belirli sayıdan daha az yazarlarsa ancak yazdıkları sayının kabul edileceği ve bir adamı iki üç defa yazarlarsa yalnız bir oyun geçerli olacağı ve yazılan isimler okunamazsa yine geçersiz sayılacağı, seçim heyeti üyesi tarafından seçmenlere anlatılır (i.M.33). Böylece seçmenler yazdıkları ikinci derece seçmen pusulalarını sandığa atarlar; herkesin bir pusuladan çok atmamasına seçim kurulu dikkat eder. Pusulalar sandığa atıldıktan sonra seçim heyetinin kâtibi tarafından seçmenler listelere tutanak şek-

linde pusulaların sandığa atıldığı kaydolunur ve durum ihtiyar heyetleri tarafından imza altına alınır (i.M.36). Seçim bir günde tamamlanmazsa sandığın pusula atılan deliği üzerine bir kâğıt konulur, etrafı mühürlenerek koruma altına alınır: ertesi gün mühürler kontrol edilerek ve kâğıt yırtılarak seçimlere başlanır (i.M.37).

İlçe Merkezlerinde Yapılacak İşlem

İlçe merkezlerinde ise dört, beş mahalle birleştirilir. Geçici bir seçim şubesi kurulur ve köylerde yürürlükte olan işlem aynen uygulanır (t.M.39).

Tanınan kişilerden kabul edilebilir gerekçesi olanlar oy pusulalarını mühürlü bir zarf içine koyup teftiş heyeti başkanlığına yazacakları bir mektupla gönderebilirler. Bu zarf kapalı olarak sandığa atılır (i.M.40). Bundan sonra seçim heyetinin bütün üyelerinin hazır bulunmasıyla sandık açılır. Önce yalnız pusulalar sayılır ve tekrar sandığa atılarak *"şu kadar seçmen gelmiş ve şu kadar pusula atılmıştır"* şeklinde kısa bir tutanak düzenlenir (i.M.41). Bundan amaç seçmen sayısına göre pusulaların sayısını kontrol etmektir. Eğer seçmen sayısından fazla pusula çıkarsa seçim heyeti yasasındaki hükümlere göre sorumlu tutulur ve fazla, sayıdaki pusula, üstündeki isimler okunmadan yok edilir (i.M.42). Ondan sonra pusulalardaki isimlerin okunmasına başlanır ve en çok oy kazananlar ikinci derecede seçmen olurlar. Bunların ellerine seçmen heyeti tarafından birer tutanak verilir. (i.M.43); ayrıca da seçimin yukarıda yazılan şekillerde yapıldığını yazı ile bildiren ve çoğunluk kazananların isimlerini içinde bulunduran iki parça tutanak yapılarak biri ilçeden gelen memura ve diğeri de Bucak başkanına verilir (i.M.44).

İkinci derecede seçmenler, seçildiklerine ilişkin alacakları tutanaklarını İlçe teftiş heyetlerine verir ve bu konu için İlçe'de yapılan listelere kaydettirirler. (i. M. 45).

Milletvekili Seçimi

Temmuzun birinci gününden itibaren milletvekili seçimine başlanması valiler tarafından kaymakamlar eliyle her İlçenin teftiş heyetine Haziran başlarında hatırlatılır ve bildirilir (t.M.18). Belirli günlerde her İlçe'nin ikinci derece seçmenleri, ilçe merkezlerine gider ve teftiş heyetlerinin gösterecekleri yerde ve saatte toplanırlar.

Teftiş heyetleri tutanakla gelen ikinci derece seçmenlere İlden kaç milletvekili çıkacağını ve milletvekilliği için İl merkezindeki teftiş heyetine başvuru ile adaylıklarını koymuş olanların isim ve hüviyetlerini bildirirler. İkinci derece seçmenler istedikleri kişileri milletvekili olarak seçmekte serbesttirler (ancak bu seçimde seçmenin mensup olduğu partinin arzusu elbette ki egemen olur).

Asker ve Jandarma Personeli ile (Merkezden işe alınmış) Devlet Memurları ve Belediye Başkanlarının Bulundukları Makamlarda Milletvekili Olabilme Koşulları:

Yalnız Kara, Deniz ve jandarma sınıfı çeşitli General, Asker ve Jandarma Personeli ile yüksek rütbeli subaylar ve tüm ordu personelinden istifa hakkına sahip olmayanlar ile istifa ve emekli hakkına sahip olup da genel seçimin ilanından itibaren son on gün içerisinde usulen istifa ve emekliliklerini talep etmeyenler Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçilemezler. Aksi takdirde bu seçim geçersiz sayılır (385 sayılı kanun).

Keza öğretmenler ayrı olmak üzere halen görevde bulunan tüm devlet memurları ile müftüler, hâkimler, savcılar ve belediye başkanları ikinci derece seçmen seçimine katılmadan iki ay önce istifa etmiş olmadıkça memur bulundukları seçim çevresinden milletvekili seçilemeyecekleri gibi, ordu, kolordu, alay komutanlarıyla tüm askere alma, kalem ve şube başkanları, jandarma alay, tabur ve bölük kumandanları da memuriyetlerini kapsayan seçim çevresinden milletvekili seçilemezler (320 sayılı kanun, 3. madde).

Milletvekili Seçimi İşleminin Hareket Şekli

Teftiş heyeti, ikinci seçmenlere, kendilerine verilen mühürlü pusulalara milletvekili çıkmasını arzu ettikleri kişilerin isimlerini yazmalarını ve fazla isim yazarlarsa birinci isimden itibaren belli sayının geçerli ve geriye kalanının geçersiz sayılacağını ve noksan yazarlarsa ancak o miktarın geçerli olacağını ve yazılan isimler okunmazsa dikkate alınmayacağını bildirirler. Keza yukarıda ikinci seçmenlerin seçimlere katılmasında tanımlandığı üzere seçim sandıklarını hazırlamaları ve toplantıya katılanlara sandığın boş olduğunu gösterirler ve sandığı usulü çerçevesinde mühürleyerek seçmenlerin birden fazla pusula atmamalarına dikkat ederler. Böylece pusulalar sandığa atılır ve o gün sandığa oy pusulası atan ikinci derece seçmenler, İlçe'nin ikinci derece seçmenlerinin onda sekizinden aşağı ise sandık deliğine kâğıt konularak mühürlenir ve sandık koruma altına alınır ve ertesi gün seçime devam edilir (i.M.46,50). Atılan pusula sayısı onda sekizi geçmek koşuluyla tamam olduktan sonra sandık açılır, önce pusulalar sayılır ve sonra da yüksek sesle pusulalar okunarak milletvekili adaylarının kazandığı oylar toplanıp çoğunluk kazananlar tespit edilir ve teftiş heyetince mühürlü tutanak yapılarak kaymakam eliyle İl teftiş heyetine gönderilir. Adaylar ne kadar oy alırlarsa bunun tutanağa kaydedilmesi gerekir. (t.M.52).

İl Merkezince Yapılacak İşlem

Bu tutanaklar il teftiş kuruluna gelince merkez ilçe tutanağıyla birlikte toplanıp bir araya getirilir seçilenlerin isimlerini ayrım az ve çok oy kazananların isimleri birer birer söylenerek kaydedilir.

Milletvekili Olanlar, Eşit Oy Alanlar

Eşit oy alanlar varsa aralarında kura çekilir. Bu şekilde en fazla oy alanlar ve kendilerine kura isabet edenler milletvekili olurlar.

Birkaç Seçim Çevresinden Milletvekili Olanlar

Bir kişi birden çok seçim çevresinden milletvekili olamaz. Başka yerlerden de seçilirse birini tercihe ve diğerlerinden istifa etmek zorundadır.

Milletvekilliği Tutanaklarının Düzenlenmesi

İl teftiş heyetleri valinin başkanlığı altında toplanarak milletvekili olanların uç parça tutanağını, aldıkları oy sayısıyla birlikte, düzenlerler. Bu tutanakların birer onaylı kopyaları milletvekili olanlara verilir. Birer kopyası da her ilçenin teftiş heyetlerine gönderilir (i.M.53) ve üçüncü onaylı kopyası da İçişleri Bakanlığı'na sunulur. İçişleri Bakanlığı Millet Meclisi açılmışsa tutanağı meclis başkanlığına sunar. Meclis açılmamışsa açılıncaya kadar saklar. (t.M.55, 56). Milletvekilleri de Millet Meclisi açılınca tutanaklarını geçici başkana teslim ederler (i.M.54). Bunlar usulüne uygun incelenir ve kanunen yasaklı olmayanlar meclis genel kurulu tarafından onaylanır.

Kısmi Seçim

Meclisin, dört yıllık seçim dönemi sırasında ölüm veya istifa gibi sebeplerle boşalma meydana gelirse durum meclis başkanlığı aracılığı ile meclisin bilgisine arz edilir ve ancak bundan sonradır ki İçişleri Bakanlığının o seçim çevresine vereceği emirle yeniden milletvekili seçilir. İkinci derece seçmenlerin bu sıfat ve yetkileri dört yıllık bir toplantı dönemi için geçerli olduğundan başka bir işleme ihtiyaç kalmaksızın toplanıp yeni milletvekilini seçerler. Merkezden atanmış olanlarla belediye başkanlarının bulundukları çevreden milletvekili seçilmeleri için ikinci derece seçmenlerin seçiminden iki ay önce istifa etmiş olmaları koşulu bu kısmi seçimleri kapsamaz (12 Nisan 1928 tarih ve 412 sayılı karar).

Cezalar

a. Seçim işlerinde belediye başkanlığının ve teftiş ve seçim heyetlerinin istediği bilgiyi vermekten kaçman ilgililer.

b. Sahte bir isim ve sıfat kullanarak veya yasal seçim hakkından yoksun olduğunu gizleyerek kendisini seçim listesine yazdıranlar veya ismini birden çok kaydettirenler.

c. Ya kendisi milletvekili olmak veya bir diğerini milletvekili seçmek amacıyla seçmenleri korkutan veya onları özendirmek için onlara para ve eşya verenler ve verilen bu parayı ve eşyayı kabul edenler ve bir kişi hakkında oy vermek, verdirmek veya verdirmemek için devlet memurluğu veya özel bir hizmet sözü veren veya kabul edenler.

d. Oy sandığını ve seçim belgesini zorla ele geçirenler, çalanlar ve üzerinde oynayanlar.

e. Seçim işlerinde çeşitli şekillerle sahtekarlık yapanlar... Kanunda belirli cezalara derece derece çarpılırlar.

Buraya kadar, bugün henüz geçerli olan Seçim Yasasından özetlediğimiz notlarla ve Anayasadan aynen aldığımız maddelerle açıkladığımız düşünceler şunlardır;

a. Türkiye Cumhuriyeti'nde seçim yöntemi; görüldü ki iki derecelidir ve genel seçimle değildir. Kanunen aranılan özelliğe sahip olan Türk vatandaşı, mecliste milleti temsil edecek vekillerini doğrudan doğruya henüz seçme hakkından yoksundur. Bu hakkı aracı ile kullanıyor. Bu yöntemin Cumhuriyetimiz tarafından mümkün olduğu kadar çabuk, geçmişin eski ve değersiz yöntemleri yanına gömülmesi gerekmektedir; artık demokrat ve medeni Türk sosyal toplumunun haksız yere yetişkin ve yetkin olmadığını gösteren bu ilkel yöntemi devam ettirmesi doğru değildir. Benzerimiz medeni devletlerde olduğu gibi bir dereceli yani doğrudan doğruya ve genel seçimle seçim yönteminin konması için kararsızlığa gerek yoktur; ikinci derecede seçim hakkına sahip vatandaşın doğrudan doğruya milletvekili seçmekte

daha çok acemilik ve isabetsizlik göstereceği kabul edilemez.

b. Şuna da dikkat etmek uygun olur ki, devletin çok nazik ve büyük yetkinlik ve erdem isteyen işlerini görecek millet temsilcilerinin seçilmesinde millete rehberlik edecek siyasi partilerin varlığı ve faaliyetlerinden kendini gerekli görebilen yeryüzünde hiç bir medeni millet yoktur. Her ülkede milletvekili adaylarının listeleri partiler tarafından ortaya atılır.

Siyasi oyu kullanma çağında ve yeterliliğinde bulunan her vatandaş doğal olarak bir siyasi partinin üyesi olmalıdır. Partiler aynı düşüncede bulunan vatandaşları grup halinde toplar. Partilerin amacı, üyesini aydınlatmak ve seçimlerde onları yönlendirmek ve yönetmektir. Siyaset yapmak, ülkenin menfaatleriyle ilgilenmek demektir. Her halde medeni ve demokrat ülkelerde politika ve partiler zorunludur. Partiler kendi ortamında topladığı öz su ile milleti besler.

Vergi*

Verginin Tanımı, Hakkında Genel Bilgiler

Vergi nedir? Şimdiye kadar ekonomistler ve maliyeciler, vergi-nin tanımında birleşmemişlerdir. Çünkü bu tanımın, çeşitli maliye ve ekonomik yöntemlerin esası olmasını arzu etmişlerdir.

* Bu konu için 1930 yılında iki kere basılan *"Vergi Bilgisi"* adlı kitabın önsözü. *"Bu notların toplanması"* şöyle oldu:
Yurt bilgisi adı altında Ortaokullarda ve Liselerde öğretilen bilgiler arasında vatandaş görevlerinden olmak üzere Vergi Bilgisi de vardır. Ben, okutma görevi-mi yapmak için, muhtaç olduğum bilgiyi toplamak zorunda kaldım.
Maliye ilmine ilişkin Türkçe ve Fransızca bazı eserlere başvurdum. Mevcut ve geçerli vergi yasalarımızdan özetler aldım. Toplanan notlar, beni doyurmadı. Başbakanlık Müsteşarı Kemal Beyefendiden, yardım rica ettim. Bana vergilerimiz hakkında değerli notlar lütfettiler; onlardan yararlandım. Bir de benim için daha güç olan vergiler hakkında son ve yeni ilmi görüşler konusu idi. Bunun için Mali İlimler Profesörü, Büyük Millet Meclisi Başkan Vekili Hasan Beyefendiye başvur-dum ve yardımını rica ettim. Adı geçen kişi bana çok değerli ve ayrıntılı notlar hediye etti. Bu notlardan oldukça aydınlandım. Bütün bu topladığım bilgi, bu görülen notları meydana getirdi. Vergilerimiz hakkındaki bilgilerin, yetkili makamın incelemesinden geçmesini gerekli gördüm. Bu görüşün elde edilmesi için Maliye Bakanlığı'na başvurdum. Maliye Vekili Fikrü Saraçoğlu Beyefendi, not-larımın tümünü ve özellikle vergilerimize ait olan bölümünü kendisi inceledi ve uzmanlarına, baştan sona kadar incelettirdi ve tamamlattırdı.
Türk çocuklarına, Türk vatandaşlarına mesleğim gereği olarak, âcizane hizmet amacıyla, kendilerine başvurduğum kişilerin ve makamın gördüğüm yardımları-na teşekkür ederim.
"Vergi Bilgisi Notları" adını verdiğim bu kitap içeriği öğrenci için ayrıntılı görülebilir; fakat her konuya ait bilgiyi öğrencinin seviyesine göre özetlemek öğretmen için önemlidir. Bu kitabın bütün vatandaşlara yararlı olabilmesi için, daha çok kısaltılmasını uygun bulamadım.
Bir de, hatırda tutulmalıdır ki, vergilerimiz hakkında bugün yürürlükte olan ve uygulanan yöntemler ve oranlar her yıl, bu konuda yeni çıkacak olan yasalarımız-la karşılaştırılarak düzeltilecektir.

Yurtbilgisi ve Tarih Muallimi
Afet (1930)

Sade ve genel bir olayı beyan etmekle yetinmemişlerdir.

Biz, bu konuda tartışmalı ortama girmekten çekinerek şu kısa tanımı yapacağız;

Vergi, devletin millet ve ülkeye karşı yerine getirmeye zorunlu olduğu görevlerini yapabilmesi için gerekli masraflara bireyin katılım payıdır.

Vergi, ülkede emlak sahibi olan, ya da sadece, ülkede oturan ve hatta ülkeden gelip geçen yabancılardan da (ecnebilerden de) alınır.

Vergi, Vatandaş için Bir Görevdir

Ancak, *"devletin tüm masraflarına halkın katılımı"** olan vergi, esas itibariyle vatandaşın devlete karşı kutsal borcudur. Bu görevden hiçbir vatandaş ayrı tutulamaz. Vergi, devlete hizmetinin karşılığı verilen bir ücret değildir. Vergi, yalnız düzen ve emniyeti koruması için devlete ödenen bir sigorta ücreti de değildir. Vergiyi bu anlamlarda düşünmek, özellikle, demokrasi esasına dayalı bir devletin konumu ve görevi hakkında yanlış bir düşünceye sahip olmak demektir. Bu, hükümete bir jandarma veya bir sigorta şirketi görüşüyle bakmak demektir. Bilinmektedir ki, devlet bizzat millettir, vatandaşların vergi adı altında verdiği paralar devlet tarafından milletin siyasi, düşünsel ve ekonomik alanlarda ilerlemesi, gelişmesi ve mutluluğu için harcanır. Devletçe yapılan masraflar sayesinde ülkede yaratılan bayındırlık ve medeni araçlar ve kurumlar, şüphesiz bütün vatandaşların maddi ve manevi menfaat ve mutluluklarını yükseltir. İşte, bu sebeplerledir ki, vergi, tüm vatandaşlar için yerine getirilmesi zorunlu bir görevdir.

Vergi Kaynakları

Çeşitli şekil ve konum gösteren vergi kaynakları üzerine konulan vergiler, başlıca iki gruba ve her grup iki türe indirgenebilir.

* T. E. M. 84.

Birinci grupta;

a. Menkul veya gayrimenkul servetler üzerine veya bu kaynaklardan gelen gelir üzerine konulan vergiler: sanat, meslek ve ticari ve sanayi girişimlerinin gelirleri ve emek karşılığı gelirler üzerine konulan vergiler, birinci grubun birinci türünü oluştururlar.

b. Gayrimenkul servetlerin sosyal sebepler ve etkenler yüzünden fazlalaşan değerleri ve piyango gibi talih eseri olan servetler ve hibe, bağış, miras yollarıyla intikal eden servetler üzerine konulan vergiler, bu grubun ikinci türünü oluştururlar.

İkinci grupta;

a. Servetin dolaşımına ait işlemler üzerine konulan ücret, damga pulu ve diğeri vergiler gibi birinci türü,

b. Genellikle tüketim üzerine konulan vergiler, gümrükler, işlem vergileri, özel tüketim vergileri, tekeller ikinci türü oluştururlar.

Birinci gruptaki vergiler ile ikinci gruptaki vergiler arasında teknik fark şudur;

Dolaysız Vergiler

Birinci grup vergilerde, mükellefin belli ve bir dereceye kadar değişiklik göstermeden süregelen servet veya gelir durumları verginin kaynağı veya matrahıdır. Servet veya gelir bu grupta, kaynağında, bulunduğu yerde mükellef olur; yani, gelir kaynağı olan meslek, sanat veya ticareti, bir dereceye kadar değişmeden kalan ve isim ve liste ile belirli olan mükellef şahıslara yöneltilebilen vergilerdir. Bu vergi, toplanmışlar ile aracısız vergiler sınıfını meydana getirir. Bu vergiler gelir ya da sermaye üzerine konulabilir. Ya da, bireyin vergi yeterliliğini daha yakından izlemek için gelir, üzerine konulduktan sonra, sermaye üzerine de tamamlayan bir vergi konulur. Gelir üzerine konulan vergiler de, ya her tür gelir için ayrı ayrı yöntemlerle birçok gelir vergileri halinde olur; ya da bir bireyin çeşitli kaynaklardan gelen geliri topla-

narak toplamı üzerine bir tüm gelir vergisi şeklinde konulur. Bunların hepsi, toplumun sosyal bünyesine, milli karaktere ve ekonomik koşullara göre sistem farklarını meydana getirir. Vergiye bağlı gelirin miktarı doğru sayılan bazı belirtilere ve dış etkenlere göre tespit edilir; ya da beyanname ve idari soruşturma yöntemiyle belirlenir veya belirli bir tutar idari birlikler arasında derece, derece mükelleflere ulaştırılmak üzere paylaştırılarak tahsil edilir.

Dolaylı Vergiler

İkinci grup vergiler, servet ve gelirin belirli, değişmeyen durumları yerine, onların hareket ve dolaşımını izler. Vergiye bağlı işler ve işlemler oluşmasına tabi olurlar. Bu vergilerin tahakkuk ve tahsilleri, birinci grupta olduğu gibi belirli zaman, mevsim ve devrelere sığmaz, taksitlere bağlanamaz, gerçekleşmesinde hemen ve toptan tahsil edilir. Mükelleflerin kimler olduğu önceden bilinmediği için, isme yazılmış listeler, defterler düzenlenmesine gerek yoktur. Hazine ile mükellef arasında bir tebliğ ve tebellüğ türünden çatışmalar ve ilişkiler meydana gelmez.

Bu vergilerin konusunu oluşturan işler ve işlemler veya tüketimlerin birini yapan her kişi bu vergilerle yükümlü olur. Bu gruba ait vergiler de dolaylı vergilerdir.

Gerek birinci gruba, gerek ikinci gruba dâhil ve aralarında esaslı farklar olan vergilerin her birine ait, ekonomik ve mali özellikler ve düşünceler çoktur. Biz, yalnız bu iki grup vergilere ait genel ve ortak özellikleri açıkladık.

Devletin vergi sisteminde, dolaysız ve dolaylı vergilerin her ikisine de belirli oran kapsamında, yer verilmesi uygun olur; hatta denilebilir ki, mümkün olduğu kadar adil ve mümkün olduğu kadar devletin ihtiyaçlarını sağlamaya yeterli bir vergi sistemi yaratmak gerekir.

Dolaysız Vergilerin Faydaları ve Zararları

Faydaları;

1. Dolaysız vergiler, temel adalet ve kuralları gereklerine daha uygun ve daha elverişlidir. Bu sınıf vergilerde iyi ve düzgün bir mali yönetim, bireyin kudret ve yeteneğini en üst derecede meydana çıkarmak olanağına sahiptir. Çünkü her mükellef bireyin, servet ve gelir durumlarını ayrı, ayrı inceleyerek meydana çıkarmak bu vergilerin yapısı gereğidir.

2. Dolaysız vergiler, devletin en sağlam, krizlerden en az etkilenen en değerli gelir kaynaklarını oluştururlar. Her hal ve durum içerisinde devlet, bu kaynaklardan ne kadar gelir alacağını aşağı yukarı bilir.

3. Dolaysız vergiler, tahsil açısından bakıldığında kullanım kuralına daha uygun sayılır. Bunların tahsil masraflarının gelir toplamına oranı, dolaylı vergilerdeki orandan çok azdır. Bu faydalara karşılık, dolaysız vergiler için zarar olarak kabul edilen taraflar da vardır.

Zararları;

1. Bu vergilerin geliri kısa zamanlar içerisinde bir dereceye kadar değişmeden kalır. Genel servette meydana gelen ilerlemeleri yakından izlemezler. Tarifelerine zam yapılmadıkça gelirinde kendiliğinden önemli artış görülmez.

2. İsimlerinden de anlaşıldığı üzere dolaysız vergiler, mükellefe kendini en çok hissettiren vergilerdir. Oysa verginin, mümkün olduğu kadar mükellefe hissettirilmeksizin toplanması, vergiciliğin etkin kurallarından biridir.

Dolaylı Vergilerin Fayda ve Zararları

Zararları;

Dolaylı vergilerde dolaysız vergilerin tamamen aksi olan fayda ve zararlar vardır:

1. Bu vergilerin mükellefleri belirli bireyler olmadığından adalet tarafı ile ilgileri yoktur. Bu vergilerin, özellikle tüketim vergileri kısmı, uygulamada adalet gereklerine tamamen karşı sonuçlar vermektedir. Tüketim vergileri, çoğunlukla zorunlu ihtiyaçlardan olan eşya üzerine konulur, tuz ve şeker gibi. Bu maddelerden yoksul kimselerin tüketimi genel tüketimin en büyük kısmını oluşturur. Demek oluyor ki bu kaynaktan alınan gelir daha çok yoksul sınıflara yükletilmiş olur. Bu vergiler gelir ile uygunluğu şöyle dursun, gelir ile ters orantılı bir sonuç verir. Oysa vergilerde adaletin kısaca ifadesi, herkesin geliri derecesinde vergi vermesidir.

2. Dolaylı vergilerin toplanmasında sebat ve kararlılık azdır. Krizlerden, olağanüstü koşullardan çok ve çabuk etkilenirler. Bir savaş, bir kuşatma, bir ülkenin gümrük gelirini sıfıra indirebilir. Böyle zamanlarda halk tüketimlerini mümkün olduğu kadar azaltmaya çalışacağından diğer tüketim ve işlem vergileri de önemli şekilde azalır, ekonomik çalışma gevşer, ekonomik durgunluk bu kaynakları hızla zarara uğratır. Bu zararlara karşılık, bu tür vergilerin de esaslı fayda ve iyilikleri vardır.

Faydaları

1. Bir kere, bu vergiler, dolaysız vergilerden çok genellik ve kapsamlık özelliklerine sahiptirler. Yani bu vergilerde, herkesi ve her sınıf halkı vergi borcuna katmak özelliği vardır. Zengin, yoksul her sınıf halk bu vergilere tabi işlemleri ve tüketimleri yapmak zorunda olduklarından vergiden kaçamazlar; oysa aracısız vergilerde yükümlülük, bu vergilerin matrahlarını oluşturan servet veya gelire sahip olanlara ayrılmış kalır.

2. Diğer taraftan, dolaylı vergiler, milli servet ve gelirin artması ve ilerlemesini yakından ve hızla izlerler. Hatta bu izleme servet ve gelirdeki yükselme oranından daha yüksek bir oranda olur. Her yeni

servet elde edilince, birçok işlemlere sebep olur, birçok defa elden ele dolaşır ve birçok defa dolaylı vergilere matrah oluşturur. Ekonomik durumlar ve sebepler sonucu olarak eşya fiyatlarında meydana gelen yükselme, kendiliğinden bu vergilerin tarifelerinde bir değiştirme yapmaksızın geliri arttırır. Bu vergiler, sahip oldukları esneklik ve geneli kapsama özellikleri sayesinde, hazineye yüksek tutarda gelir kaynakları oluştururlar.

Vergi Kuralları

Vergilerin konulmasında mümkün olduğu kadar, ülkenin sosyal ve ekonomik koşullarına uyabilmek için zaman ve ortam ile değişmeyen bazı genel esaslar ve bilinenler vardır. Bu esas kuralları, bilinenleri en açık ve toplu şekilde ifade eden İngiliz ekonomistlerinden *"Adam Smit"*tir. Adam Smit, bu kuralları dörde indiriyor.

Birinci Kural

Adalet kuralıdır. Adam Smit bu kuralı şöyle ifade ediyor: "Bir devletin uyruğundan her biri halkın hizmetleri için masraflarına mümkün olduğu derecede vergi vermek kudreti ile orantılı olarak, yani gelir oranında katılmalıdır." Bu ifadeden anlaşılıyor ki, Adam Smit, vergide adalet gereklerini verginin orantılı olmasında görmüştür. Bireyin vergi vermek gücüne esas olmak üzere kabul ettiği ölçü, mükellefin geliridir. Şu halde gelir üzerine ve orantılı şekilde konulmuş vergiler, bu yazara göre adalet kuralına en uygun vergilerdir. Vergilerde adaletin gereklerini bu esastan farklı ve başka şekil ve oranlarda aramak mümkündür ve arayan yazarlar, ekonomistler de vardır. Bu meseleye ait tartışmalar birçok vergi meselelerinde ve özellikle tek oranlı ve artar vergiler meselesinde önemle ve şiddetle söz konusu olmaktadır. Oysa bir esas, bir kural, bilindik olarak kabul edilebilmek için onun doğruluğu tartışmasız kabul edilmelidir. Böyle olduğuna göre Adam Smit'in bu kuralı-

nı, bir bilindik diye kabul edemeyiz. Bu halde, bu kuraldan bilindik olarak kalan tek görüş, ilerlemeye göre değişen, kesin bir adalet kavramıdır. Vergiler, nasıl olursa adalete uygun olur? Sorusuna verilecek yanıt; Kamunun vicdanı, vergilerde adaleti nasıl anlıyorsa bu anlayışa uygun vergiler adalete uygundur, demekten başka çözüm yoktur. Şu halde iyileştirenlerin, maliyecilerin görevi kamu vicdanının adalet hakkındaki ilerlemesini kavrayarak ona göre hareket etmektir.

İkinci Kural

Belirlilik kuralıdır. Bu kural şöyle ifade edilebilir; Vergi isteğe ve kişiye bağlı olmamalıdır. Verginin ne üzerine konulduğu ve oranı, vergi koyma yöntemi, tahsil zamanları, itiraz ve başvuru hakları, başvuru makamları hepsi önceleri mükellefçe bilinmelidir. Her mükellef ne için, hangi gelir ve kaynak sebebiyle vergi verdiğini ve ne kadar vergi vermesi gerekeceğini hesap edebilmelidir. Özetle vergi memurunun veya kurulunun kişisel değerlendirilmesine bırakılmamalıdır.*

Üçüncü Kural

Kolaylık kuralıdır. Bunun gerekleri verginin mükellef için en az zorluk çıkaracak şekilde vergi koyulması ve tahsil edilmesidir. Vergi borcunun yerine getirilmesi ve ödenmesinde mükellefe en üst kolaylıklar gösterilmelidir. Bu kolaylıktan yalnız halk değil, hükümette pek çok yarar sağlar.

Dördüncü Kural

Tasarruf ve ekonomi kuralıdır. Adam Smitin bu düşüncesi şöyle ifade edilmiştir;

Vergi öyle olmalıdır ki, bu sebeple halkın cebinden çıkan para ile hazineye giren tutar arasındaki fark mümkün olduğu kadar az

* T.M. 84-85

olmalıdır. Yani verginin tahsil ve tahsil masrafları asgari sınırını geçmemelidir. Bir vergi ki, halkın cebinden çıkardığı paranın önemli bir tutarını devlet, o verginin tahakkukuna, tahsiline harcamak zorundadır, o vergiler bu tasarruf ve ekonomi kuralına karşı gelen vergilerdir.

Genel bir esas olarak dikkate alınacak diğer bir kural daha vardır ki, o da *"vergilerin genel ve kapsamı ve tek düze olmalarıdır"* Vergi, mümkün olduğu kadar millet bireylerinin hepsini yükümlülük altına almalıdır. Belirli sınıflara, belirli kaynak ayrılmamalıdır. Aynı vergi, bütün mükelleflere, aynı şekil ve yöntem çerçevesinde uygulanmalıdır. Çünkü şekil ve yöntem farkları, çok defa aynı derecede servet ve gelire sahip olanların yükümlülüklerini çeşitli derece ve oranlara indirebilir. Örneğin gelir veya kazanç vergisinin bir kısım mükelleflere beyanname ve soruşturma yöntemine göre, diğer bir kısım yükümlülere eşit ve dış etki yöntemine göre uygulanması yüzünden gelirleri eşit olan mükellefler, birbirinden çok farklı vergi vermiş olurlar.

Şekillerin bazen esas kadar etkisi vardır.

Tek Vergi ve Çok Vergiler

Devletler öteden beri millet bireylerini uygun olan her sebep ve fırsatta mükellef yapmak siyasetini izlemişlerdir. Bu sebeple vergi sistemleri çok çeşitli vergilerden oluşur bir duruma getirilmiştir. Bu vergi sistemleri devletle mükellef bireyler arasında birçok zorluklara ve sıkıntılara sebep olmuştur. İşte devlet önerilerini belirli bir vergiye indirir düşünceleri denilebilir ki bu zorluklardan doğmuştur. Tek vergi düşünce ve girişimleri 18'inci yüzyıl başlarında meydana çıkmıştır.

Tek vergi esasını belirli bir kanaat ve bir ekonomik mesleğin doğal sonucu olmak üzere ortaya atanlar ve savunanlara (fizyokratlara) göre her türlü servetin ve saf gelirin kaynağı topraktır, tarımdır. Tarımdan başka saf gelir getiren bir kaynak yoktur. Bütün vergiler sonunda toprağa, döner. Bundan dolayı servetin dolaşımı sırasında

çeşitli aşamalar üzerine, türlü vergiler koymaktansa doğrudan doğruya arazi üzerine bir vergi koymak yeterlidir.

19'uncu yüzyılın ortasından başlayarak bazı yazarlar tek vergi düşüncesini başka tartışmalarla savunmaya başlamışlardır. Bunlara göre bu tek vergi sermaye üzerine konulmalıdır. Tek verginin son çağdaş şeklini arazide sosyalistlik düşünce ve iddialarında buluruz. Deniliyor ki, arazinin tutarı doğal olarak sınırlıdır; nüfusu çoğalmış, ekonomice ilerlemiş ülkelerde arazinin değeri, sahiplerinin hiçbir karışması ve etkisi olmaksızın olağanüstü yükselmiştir. Bu yükselen değerleri, arazi sahiplerinin elinde bırakmayıp bir vergi ile devlete almak gerekir. Bu yükselen değerler o kadar çoktur ki, bunlar üzerine uygun derecede konulacak vergi, devletin ihtiyaçlarını temin eder, başka vergilere ihtiyaç kalmaz. Görülüyor ki, bu düşünceler devletin vergi sistemini bir vergiye indirmek şeklinde iyileştirilerek ihtiyaç duyduğu geliri, en az zorluk ve uğraşıyla elde etmekten çok, tek vergiyi başka gaye ve amaçların elde edilmesine hizmet eden araç olarak kullanmaya yöneliktir.

Taraftarlarının iddiasına göre, tek vergi sistemi birçok faydaları bir araya getirmektedir; tek verginin uygulanması basittir, masrafsızdır ve tek vergide adaleti sağlamak kolaydır. Çeşitli vergilere tutar olan mükellefin çeşitli kapasite kaynaklarını aramak, bulmak, ölçmek yerine, yalnız bir soruşturma kaynağı ve ölçü kullanılmış olur ki gerçeği, gerçek kudreti bulmak ihtimali o kadar çoğalmış olur. Bu ve bunun gibi daha bazı tartışmalarla tek vergi şekli savunulmuş olunmaktadır.

Görünüşe göre pek doğru gibi görünen bu faydalara rağmen tek vergi sistemi, şimdiye kadar yalnız taraftarlarının hayallerinde kalmıştır. Hiç bir ülkenin mali hayatında uygulama alanı bulamamıştır. Çünkü vergilerde esas ve egemen olan kurallar tek vergi sisteminin gerçekleştirilmesine engeldir. Bir millet bireylerinin her birini güçleri derecesinde halka hizmet masraflarına katmak sonucunu sağlayacak

tek kaynağın, devletlerin bugünkü masraflarına katlanması mümkün değildir. Tek verginin adalete daha uygun olacağı ileri sürülüyor. Vergi uygulamalarını ayrıştırınca bu iddianın da gerçeğe uymadığı görülür. Devletin araştırma araçları, örgütü ne kadar mükemmel olursa olsun vergi kaynaklarında yine birçok hatalar kalır. Araştırılan kaynak bir olursa ortaya çıkarılan hataların sonucunu düzeltecek hiç bir araç yoktur. Araştırma çeşitli kaynaklar üzerinde yapılınca bu hataların bir kısmı gereksiz, bir kısmı eksik yönlerde olmak üzere meydana gelir. Bir kişi, bir gelir kaynağından dolayı fazla mükellef edilmişse diğer gelir kaynağına ait mükellefiyet noksanı, bu hatayı düzeltmeye hizmet eder. Çeşitli kaynaklar üzerinden kişinin ortalama mükellefiyeti, gücüne, kapasitesine daha uygun çıkar. Vergilerde, esas kurallar gereğince adaleti, tüm toplumun ve aynı zamanda devletin ihtiyaçlarını yerine getirmek için millet bireylerinin başlıca gelir kaynaklarına ayrı ayrı başvurmaları zorunludur. Diğer taraftan devletin bireyler ile olan mali ilişkilerinde her iki tarafın sıkıntı ve zorluklarını mümkün olduğu kadar azaltmak için, vergileri, esaslı fayda ve sonuç beklenmeyen ikinci derecede kaynaklara kadar çoğaltmamalı ve çeşitlendirmemeli, başlıca kaynaklara çevrilmelidir. Bugünkü mali gelişmelerin vardığı şekil budur. Tek vergi sistemi yerine, başlıca vergilerden oluşan çok vergi sistemi kabul edilmelidir.

Paylaştırmak ve Tek Oranlı Vergiler

Vergilerin servet ve gelir kaynaklarına vergi koyma ve paylaştırma başlıca iki şekilde düşünülür ve uygulanır.

Paylaştırılan Vergiler

Birincisi, devletin her kaynaktan elde etmek istediği belirli bir gelir toplamı, idari birlikler arasında derece derece paylaştırılarak sonunda her yörenin payına düşen tutar, o yerde bulunan gelir ve ser-

vet sahipleri arasında, kendilerini daha yakından temsil eden yerel heyetler tarafından paylaştırılır. Bu şeklin sonucu her bölge mükelleflerinin aynı kaynak üzerinden ayrı ayrı oranlarda vergi vermesidir. Ancak devletin elde edeceği gelir, değişmez ve kesindir. Bu şekil vergilere, paylaştırılan vergiler adı verilir. Bu tür vergiler yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır.

Oranlı Vergiler

İkincisi, mükellef nerede olursa olsun, vergisi sahip olduğu servet veya gelirin yüzde belirli bir kısmından meydana gelir. Bu şekil vergilere de oranlı vergiler ismi verilmiştir. Buna tarifeli vergiler de denilebilir. Bu tarife ve oran da iki şekil gösterir.

a. Vergi, ya tek oranlı olur,

b. Ya da artar tarifeli olur. Tek nispetli vergiler şimdiye kadar oranlı vergiler, artar vergiler de ilerlemiş vergiler terimleriyle ifade edilmektedir.

Tek Oranlı Vergiler

Verginin tutarı, gelirin tutarıyla açılmış olur; diğer bir ifade ile gelir arttıkça alınan verginin oranı değişmez vergilerdir. Örneğin, 100 lira gelirden 5 lira, 500 liradan 25 ve 1000 liradan 50 ve 10.000 liradan 500 lira vergi alırsak tek oranlı bir vergi almış oluruz. Her gelir derecesinde alınan verginin yüzdesi 5'tir.

Artar Vergiler

Gelirin tutarı yükseldikçe verginin tutarı oldukça daha çok yükselerek giden ve verginin gelire oranla yüzdesi artan vergilerdir. Örneğin 100 liradan 5 lira, 500 liradan 40 lira, 1000 liradan 120 lira ve 10.000 liradan 1500 lira alınırsa artar vergi konulmuş olur. Çünkü

bu şekilde 100 liradan alınan verginin yüzdesi 5,500 liradan 8, 1000 liradan 12 ve 10.000 liradan 15 oranında vergi alınmış olur. Buna göre, verginin oran sırası; 5, 8, 12, 15 olmak üzere artarak devam ediyor. Oysa birinci şekilde, verginin oranı her zaman 5 olmak üzere değişmez kalmaktadır.

Vergiler Hangi Şekilde Olmalıdır?

Tek oranlı ve artar vergilerin ne demek olduğunu bu örneklerle anladıktan sonra karşılaşacağımız mesele şudur; Vergiler, hangi şekilde olmalıdır? Bu şekillerden hangisi vergilerin adalete uygun olmasını daha çok sağlar? Sorularının yanıtıdır. Bilinmelidir ki vergi meselelerinde bunun kadar tartışmayı ve herkesin görüş değişikliğine sebep olmuş bir mesele yoktur. Her iki şeklin de, tek oranlı vergilerin ve artar vergilerin ateşli taraftarları vardır.

Tek oranlı vergi taraftarlarının görüş ve iddialarına göre, vergiler her türlü isteğe ve insana bağlı işlemlerden korunmuş olmak için tek düze ve gerçek olmalıdırlar. Bu amaç, ancak tek oranlı vergi şeklinde elde edilebilir. Verginin oranı bir kere belirlendikten sonra artık mükellef kim olursa olsun, hangi sınıftan bulunursa bulunsun, ondan istenecek vergi değişmez. Kişiliğine göre, şu veya bu yolda işlem uygulamasına olanak kalmaz. Bu şekildeki vergiler, sınıf menfaatlerinin temsil edildiği, siyasi ve yasal kurulların elinde, sınıf mücadelelerinin uygulama aracı olarak kullanılmaktan kurtulmuş olurlar. Vergilerde bundan başka şekilde adalet elde edilmesi mümkün değildir. Herkes, geliriyle orantılı olarak vergi payını ödemekle adalet çerçevesinde, borcunu ödemiş olur. Böylece herkese karşı aynı şekilde eşit işlem yapılmış olur.

Artar vergi taraftarlarının görüşlerine göre, vergilerin tek oranlı olmamalarını gerektiren birçok ilmi, ekonomik esaslar ve düşünceler vardır. Şunu ekleyelim ki, artar vergi taraftarlarının hepsi aynı meslek,

aynı özel görüş ve kanaate sahip olanlardan değildir. Bunların içinde sosyalistlik amaçlarının gerçekleştirilmesine hizmet eden kuvvetli bir araç olması bakımından vergilerin artar şekline taraftar olanlar vardır. Vergilerin tamamen tek oranlı olmamalarını esas olarak kabul ettikleri halde uygulamada bazı vergilerin artar şeklinde olmasını haklı ve zorunlu görenler de vardır. Bunlar, artar şekli, değişiklik yapıcı bir önlem konumunda olmasını görürler. Dolaylı vergilerin sonuçları vergi gücü ile tamamen ters yüz edilmiş olarak meydana çıkar; bunu düzeltmek amacıyla, dolaysız vergilerde artar tarifeler uygulamasını zorunlu sayarlar.

Sosyalistlik ile ilgili olmayan bazılarına göre sosyal heyet içinde, servet konusunda, var olan farkların, eşitsizliklerin, doğal ve ekonomik sebepler ve etkenlerden başka, sebep ve etkenleri vardır. Bu sebep ve etkenlerden bazıları doğrudan doğruya, devletin uygulamalarından ve hareketlerinden doğar. Savaşlar gibi, gümrük siyasetleri gibi, devlet uygulamaları ve çalışmaları servette eşitsizliğin çoğalmasına sebep olur. Bu sebeplerin sonuçlarını düzeltmek gereğini artar vergiler sağlar. Bu görüşü artar vergilerin isabet ve yasallığına, delil olarak gösterenler ve onu savunanlar da vardır.

Artar vergiyi doğrudan doğruya adaletin gereği olarak, kabul ve iddia edenler, vergilerde kapasite ve güç esasını yeni bir tarzda arayanlardır. Bu yeni anlayışa göre, vergilerde adalet, özveride eşitlik ile ortaya çıkar. Herkesin geliri ile orantılı bir vergi vermesiyle, elde edilen adalet görünüşte bir adalettir. Geliriyle orantılı vergi veren mükelleflerin, duydukları özverinin derecesi eşit değildir. 500 lira geliri olan bir adamın, verdiği 10 lira vergide gösterdiği özveri, geliri 5000 lira olan mükellefin orantılı olarak verdiği 100 liradan, hissettiği özveriye eşit olamaz. Ondan çok ağır ve büyüktür. Bu iki mükellef, vergiden dolayı aynı özveriyi, aynı zahmet ve zorluğu hissettiği zamandır ki, eşit işlem yapılmış ve adalet uygulanmış olur.

Hedef Fayda

Eşyanın değeri hakkında bugün ekonomi ilminin, en doğru olmak üzere kabul ettiği *"hedef fayda"* (utilite finale) görüşü de bu düşünceyi teyit etmektedir, insanların ihtiyaçları öncelikleri gittikçe azalan bir sıra oluşturmaktadır. Bu ihtiyaç sırasının birinci sınırı, yemek ve içmek, ihtiyacı ise, giymek, meskende oturmak, okumak, sonsuza kadar diğer ihtiyaçlar, öncelik sırasıyla birbirini izlerler. Bu ihtiyaçların yerine getirilmesi ve faydasına yarayan serveti de, kısım kısım bu ihtiyaçların karşısına koyalım. Yemek ve içmek ihtiyacının karşısındaki, servet kısmının, faydası en çoktur. Çünkü bununla yerine getireceği ihtiyacın etki ve önceliği en çoktur. İkinci ihtiyacın karşısındaki kısmın faydası birinci kısımdan azdır. Çünkü bununla, etki ve önceliği ikinci derecede olan ihtiyacını yerine getirecektir. Böylece her kısım servet kendinden sonra gelen kısımdan daha çok faydalıdır. Bir adamın elindeki servetin en son kısmı, ihtiyaç sırasının en sonuncusunu yerine getirecektir ve faydası o sonuncu ihtiyacın öncelik ve etkisine göredir, işte *"eşyanın değerini, hedef faydası belirler"*, görüşünün anlamı budur. Bir adamın elindeki servetin bir kısmı alınsa, kaybolsa veya yok olsa duyacağı yoksunluk sonuncu ihtiyacının yerine getirilememesinden doğacak olan yoksunluk ve sıkıntıdır. Şimdi bu esası vergiye uygulayalım.

100 lira geliri olandan 5 lira vergi aldık. Bu mükellefin özverisi, 100 liranın son 5 lirasıyla karşılayacağı ihtiyacının yapılamamasından doğan yoksunluk ve özveridir. O, beş lira elinden alınmasaydı bir ihtiyacını daha yerine getirebilecekti. Şu halde, verginin doğurduğu yoksunluk, vergi olarak verilen tutarın karşılayacağı ihtiyaçtan vazgeçilmesidir. 100 lirası olandan alınan beş lira ile o adama, vazgeçirttirilen ihtiyaç veya ihtiyaçların önceliği 1000 lirası olandan, orantılı alınan 50 lira ile 1000 lira gelir sahibine vazgeçirttirilen ihtiyaç veya ihtiyaçların şiddeti eşit değildir. Bu genel düşünceyi bir şekilde ifade edersek: yoksul, vergi olarak verdiği, zorunlu ve öncelikli ihtiyaçlarından; zengin, vergisini, ikinci derecede ve zorunlu olmayan ihtiyaçlarından

özveride bulunarak ödemektedir.

Artan vergiye karşı olanlar düşündürmek istemişlerdir ki, artan vergi şekli, bir defa kabul edildikten ve uygulandıktan sonra, bu şeklin konumu gereği olarak, yüksek servet ve gelir derecelerinde, verginin oranı, yüzde 50, yüzde 80 ve hatta yüzde 100 gibi bireylerin servet ve gelirini kısmen veya tamamen, tutmak ve yasaklı sonuçlarına kadar varacaktır. Gerçekte, vergilerin artar oranlı şekilde uygulanan türlerinde, böyle bir sonuç şimdiye kadar hiç bir ülkede meydana gelmemiştir. Uygulamalar, bu yoldaki endişeleri bir dereceye kadar yatıştırmıştır. Sınıf mücadelelerinde iktidar mevkiinde bulunan partilerin, bu aracı silah olarak kullanmaları da bir kuruntudan ibaret kalmıştır. Vergi koymak yetkisini zamanımızda sadece, elinde tutan siyasi ve yasal heyetlerin böyle bir eyleme kapıldıklarına ilişkin örnek göstermek pek güçtür. Eğer, siyaset gereği, böyle bir yol izlenecekse, bunun için, artar oranlı vergiler aracına başvurmaya, hiç bir zorunluluk ve gerek yoktur. Aynı amacın tek oranlı vergi şekilleriyle de, aynı derecede izlenmesi mümkündür.

Yalnız, şunu kabul etmek gereklidir ki, artar vergilerin ilmi esasları, ne kadar kuvvetli olursa olsun, uygulamada, özverili eşitliği, matematiksel kesinlikle ifade edecek bir artma oranı belirlemek, mümkün değildir. Artar şekli, birçok şekil ve oranlarda karıştırmak ve birleştirmek mümkündür. Çeşitli ülkelerin, bugünkü uygulaması da bu çeşitliliğin açık örnekleridir. İngiltere'de, Almanya'da, Fransa'da ve diğer Avrupa ülkelerinde geçerli olan, artar vergilerin oran ve şekilleri, o ülkelerin, kendilerine özgü çeşitlilikleri ifade etmektedir. Şurası kesindir ki, servet ve gelir üzerine, bu şekilde konu vergiler, servet ve gelirin bir artma derecesinden sonra, vergi şeklini değiştirerek, *"tek oranlı"* şekli almak kaçınılmazdır. Bu değişiklik, düşünüldüğü gibi, bir dereceden başlamak üzere, servet ve gelirin yüksek dereceleri hakkında, artar esası yürütmekteki imkânsızlıktan doğan zorunlu bir eksilme, bir geri gidiş değildir. Aksine artar oranın bir derecesinden sonra, tek düze bir duruma yükseltilmesi, o dereceye kadar artmaya esas olan

ilmi görüşlerin ve hedef fayda görüşünün gereğindendir. Çünkü servetin yüksek derecelerinin, bir dereceden sonra her kısmının faydası arasında, bir eşitlik oluştuğundan o kısımların, sahiplerinin elinden alınmasıyla meydana özveri ve yoksun kalma derecesi toplamı servet farklarıyla ilgili olmaz. Bu farklar hissedilemez sonuçlar vermeye başlar.

Vergi bakışı açısından, milyonlar, sahipleri arasındaki farklar, milyarlar sahipleri arasındaki farklarla, binler, hatta yüz binler sahipleri arasındaki farklar, aynı öneme sahip değildir.

Bireylerin kişisel ihtiyaçları, öncelik görüşünden bakılırsa azalarak giden bir sıra oluşturduğu gibi, devlet ihtiyaçları da aynı konumda bir sıra oluşturur. Devletin de zorunlu, hayati ihtiyaçları süs ve büyüklük türü derecesinde ihtiyaçları vardır. Bireyleri zorunlu ihtiyaçlarından yoksunluğa davet eden vergilerin, devlet ihtiyaç sırasından ihtiyacı olanlara ayrılması düşünülmelidir. Devletin ikinci derecedeki hizmetlerini ve bireylerin ikinci derecedeki ihtiyaçlarından yoksun bırakan özverileriyle elde etmek gerekir. Bu görüş açısıyla yürütülen görüşlerin doğal sonucu da artar vergi şekline varır.

Vergi Görevinin Önemi ve Tarihçesi

Devlet hizmetlerinin masrafları, o devlet vatandaşları için, bugün gerçek bir borç, mali bir görev halini almıştır. Doğrusu birey için, siyasi ve ortak varlığın bugünkü gereklerini, ihtiyaçlarını, kişisel ihtiyaçların üstünde, hiç olmazsa onlarla bir derecede tutmak zorunluluğu, milli vicdanın ortak duyguları haline gelmiştir. Bugünkü uygarlık içinde yaşayan bireyler ortak varlığı kendi kişisel varlığı dışında, ondan ayrı değil, aksine onu kişisel varlığı ile tamamen kaynaşmış bir halde görmektedir. Medeni bireyler için, toplum, devlet, adeta soluduğu hava, içtiği su gibi kişisel varlığın asli unsurları arasına girmiştir. Bireylerin bu görüşleri, kamu vicdanının bu gelişmesi medeniyet basamağının son evresidir. İlkel toplum ve devletlerde bireylerin mali yükümlülük hakkında hemen hiç bir duyguları yoktu. O zamanlarda,

devletin kişiliği, hükümdarın şahsında saklı idi. Bireyin hükümdara karşı yükümlülükleri, saygı ve emre uyumun gerektirdiği isteğe bağlı yardım ve yardımlardan oluşuyordu. Zorunlu bir yükümlülük düşüncesini, ifade edecek, ne bir kamu vicdanı meydana gelmişti, ne de bireyler böyle bir zorunluluğun kendilerine yöneldiğinden haberdar idiler. Sosyal hayatın dayanışması ilkel bir halde idi. Ortaçağ devletlerinde, feodalite sistemlerinde de, devlet görevlerinin yürütülmesi, derebeylerin, kıralların, hükümdarların kişisel malikâneleri sayılan emlak ve arazi ve diğer geliri ile elde edilirdi. Ancak alışılmamış ve olağanüstü haller ve ihtiyaçlar için halk temsilcilerini toplayarak onlardan istisnai gelir ve nakdi yardımlar istenirdi. Son yüzyıllara kadar, vergiler, devletin istisnai gelir kaynağı sayılırdı. Ancak milli devletlerin kurulmaya başlamasından sonradır ki vergiler devletin sürekli gelir kaynakları arasına girmiştir. Hala bugün bazı devletlerin mali hayatlarında izleri bulunan hükümdarlık makamına ait gelirler, kırallık ve hanedan aidatı, eski devirlerin kalıntılarıdır.

Milli bilinç, milli devlet kavramı, sosyal hayatta, ilerleme sağladıkça ve geliştikçe, bugün mali yükümlülük adı altında açıkladığımız vergi yükümlülüğü ortak hayatı temsil eden devlet için bir hak, vatandaş için bir borç, bir görev olmuştur. Eski çağların mali yükümlülüklerine verilmiş olan isimler de, bunların vatandaşa düşen bir borç olarak anlaşılmadıklarını gösterir. Vergiler, adeta bireylerin hediye ve yardımları gibi algılandığı çağlar geçildikten sonradır ki, toplum ve devletlerde de halktan zorla alınan paralar çok zaman daha, bu zorunluluğu ifade etmeyen unvan ve isimlerle anılmaya devam edilmiştir. Yardım anlamına gelen (Supside, Aide) kelimeleri, o zamanlar her ülkede geçerli olan vergilere söyleniyordu. Fransızcada bir şeye katılım ve yardım anlamına gelen (Contribution) sözcüğü de bütün dolaysız vergiler anlamında hala kullanılmaktadır. Bireylerin, servet ve gelirini ölçerek, tespit ederek belirli bir kısmını vergi adı altında alırken, devlet, kendine ait bir haktan vazgeçen durumdadır.

Denilebilir ki bireylerin servet ve gelirinden devlet hakkının

derecesini belirleyen hak sahibinin kendisidir. Gerçekte de böyledir. Ancak, aslında, devletin hak derecesini belirleyen şey, ortak hayatın ihtiyaçlarına ait, zorunlu masraflardır. Bundan fazla bir şey istemek, devlet için, hak derecesi dışına çıkmaktır. Yıllık gelir, masrafları geçtiği zaman, hemen vergilerin azaltılması her zaman görülen uygun bir mali işlem değil, hakkın gereği olan bir harekettir.

Özetle, birey, ortak varlığını ne kadar kişisel varlığıyla, düşünsel ve hissen birleştirmiş ve birbirinden ayrılmaz bir hale koymuş ise, ortak varlığın ihtiyaç ve zorunluluğuna, sıkıntılarına, o kadar kolaylıkla, o kadar zevk ve memnuniyetle dayanır. Denilebilir ki, sosyal hayat hakkındaki bu duygunun, bu bağın derecesi, bireyin medeniyet derecesini, ilerleme ve gelişme derecesini en kuvvetli ölçecek ölçüttür. Bireyleri, bu duygu, bu düşüncelerle dolmuş olan bir sosyal heyet içinde, elbette ki ahlak, karakter o kadar yüksek ve büyük olur.

Bugün birey, bencilliğini gidermek için, elindeki servet ve gelirini, seve seve harcayabilir. Yakın aile bireylerinin ihtiyaçları için de, aynı görüşle hareket edebilirler. Devlet ihtiyaçları için kendine başvurulduğu zaman, aynı duyguyu beslemiyorsa, bunun sebebi, henüz ortak varlığı kişisel varlığı dışında ve ondan ayrı ve hatta menfaatleri birbirine karşıt olarak kabul etmesindendir. Bu durum, o bireyin noksanını, ilkelliğini, dayanışma düşüncesinin kendisinde henüz gelişmediğini gösterir. Bu durum, diğer bir şey daha ifade eder ki, o da, devletin bireye ortak varlığın bütün nimetlerini ve onun kişisel varlıkla olan ilgi ve bağlarını layık olduğu şekilde hissettirmemiş olmasıdır. Görülüyor ki, bireylerin, mali alandaki görev ve zorunluluklarının kutsallığını anlamasında, devlet, eylemlerinin kamunun, vicdanına uygunluk derecesi, büyük öneme sahiptir. Birey, şahsi varlığı ile yakından ilgisini, pek güzel hissettiği topluma ait hizmet masraflarını kudret ve gücü çerçevesinde, her zaman memnuniyetle karşılamaya çok elverişlidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde *"çoklu vergi sistemi"* uygulanır. Vergilerimiz, dolaylı vergiler, dolaysız vergiler başlığı ile iki grupta toplanır. Dolaysız vergilerimiz, gelire veya kazanca ve bazen de gelire yöneltilmiş değer esasına, veraset ve intikal vergisinde de servete dayanır. Dolaylı vergilerimiz ise, tüketim ve işlemler üzerine konudur; dolaylı vergilerimizin bir kısmı, tekel şeklindedir.

Vergilerimizin kurumsallaşmasında arazi ve bina vergileri yazım yöntemine, diğer dolaysız vergilerimiz de genellikle beyanname yöntemine tabidir. Dolaylı vergilerden gerek gümrük gerek iç tüketim vergilerinde, beyanname yönteminin çeşitli şekilleri ortaya çıkar. İşlemler üzerine konu resimler ve harçlar ise işlemin yapılması sırasında çoğunlukla pul yapıştırılması yoluyla alınmış olur.

Dolaysız vergilerimizin, oranı, genellikle *"tek oranlı"* kazanç, veraset ve intikal vergilerinin oranları da çoğunlukla *"artar oranlıdır"*

Dolaysız vergilerimizin üstünde, bir kişinin çeşitli gelir kaynaklarından gelen gelirlerinin tümünü bir arada yükümlü tutacak *"başlıca bir vergi"* yoktur.

a. Vergilerimizin Çeşitleri

Dolaysız Vergiler

Arazi Vergisi

Arazi vergisi, en eski vergilerdendir. Bu vergi çeşitli evreler geçirmiştir.

1- Aşar

Vaktiyle arazinin ürününden onda biri (Öşür) adıyla aynen vergi olarak alınırdı, öşür hükümet tarafından tahsil edileceği yerden, arttırma yöntemi ile toptan bir para karşılığında en çok para verenler kayrılarak, verilirdi. Vergiyi tahsildarlar tahsil ederlerdi. Ürünün bir kısmını aynen almak aslında pek haksız bir vergi yöntemidir. Kayırma yöntemi ise verginin aslındaki haksızlıkları, kötülükleri bir kat daha arttırır.

Cumhuriyet döneminde böyle ağır, ezici bir vergi devam edemezdi, kaldırıldı.

2- Değer Esası Üzerinden Alınan Arazi Vergisi

Bir zamanlar arazi, ürününden alınan öşürden başka değeri üzerinden de ikinci defa vergiye tabi idi. Aşarın kaldırılmasından sonra, araziden yalnız değeri üzerinden bir vergi alınmaya başlanıldı. Değer üzerinden vergi alınırken, ürünlerin zarara uğraması veya arazinin ekilemez bir hale gelmesi durumlarında yine arazi vergisi alınırdı. Bu yöntem 1931 mali yılına kadar devam etti.

Bugün uygulanan arazi vergisi yasasına göre, arazinin ürünleri zarara uğrarsa veya arazi ekilemez bir hale gelirse vergi tamamen veya kısmen azaltılır.

Araziden amaç, yeryüzü üzerinde sınırları, duvar, çit, yol, ağaç, su yatakları, dağ sırtları gibi yapay veya doğal sınırlarla sınırlandırılmış tüm yeryüzüdür. Arazi sınırı içerisinde bulunan kaynaklar ve göller ve dikilen şeyler arazi kavramına dâhildir. Şehir ve kasabalarda bulunan arsalar da bu vergiye tabidir.

Arazi vergisi oranlarının uygulanmasında, çevresi sınırlandırılmış olsun olmasın depo, imalat yeri gibi ticaret ve sanat işlerinde kullanılmak üzere ayrıca kiraya verilen arsalar *"gelirli arsa"*, bunların dışında kalan arsalar da "gelirsiz arsa" sayılır.

Vergiden İstisna

Bu iki türlüdür: sürekli veya geçici. Sürekli olarak vergiden istisna edilenler şu tür arazidir:

a. Devletin, ek veya özel bütçelerle idare edilen dairelerin, belediyelerin ve derneklerin, ticaret amacı olmayan, kiraya verilmeyen numune (örnek) fidanlıkları, meyvalıkları, numune tarlaları, çiftlikleri spor alanları, parkları, çocuk bahçeleri ve oynama yerleri;

b. Devlet, yerel yönetimlere ve belediyelere ait her türlü yollar, meydan ve pazar yerleri, tüm halkın yararlanmasına bırakılmış mera'lar, harman yerleri ve Köy Yasası uyarınca köylülerin orta malları;

c. Tarıma elverişli olmayan ve başka şekilde de yararlanılamayan taşlık, bataklık, fundalık ve çorak arazi;

d. Diğer özel yasalarla vergiden affedilmiş arazi, kullanılması hükümet tarafından yasal olarak yasaklanmış olan arazi ve arsalardan da yasağın devamı süresince, vergi aranmaz.

Geçici İstisnalar

a. Yeni yapılacak bağlar ve güllükler altı yıl için;

b. Yeni yapılacak meyvalıklar ve incirlikler, sekiz yıl için;

c. Yeni yapılacak fidanlıklarla aşılanacak zeytinlikler, on yıl için;

d. Yeni yapılacak zeytinlikler, on iki yıl için;

e. Hükümetçe belirli bir bölgeye yerleştirilen göçmen ve aşiretlere verilen arazi, üç yıl için;

f. Özel yasalarına ve yöntemlerine göre tarıma elverişli bir hale getirilen arazi, üç yıl için;

g. Özel yasalarına göre yeni yapılan ormanlar, yirmi yıl, dutluklar on yıl için.

Bu aflardan yararlanabilmek için, yapılan işi aynı yıl içinde o yörenin gelir idaresine bir beyanname ile bildirmek şarttır.

Arazi Vergisini Kim Verir

Arazi ve arsaların vergisini arazi ve arsaların sahibi verir. Bunların sahibi bulunmuyorsa veya yoksa vergiyi, arazi ve arsayı sahibi gibi kullanan öder.

Ürünü Zarar Gören Arazinin Vergisi

Herhangi bir köy, kasaba veya şehrin bütün arazisinin, ya da belirli bir bölgenin ürünleri sel, dolu, kuraklık, yangın, zararlı böcek, bulaşıcı hastalıklar gibi afetler sonucuyla en az üçte bir derecesinde zarara uğrar ve bu, idari soruşturmayla anlaşılırsa, zararın derecesine göre o yıl vergilerin tamamı veya bir kısmı affedilir. Yalnız ürünü zarara uğrayan arazi kiraya verilmiş veya bu gibi afetlere karşı sigortalı ise bu af dışında kalır. Kum, taş veya su altında kalarak ekilemeyecek bir hale geldiği anlaşılan araziden de bu aksama devam ettiği sürece vergi aranmaz.

Yüzölçümü ve Değerlerin Tahmini

Arsaların ölçüsü metre karedir. Arazinin yüzölçümü ise dönüm üzerinden yapılır. Dönüm 919 metre karedir.

Değerler belirleneceği sırada mahalle veya köyün çevresinde bulunan arsaların alım veya satım fiyatları ile kıyaslama yoluyla arsalara metre kare başına ve araziye dönüm başına birer değer konulur.

Eğer o yörede yakın zamanda alım satım olmamış ise değerleri biçilecek arazinin 10 yılda getireceği kira geliri veya ürün karşılığı elde edilen geliri değere esas tutulur. Bu şekilde metre kare veya dönüm başına değerden yüzölçümüne göre arsa veya arazinin değeri hesap edilir.

İtiraz

Arazi ve arsaların biçilen değerleri ve yapılan ölçüleri, sahiplerine matbu kâğıtlarla bildirilir. Sahipleri bu değer ve ölçüleri fazla ve haksız bulurlarsa kendilerine bildirildiği tarihten itibaren on beş gün içinde itiraz ederler. İtirazlar dilekçe ile yapılır. Dilekçeler arsa veya arazinin bulunduğu yerin mal memuruna verilir.

Bu itirazlar *"istinaf komisyonu"* denilen komisyonlarda incelenir; karara bağlanır Bu kararları yasaya uygun görmeyenler kararın kendilerine bildirildiği günden başlayarak on beş gün içinde itiraz edebilirler. Bu itirazlar Maliye Bakanlığı'nca *"Temyiz Komisyonu"*'nda incelenir.

Basit Yazım

Ülkemizin arazisi yetmiş yıldan beri yer yer ve zaman zaman, çeşitli sebep ve yöntemlerle kaydedilmektedir. Birbirinden uzak tarihlerde, biri diğerinden farklı koşullar içinde, başka başka ölçü ve görüşlerle biçilen değerler arazi vergilerinde büyük oransızlıklar meydana getirmiştir.

Gerçi yasa vergi noktasından, araziyi ikiye ayırmakta ve 1924'ten sonra yazıya geçirilmemiş olanların vergilerine 1915'deki değerlerinin altı katını esas tutmakla oransızlığı azaltmak istemektedir. Ancak bu, altın ve kâğıt para arasındaki farkı kısmen kaldırmakla birlikte denge ve uyumu tutmaktan uzaktır. Kadastrolu bir kayda geçiriliş, arazinin ölçülmesi ve değerinin hesaplanması ise uzun bir iştir. Ve çok yıllar ister. Onun için Türkiye Cumhuriyeti vergi adaletine ters

olan bu oransızlıkları toptan kaldırmak üzere iki yıl önce *"Basit Kayda Geçirme"* Yasasını çıkarmıştır.

Bu yasada esas arazinin türünü, halini, büyüklüğünü ve değerini sahibine söyletmek amacıyla bütün ülkede kayda geçirilmeyi birden yapmak ve kısa zamanda bitirmektir. Yasa şimdi 12 İlçede tecrübe edilmektedir. Sonuç beklendiği ve ümit edildiği gibi olumlu çıkarsa o zaman tam uygulamaya geçecektir.

Vergi Oranları

Vergi oranı arazi ve gelirli arsalarda değerlerinin binde onu, gelirsiz arsalar da binde beşidir. 1924 yılından beri tüm kayda geçirilmemiş yerlerdeki arazinin vergilerine 1915 yılındaki kayıtlı değerlerinin altı katı esas tutulur. O halde bu gibi arazinin vergi oranı 1915'deki değerinin binde altmışıdır.

1915 yılından sonra terk, ipotek ve vadeli satışlar gibi sebeplerle kayıt görerek zamanın sürüm değerine göre arttırılmış olan değerler de bu yasa gereğince vergilerin belirlenmesinde 1915'deki tutarlara indirilir. 1915 yılında kayıtlı değerleri bulunmayan veya 1915 yılında tarla olarak kayıtlı iken bağ, bahçe, orman haline gelmek gibi bir sebeple halleri değişmiş ya da kütük ve ağaçları mahvolarak tarla halini almış olan araziye 1915 yılından sonra yeniden belirlenen değerler altı misli arttırılmayarak aynen vergiye esas tutulur.

Gelirli arsaların vergisi önceleri yani Bina Vergisi Yasası ile değişen *"Üzeri Çatıyla Örtülmüş Yapılar Yasası"* gereğince net olmayan gelirleri üzerinden alınırdı. Yeni yasada bu arsalar, sahiplerin lehine olarak, arazi vergisi içine alınmıştır. Bunların diğer yasayla belirlenmiş ve olmayan gelirlerinin on katı değer olarak kabul edilir. Ve vergi bunlar üzerinden belirlenir.

Bu arazi vergisinin yüzde 18'i İl, yüzde 3'ü Özel İdare'ye, yüzde 19'u Milli Eğitim, yüzde 6'sı yardım payıdır ki yerlerine devletçe verilir.

Vergi Nasıl Verilir

Arazi vergisi iki taksitte alınır. Taksit zamanları her yerin tarımsal ve ekonomik durumuna göre İl Genel Meclislerinin görüşü alınarak Maliye Bakanlığı'nca belirlenir.

Özel Değişiklikler

Arazinin bağ, bahçe ve diğer olmak üzere ya da bunun aksi bağ, bahçe iken bozulup tarla haline gelerek özellik ve değeri değişirse, arazi sahiplerinin veya mal memurlarının başvuruları üzerine değerleri yeniden hesaplanır.

Bir şehir, kasaba veya köyün tamamında veya bir bölgesindeki arazi ve arsaların değerleri, herhangi bir sebeple yüzde yirmi oranında artar veya eksilirse yeniden kayda geçirilir. Bundan başka herhangi bir vatandaş kendi arazi ve arsasının değerini, süresi içerisinde ve usulü dairesinde, yeniden tahmin talebinde bulunabilir.

Ancak iddiasında haklı olmadığı anlaşılırsa değişiklik kurulunun masrafları kendisine ödettirilir. Gelirsiz arsa, ticaret ve sanatta kullanılmaya başlanıp gelirli hale geçerse bunu iki ay içinde mal memuruna haber vermek gerekir. Gelirli arsa gelirini kaybederse bunu da zamanında bildirmek sahibinin menfaati gereğidir. Üzerine bina yapılan arsaların yapıya başlandığından itibaren arazi vergisi alınmaz. Ancak yapı ikinci yıl yapılmamış olursa vergi üçüncü yıldan tekrar başlar.

Özel Orman Vergileri

Özel ormanların gelirlerinden değerlerinin yüzde onu oranında vergi alınır.

Bina Vergisi

Bu verginin adı, önceleri *"Üzeri çatıyla örtülü vergisi"* idi. 1931

yılında bu vergi yasası, zamanın ihtiyaç ve koşullarına uygun bir şekilde değiştirilirken adı da *"Bina Vergisi"* şeklinde düzeltildi.

Bina Vergileri Hangi Esaslar Üzerinden Alınır

Türkiye'de bina vergisi dört evre geçirmiştir;

1- Dağıtma Evresi

Bu dağıtma yönteminde vergi şöyle alınırdı;

Hükümet her ilin ne miktar vergi vermesi gerektiğini tümden belirleyerek bildirirdi. İller bu miktarı İlçelere, Bucaklara, köylere ve halka dağıtırlardı.

2- Değer Evresi;

Dağıtma yönteminde haksızlık ve isteğe göre işlem halkı canından usandırmıştı. Onun için hükümet sağlam bir esasa dayanmak istedi. Ve bu esası binaların değerini kayda geçirmekte buldu. Böylece elde edilen değerlerden zaman zaman değişen 4/1000'ten 10/1000'na kadar vergi aldı.

3- Net Olmayan Gelir Evresi;

Değer üzerinden vergi almak dağıtmak yöntemine göre daha adaletli olandır. Fakat gelir üzerinden vergi almak daha çok adildir. Çünkü değer her zaman aynı geliri getirmez.

4- Saf Gelir Evresi;

Vergiyi saf gelir üzerinden almak ise bütün yöntemlerin en adaletli olanıdır. Bir malın uzun zaman dayanması, değerinin düşmemesi için bakım ve onarımına özen göstermek, onun zaman ilerledikçe harap olarak geliri kesildikçe yerine koyabilmek için ondan alınan gelirlerden her yıl "kapatma payı" adıyla yeterli tutar ayırmayı ihmal etmemek gerekir.

Mal sahibinin binasından kazancı onun gelirinden net olmayan

bakım ve diğer masraflarla, kapatma payı çıktıktan sonra kalan kısımdır.

Vergilerin kazanç ile orantılı olması ise en esaslı bir kuraldır. Türkiye Cumhuriyeti son zamanda yaptığı yeni Bina Vergisi Yasasında saf gelir esasına gitmiş ve gelirlerin yüzde yirmisini bakım masrafı ve kapatma payı olarak vergi hesabı dışında bırakmıştır.

Binaların saf gelirlerini ayrı ayrı bulmak en doğrusudur. Ancak çok güç ve karışıktır. Onun için net olmayandan böyle toptan genel bir miktar indirmeye ihtiyaç duyulur. Yüzde yirmi oranı da çoğunluğun lehinedir. Bugün ülkemizin üçte ikisinde bina vergileri gelir esasına bağlanmıştır. Her taraftan değerden gelire ve bundan da saf gelire geçmek işinin bir an önce başarılmasına çalışılmaktadır.

Bir de bunlardan başka ana vatanla birleşen Kars, Ardahan ve Artvin'de uygulanan götürü vergi vardır ki bu geçicidir, gelir üzerinden vergiye esas oluşturan yazılı kayıt orada yapılmaktadır. Henüz ülkemizde yazılı kayıt bitmemiş olduğundan gerek dağıtımdan ve gerek değerden ve gerek götürü olarak vergi veren yerler vardır.

Bina vergisi yasasına göre *"bina"* deyimi, inşa edildiği madde taş, demir, tahta, kerpiç veya her ne olursa olsun gerek karada, gerek su üzerindeki sabit inşaatın tümünü kapsar. Her tür binalar, ister ev, apartman gibi ikamete, ister han, hamam, fabrika, değirmen, dükkân, rıhtım, iskele, köprü, kule gibi ticarete, sanata veya herhangi bir şekilde kullanıma ayrılmış olsun, bina vergisinden ayrık olduğuna ilişkin bir hüküm olmadıkça, bina vergisine tabi tutulur.

Vergiden İstisna

Bu, iki türlüdür: Sürekli veya geçici. Vergiden sürekli olarak istisna edilen şu gibi binalardır;

a. Devletin, ek ve özel bütçelerle yönetilen dairelerin ve belediyelerin gelir getirmeyecek konularda kullanılan binaları;

b. Karşılıklı olmak koşuluyla büyükelçilikler ve konsolosluklar;

c. Yalnız dini hizmetler için kullanılan ve halka açık bulundurulan ibadethaneler;

d. Bedava olmak koşuluyla hastane, sanatoryum ve hamamlarla, yetimhane ve darülacezeler;

e. Kazanç amacı olmamak koşuluyla tüm halkın eğitimine ve halkın menfaatine hizmet eden derneklerin binaları;

f. Kiraya verilmemek koşuluyla çiftçinin alet ve edevat depoları, tahıl ambarları, samanlıkları, arabalıkları, ağıllar, ahırlar, kümesler, kurutma yerleri, işçi ve bekçi bina, kulübe ve barakaları, köy misafir odaları, balıkçıların kullandıkları aletlere özgü depolar, kayıkhaneler, ve denizle göllerdeki işçi ve balıkçı kulübe ve barakaları;

g. Sahiplerinin oturdukları ve senelik gelirleri, (25) lirayı geçmeyen binalar (bu gibi binaların yıllık gelirleri altmış liraya kadar olanların yirmi beş lirası yine vergiden müstesnadır);

h. Halkın menfaati için devletçe, yerel yönetimlerce ve hayır derneklerince yaptırılan ya da çiftçinin ticaret amacı olmaksızın kendi arazileri için yaptıracakları her türlü su bentleri, sulama ve kurutma tesisleri;

i. Yangın, su taşması, deprem ve hastalıklar, toplantılar, halka açık sergiler gibi ihtiyaç ve sebeplerle geçici olarak yapılan binalar (ihtiyaç süresince);

j. Diğer özel yasalarla affedilmiş binalar (örneğin Sanayi Teşvik Yasası bir çok sanayiye ait binaların vergilerini affetmektedir).

Geçici bir zaman için vergiden istisnalar;

a. Yeni yapılacak binalardan, yapının bittiğinin ertesi mali yıldan başlamak üzere üç yıl vergi alınmaz;

b. Bu yeni yapılan binalar göçmenlerin yerleşmesi için ise beş yıl, geçici oymaklara özgü ise on yıl vergiden affedilmişlerdir;

c. Mevcut binalara yapılan ilaveler de yeni yapı sayılır.

Bu vergi aflarından yararlanabilmek için yapı bittikten sonra sonunda iki ay içinde o yerin gelir idaresine *"beyanname"* vermek şarttır. Hatta yapı tam bitmeden onun bir kısmından yararlanılmaya başlanırsa, onu da zamanında bildirmek gerekir. Bunlar yapılmazsa vergi istisnasından yoksun kalınır.

Af süresi bitince; bu, yine iki ay içinde bir beyanname ile gelir idaresine bildirilir. Böylece o binanın vergisi beyannamenin verildiğinin ertesi yılından başlamak üzere alınmaya başlanır. Beyanname verilmezse o zaman haber verilmeyen yılların vergisi yüzde yirmi fazlasıyla alınır.

Kullanılmayacak Halde ve Yararlanılamayan Binalar

Yanmış, yıkılmış, kullanılmayacak derecede harap olmuş veya oturulması, kullanılması özel bir yasayla yasaklanmış olan binalardan artık vergi alınmaz. Ancak bunu zamanında ve usulünde bir beyanname ile hükümete bildirmek gerekir.

Bina Vergisi Kimden Alınır

Bina vergisini sahipleri verir. Bunlar ortada olmadıkları zaman vergi, binaları işgal eden veya ondan yararlananlardan alınır.

Bina Gelirlerinin Tahmini ve Verginin Oranı

Binaların geliri doğal ve genel olarak yerindeki kiraların oranına, aynı türde bulunan binaların gelirlerine, konumuna, büyüklüğüne, katların ve her kattaki odaların sayısına kullanılışına, bakımlılığına, yapılışına ve diğer özelliklerine göre belirlenir. Mevsimlik olarak kullanılan binaların bu süreye ait geliri yıllık sayılır; fabrika, imalathane ve değirmenlerin tahmininde içindeki sabit üretim araçları da hesaba

katılır. Bina ile birlikte sınırlanmış avlu, bahçe ve diğer arazi gelir belirlenmesinde, binaya tabidir. Bir çatı altında bulunup da kullanışları ve kapıları ayrı olan bina kısımları için ayrı ayrı gelir belirlenir. Bir bina, sahipleri arasında resmen ayrılmamış ise onun geliri toptan tahmin edilir. Ve herkes payı oranında vergi verir. Paylar ayrılmışsa o zaman gelirleri de ayrı ayrı belirlenir. Bu şekilde tahmin olunan gelirlerin yüzde yirmisi bakım masrafı ve ödeme payı olarak çıkarıldıktan sonra kalan kısım *"saf gelir"* kabul edilir.

Bina vergisi bu saf gelirin yüzde on ikisi oranındadır. Bir malın gelirini tahmin için yeterli araçlar bulunamazsa gerçek değeri hesaplanır ve bunun yüzde onu saf gelir sayılır. 1910 tarihli Geçici Yasa gereğince belirlenen ve vergi almakta esas tutulan net olmayan gelirlerden de -yeni bina Vergisi Yasası hükmünce yazılı kayıtlar yapılıncaya kadar - yüzde yirmi indirilir.

Daha yazılı kaydı yapılmamış olan ve değer esasından vergi alınan yerlerde vergi sahiplerinin oturdukları evlerden 7/1000, diğerlerinden 14/1000 oranında vergi alınır.

Gerek net olmayan gelir ve gerek değer esasları üzerinden alınan tüm vergilerin 3/100'ü özel idareye, 15/100'i Milli Eğitime ve diğer 15/100'i Belediyeye (eğer belediye sınırı dışında ise İl'e) verilir.

Bina Gelirlerini Kimler Belirler

Belediye sınırları içindeki binaların yazılı kayda geçirilişi ve gelirlerinin tahmini beşer kişilik komisyonlar tarafından yapılır. Bu komisyonların başkanı ile bir üyesi Maliye Bakanlığı, bir üyesi belediye meclisi ve iki üyesi de yazılı kaydı yapılacak yerlerin ihtiyar heyetleri tarafından seçilir. Köylerdeki yazılı kaydı da yine beş kişilik komisyonlar yapar. Bunların başkanı ile bir üyesini Maliye Bakanı atar, kalan üç üyeden birini ihtiyar heyeti kendi üyeleri arasından, ikisini de köylü, köy halkından seçer.

Mal sahipleri ile kiracılar binanın her tarafını komisyona gösterip gezdirmeye ve istenilen her bilgiyi vermek zorundadırlar. Bunu yapmayanlardan veya bilerek yanlış bilgi verenlerden sulh mahkemesi kararıyla yirmi beş liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezası alınır. Her köyün veya mahallenin yazılı kayda geçirilişi ve tahmini bittikçe cetvelleri gelir kalemlerine verilir, maliyeden de bir ihbarname ile mal sahibine binasının geliri, vergi oranı ve miktarı bildirilir.

İtiraz

Gelirlerin doğru tahmini, vergide adaletin birinci koşuludur. Bina Vergisi Yasası buna çok dikkat göstermekte; tahmin komisyonlarında halka, vergiyi vereceklere daha fazla yer ve oy vermektedir. Yasa bu amacı yerine getirmek için bununla da yetinmemekte, gelirleri tahmin ve vergileri belirlenen mal sahiplerine itiraz etmek, haklarını araştırmak için kolaylıklar göstermektedir. Komisyonların tahminlerine mal sahipleri kendilerine bildirilmesinden başlamak üzere on beş gün içinde itiraz edebilirler.

Zamanında ve usulünde yapılmış itirazları tahmin komisyonları bir ay içinde inceler, gerekli görürse binayı tekrar gezer, şikâyetçiyi ya da vekilini dinler kararını verir. Bu son karara aradan 30 gün geçmeden, mal sahibinin tekrar itiraza hakkı vardır. Bu itiraz *"istinaf komisyonu"* denilen diğer bir komisyonda incelenir. İstinaf komisyonları il ve ilçe merkezlerinde toplanır; yörenin en büyük mülkiye memurunun ya da vekilinin başkanlığı altında en büyük mal memurundan, belediye ve ticaret odasının seçecekleri iki üyeden oluşur. İstinaf komisyonlarının kararlarına karşı itirazlara, merkezdeki temyiz komisyonunda bakılır. Bu komisyonun başkanını Adalet Bakanlığı, üyelerinden birini *Ekonomi*, diğerini *Maliye Bakanlığı* seçer. Tahmin ve kararlara, hazinenin hakkını korumak için, maliye memurları da aynı süre ve usulde itiraz edebilirler.

Yazılı Kaydın Yeniden Yapılması

Bu yasa gereğince yapılacak genel yazım kaydının her on yılda bir tekrarı zorunludur. Ancak bir şehir, kasaba veya köyün tamamında, ya da bir kısmındaki binaların geliri herhangi bir sebeple yüzde on beş oranında artar veya eksilirse mal sahiplerinin veya mal memurlarının talepleri üzerine, on senenin bitmesi beklenmeyerek o yörenin yeniden yazılı kaydı yapılır. Bundan başka herhangi bir mal sahibi de tek başına yeniden tahmin isteyebilir. Ancak talebinin doğru olmadığı komisyonların son kararlarıyla anlaşılırsa bunun için yapılan masraflar kendisine ödettirilir.

Yeniden yazılı kayıt için başvuruların usul ve süreleri vardır.

Hayvan Vergileri

Bu verginin adı önceleri *"sayım vergisi"* idi. 1931 senesinde değiştirildi. Türkiye'de tüm davarlar, develer, sığır ve mandalar, at, üremesi durdurulan, katır, eşek ve domuzlar hayvan vergisine tabidir. *"Vergi"* hayvan başına alınır.

Mali yıla girdikten sonra, yani Haziran ayından itibaren yabancı ülkelerden Türkiye'ye ithal edilecek hayvanlardan o yıl için hayvan vergisi alınmaz.

Vergiden İstisnalar

Şu gibi hayvanlardan vergi alınmaz;

a. Nisan ayının başında daha yaşını bitirmemiş davarlar,

b. Nisan başında iki yaşını bitirmemiş sığır, manda ve develer.

c. Nisan başında üç yaşını bitirmemiş at ve eşekler,

d. Eylül ayının on altıncı günü altı aylık olmamış domuzlar,

e. Hükümetçe belirlenecek koşullar altında ülkeye içeriden ve dışarıdan sağlanan resmi belgeli damızlıklar,

Taşımacılıkta kullanıldıkları için kazanç vergisi veren hayvanlar,

f. Ordu, jandarmanın hayvanlarıyla yasal olarak hayvana binmek hakkına sahip subay ve erlerin binekleri,

h. Özel yasalarla vergiden affedilmiş olan hayvanlar.

Hayvan Vergisini Kim Verir

Hayvanlar vergisini hayvan sahipleri verir. Hayvan kimin elinde bulunursa sahibi konumundadır.

Vergiye Tabi Hayvanların Belirlenmesi

Hayvan sahipleri her sene Nisan ayının birinci gününden itibaren, 15'inci gününe kadar bulundukları mahalle veya köy ihtiyar meclisine başvuru ile domuzdan başka, hayvanların sayısını, türünü, ne kadarının erkek ve ne kadarının dişi olduğunu, vergi idarelerinden gönderilen, bunun için basılmış defterlere kaydettirmeye ve kaydın bulunduğu bölümü imzalamak zorundadırlar. Hayvanlarını bu şekilde kaydettirenlere, yoklama zamanında, yoklamaya memur edilmiş kişilere gösterilmek üzere bir *"kayıt ilmühaberi"* verilir. Bu ilmühaberlere pul yapıştırılmaz. İhtiyar heyetleri kayıt defterlerini onaylarlar ve kayıt süresi bittikten sonra bir hafta içinde o yörenin en büyük mülkiye memuruna verirler. Domuzlar için kayıt süresi Eylül başından başlar ve on beş gün sürer. Domuzlara ait defterler de iki gün içinde vergi idaresine teslim edilir. Geçici hayvanlar nerede bulunurlarsa orada kaydedilir.

Kayıt defterlerinin vergi idarelerine verilmesinden sonra *"yoklama"* işi başlar. Yoklama, kaydedilen hayvanların sayısını kontrol etmek demektir. Yoklama işini, yoklama memurları yapar. Bu memurları yöresinin en büyük mülkiye memuruyla maliye memuru birlikte seçerler. Yoklama Mayısın on beşinci günü akşamına kadar devam eder. Domuzların yoklama süresi Eylül'ün on beşine kadardır. Yoklama

memurları, hayvanların bulunabilecekleri yerleri araştırırlar ve kayıtların doğru olup olmadığını hayvan sahiplerinin ellerindeki kayıt ilmühaberleriyle karşılaştırarak belirlerler. Yoklaması yapılan hayvanların kayıt ilmühaberleri alınır, onun yerine *"yoklama ilmühaberi"* verilir. Yoklama sırasında önceleri kaydettirilmemiş hayvan görülürse bunlar kaçak sayılır.. Ve vergisi Temmuz'un üçü ve onuna kadar kaydettirilmezse beş katı zam ile tahakkuk ettirilir.

Hayvanların Taşınması

Kayıt ve yoklama süreleri içinde hayvanların bir yerden diğer yere taşınması serbest değildir. Kayıt süresi içinde hayvanlarını bir daha dönmemek üzere bulundukları köyden diğer köye götürmek isteyenler, öncelikle kayıt ilmühaberi almaya ve gidecekleri köye varınca o ilmühaberi ihtiyar heyetine vize ettirmek zorundadırlar. Yoklama süresi içinde hayvanlarını bir köyden diğer köye gönderecek olanların da, yoklama memurlarına başvuru ile kayıt ilmühaberlerini yoklama ilmühaberleriyle değiştirmeleri, yoklama yaptıramazlarsa ihtiyar meclisinden belge almaları gerekir.

Hayvan Vergisi Tutarları

Hayvan vergisi, hayvan başına aşağıda karşılarında yazılı miktarda alınır;

Hayvan Türleri	**Vergi Tutarı**
Koyun ve kıl keçisi	50 Kuruş
Tiftik keçisi	40
Deve	200
Manda	150
Sığır	90

At, kısrak, üremesi durdurulmuş hayvanlar, katır	125
Eşek	50
Domuz	300

Verginin Tahakkuku

Hayvan vergileri, hayvanların kayıtlı bulundukları İlçe vergi idarelerince tahakkuk ettirilir. Tahakkuk ettirilen vergi, ihbarname ile hayvan sahiplerine bildirilir. Hayvan sahipleri ihbarnamelerin bildirilmesinden itibaren, on beş gün içinde vergilere ve varsa ceza tutarlarına itiraz komisyonu nezdinde itiraz etmek hakkına sahiptirler; her İlçede bir itiraz komisyonu vardır. İtiraz komisyonu kararları da bildirim tarihinden itibaren bir ay içerisinde temyiz edilebilir. Temyiz taleplerini Maliye Bakanlığı'nda Kazanç Temyiz Komisyonu inceler ve karara bağlar.

Hayvan Vergisinin Ödenmesi

Bu resim iki eşit taksit ile ödenir. Birinci taksit süresi, davar ve develer için Haziran'ın; sığır, manda, at ve eşek için Eylül'ün; domuzlar için Ekim'in ilk haftasıdır. İkinci taksitler birer ay sonradır.

Kazanç Vergisi

Bu verginin adı, uzun seneler *"Kar vergisi"* olarak devam etmiştir. 1926 senesinde *Kar Vergisi Yasası* kaldırılmış, onun yerine *Kazanç Vergisi Yasası* kabul edilmiştir. Türkiye'de kazanç vergisi çeşitli evreler geçirmiştir.

1. Türkiye'de kazançlar üzerine vergi alınmaya Tanzimat'tan önce 1825 tarihlerinde başlandığı kabul edilebilir. O zaman bunun ismi *"Bağlanma Resmi"* idi. Tanzimat'tan sonra bu vergi kaldırıldı.

Kazanç vergisi arazi, bina vergileriyle birlikte yazılı kayda dayalı alınmaya başlanıldı. Bu hal yarım yüzyıl devam etti, arkasından kazanç vergisi arazi ve bina vergilerinden ayrıldı. Ve ancak yazılı kayda dayanarak yarım yüzyıldan fazla yine bu şekilde devam etti.

2. Bu vergi ikinci evrede komisyonlar aracılığıyla kazanç sahiplerinin yıllık kazançlarının değerlendirilmesi şeklinde oldu. Bu usul de yarım yüzyıl kadar sürdü.

3. Meşrutiyetin ilanından önce kazanç vergisinde *"görünürdeki durum"* yöntemine girildi. Bu yöntem bir süre sonra düzeltildi ve bir kısım şirketler beyanname usulüne alındı.

4. Bugünkü Kazanç Vergisi Yasası 1926 senesinde kabul edildi. Beyanname usulü genişletildi ve görünürdeki durum usulüne tabi olanlar daraltıldı.

Kazanç Vergisi Yasasında, kazançların, gerçek tutarını aramak ve çabuk elde edebilecek olumlu sonuçlarını vergiye tabi tutmak için beyanname usulü kabul edilmiş olmakla birlikte, görünürdeki durumlar ve işaretlere başvuru gereğinden de tamamıyla ayrılmak mümkün olamamıştır.

1926 tarihli Kazanç Vergisi Yasasının 1927 senesinde değişikliğe uğramış, çeşitli maddelerine değişiklikler ve ekler yapılmıştır. Yürürlükteki yasanın, günün ihtiyaçlarını karşılamadığı anlaşılarak hükümetçe yeni bir Kazanç Vergisi Yasası projesi hazırlanmış ve Millet Meclisinde çeşitli komisyonlarda görüşmeleri bitmiştir.

Kazanç Vergisine Tabi Kazançlar

Kazanç Vergisi Yasasına göre;

1. Ticaret ve sanayi alanlarında çalışanların kazançları,
2. Meslek icrasından meydana çıkan kazançlar,
3. Memurların, hizmetlilerin ve işçilerin kazançları, vergiye tabidir.

Kazanç Vergisinin İstisnaları

Aşağıda yazılı gerçek ve tüzel kişiler kazanç vergisinden istisnadırlar:

1. Yazarlar, tercümanlar, gece ve çırak okulları öğretmenleri,

2. Topraktan elde ettikleri ürünleri dükkân açmaksızın satan çiftçiler ve bunların üretim ve taşıma araçları,

3. Avlarını satan avcılar, balıkçılar, bunların üretim ve taşıma araçları (avcının malını alıp satanlar vergi verecektir),

4. Kendi hayvanları ve bunların ürünlerini ve üretimini dükkân açmaksızın satanlar ve bunların üretim ve taşıma araçları,

5. Tarımda çalışan ırgatlar, ortaklaşa çalışan balıkçı tayfaları, çobanlar, özel evlerde ev işlerini gören hizmetçiler,

6. Bağcılar, bahçıvanlar (alıp satanlar vergi ile yükümlüdürler),

7. Ticari konumda olmayan kooperatifler,

8. İster ulusal olsun ister uluslararası içerikte bulunsun ülke içerisinde açılıp bir yıldan aşağı geçici bir zamana özgü sergiler, panayırlar ve buralarda eşya satanlar (yabancılar karşılık esasına tabidir),

9. Evleri içinde işçi kullanmaksızın tezgâh kurup tekstil ile uğraşanlar,

10. Nüfusu 5000'den aşağı olan yerlerde sanat icra eden kadın ebeler, hasta bakıcılar,

11. Yaşı 18'den aşağı 65'den yukarı olanlar,

12. İki gözü kör ve felçli veya el veya ayağının ikisinden veya yalnız birinden yoksun işçi, hizmetliler, seyyar satıcılar,

13. Özel akıl hastalıkları hastaneleri, özel verem sanatoryumları, özel ilköğretim okulları, devletçe halkın tamamının menfaatine yaradığına karar verilen dernekler,

14. Ticaret amacına sahip olmayan her tür dernekler ile siyasi

partilerin giriş ücreti, aidat ve bağışları,

15. Sınırlı olmak üzere devlete ait kuruluşlar ve fabrikalar,

16. Özel yasalar ile veya devletle sözleşmelerine dayalı istisnaları kabul edilenler,

17. Devletler arasında yürürlükteki uygulamalara ve devletler hukuku kurallarına göre büyükelçiler ve yabancı temsilcileri ve konsolosluklarla bunların yanlarında çalışan ve yerli halktan olmayan hizmetlileri (karşılık esası işlem koşuluyla).

İzin veya Ünvan Tutanağı

İzin veya ünvan tutanağı kurumların kendi işlerini gördürmek için yanlarında kullandıkları memur ve hizmetlilerden başka kazanç vergisine tabi gerçek ve tüzel her kişi bir ünvan veya izin tezkeresi almak zorundadır. Tezkeresiz ticaret ve sanat icra etmek yasaktır.

Tezkereler için bir harç verilir ki miktarı 25 kuruştan 5 liraya kadar değişir. Bu tezkerelerin hükmü bir mali yıl için geçerlidir. Her yıl yenisi alınır.

Kazançları İçin Beyanname Verenler

Kazanç Vergisi Yasasına göre beyanname usulüne tabi mükellefler, üç türe ayrılır:

1. Yıllık kazançlarını beyanname ile bildirenler ve beyannamelerine bilânçolarını ve kâr ve zarar hesabının cetvelini iliştirmek zorunda olanlar (şirketler ve şirketler gibi beyanname vermeyi tercih eden mükellefler).

2. Yıllık işlemlerini ve masraflarını beyannamelerinde bildirmek zorunda olanlar (serbest meslek sahipleri gibi).

3. Yıllık satış ve işlem tutarlarını beyannamelerinde yazarak bu

satış ve işlemleri üzerinden kazanç emsal cetveline göre gayrisafi kazançları bulunarak vergileri bu gayrisafi kazançlar üzerinden hesap edilenler (müteahhitler, eczaneler ve dolaşan sermaye ile iş gören kişilerden borç veren ve ödünç alan ve banka işlemleriyle meşgul olanlar gibi).

Yukarıda üç paragrafta da yazılı olanlardan başka yıllık kirası 500 lira ve daha fazla olan yerlerde ticaret ve sanat icra edenler ve yıllık kirası bin lira ve daha fazla olan hamamları ve adi su değirmenlerini işletenler de kazançları için beyanname vermek zorundadırlar. Bu tür mükellefler eğer dolaşımdaki sermaye ile iş görenlerden ise 3'üncü paragrafta yazılı şekilde, dolaşımdaki sermaye ile iş görenlerden değillerse 2'nci paragrafta yazılı şekilde beyannamelerini verirler.

1, 2, 3'üncü paragraflara giren mükelleflere birinci kısım mükellef denilir. Bu tür mükelleflerden birinci ve ikinci paragraftakiler (net kazançları) ve üçüncü paragraftakiler de (net olmayan kazançları) üzerinden vergi verirler.

Kazançları görünen duruma göre belirlenenler, küçük ticaret ve sanat çalışanlarıdır. Bu tür mükellefler de oturdukları yerlerin kira bedeli görünen duruma göre ele alınır. Kira bedelleri, ilgililerin her yıl Ocak ayı içinde verecekleri kira bedeli beyannamelerine dayalı olarak *"kira bedeli takdir komisyonları"* tarafından belirlenir. Kira bedeli beyannamesini vermeyenlerin vergilerine yüzde 15 zam yapılır.

Kira bedelinin komisyonca incelenmesi ve belirlenmesinde, ticaret evinin mevkisi, onuru ve önemi ve o yıla özgü ticari haller, ekonomik etkiler dikkate alınır. Benzeri ticaret evlerinin kiraları ile kıyaslama yapılır. Bunlara göre beyannamede gösterilen kiraya kabul edilir veya arttırılır veya indirilir.

Kazanç Yasasında bu tür mükelleflere ikinci kısım mükellef denilir. Bu tür mükellefler arzu ederlerse beyannameye tabi tutulmayı tercih edebilirler.

Memurlar, Hizmetliler ve İşçilerin Vergisi

Bu mükelleflerin vergileri iki şekilde belirlenir.

1. Eğer bunlar birinci kısım mükellefler nezdinde çalışıyorlarsa vergileri her ay kendilerine ödeme yapılırken, işverenler tarafından kesilir ve ertesi ay içinde bordro ile mal sandığına teslim edilir.

2. Eğer bunlar ikinci kısım mükellefler nezdinde veya seyyar bir halde çalışıyorlarsa kendilerine bir komisyon tarafından (günlük net olmayan kazanç) değer belirlenir ve vergisi bu net olmayan gündelik kazancın, meşguliyetlerin türüne göre belli tutarlar ile çarpılması şeklinde belirlenir.

Devlet, il ve belediye memurları ile resmi kurumlarda çalışan memur ve hizmetliler için bordro verilmez. Bunların vergilerini muhasebeciler ödeme sırasında keserler.

Kendiliğinden Belirleme

Kazançlarını beyanname ile bildirmek zorunda olan mükelleflerle, birinci kısım mükellefler nezdinde çalışan memur ve hizmetliler için aylık bordro verilmediği takdirde, bunlara ait kazanç tutarları vergi tahakkuk memurları tarafından bağımsız ve benzerine göre vergi belirlenir ve uygulanır.

Kazanç Vergisi Oranları

Kazanç vergisi kaynakları bakımından şu kısımlara ayrılır.

1- Net kazançlar üzerinden vergiye tabi şirketler, kurumlar, serbest sanayi çalışanı. Bunların vergi oranları net kazançları üzerinden *"artar vergi"* olarak alınır.

5000 liraya kadar olan kısımdan		yüzde	12
5001 - 10000 "	"	"	15
10001 - 20000 "	"	"	20
20001 - 50000 "	"	"	25
50001 liradan fazlasından "		"	30

2- Net olmayan kazançları üzerinden vergiye tabi tutulan ticaret çalışanı; Bunlar için her yıl komisyonlar tarafından gayrisafi kazanç oranları belirlenir. Ve bu tutarlar vergiye esas tutularak, artar vergi şekliyle vergileri alınır.

Oranlar şöyledir;

3000 liraya kadar olan değerden	yüzde	7
3001-10000	"	8
10001 - 20000	"	10
20001 - 50000	"	12
50001 liradan fazlasından	"	15

3. Net veya net olmayan kazançlar üzerinden vergiye tabi kurumlar nezdinde bulunan memurlar ve hizmetliler.Bunların vergi oranları aylık yüz liraya kadar olan kısımdan yüzde 7 ve 100 liradan fazlasından yüzde 9

(Genel ve özel ve ek bütçelerle yönetilen daire ve kurumlardan düşünsel ve bedeni hizmetler karşılığında maaş, ücret, ödenek, huzur hakkı, gündelik tazminat, ikramiye ve ihbarname ücreti alanların vergi oranı şöyledir:

100 liraya kadar		yüzde 5
101 liradan 200 liraya kadar kısmı için		6
201 " 300	"	7
301 " 400	""	8
401 " yukarısı için		9

4. Ticarethanelerin tahmin edilen kiraları üzerinden görünen durum usulü ile vergiye tabi ticarethaneler. Bunların vergileri ticaret-

hanelerinin yıllık kiraları üzerinden olmak üzere aşağıdaki kısımlara ayrılır;

a. Her tür taşıma araçlarının ikametine özgü kayıkhane, ahır, arabalık, garaj ve benzerini işletenlerle hizmetçi ve işçi bulan işyeri çalışanları, çanak, çömlek satıcılarla satılık ekmek çıkarmayıp, sadece pişirmeyle uğraşan fırıncılar belli olan kiralarının yüzde 35'i.

b. Her tür tamirci, tenekeci, aşçı, kahveci, çilingir, doğramacı, berber gibi küçük sanat çalışanı kiralarının yüzde 45'i.

c. Bakkal, kasap, sebzeci, meyveci, kömürcü gibi mal satan küçük ticaret çalışanı ve pansiyoncular kiralarının yüzde 55'i.

d. Seyyar kara ve deniz araçları ve bu araçların hizmetlileri, değeri belirlenecek günlük net olmayan kazançlarının 17 katı vergiye tabidir. Seyyar satıcılar, sanatkarlar, simsarlar da aynı tutar üzerinden vergiye tabi tutulur.

e. Ticarethanelerinin kiraları üzerinden kazanç vergisine tabi tutulan ticarethanelerde çalışan seyyar tezgahtar ve benzeri işçilerden değeri belirlenecek net olmayan günlük çalışmalarının türüne göre kazançlarının 9 veya 17 katı vergi olarak alınır.

İtiraz

Gerek birinci ve gerek ikinci kısım vergi verenlere konulan vergiler basılı (matbu) kâğıtlarla kendilerine bildirilir. Birinci kısım vergi verenler yanında çalışanların vergileri işverenlere bildirilir. Mükellefler bu vergileri fazla ve haksız buldukları zaman kendilerine bildirildiği tarihten başlayarak resmi tatil günleri hariç olmak üzere 30 gün içinde itiraz edebilirler.

Bu itirazlar, itiraz komisyonunda incelenerek bir karara bağlanır. Bu karara mükellef inanmaz ve yasaya uygun bulmazsa keza kendisine bildirildiği tarihten itibaren sekiz gün içinde temyizen ince-

lenmesini isteyebilir.

İtiraz dilekçeleri her zaman olduğu gibi o yerin en büyük mal memuruna makbuz karşılığında verilir. Temyiz itirazları Maliye bakanlığında oluşturulan temyiz komisyonunda incelenir.

İlk inceleme sonucunda tahakkuk eden vergiler tahsil özelliğini alır. Temyiz itirazı verginin tahsilini ertelemez.

Verginin Ödeme Zamanları

Birinci kısım vergi verenlerden tahakkuk eden vergilerinin yarısı mali yılın ikinci ayı olan Temmuz ayı içinde, *ikinci taksiti* mali yılın altıncı ayı olan Aralık ayı içinde. İkinci kısım mükelleflerin vergilerinin ilk taksiti mali yılın ayı olan Haziran'da, İkinci taksiti de Aralık ayı içinde tahsil edilir. Taksitlerini zamanında vermeyenlerin vergisi yüzde 10 ekle alınır.

Birinci kısım vergi verenler yanında çalışan memur ve hizmetlilerin vergileri her ay bitiminde aldıkları ücretlerden kurumlarca kesilerek ertesi ayın on beşine kadar yerel mal sandıklarına yatırılır. Zamanında yatırılmayan vergiler yüzde 10 fazlasıyla kurumdan alınır.

Maden Vergileri

Madenler iki türlü vergiye tabidir;

1. Vergi Oranı: Kuyu ve mağara kazılarak çıkarılan madenlerin geliri net olmayan gelirinden yüzde birden beşe kadar.

Yığınlar halinde bulunan madenin geliri net olmayan gelirinden yüzde ondan yirmiye kadar vergi alınır.

2. Kararlaştırılmış Vergi: Madenin düz yüzeyinin her bir dönümünden yılda alınan on kuruştur.

Veraset ve İntikal Vergisi

Ülkemizde veraset ve İntikal işlemleri öteden beri harca tabi bulunmakta idi. Bu harç gayrimenkulden intikal işlemlerinin tapu idarelerince yapılması ve tescili sırasında, gayrimenkulden de miras yazımı halinde alınırdı. 1926 yılında intikallerin bedel karşılığı veya bedelsiz olanlarına göre ikiye ayrılarak, bedel karşılığı olan intikaller tapu harcı yasası konusunda bırakılmış, bedelsiz olan intikaller de, ister gayrimenkulde, ister menkulde ilgisi olsun veraset ve intikal vergisi ünvanı altında oluşturulan artar oranlı vergiye tabi tutulmuştur.

Veraset ve İntikal Vergisi Yasasına göre, gerçek veya tüzel bir kişiden, diğer gerçek veya tüzel bir kişiye,

1. Veraset ve vasiyet yolu ile veya herhangi bir şekilde bedelsiz ve karşılıksız olarak intikal eden menkul ve gayrimenkul mallardan,

2. Veraset ve vasiyet yolu ile intikal eden yararlanma haklarından,

3. Veraset ve vasiyet yolu ile intikal eden ve yasalara göre kayda tabi bulunan bütün haklar ve menfaatlerden, veraset vergisi alınır.

Vergiden İstisnalar

Şu gibi intikaller vergiden müstesnadır;

a. Genel ek ve özel bütçelerle yönetilen devlet kurumlarıyla, belediyelere ve köylerin manevi şahsiyetlerine ait intikaller,

b. Halkın menfaatine hizmet eden derneklere, halka özgü ibadethanelere, ücretsiz hastanelere, darülaceze ve yetimhanelere ait intikaller,

c. Veraset yoluyla intikal eden bütün ev eşyası,

d. Ana ve baba, karı ve koca ile çocuklara, torunlara intikal eden menkul mallarda her biri üç yüz lirayı geçmeyen mirasçı payları,

e. Akraba ve dostlar arasında alınıp verilen, resmi bir daire tarafından kaydı gelenek olmayan menkul hediyeler,

f. Karşılıklı olmak koşuluyla yabancı hükümetlerin büyükelçileri, büyükelçi evleri, memurlarına ve bunların ailelerine ait intikaller,

g. Savaşta veya eşkıya çarpışmalarında, manevra ve talimler sırasında, ya da buralarda aldıkları yaralar sonucunda ölen asker ve jandarma personelinin ve görev başında ölen polislerin çocuklarına, torunlarına, ana ve babasına kalan bütün malları,

h. Türk Hava Kurumu piyango ikramiyeleri,

i. Bütün sadakalar.

Beyanname

Kendilerine mal intikal edenler, gereken bilgiyi kapsar durumda hükümete bir beyanname vermekle yükümlüdürler.

Veraset veya vasiyet yoluyla mal sahibi olanların, bu malları Türkiye'de ölen bir kimseden miras kalmış ise, ölüm tarihinden başlamak üzere, yabancı ülkelerde ölen kimselerden intikal etmiş ise ölümlerini öğrenmiş oldukları tarihten itibaren dört ay içinde bu beyannameyi vermeleri gerekir.

Bedelsiz her hangi bir şekilde servete sahip olanlar beyannamelerini bu servetlere sahip oldukları tarihten itibaren bir ay içerisinde verirler. Beyannameler ölüm halinde, ölenin mirasçıları tarafından verilir. Mirasçılar ayrı ayrı veya tümü birleşerek bir beyanname verebilirler.

Beyanname ölenin ikametgâhının bulunduğu yerin vergi idaresine verilir, ölümden başka bir şekilde bedelsiz her hangi bir servete sahip olanlar, beyannamelerini kendilerinin oturduğu yerin vergi idaresine verirler.

İntikal Eden Malların Değerlerinin Belirlenmesi

Veraset yoluyla intikal eden menkul malların değerleri her ilçe ve il merkezinde ticaret odalarınca, ticaret odaları bulunmayan yerlerde belediye meclislerince kendi üyeleri arasından ya da dışarıdan seçecekleri üç kişilik bir heyet tarafından belirlenir. Bu heyetler her mali yıl başında yeniden seçilir.

Ancak miras üzerine, defter tutma, ya da resmi olarak kaldırılma talepleri olursa mahkemece menkul mallara belirlenecek değerler vergiye esas tutulur. Gayrimenkul malların vergileri, bina ve arazi vergilerine esas olan değerlere göre hesap edilir.

Vergi Şeklinin Hesaplanması

Bu vergi intikal eden malın değerine ve yakınlık derecesine göre yasada tespit edilmiş olan oranlar üzerinden alınır. Bir fikir vermek için bazı örnekler sayalım.

Örneğin: Bir evlada babasından 100 liralık bir mal miras kalsa bunun yüzde bir oranında bir miktarını, yani bir lirasını vergi olarak verir. Kalan miras 10.000 liralıksa bunun ilk 500 lirası için yüzde bir, 501 liradan 2500 liraya kadar miktarı için yüzde iki ve geri kalan 2501 liradan on bin liraya kadar kısmı için de yüzde üç verilir. Şu hesaba göre miras kalan on bin lira için verilecek vergi miktarı:

İlk 500 lirası için yüzde 1'den 5 lira

501 liradan 2500 liraya kadar 2000 lira için yüzde 2'den 40 lira

2501 liradan 10000 liraya kadar 7500 lira için yüzde 3'ten 225 lira

270 lira tutar

Varis baba olursa bu 10.000 liranın vergisi; ilk beş yüz lirası için yüzde 1.5'tir. 501 liradan 2500 liraya kadar 2000 lirası için yüzde 3 ve 2501 liradan on bin liraya kadar kalan 7500 lira için yüzde 4'tür.

İtiraz

Vergi dairesi tarafından tahakkuk ettirilen vergi tutarı vergiyi vereceklere bildirilir. Vergi verecekler, bildirilen tutarı yüksek ve haksız bulurlarsa kendilerine bildirildiği tarihten başlayarak 15 gün içinde itiraz edebilirler. İtiraz edilen vergiler sonucuna kadar tahsil edilmez.

Verginin Ödenmesi

Gayrimenkul intikalinde vergi üç yıl içerisinde ve eşit taksitlerle tahsil edilir. Bir taksit zamanında ödenmezse verginin bir yıllığı bir defada alınır.

Taşınabilen malların vergileri, tahakkuku ile birlikte alınır.

Tahsilât İşleri

Dolaysız vergilerin, yasalarda yazılı taksit ve ödeme süreleri içinde ödenmemesi halinde, bunların tahsilleri *"Tahsili Emval Yasası"* ile sağlanır. Tahsili Emval Yasasının dolaylı vergileri ait yasalarla, bu tür vergilere ve bir kısım devlet alacaklarını da içine alır. Bu bakımdan Tahsil Emval Yasası'nın, devletin gerek vergi ve gerek diğer bakımlardan olan alacaklarını tahsil için *"İcra Yasası"* konumundadır. Vergi gelirlerinde yapılan işlemler, resmi uyarı yazısı (ihtarname) düzenlenmesi ve ilan edilmesiyle başlar. Resmi uyarı yazısı borçlu olan mükelleflerin isimlerini ve borçlarının tutarlarını içeren bir cetveldir. Bu cetvel iki kopya olarak hazırlanır, bir kopyası halkın göreceği yere diğer kopyası da vergi dairesinin kapısına asılır. Resmi uyarı yazısının asıldığı günde, tahsil şubesi olan yerlerde mükelleflere ayrıca renkli bir uyarı belgesi *("ihtar varakası")*de gönderilir.

Resmi uyarı yazılarının (İhtarnamelerin) asıldığı günü izleyen günden itibaren on gün içerisinde vergi borcunun verilmesi zorunludur. Bu süre içerisinde yine vergi borcu verilmeyecek olursa, yörenin

tahsilât komisyonunca *"haciz ve satış kararı"* verilerek mükellefin haczi mümkün olan malları haczedilir ve satılır ve vergisi de tahsil edilir.

Haciz işlemi, menkul mallardan başlar. Ve haczedildiği günün ertesi günü bu mallar satılır. Kirada olan binaların vergisi zamanında verilmeyecek olursa bunların kiraları haciz olur. Memur ve hizmetlilere ait vergiler de bunların maaşları ve ücretleri yasanın belirlediği oranda haciz edilir. Haciz sahibinin oturduğu gayrimenkul ile ilişkisi varsa, bırakılır, eğer ihtiyacından fazla ise satılır. Gayrimenkullerin satılması özel yönteme ve işleme tabidir.

Vergilerini ödemeden kaçan ve görünüşte menkul ve gayrimenkul malları bulunmayan ve ancak nakit serveti olduğu yörenin *ihtiyar meclisleri'nin* tutanağı ve soruşturmasıyla doğrulananlar hapsedilmek yolu ile vergilerini ödemeye zorlanırlar. Hapis, vergi memurlarının talebi, tahsilât komisyonunun kararı ve en büyük mülkiye memurunun onaylamasıyla uygulanır. Hapis süresi bir aydır.

Çoğu vergi yasalarında, tahakkuk ettiği tarihten başlayarak, beş yıl içerisinde tahsil edilmeyen vergilerin zaman aşımına uğraması veya kayıtlarının silinmesi kabul edilmiştir.

Dolaysız Vergiler Tahsilâtından Yerel Yönetimlere Ait Paylar

Ülkemizde *"yerel yönetimler"* yani, il özel idareleri ve belediyeler devlet vergileri tahsilâtından ayrılan ve bu idarelere verilen paylarla başlıca masraflarını karşılarlar. Bu idarelerin doğrudan doğruya kendileri tarafından konulan ve tahsil edilen ikinci derece öneme sahip başkaca gelirleri de vardır. Yalnız arazi vergisi tahsilâtmdan Ziraat Bankası'na da pay ayrılır.

Dolaysız vergilere ait tahsilâttan;

1. Arazi Vergisinin;

Yüzde 18'i ile yüzde 3'ü Özel idareye yüzde 19'u Milli Eğitime, yüzde 6'sı Ziraat Bankası'na ayrılır.

2. Bina Vergisinin;

yüzde 3'ü özel idareye, yüzde 15'i Milli Eğitim'e yüzde 15'i belediyelere (eğer binalar belediye sınırı dışında ise belediye sınırları dışındaki binaların payları ile) verilir.

3. Hayvan Vergilerinin;

Mali yıl girdikten sonra yabancı ülkelerden getirilen hayvanlardan da o yıl için vergi alınmaz. Tahsil edilen hayvan vergilerinde; Koyun, Keçi, Eşekten;

yüzde 3'ü İl
yüzde 4'ü İl Özel İdare
yüzde 25'i Milli Eğitim

Tiftik Keçilerinden

yüzde 3'ü İl
yüzde 4'ü Özel İdare
yüzde 21'i Milli Eğitim

Deveden;

yüzde 5'i İl
yüzde 2'si Özel İdare
yüzde 32'si Milli Eğitim

Mandadan;

yüzde 4'ü İl
yüzde 2'si Özel İdare
%32'si Milli Eğitim

İnek, Öküzden;

yüzde 5'i İl
yüzde 2'si Özel İdare
yüzde 32'si Milli Eğitim

At, kısrak, üremesi durdurulmuş hayvan ve katırdan;

yüzde 5'i İl
yüzde 3'ü Özel İdare
yüzde 32'si Milli Eğitim

Domuzdan;

yüzde 44'ü il
yüzde 1'i Özel İdare
yüzde 28'i Milli Eğitim

payı ayrılarak verilir.

4. Kazanç Vergisinin;

yüzde 3 İle, yüzde 2'si özel idarelere, yüzde 28'i Milli Eğitime, yüzde 3'ü Belediyelere verilir.

Yukarda yazılı dört vergiden bir ay içinde yapılan tahsilât, ertesi ayın bitiminde ilgili idarelere verilmesi gerekmektedir.

b. Dolaylı Vergiler

Gümrük Vergileri

Gümrük sınırından geçerek Türkiye'ye giren eşyanın tamamından Gümrük Tarife Yasası gereğince gümrük vergisi alınır. Gümrük sınırı deniz ile sınır oluşturan nehirlerden, sahillerinden ve Türkiye'yi komşu devletler arazisinden ayıran kara sınırlarından oluşur.

Gümrük Tarife Yasası, iki şekilde vergi alınmasını emreder;

a. Gümrük Tarife Yasasına ilişkin tarife gereğince,

b. Bazı eşyanın değeri üzerinden.

Gümrük tarifesi; eşyayı, hayvansal, bitkisel, maden, kimyevi cisimler ve tıbbi ilaçlar olmak üzere dört büyük kısımda sınıflandırmıştır. Bu eşyaya konu vergiler, eşyanın değeri ve içerikleri ve ağırlıkları dikkate alınarak her bir yüz kilosu için belirlenmiştir. Ağırlık üzerine vergi belirlenmeyen eşya için sayı, hacim esas tutulmuştur.

Tarifede adı geçmeyen eşya, yeni bir yasa ile tarife, ithal edilince-ye kadar değerleri üzerinden yüzde kırk oranında vergiye tabi tutulur.

Genel Tarifede Vergi Tutarları Belirlenirken

a. Korunacaklar,

b. Korumaya ihtiyaç duymayanlar,

c. Muaf tutulması zorunlu olanlar,

d. İthali yasaklanması veya o derecede vergiye tabi tutulması gerekenler, önemle ele alınmış ve bu noktadan vergi miktarları sıfırdan başlayarak yüzde yüze kadar belirlenmiştir. Bu dönüşümün amacı milli ekonomi ve üretimi korumaktır. Genel tarifedeki yaklaşık ve ortalama vergi sınırı yüzde 22'dir.

Tarifede indirim

Kendileriyle ticaret anlaşması yapılmış olan devletler eşyası için kabul edilmiş olan indirim çerçevesinde gümrük vergisi alınır. İndirimli tarifeden yararlanmak için menşe şahadetnamesi göstermek zorunludur.

Beyanname

Türkiye'ye ithal edilecek eşya için, ilgililerin imzasına sahip ayrıntılı bir beyannamenin ithalat gümrüğüne verilmesi zorunludur. Ancak yolcuların beraberindeki vergiye tabi ve tabi olmayan kişisel eşya ile değersiz örnek eşyadan ve ticarete özgü olmayarak posta veya diğer taşıma araçlarıyla gelecek kişisel eşya için beyanname istenmez. Sahiplerinin sözlü ifadeleri yeterlidir. Şu kadar ki, vergi elli lirayı geçerse bu tür eşya için beyanname düzenlenmesi gereklidir.

Beyanname, ithal edilmek istenilen eşyanın gümrük vergisinin ödenmesini içine alan bir yazılı belgedir. (taahhütnamedir).

Kontrol

Gümrüğe gelen eşya, kontrole tabidir. Cumhurbaşkanının şahsı ve ikametgâhı için getirtilen eşya ve devletçe getirtilen silahlar, savaş gereçleri ve yasal olarak gümrük vergisinden muaf bulunan büyükelçilere ve büyükelçiliklere ait eşya ve kuryelerin beraberlerindeki resmi dökümana sahip mühürlü kaplar kontrol edilmez.

Tarife Uygulamasında Anlaşmazlık Çıkarsa

Eşyanın tarifeye girmesinde meydana gelen anlaşmazlık, gümrük idaresince Ekonomi Bakanı tarafından atanan üç uzmandan (eksperden) kurulu daimi heyete verilir. Eksperler heyetinin verdiği kararlar kesindir. Bu kararlar üzerine artık mahkemeye gidilemez.

Tediye

Gümrük vergisinin peşin ödenmesi gerekir. Vergi verilmedikçe eşyanın ülkeye ithaline izin verilmez. Yalnız ekonomik faaliyetlere ve olağanüstü ihtiyaçlara yarayacak eşyaya ait vergilerin kısmen veya tamamen üç ay süreyle uzatılmasına Maliye Bakanı yetkilidir. Bu uzatmadan yararlanacak eşyanın türleri Bakanlar Kurulunca belirlenir.

Verginin Kaldırıldığı Bazı Durumlar

Gümrük vergisi ilke bakımından eşyanın ithali sırasında alınmakla beraber aşağıdaki durumlar özel hükümlere tabidir.

a. Transit eşya;

Bir yabancı ülkeden gelip Türkiye'den geçerek diğer yabancı ülkeye giden eşyaya transit eşyası denilir. Bu eşyada tüzüğünde belirlenen şekilde kontrole tabidir.

b. Geçici kabul;

Az veya çok bir işlem gördükten sonra en çok bir yıl içerisinde tekrar ihraç edilecek eşyanın, geçici kabul usulüne uygun, ithaline Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilebilir. Bu eşyanın listesi her yıl bütçesine iliştirilir.

c. Antrepo;

Antrepoya giren eşya ülkeye ithal edilmiş sayılmaz. Bu eşya, beyannamelerinin yetkili gümrüğe ödeme ile kaydettirildiği zaman geçerli olan vergiye tabidir.

Aksi takdirde eşyanın antrepodan çıktığı gün yürürlükte olan usul ve vergiye uyması gerekir.

d. Tamir ve boyanma için ülke dışına çıkarıldıktan sonra getirilen eşya;

Bu eşyadan a, b, d paragraflarında yazılı usule tabi olanlar teminata iliştirilir.

İhracat

İhracat eşyası gümrük vergisine tabi değildir. Bu eşyanın usulü çerçevesinde beyannamesinin düzenlenmesi ve gümrükçe kontrol ve işlemi gerçekleştirildikten sonra ihracına izin verilir. Yolcuların beraberinde bulunan kişisel eşya ile değersiz numunelik eşya için beyanname istenilmez. Sahiplerinin sözlü ifadesiyle yetinilir.

Cezalar

Gümrük vergisinin uygulanması ve gümrük kaçakçılığının önlenmesi için Kaçakçılık Yasası yapılmıştır. Gümrük Yasasında ve Kaçakçılık Yasasında uygulanacak cezalar işlem üzerine döküm yapılarak beyan edilmiştir. Beyanname verilmemesi kaçakçılığa teşebbüs ve gümrük işleminin yaptırılmaması kaçakçılıktır. Kaçırılmaya teşebbüs

veya kaçırıldığı doğrulanan eşya zorla alınarak ve kaçakçıdan o eşyanın gümrük vergisi ile beraber diğer vergiler tutarınca nakit ceza alınır. Kaçırılan eşya saklanır veya tüketilip de ele geçirilmesi ve zorla geri alımı mümkün olmazsa sahibi vergiden başka bedelini de ödemek zorundadır.

Kaçakçılık olayları mahkemede sonlandırılır ve karara bağlanır. Gümrük vergisi için teminat eşyadır.

Kaçakçılık hakkındaki hükümler

Kaçakçılığın önlenmesi ve izlenmesi hakkındaki hükümlere göre, aşağıda isimleri yazılı kişiler kaçakçılığı ihbar etmek zorundadırlar;

1. Devlet ve devlet kurumlarının memur ve hizmetlileri,

2. Yerel yönetim kurumlarının memur ve hizmetlileri,

3. Mahalle ve köy muhtarları ve ihtiyar heyeti üyeleri, mahalle, kır ve orman bekçileri ve köy koruyucuları (Bu maddede yazılı olanlar kaçakçılığı önleme ve izleme ile sorumlu olan memurların bulunmadığı yerlerde o görevi yapmak ile de sorumludurlar).

Aşağıda isimleri yazılı kişiler, kaçakçılığı önleme ve izlemek ile sorumludurlar;

1. Vali, Kaymakam ve bucak müdürleri,

2. Tüm Gümrük Memurları,

3. Doğrudan doğruya devlet tarafından idare edilen Tekelin tüm memurları,

4. Emniyet Müdürü, Merkez Memuru, Komiser ve Yardımcısı ve Zabıta Memurları,

5. Jandarma Komutanı, Jandarma Subay ve Erleri,

6. Sınır ve sahillerde Gümrük Koruma memurları (Askeri ve sivil).

Kaçakçılığın önlenmesi ve izlenmesi hakkındaki 1918 numaralı yasada kaçakçılık olayı karşısında ne şekilde hareket edileceği, tutanak ve zorla el koyma belgesinin nasıl düzenleneceği ve kaçakçılığa karışanların yargılanma şekli, kaçakçılığı ihbar edenlere veya bu uğurda hizmeti olanlara verilecek ikramiyeler hakkında özel hükümler vardır.

Koruma Örgütü

Sınırlarda gümrük vergisine ve tekele tabi eşyanın kaçakçılığına imkân verilmemek üzere askeri usul ve yöntem ile yetiştirilmiş koruma örgütü vardır. Bu örgüt sivil ve askerlerden meydana gelir. Koruma örgütü, Gümrük ve tekel bakanlığına bağlı bir kumandanlık emrindedir.

Ardiye ve Diğer Vergiler

Ardiye vergisi: Gümrüğe giriş tarihinden itibaren bir hafta içerisinde kaldırılmayan ithalat eşyasından sekizinci, ihracat eşyasından üçüncü, aktarma ve transit eşyasından on beşinci, iç ticaret eşyasından çıkış gümrüğünce üçüncü ve varış gümrüğünce sekizinci günden başlamak üzere gayri safi ağırlık üzerinden her bir elli kilogram için günlük 25 lira vergi alınır.

Ancak bu ücret hiç bir zaman malın değerinin yarısını geçemez.

Antrepo ücreti: Hükümete ait antrepolara ithal edilen eşyadan alınır. Eşyadan alınacak ücret konumunun gerektirdiğine göre Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenir. Bakanlar Kurulunca tespit edilen ücretler aşağıda olduğu gibidir;

Hükümetçe yapılan veya yapılacak antrepolara konulacak eşyanın her bir gayri safi tonilatosundan (gemilerin alabileceği yükü belirtmekte kullanılan bir tona eşit biriminden) ayda 100 kuruş ardiye ücreti alınır.

(Ton veya artanı için alınacak ücret, eşyanın kilo bakımından tutarına ve antrepoda kaldığı gün sayısına göre hesap edilir).

Tartı ücreti: İthalat eşyasından kap başına 10 para ve dökme halinde bulunan eşyadan tonilato başına 20 paradır. Bu ücret sayı veya hacim üzerine gümrük vergisi verilenlerden alınmaz. Yalnız tartıya tabi olanlardan alınır.

Damga, mühür masrafı, hamal ücreti ve eşyanın kontrolü için kapların açılıp kapanmasına ve gümrük işleminin yapılmasına ait özel masraf tarifelere tabidir.

Hamal ücreti ve kapların açılıp kapanması ve diğer gereken masraflara ait tarifeler her gümrük idaresi için Ekonomi Bakanlığınca atanacak bir memurun başkanlığı altında yerel ticaret odasından ve belediyesinden ve ticaret odası bulunmayan yerlerde belediyelerden seçilmiş üyelerden ve gümrük idaresinin bir memurundan oluşan komisyon eliyle düzenlenmesi ve Ekonomi Bakanlığı'nca onaylanmasından sonra uygulanır.

İşlem Vergisi

Bu vergi:

a. Hareketli kuvvetler kullanan sanayi kuruluşlarının* yılda on bin lira ciroluktan fazla üretiminden,

b. Yabancı ülkelerden ithal edilen maddelerden,

c. Sigorta şirketlerinin, bankaların, bankerlerin yaptıkları işlemler için prim, komisyon, faiz, iskonto ve aciyo gibi her ne ad ile olursa olsun aldıkları paralardan alınır.

Vergiden İstisnalar

Aşağıda yazılı madde ve işlemler vergiden müstesnadır;

* Sanayi Teşvik Yasası sanayi kurumunu şu şekilde tanımlar; Sürekli veya belirli zamanlarda içinde makine veya aletler veya tezgâhlar yardımıyla her hangi bir madde veya kudretin özelliği veya şekli kısmen veya tamamen değiştirilip değerlendirilmek suretiyle imalat meydana getirilen ve bu amaca ayrılan yerler.

a. Üretimi, ithali, ihracı, alım ve satımı veya bunlardan yalnız biri devlet tekelinde bulunan maddeler,

b. Metre karesi 25 liradan yukarı değerli şark halıları,

c. Şeker,

d. Yerli ürünleri işleyen sıkmahaneler, sıkma fabrikaları ve prina fabrikaları,

e. Ham maddeleri ne olursa olsun ip ve iplik fabrikaları,

f. Kuru yemişleri, hububatı ve diğer bitkisel ve hayvansal ürünleri kabuk ve çöplerinden, pamuğu çekirdeğinden ayıran ve temizleyen kuruluşlar,

g. Tarife Yasası ve diğer yasalarla gümrük vergisi dışında tutulan maddeler,

h. Genellikle basımevi malzemeleri,

i. Büyükelçiliklerde siyasi memurların Tarife Yasası gereğince gümrük vergisi alınmayan eşyası,

j. Demire ait üretim ve tamir kuruluşları,

k. Ülkemizde yapılıp yabancı ülkelere gönderilecek maddeler,

l. Eleksiz un fabrikaları ile ekmek, tuğla, kiremit, (hezar) fabrikaları,

m. Tarife Yasası veya diğer özel yasalarla gümrük vergisi vermeden ithal edilen madde ve malların ülkemiz içerisinde yapılan eşleri ve benzerleri,

n. Çifte sigorta primleri,

o. Hayat sigorta primleri,

p. Her tür maden cevherleriyle yıkanmış veya yıkanmamış maden kömürleri, kok ve briket (çıkarma, temizleme, eritme, tasfiye ve üretim için),

r. Trikotaj, mücevherat, ıtriyat, tabii veya suni ipek tekstil ve

çorap fabrikaları hariç olmak üzere hareketli kuvvetleri beş beygire kadar (beş beygir dahil) olan kuruluşlar.

Verginin Oranı

Sanayi kuruluşları üretiminin işlem vergisi, onların satış değerinden madde payı olarak bir miktar indirildikten sonra kalan kısmın yüzde 6'sıdır. Her sanat şubesi üretimi için satış değerlerinden indirilecek başlangıç madde payı her yıl Bütçe Yasasına bağlı bir cetvelde gösterilir.

Cetvelde yazılı olmayan üretimin satış değerinden ancak yüzde 20 indirilir.

İthal edilen maddelerin işlem vergisi, onların orijinal fatura değerlerine ulaşım, sigorta ve gümrükten çıkarılıncaya kadarki bütün masraf ve vergiler eklenerek bulunacak değerin yüzde 6'sıdır. Sigorta şirketleri, bankalar ve bankerlerden alınan işlem vergisi ise, aldıkları paraların yüzde iki buçuğudur.

Vergi Nasıl Tahakkuk Ettirilir

Sanayi Kuruluşları her ay içinde peşin veya karşılığı sonra ödenmek üzere sattıkları veya satılmak üzere komisyoncuya, ya da kendi şubelerine gönderdikleri malların türünü, miktarını, satış fiyatlarını, başlangıç madde payını bildiren bir beyannameyi ertesi ayın en son 15 inci günü akşamına kadar gelir idaresine vermek zorundadırlar. Sanayi Kuruluşunun deposuna gönderilen eşya satılmadıkça, vergi işlemi görmez. Fakat bunların da miktar ve türlerinin beyannamede gösterilmesi zorunludur.

Ülke dışına çıkarılacak maddelerden işlem vergisi son yasayla kaldırılmıştır. Üretimini yalnız dışarı gönderen kuruluşlar için vergi işlemi de yapılmaz. Ancak, yaptıklarını hem içeride satan, hem de

dışarı gönderen kuruluşlar ihraç edecekleri mallar için bir taşıma tutanağı almaları ve bundan en geç altı ay içinde malları tamamen çıkardıklarına ilişkin gümrük belgesini mal idaresine göstermeleri gerekir. Bunu yapmazlarsa o malların fabrikadan çıkarıldığı zamanda tahakkuk ettirilmiş olan vergileri kendilerinden bir seferde alınır. Dışarıdan mal getirenler de bunların türlerini, özelliklerini, orijinal faturadaki değerlerini, masraflarını vergilerini bildiren bir beyanname verirler. Sigorta şirketleri banka ve bankerler aylık işlemlerini en geç ertesi ayın sonuna kadar bildirirler.

İtiraz

Verilen beyannamelerin doğruluğuna gelir idaresi memurluğunca inanılmazsa bunun soruşturması ticaret odası ya da belediye tarafından seçilmiş üç kişilik kurula gönderilir. Yasanın *"bilgi ehli uzman"* dediği bu heyet on günde kararını verir. Ve gelir idaresine yazar. Bilgi ehli uzman kararına 7 gün içinde hem mal sahibi, hem mal memuru itiraz edebilir, itirazlar yörenin en büyük mülkiye memurunun veya vekilinin başkanlığı altında biri en büyük mal memurunca, ikisi ticaret odasınca, birisi de belediyece seçilmiş beş kişilik bir komisyonda beş gün içinde incelenir. İtiraz komisyonlarının kararları da temyiz edilebilir.

Vergi Nasıl Ödenir

Sigorta şirketleri, banka ve bankerler her ayın vergilerini ertesi ayın en geç 15'inci gününe kadar mal sandığına yatırmak zorundadırlar.

Sanayi kuruluşları her ay için tahakkuk etmiş vergilerini ertesi aydan itibaren üç eşit taksitte üç ayda öderler. Karşılığı sonra ödenmek üzere sattıkları eşyanın vergileri için ödenme süresi ayrıca üç ay daha geriye atılabilir, ithal eşyasının vergileri banka teminatına bağlanarak üç eşit taksitte alınır. İlk taksit malın gümrükten çıkarılmasından bir ay sonra istenir.

Ceza

Beyannameleri zamanında, usulünde vermemiş, yanlış, doldurmuş, defterleri tutmamış, malını saklamış değerlerini az bildirmiş, borcunu zamanında ödememiş olanlar derece derece cezaya çarpılırlar.

İç Tüketim Vergisi

Eğlence ve Özel Tüketim Vergisi

Bu vergiye tabi olan kuruluşlar şunlardır;

a. Bar

b. Dans yerleri, alkollü içki kullanılan çalgılı yerler,

c. Birahane, meyhane, alkollü içki kullanılan lokanta, büfe, pastane ve benzeri yerler,

d. Tiyatro, sinema, sirkler ve giriş izni ile girilen ve içerisinde alkollü içki kullanılmayan benzeri yerler,

e. Tren ve vapurlardaki büfeler,

f. İzinle girilen çalgılı yerler,

Aşağıda yazılı kuruluşlar vergiden muaftır;

a. Dans dershanesi olduğu hükümetçe onaylanan ve içinde konsomasyon olmayan yerler,

b. Maliye ve Milli Eğitim Bakanlıklarınca eğitim hizmetleri kabul edilecek tiyatro, konser ve çocuk sinemaları,

c. At koşuları ve spor yerlerine giriş ücretleri,

d. Genel merkezleri tarafından en az on beş gün önce Maliye Bakanlığı'na haber verilmek koşuluyla halkın menfaatine hizmet eden derneklerle belediye idarelerinde bulunan darülaceze tarafından düzenlenecek balo ve gösteriler.

Verginin Matrahı;

a, b, c, maddelerinde yazılı yerler için bina vergisine matrah olan net olmayan gelirdir, a maddesindeki yerler için bu net olmayan gelirin yüzde yüzü, b maddesinde yazılı yerler için yüzde yetmiş beşi, c maddesinde yazılı yerler için de yüzde ellisi vergi olarak alınır.

d, e maddelerinde yazılı yerler için giriş ücreti ve tüketim bedellerinin yüzde onu, f maddesinde yazılı yerler için ise giriş bedelinin yüzde yirmisi vergi olarak alınır.

Vergi a, b, c maddelerinde yazılı yerler için yıllık olarak tahakkuk eder ve dört eşit taksitte alınır, d maddesindeki yerler için bilet satıldıkça vergi tahakkuk eder. Ve pul yapıştırmak yoluyla tahsil edilir, e maddesindeki yerler için de, bu kuruluşların tutacakları onaylı defterde tahakkuk ettirilir ve aylık olarak tahsil edilir. Vergi tahsilâtında Taşınır Taşınmaz Mal Vergi Yasası uygulanır.

Şeker ve Petrol Tüketim Vergisi

1718 sayılı İç Tüketim Vergisi Yasası gereğince,

1.Türkiye içinde tüketilecek şekerin her bir kilosundan 1930 mali yılı içinde 4 kuruş, 1931 yılında 5 kuruş, 1932 yılında 6 kuruş, 1933 yılında ondan sonraki yıllarda 7 kuruş tüketim vergisi alınır. Bu verginin 1934 mali yılından itibaren kilo başına 8 kuruşa çıkarılması Millet Meclisine arz edilmiştir.

2.Türkiye içinde çıkarılacak veya dışarıdan ithal edilecek ham petrolleri rafine ederek lambada yanan petrol haline getiren kuruluşların tüketecekleri petrolün her bir kilosundan sekiz kuruş tüketim vergisi alınır.

Gerek şeker, gerek petrol tüketim vergisi bunları üreten fabrikalardan satışı ile birlikte tahsil edilir.

1718 sayılı yasaya ayrılan 1871 sayılı yasayla kaçağa karşı şiddetli önlemler alınmıştır.

Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisi

1871 sayılı yasanın 2'inci maddesiyle elektrik ve havagazı tüketim vergisine bugünkü şekil verilmiştir.

Bu yasaya göre;

Tüm elektrik ve havagazı tesisatı bulunan yerlerde, bağımsız sanayi kuruluşlarında kullanılanlar ayrık olmak üzere, aydınlatma, ısıtma, ütü, vantilatör, banyo ve diğer sebeplerle oluşacak elektrik ve havagazı harcaması, elektrik ve havagazı üreten kuruluşların aylık harcama faturaları üzerinden yüzde 5 tüketim vergisine tabidir.

Bu vergi, elektrik ve havagazı kuruluşları tarafından aylık harcama faturalarına eklenmek yoluyla müşterilerden tahsil ve on beş gün içinde ilgili mal sandıklarına teslim edilir. Kuruluşlar bu verginin tahsiliyle yükümlü ve sorumludurlar.

Oyun Araçları Vergisi

Kahvehane ve gazinolarda bulunan bilardolardan yıllık 500 kuruş ve tavla, dama, satranç tahtalarının her birinden yıllık 300 kuruş maktu olarak vergi alınır. Vergiye tabi olan bu aletlere kontrolü sağlamak için pirinçten birer levha yapıştırılır.

Kara ve Deniz Av Vergileri

Kara ve deniz av vergileri örgütün olduğu yerlerde balık müdürlüğü veya memurluğu ve hasılatı az olan yerlerde gümrük memurları tarafından tahsil edilir. İstanbul'da özel örgüt ve bir müdürlük vardır.

Türkiye içinde tüm deniz, göl, dalyan ve derelerden avlanan ve üretilen balık ve balık yağlarından yüzde 12 oranında vergi alınır.

Vergiye tabi malı taşımak için izin almak zorunludur. Balık avcılığı yapan ve deniz ürünlerini avlayacak her kişinin ruhsat izni alması

zorunludur. Bu iznin harcı 100 kuruştur. Toptancılar için özel tarife vardır.

İstanbul'da balık açık artırma ile satılır. Açık artırma sonucunda satılan malın bedeli idarece çalışanlarına verilir ve daha sonra müşteriden sekiz ve yirmi bir gün vadeler ile tahsil edilir. Bu amaçla İstanbul Balık Müdürlüğü emrine nakit sermaye verilmiştir.

Orman ve korularda avcılık edenler, av izni almak zorundadır. Bu iznin harcı İstanbul'da 400, diğer illerde 200, kazalarda 100 kuruştur.

Türkiye içinde avlanan ve kürkünden yararlanılan samur, tilki, sincap, sansar ve benzeri hayvanların kürkleri yerel satış ve sürüm değeri (rayiç) üzerinden tespit edilecek fiyatlara dayanarak yüzde 12 vergiye tabidir. Bunların da taşınması, taşıma izni ile gerçekleşir.

Taşıma Vergisi

Bu vergi belli tarifeli taşıma araçları ile seyahat eden yolculardan alınır. İki kısımdır;

1. Her tür demiryolları ile devlet veya şirket ve şahıs sorumluluğunda bulunan halka özgü vapurlarla seyahat eden yolculardan birinci mevkide, taşıma ücretinin yüzde onu, ikinci mevkide yüzde yedi buçuğu ve üçüncü mevkilerde de taşıma ücretinin yüzde beşidir.

2. Tramvay, tünel, büyük şehirlerle köyler arasında bağlantıyı koruyan ve üzerlerinde her gün birçok trenler hareket halinde olan demiryolları ve aynı konumda vapur yolcularından da taşıma ücretinin birinci mevkide yüzde 5, ikinci ve üçüncü mevkilerde yüzde 2,5 vergi alınır.

Taşıma vergisinin makineli kara taşıma araçlarını da kapsaması hakkında Millet Meclisine yeni bir yasa tasarısı verilmiştir.

Gemi Vergileri

Liman idarelerince tüm deniz taşıma araçlarından ve gemilerden tarifesi gereğince vergi alınır. Bu vergi, geçiş, aylık, yüzölçümü, atılan ağırlık vergileriyle denizcilik senedi, ilan ve teslim ve intikal harçları ve vizesiz ve iznini yenilemeksizin hareket halindeki gemilerden, aylık vergi zamanında vermeyenlerden, alınacak cezaları kapsar. Bunlardan başka, ticari gemilere ait kronometrelerin karşılıklı hatalarının belirlenmesi, harita ve yüzölçüm ve pusula düzeltmesi, pusula koyma ücretleriyle tüccar gemileri kaptan ve çarkçılarına ve tayfalarına ve kılavuzlarına verilen şahadetname ve izin harçları da bu anlamdadır.

Damga Vergisi

Damga resmi, Damga Yasasında yazılı ve ihtiyaç için gösterilebilecek evrak, senetler ile ilanlardan, alınır.

Damga vergisi iki kısımdır;

a. Kesinleşmiş vergi,

b. Göreceli vergi.

Kesinleşmiş vergi, senetlerle ilanların türü ve içeriklerine, göreceli vergi de evrak ve senetlerde yazılı tutar ve değere göre ayıklanır.

Kesinleşmiş vergi, kesinleşmiş vergi tarifesi gereğince alınır. Bu tarife 10 paradan 50 liraya kadar vergi belirlemektedir.

Göreceli vergi, Damga Yasasında göreceli vergiye tabi olduğu belirtilen veya belirtilmeyip de belirli tutara sahip ve ihtiyaca uygun olan tüm evrak, senetler ve diğerlerinin bildirildiği veya bunların içinde yer almış rakamların meydana getireceği tutarın her bin kuruşu için iki kuruş üzerinden alınır. Yasada sayılan bazı belgelerin göreceli vergileri binde bir ve binde yarım ve binde on para üzerinden alınmaktadır. İzinle girilen yerlerin vergileri bilet bedelinin yüzde beşinden yüzde on beşine kadar değişir.

Damga vergisi, genellikle, damga pulu yapıştırmak şeklinde alınır. Damga Yasasının kabul ettiği koşullarda matbu damga pulu ve makbuz ödemek yoluyla da alınabilir.

Damga pulu bayiler eliyle satılır. Bayilere sattıkları pulun yüzde beşi satış izni olarak verilir. Damga pulu bayi olmak üzere izin ve satış ruhsatı alınması zorunludur. Ruhsat il merkezlerinde 200 ve kazalarda 150, bucaklarda 50 kuruş karşılığında verilir.

Damga vergisi ve cezası, ilgili tarafından isteyerek verilmeyecek olursa sulh mahkemesine başvurulur. Damga vergisi ödenmiş bulunan belge ve diğerleri için damga vergisinden başka 25 kuruştan aşağı olmamak üzere verginin beş katı nakit ceza alınır.

Tapu Harç ve Kayıtları İçin Alınan Paralar

Tapu siciline kayıt ve tescil dolayısıyla alınacak harç ve paralar 16 Mayıs 1929 tarihli Tapu Harçları Yasası gereğince hesap ve tahsil edilir. Tapu harcı ve paraları tapu idarelerince tahakkuk ettirilir ve mal sandıklarınca makbuz karşılığında tahsil edilir. Harç verilmeden tapu siciline hiç bir kayıt işlemi yapılamaz.

Tapu harç ve kaydiyelerinin tarifesi ve bunların ne şekilde hesap edileceği özel yasasında yazılıdır.

Mahkeme Haraçları ve Kayıtları İçin Alınan Paralar

Mahkeme harçları ve kayıt paraları unvanı altında toplanan gelirler;

a. Mahkeme harçlarına,

b. İcra harçlarına, ait olmak üzere iki kısımda toplanır.

Mahkeme harçları da;

1. Sulh mahkemelerine,

2. Asliye Mahkemelerine,

3. Temyiz mahkemelerine,

Ait olarak ayrı ayrı tarifelere ve hükümlere bağlanmıştır. Her bir kısmına ait harç tutarları ve bunların ne şekilde hesaplanacakları harç yasalarında yazılıdır.

Hayvan Sağlık Kayıt Vergisi

Dışarıdan Türkiye'ye ithal edilecek her cins hayvanlardan hayvan başına, mal, ve hayvan ilaçlarından ağırlıkları üzerinden 2 Şubat 1924 tarihli yasaya ilişkin tarife gereğince gümrükler veteriner memurları tarafından tahakkuk ettirilerek tahsil edilir. Veterinerler tarafından yapılan sağlık kontrolü ülkemizde hayvan hastalıklarının ortaya çıkması ve yayılmasına engel olmak amacına yöneliktir. Vergi, bu kontrol sonucu olarak alınmaktadır.

Tekeller

Devlet bütçesinde mali tekeller ünvanı altında toplanan tekeller, tütün ve diğerleri, tuz, ispirto ve ispirtolu içkiler, kibrit ve çakmak, silah, fişek, patlayıcı madde, av saçması, oyun kâğıdı tekellerinden meydana gelir. Bu tekellerden oyun kâğıdı tekelinden başka tüzel kişiliğe sahip tekel idareleri tarafından ve doğrudan devletçe idare edilen tekel şeklinde idare edilmektedir. Oyun Kâğıdı tekelinin işletilmesi, Kızılay Derneğine bırakılmıştır.

Bu tekellerin işletilmesinden elde edilen net gelir, devlet bütçesine tekel geliri olarak kaydedilir.

Tütün ve Diğerleri

a. Türkiye içinde tüketilmek için tütün alımı ve satışı,

b. Türkiye içinde işlenmiş tütün, yaprak sigarası, sigara, enfiye

ve ağız tütünü ile her ne şekilde olursa olsun tüm tütün üretimi, *Devlet tekeli altındadır.*

Yabancı yaprak tütünlerinin Türkiye'ye ithali yasaktır. Yabancı (Ecnebi) yaprak sigarası, sigara, kıyılmış tütün, keyif verici maddeler (enfiye) ve ağız tütünü ithali ve satışı tekel idaresinin belirleyeceği fiyatla ve tekel hakkı verilmek koşuluyla yasaldır.

Tekel, iç tüketime özgüdür. İhracatı serbesttir. Tekel için belirli bir vergi yoktur. Tekel idaresi satın aldığı tütünleri belirli fiyatlarla satar. Tekel geliri içindedir.

Türkiye'de tütün ekimi tekel idaresinin kontrolü altındadır. Her yerde tütün ekilemez. Tütünün üretimi, taşınması ve korunması idarenin keza kontrolü altında gerçekleşir. Satış için satış izni tutanağı almak gerekir.

Tütün Tekeli, tekel idarelerinin en önemlisi ve çok gelir getiren kalemidir. Bu idarenin işlemi Genel Muhasebe Yasasına tabi değildir.

Tuz

Türkiye'de deniz, göl, kaya tuzu üretimi, satışı, devlet tekeli altındadır. Tuzun tuzlalardaki yasal satış fiyatı 6 kuruştur. Tuzla dışındaki satış fiyatı serbesttir. Taşıma masrafının azlığı veya çokluğu dolayısıyla perakende tuz fiyatları aynı değildir. Tuz Tekel İdaresi vurgunculuğa fırsat verilmemesi için Türkiye'nin her tarafında tuz ambarları kurmaktadır.

En önemli tuzla İzmir'de Çamaltı'ndadır. Burada deniz tuzu üretilir. Bundan sonra önemli tuzla Anadolu ortasında Koçhisar tuzlasıdır.

Türkiye'de kaya tuzu çok miktarda mevcuttur. Mevcut kaya tuzu kaynaklarından en zengini *"Sekili"* ocaklarıdır. En nefis kaya tuzu *"Hacı-bektaş"*'ta çıkar ve yabancı ülkelere ihraç edilir. Yurt dışına gönderilen tuzun fiyatı aşağı yukarı 3 liradır.

Bu idarenin muhasebesi Genel Muhasebe Yasası çerçevesinde gerçekleşir.

İspirto ve İspirtolu İçkiler

Türkiye içinde tüm ispirtolar ve ispirtolu içkiler (şarap, bira ve her tür likör dâhil) üretmek veya yurt dışından getirtmek ve ithali ve yurt içinde satışı devlet tekeli altındadır. Bu tekel idaresi Tütün Tekeli gibi idare edilmektedir. Tekelin kurulması ile izlenmek istenen amaçlar;

a. Gelirleri tahsil etmek,

b. Ülkede ispirto sanayisini kurmak için fabrikalar açmak,

c. Şarapçılığı iyileştirmek ve geliştirmek şeklinde özetlenebilir.

Şarabın Tekel Yasasında yer alan koşullar çerçevesinde üretim ve ihracı serbesttir. Yurt içinde satışı Tekel altındadır.

Kapalı şişe ile ispirtolu içecekler satan bayilere yüzde 10'a kadar satış izni verilir. Bayiler izin almak zorundadırlar.

Kadehle içilen alkollü içkiler satan kuruluşlar, yıllık kiralarının yüzde 10'u kadar satış izin vergisi verirler.

Satış fiyatları Bakanlar Kurulunca belirlenir.

Kibrit ve Çakmak

İşlenmiş kibrit ile alev, kıvılcım ve ateş çıkararak herhangi bir maddeyi tutuşturmak için kullanılan çakmak ve suni çakmaktaşlarının işletilmesi, yani bunların;

a. Üretimi,

b. İhracı,

c. Satışı,

Devletin tekeli altındadır; kav veya fitil ile kullanılan mekanik

olmayan adi çakmaklar tekele dâhil değildir.

Bu tekelin 1 Temmuz 1930 tarihinden itibaren işletilmesi yirmi beş yıl süreyle bir şirkete devredilmiştir. Bir kutu kibritin fiyatı yüz paradır; her kutuda elli kibrit bulunur.

Eğer şirket lüks kibritler çıkaracak olursa, bunların fiyatı hükümetin kararıyla belirlenir. Kibritten başka bu tekele dâhil olan diğer maddelerin mevcut fiyatlarını şirket kendi kendine üç katından fazla artıramaz; daha fazla fiyat tespiti Bakanlar Kurulunun onayına bağlıdır.

İş bu tekeli işletmek hakkının kendisine verdiği menfaatlere karşılık şirket her yıl iki taksitte hükümete bir milyon yedi yüz elli bin Türk Lirasını toptan vermek zorundadır; eğer ülke içerisinde kibrit tüketimi 25 bin sandıktan fazla olursa iş bu götürü bedelden başka her fazla sandık için hükümete 30 Türk Lirası verir. Şirket Türkiye sınırları içerisinde her zaman halkın tüketimine yetecek altı aylık stok bulundurmakla yükümlüdür.

Şirket Büyük Millet Meclisi'nin sözleşmeyi faaliyete geçirmek koşuluyla İstanbul İli içerisinde ülke tüketimine yetecek kibrit yapabilecek büyüklükte bir fabrika yapmakla yükümlüdür.

Bu fabrika tekel süresinin bitiminde hükümete bedelsiz kalacaktır.

Silah, Fişek, Patlayıcı Madde ve Av Saçması

Bu tekellerin işletilmeleri, 1926 ve 1927 yıllarından beri yarı sermayeleri hazineye ait bulunan özel şirketler tarafından yönetilmekte idi. Bu tekel şirketleri taahhütlerini yerine getiremediklerinden hükümet 1932 yılı başından itibaren bu tekelleri de, diğer mali tekeller gibi doğrudan doğruya idare etmeğe başladı ve özel bir idare kurdu.

Bu gruba dâhil olan tekel maddesinin üretimi, ithali ve satışı devlet tekeli altındadır.

Devlet Bütçesindeki Diğer Gelirler

Devlet bütçesinde yukarda yazılan dolaysız ve dolaylı vergiler, tekellerden başka, diğer gelir kaynakları da bulunmaktadır. Bu gelir devlet tarafından yönetilen kurumlardan (Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi, Darphane gibi); tüm kurumlardan ve şirketlerden devlet payı olarak alınan tutardan (Fenerler İdaresi, Mükerrer Sigorta Sandığı, Cumhuriyet Merkez Bankası gibi); bazı çift ve fazla gelirden ve olağanüstü üretimden oluşur.

Ekonomik Kriz Vergileri

1931 mali yılının ortalarında, çeşitli sebepler ve etkiler altında ortaya çıkan gelir noksanını gidermek üzere hükümet *"ekonomik kriz vergisi"* başlığı altında, geçici olarak, bağımsız vergi veya var olan vergilere kesir halinde zam yapmak yoluyla bazı kaynaklara başvuru gereğini ve zorunluluğunu duymuştur. Bunlardan bir kısmı uygulanmakta bir kısmı da Millet Meclisi'nde henüz proje halinde bulunmaktadır. Başvurulan kaynaklar şunlardır;

1. Tüm memur ve hizmetlilerin maaş ve ücretlerinden kendilerine diğer yıllarla yapılan ödemelerden yüzde 10'dan başlamak üzere artar oranlı yeni bir vergi,

2. Bina vergilerine yüzde 50 zam, (konutlarda bu miktarın yarısı)

3. İşlem vergisinin (yüzde 6 dan yüzde 10'a) çıkarılması,

4. Şeker tüketim vergisine kilo başına 2 kuruş zam,

5. Tüm maaşlı, ücretli memur ve hizmetlilerin maaş ve ücretlerinden, ayrıca yüzde 10 kesilmesini emreden dengeleme vergisi.

Yol Vergisi

Verginin Özellikleri

Türkiye'de yol vergisi diğer vergilere benzememek noktasından iki özellik gösterir.

1. Yol vergisinden başka hiç bir vergi belirli hizmet için vergilendirilemez ve dağıtılamaz. Diğer bütün vergilerin meydana getireceği tüm gelir devletin yükümlü olduğu hizmetlerine, bu hizmetlerin yaşanılan zamanlardaki önemlerine göre genel masraf bütçesiyle dağıtılır.

Yol vergisinin Bayındırlık Bakanlığı hesabına ayrılan kısmı ise aksine yalnız şose ve köprülere harcanır.

2. Yol vergisinden başka her vergi vatandaşın durumuna, servetine ve kişisel durumuna göre az veya çok olur. Yol vergisi ise Şose ve Köprüler Yasasında tarif edilen yaşta ve özellikteki erkek vatandaşlardan her yıl eşit bir tutarda tahsil edilir. Bunun sebebi şudur;

Yol vergisinin aslı, yasayla özelliği belli her erkek vatandaşın yılda belirli bir süre ülke yollarının yapılmasında ve onarımında kendisinin çalışmasından ibarettir (askerlik hizmeti gibi). Yol hizmetini gerçekte yapmayanlar belirli bir para verirler.

Şose ve Köprüler Yasamızın Yol Vergisine İlişkin esasları

1. Yükümlülük: 18-60 yaş arasındaki her erkek vatandaş yılda ortalama kuvvete sahip bir işçinin yollarda çalışarak 6 günde yapabileceği iş miktarına eşit bir iş yapmak veya buna karşılık dört lira vermekle yükümlüdür.

Ancak bu tutar, gerektiğinde İl Genel Meclisleri kararıyla, altı liraya kadar çıkarılabilir. Arttırılan her bir lira ve artanı için bir günlük çalışma hesap edilir.

2. Muaflar: Silah altındaki asker ve jandarmalardan, öğretimde bulunanlardan ve sakat, yoksullarla hayatta beş çocuğu olanlardan bu vergi alınmaz. Bunlardan başka bizim uyruğumuzdan yol vergisi alma-

yan devletler uyruklarından da bu vergi alınmaz.

3. Yoklama: Yasa özelliğe sahip mükellefler her sene Şubat, Mart ve Nisan aylarında yoklanır. Buna göre defterler yapılır. Bu defterler yapılırken her vatandaşın yol hizmetini çalışarak mı yoksa para vererek mi yapacağı, ifadesiyle belirlenir.

4. Para verenler: Önce yoklama zamanında para vereceğini söyleyenlerin sonradan sözlerinden dönmeleri kabul edilmez. Bunlardan yol vergisi para olarak *"Taşınır Taşınmaz Mal Vergi Yasası"*na göre tahsil edilir.

5. Fiilen çalışacaklar: Bedenleriyle çalışarak yol hizmetini yapacakların baştan kabul edenlerinden sonradan yol inşaatına gelmeyenler yükümlülüklerini para ile ödemeye mecbur tutulurlar. Belirli bir süre içinde bunu da vermeyenlerden yol vergisi yarım katı fazlasıyla ve para olarak *"Taşınır Taşınmaz Mal Vergi Yasası"* uyarınca tahsil edilir.

Yol hizmetini çalışarak ödemeyi kabul edenler evlerinin bulunduğu yerden başlayarak on saat uzaktaki yol işlerine kadar bizzat gidip çalışmak zorundadırlar. Yerlerine başkasını gönderemezler. Yol yükümlüleri bu uzaklıkta yol işi yoksa bayındırlık işlerinde de çalıştırılırlar. Çalışma zamanları, yol işlerinin gerektirdiği şekilde İl Genel Meclislerince belirlenir.

6. Maaşlıların yükümlülüğü: Tüm devlet, il ve belediyelerle devlete ait kurum ve ayrıcalıklı ve izinli şirketlerden maaş veya ücret alan memur ve hizmetlilerin yol yükümlülüklerini çalışarak ödemeleri kabul edilmeyip bunlar yol borçlarını para ile ödemek zorundadırlar. Bu gibiler borçlarını İl Genel Meclislerinin belirleyecekleri aylarda ve iki eşit taksitte verirler.

Yol Vergisinin Tahsili ve Paylaşımı

1. Toplanan Yol vergisine yol parası denir. Bu paranın yüzde on

beşi milli şose ve köprülerin inşası için *Bayındırlık Bakanlığı* hesabına Ziraat Bankalarında toplanır. Üst tarafı *İl Özel Bütçelerinin* gelirini oluşturur ve ilin diğer hizmetleri arasında il yollarının yapılması, bakımı ve onarımı için de harcanır.

2. Yol borçlarını çalışmak yoluyla ödemeyi kabul eden yükümlüler tamamen illere bırakılır. Bunlar il yollarında İl Genel Meclisleri tarafından yapılan ve Bayındırlık Bakanlığı tarafından incelenmesi yapılan iş programlarına göre il mühendislikleri tarafından yollarda çalıştırılır.

3. İllerin yol bütçeleri İl Genel Meclislerince illerin ihtiyacına göre düzenlenir. Bu bütçeler Bayındırlık Bakanlığı tarafından incelenir ve onaylandıktan sonra uygulanır.

4. Ülkenin milli şoseleriyle önemli ve büyük köprülerinin yapılmasını Şose ve Köprüler Yasasıyla Bayındırlık Bakanlığı üstlenmiştir. Yukarıda açıklanan yol parasının yüzde on beşiyle ayrıca devlet bütçesinden ayrılan para bu işlere ayrılmıştır. Bu ödeneklerle yapılacak şose ve köprülerin yapılışında ilmin son gelişmelerinin uygulanmasını *"Şose ve Köprüler Yasası"* emreder.

Yerel Yönetim ve Belediye Vergileri

İl Bütçesi ve Özel Muhasebe

Her ilin özel bir bütçesi vardır. İl bütçesinin gelir bölümü şunlardan oluşur;

1. Vergi zamları:

Devlet vergilerinden bazılarına *"İl payı"* "Özel İdare payı", ve *"Eğitim Öğretim payı"* olarak bazı zamlar yapılmıştır.*

2. Yol vergisi.

3. Kasaplardan kesilen hayvan için alınan vergi

Modern kesimhanesi olmayan şehirlerde, belediyelerce kasaplık

* Devlet vergilerinden iller için ne oranda paylar ayrıldığı yukarıda gösterilmiştir.

hayvanlardan alınan kesilen hayvan vergisinin yarısı il'e aittir.

4. İskele vergisi

İllerce kurulan ve inşa edilen iskelelerden, daimi encümen kararıyla belirlenen oranda, iskele vergisi alınır.

5. Taş ve tuğla ocakları vergisi;

Taş, kireç, kil ve kum ocakları açmak ve işletmek için, tuğla, kiremit, çanak ve çömlek yapmak için İle başvurarak izin almak gerekir. Ocak sahiplerinden beş ile yüz lira arasında bir ruhsatname harcı alındığı gibi çıkarılan taş ve kumların net gelirinden yüzde 5 oranında da bir vergi alınır.

6.Mülk ve kiraya verilerek gelir getiren ev dükkân tarla bağ bahçe (akarların) gelirleri;

Özel idarenin mülk ve akarlarının gelirleri de il gelir kaynaklarından biridir.

Belediyenin Geliri

Belediyeler başlıca gelirlerini şu kaynaklardan alırlar;

1. Devlet vergilerinden belediyeye geçen paylar:

Belediye sınırları içinde tahsil edilen bina vergisinin yüzde 15'i ve kazanç vergisinin yüzde 3'ü belediyeye bırakılmıştır.

2. Belediyece Yapılan Temizlik Vergisi;

Sokakların temizlenmesine ve çöplerin kaldırılmasına karşılık bina sahiplerinden alınır.

Verginin tahakkukuna binaların *"yazılı değeri"* esas alınır. Bu vergi şehirlerde bulunan her evden alınır. Vergi yasasında yazılı tutar ve oranları;

Yazılı değeri	1 kuruştan 5.000 kuruşa kadar olan evlerden		ayda 2,5 kuruş
"	5.001 "	10.000	" 5
"	10.001 "	20.000	" 7,5
"	20.001 "	30.000	" 10
"	30.001 "	40.000	" 12,5
"	40.001 "	50.000	" 15
"	50.001 "	100.001	" 17,5
"	100.001 "	200.000	" 20
"	200.001 "	300.000	" 22,5
"	300.001 "	500.000	" 25

Dükkân, mağaza, otel ve hamam gibi binalardan biraz daha fazla vergi alınır. Binalar boş kaldıkları sürece bu vergiye tabi değildirler.

3. Aydınlatma vergisi;

Şehrin aydınlanmış yörelerindeki evlerden, aydınlatma vergisinin yarısını geçmemek üzere aydınlatma vergisi alınır. Dükkân ve mağaza gibi akarlardan aydınlatma vergisi miktarında aydınlatma vergisi alınır.

4. İnşaat ruhsat resmi

Belediyelere bir gelir sağlamaktan daha çok inşaatın teknik ve usule uygun olarak yapılmasını sağlamak için konmuş bir vergidir.

5. Eğlence yerleri vergisi

Bu vergi sinema, tiyatro, karagöz, balo, konser yeri gibi eğlence yerlerini açanlarla işletenlerden alınır. Oranı: Net olmayan gelirinin yüzde 10'nunu geçmemek koşuluyla belirlenir.

6. Plaka vergisi

Araba, otomobil, kamyon gibi taşıt araçlarına ve hamallara belediyelerce birer numara verilir. Bunun içinde bir vergi alınır.

7. Tente, siper ve saçak resmi

Dükkâncıların dükkânlarının önüne gerdikleri tentelerden de belediye yıllık bir vergi alır.

8. Pazar vergisi

Pazaryerlerindeki satıcılar meydanları işgal ederler ve giderken bazı süprüntüler bırakırlar. Buna karşılık satıcıların her birinden işgal ettikleri yere göre gündelik bir vergi alınır.

9. Levha ve ilan vergisi

Tüm dükkânlarla ticaret ve sanat kuruluşlarının kapılarına veya kapılarının üstüne sahiplerinin ismini ve ne işle meşgul olduklarını gösterir. Türkçe bir levha asılması zorunludur. Belediyeler bu şekilde asılacak levhalarla her tür ilanlardan belediye meclisince düzenlenecek tarifeye göre bir vergi alırlar.

10. Ölçü ve ölçüler vergisi

Terazi, kantar, baskül, gibi ölçüm araçlarının ve dirhemlerinin belediyeye damgalattırılması gerekir. Bu iş için belediye bunların sahiplerinden bir vergi alır. Her yıl yapılan kontrol sonucunda vurulacak damga için de bu verginin yarısı alınır.

11. Kira sözleşmeleri vergisi

Kiraya verilen evler için düzenlenecek sözleşmelerde yazılı kira bedelinin toplamı üzerinden belediye adına en çok yüzde iki vergi alınır.

12. Kantar vergisi

Başvuru ve talep üzerine belediye kantarı ile tartılan veya ölçeği ile ölçülen eşyanın her bir yüz kilosundan iki kuruş vergi alınır ve tartının sonucunu gösterir bir belge verilir.

13. Belediye vergisi

Çok eski yıllardan beri belediyelerce alınan bir vergidir. Deve, manda, beygir, merkep ve sığırın alım ve satımından alınır. Oranı satış bedelinin yüzde iki buçuğudur. Belediye sınırları içerisinde satılan koyun ve keçilerin her biri için birer kuruş alınır.

14. Çağırtmaç Vergisi

Menkul ve gayrimenkul malların ve eşyanın açık artırma ile satışına ve münakaşalar yapılmasına belediyeler aracılık ederler. Açık artırma sonucunda kararlaştırılan bedel üzerinden, belediye en çok yüzde iki buçuk ve resmi dairelerce yapılan görüşmelerden binde iki buçuk oranında vergi alır.

15. Kara ulaşım araçları vergisi

Karada gezen ulaşım araçlarından, plaka vergisinden başka, aylık bir vergi daha alınır. Bunlara *"belediye kara ulaşım araçları vergisi"* derler.

Kara ulaşım araçları vergisi yasasında yazılı oranları şunlardır. Bu oranlar azamidir. Belediye meclisleri alınacak vergileri bu sınır içerisinde belirlerler;

Araba ve hayvanlar:	**Kuruş**
Çift hayvanlı kira binek arabaları ayda	100
Tek " " " " "	50
Manda ve öküzle taşıma "	25
Çift hayvanlı yük arabaları "	75
Tek hayvanlı yük " "	25
Yük ve binek kira hayvanları	10
Merkep	2,5

Hükümete ait araba ve hayvanlarla at kullanmak zorunda olan subaylardan ve memurlardan vergi alınmaz. Çiftçilere ait araba ve hayvanlardan da bu vergi alınmaz.

Otomobil ve kamyonlardan, motorlarının gücüne göre ayda iki liradan beş liraya kadar ve velespitlerden ayda 25 kuruş alınır.

16. Süs ve av köpekleri vergisi:

Belediye sınırları içerisinde beslenecek süs köpekleri için 10 lira ve av köpekleri için 5 lira azami vergi alınır.

17. Kesimhane vergisi:

Belediyeler belediye sınırları içerisinde kesilen hayvanlardan kesim vergisi alırlar.

Koyun ve keçiden	15	Kuruş
Kuzu ve oğlaktan	7,5	"
Danadan	30	
Sığır ve domuzdan	45	
Deve ve mandadan	75	

Bu verginin yarısı İl Özel İdaresine, yarısı da belediyeye aittir.

Modern kesimhane kurmuş olan belediyeler, belediye meclislerinin belirleyeceği tutarda kesimhane vergisi alırlar.

18. Kullanma vergisi:

Bir şehirde kullanılmak ve tüketilmek üzere yurtdışından gelen şeylere de oktruva denilen bir giriş ücreti vergisi konabilir. Bunun için yöre belediyesince bir tarife ve yönetmelik yapılması ve tarife ile yönetmeliğin il genel meclis veya encümen tarafından onaylanması gerekir.

Oktruva vergisine tabi tutulan eşyadan, belediye sınırları içinde üretilen benzer ürünlerden de oktruva vergisi alınır.

19. Değer artışı nedeniyle alınan (Şerefiye) vergi

Bir şehirde yeni caddeler açılması veya meydanlıklar yapılması gibi sebeplerden dolayı o yöredeki arsaların, evlerin ve dükkânların değerleri kendiliklerinden yükselir. Ancak mal sahipleri bu iş için para koymuş veya emek harcamış değillerdir. İşte bunun için, belediye meclisinin kararıyla, bu gibi yörelere bir değer biçilir; yeni ve eski değerin arasındaki farkın yüzde yirmisi mal sahiplerinden tahsil edilir. Mal sahiplerine bir kolaylık olmak üzere bu verginin ödemesi beş yılda yapılmak üzere taksitlere bağlanır.

20. Yeni yapılan kaldırım ve kanalizasyonlardan bina sahiplerinin paylarına düşen masraflar:

Belediye tarafından bir sokakta yeni bir kaldırım veya kanalizasyon yaptırılmış ise, bu iş bittikten sonra, gerçekleşen masraf sokakta bulunan binaların cephelerine oranla paylaştırılır. Bu masrafın yarısı mal sahiplerinden tahsil edilir. Mal sahiplerine bir kolaylık olmak üzere bu vergi de taksitlere bağlanır.

21. Şirketlerin kar payları:

Halka yönelik hizmetlerin yerine getirilmesi için şehir ve kasabalarda kurulmuş olan şirketlerin, sözleşmelerine göre hükümete vermek zorunda oldukları kar getiren payları da belediyelere bırakılmıştır.

Askerlik

Askerlik Görevi

Vatandaşlar askerlik görevini, orduda ve donanmada ve bir de hava kuvvetlerinde (hava filosunda) yaparlar.

İnsanlar, henüz esaslı olarak şehirlerde oturmadıkları ve belirli topraklara bağlanmadıkları en eski zamanlarda, insan toplumları, bir yerden diğer yere aileleriyle, bütün araçlarıyla göç ederlerdi. Bu halde yaşayan milletler (kavimler), gerek bir yerde otururken ve gerek hareket halinde bulunurken kendilerini korumak için veya diğer bir topluluğun üzerine atılırken hep birlikte silah kullanırlardı. Toplumun her bireyi silahlı idi.

İşte bireyleri silahlı olan bu toplumlar, aynı düzen altında ve bir başa tabi bir ordu halinde bulunurlardı. Böyle bir toplumun her bireyi askerdi ve bütün ömrünce askerlik görevi yapardı. Bu çağda insanlar, neredeyse sürekli şekilde hayatın gereğine bağlı olarak savaş ile meşgul idiler. Zorunluluk ve ihtiyaçları böyle gerektiriyordu. Her türlü geçimlerini ve hayatlarını sağlamak için, havası daha iyi, toprağı daha verimli yerler ararlardı. Bu sebeple bir bölgeden diğerine geçerlerdi, orada rastladıkları ile mücadele etmek, savaşmak zorunda kalırlardı.

İnsanlar toprağa bağlandıktan, kasabalar, şehirler ve hükümetler kurulduktan sonra tarım, sanat, ticaret hayatına geçtikleri zaman bu işlerle uğraşan insanların tümünün ellerinde silah, hazır bulunmasına olanak kalmadı. Oysaki kendilerini ve topraklarını korumak varlıkları

ve menfaatleri için birtakım amaçları, gerektiğinde, zorla elde etmek ihtiyacı bulunmaktaydı. İşte bu görevi görmek için, toplumun bir kısım insanlarının silahlı bir topluluk, bir ordu halinde bulunması gerekiyordu. Böylece başlı başına bir sınıf, askerlik sınıfı ortaya çıktı. Bu sınıf sayesinde tüm toplumun, medeni alanlarda güvenle çalışıp ilerleme ve gelişmesi mümkün oldu.

Bu çağda ordu, savaş zamanında ve millet bireylerinin bir kısmından vücuda gelirdi. Bunun için kanunlar yapıldı. Bir savaş olduğu zaman kanunun ihtiyaç gösterdiği insanlar silahlarını kapar, toplanır ve savaşa giderlerdi; sürekli ordular yoktu. Bu çağdaki silahlar ve savaş yöntemleri çok basit idi. Uzun boylu talim ve eğitime gerek görülmüyordu. Ancak, barut bulundu, silahlar mükemmelleşti, savaş yöntemleri güçleşti; bundan sonra, her gün çalışarak savaşa hazırlanmak gereği doğdu. Bunun üzerine, sürekli ordular yapıldı. İlim ilerledikçe, silahlar da çoğaldı, gelişti.

Savaş zamanı ve özellikle barışta bütün milleti silah altına almak, milletin genel ve ekonomik çalışmasını kesintiye uğratır; bu sebeple millet bireylerinin, belirli bir yaşta olanları, barışta sürekli orduyu meydana getirir ve askerlik talimleri ve eğitimiyle meşgul olur ve diğer belirli yaşta bulunan vatandaşlar da sefer olacağı zamanlar silah altına çağrılır. Her durumda savaşa giden vatandaşlardan başka ülke içinde de vatandaşlar kalmalıdır ki, devletin tüm hayatını korumak, orduyu yaşatmak ve devam ettirmek mümkün olsun. Ancak, gerektiğinde bütün milletin vatan ve gelecek uğrunda silaha sarılması esas olarak kabul edilmesi gerekir. Bunun için, bütün vatandaşların askerlik görevini yaparak askerlik talim ve eğitimini öğrenmesi gerekir.

Hem bu gereği yerine getirmek ve hem de milletin ekonomik çalışmasına zarar getirmemek için askerlik süreleri mümkün olduğu kadar azaltılmıştır. Ancak çağımızda askerlik maddi, ilmi o kadar çok yetenek istemektedir ki, barışta silah altında geçirilecek az zamanda bunların elde edilmesi güçtür. Bunun için, vatandaşların henüz okul-

larda iken askerlik hizmetini kolaylaştıracak birtakım şeyleri öğrenmeleri, hazırlık yapmaları gerekir. Milli duygu, vatan sevgisi ve devlet düşüncesi ise vatandaşların ana kucağından, aile ocağından başlayarak alacakları en esaslı eğitim ve bilgilerdir.

Çağdaş Bir Ordunun Örgütünde Neler Vardır?

Orduda, asıl sınıf piyadedir, piyadesiz savaş yapılamaz çünkü piyade hücum eder, kazanır ve kazandığını koruyabilir de; oysaki makineli silahlar, motorlu araçlar, tanklar vs. bu görevlerin ikisini birden yalnız başına, piyadesiz yapamazlar.

Bununla birlikte, piyade, süvarisiz, topsuz ve diğer silahlar ve araçlar olmaksızın bir ordu meydana getiremez.

Ordu, yönlendirme ve yönetme noktasından ve bir de savaş noktasından küçük, büyük birtakım birliklere ayrılır. Bu birlikleri sırasıyla sayalım;

Takımlardan oluşan bölük, bölüklerden oluşan tabur, taburlardan oluşan alay.

Süvari, topçu ve diğer sınıflarda da aynı birlikler vardır.

Piyade, süvari, topçu vs. ile yardımcı sınıflardan kurulan birlik, tümendir. Ondan sonra kolordu gelir, üç tümenlidir; gerektiğinde daha çok tümenli de olur. En büyük birlik ordudur.

Bir ülkenin kuvvetine ve savaş cephesinin sayı ve durumlarına göre ordular kurulur. Her birliğin kumandanı vardır: Bölük kumandanı, tabur kumandanı, alay kumandanı vs. Bütün seferi orduları idare eden kumandana *Başkumandan* denir.

Tümen ve ondan daha büyük birliklerin kurmay subayları vardır; ordunun kurulması, talim ve eğitimi ve savaş işleriyle uğraşır.

Ordunun lojistik malzeme ve araç gereçlerini, Milli Savunma Bakanlığı hazırlar.

Barışta, başkumandanlığı Cumhurbaşkanı temsil eder. Ancak,

gerçekte başkumandanlık görevini *Cumhurbaşkanını temsilen Genelkurmay Başkanı* yerine getirir.

Barışta, ordu kumandanları da, ordu müfettişi adını alırlar.

Kumandanlık

Kumandanlık pek önemlidir. Bir ordu, gerçek bir kumandanın emri altında, kendinden büyük kuvvetleri yenebilir. Aynı ordu herhangi bir kumandanın emri altında sebepsiz yenilebilir. Yenilmiş bir ordu, yetkin bir kumandanın emri altında zafer kazanabilir, üstün gelebilir. Büyük kumandanlar, pek çok defa baskı altına girmiş ve dağılmaya yüz tutmuş milletlerin savaş kuvvetlerine yeniden bir parlaklık vermeyi başarmışlardır. Genellikle bir büyük kumandanın ölmesiyle veya ordu üzerinden çekilmesiyle milletlerin askeri onurunun da yavaş yavaş yok olduğu görülmüştür. Mükemmel bir kumandanı vücuda getiren şey mükemmel ahlaktır.

Kumandanların Genel Özellikleri

Kumandan olan kişi, tehlike zamanlarında askerleri kendi iradesine uygun şekilde yönetmek zorundadır; bu bakımdan insanlara beğenilmekten çok onlara emir ve hükmetmeye eğilimli bir yaradılış ve karaktere sahiptir. Başkalarına emir ve hükmetmek dayanıklı olmaya bağlıdır. Dayanıklılıkla yapılan bir iddia veya teklif çok seyrek itiraza uğrar. İnsanlar, arkasından gidecekleri adamın gerçekten kendilerine amir olmasını isterler; ancak böyle olunca, kendi selametleri için güven duyabilirler. Güçlü bir dayanıklılık için nefse güven şarttır.

Sorumluluğu üstlenmek cesaret ve isteği kumandana en çok gereken bir özelliktir; bu, pek seyrektir. Birçok insanlar, sorumluluğu başkalarına dayalı bildikleri zaman düşünmeden en kötü tehlikelere atılırlar; sorumluluk kendilerine yükletildiği anda kararsız ve ürkek olurlar. Çünkü sorumluluğu üstlenmek, felaketli zamanlarda suçlu olmak demektir.

Sorumluluktan korkmak kalbin gizli bir halidir. Oysaki bir

kumandan ancak sorumluluğu üstlenmek cesareti sayesinde büyük işler görebilir. Çünkü tecrübe veya bilgi noktasını tamamlayacak yardımcılar her zaman bulunabilir. Sorumluluğu üstlenmek cesareti kumandana bir asalet veren yüksek kalplilikten doğar. Bu özellik kibirli olmamak koşuluyla, kumandanı herkese üstün kılar.

Kumandan olan kişinin insan tanıması gerekir. Çünkü ordu cansız bir alet değildir. İnsanların değerleri, yaradılışlarına ve duygularına göre değişir.

Cesaret ve yiğitlik, her askere gereklidir. Ancak kumandan büyük adamlara özgü yaradılış ve nadir bir cesarete sahip bulunmalıdır. Bu tür cesaretin sahibi, onun varlığından haberdar olmaz; ölümden korkmamak hali kendisinde o kadar doğaldır ki en şiddetli bir tehlike zamanında herkes az çok bir şaşkınlıkla iş gördüğü halde onun düşüncesinde daha çok kuvvet ve buluş iktidarı ortaya çıktığı şaşırtıcı bir şekilde görülür. Bir insanın nasıl cesaretsiz olabileceğine şaşıran bir asker, arkadaşları arasında seçkin olur.

Kumandan olanlar için daha birçok güzel huylar sayılabilir. Fakat büyük kumandanlara birtakım kusurlar da dokundurulur. *Örneğin: Merhametsizlik.*

Yüz binlerce insanın dövüştüğü savaş meydanları her tür felaket ve perişanlık yeri olabilir. Ortalık cesetlerle dolar, kan deryası haline gelir; böyle manzaralar karşısında herhangi bir insan yürek inceliği hisseder ve merhamete gelir, korkuya çabuk kapılır. Burada da kumandanı koruyacak, farklı özellikleridir. Buna merhametsizlik diyorlar. Oysa bu, gerekli bir sağlamlıktır.

Bir kumandanda bulunması gereken özellikler göz önüne getirilince, her millette büyük kumandanların nadir olarak yetiştiğinin sebebi kolay anlaşılır.

Vatandaş bilmelidir ki ordu ne kadar önemli ise onun başına geçirilecek olan milli başkumandan dahi başarı için, en aşağı o kadar önemlidir.

Hava Filoları

Uçaklardan kurulan hava filoları, ordu teşkilatında olduğu gibi birliklerden oluşur. Uçaklarda, makineli tüfek, her cins bombalar kullanılır. Uçak filolarının (!) önemi büyüktür. Vatandaşlar, uçak filolarında çeşitli hizmetler görürler. Ancak pilot ve gözlemci olarak hizmet için ayrıca ve özel olarak yetiştirilmelidir.

Donanma

Donanma deniz kuvvetleridir: Zırhlılar, kruvazörler,

Donanma torpido muhripleri, torpidolar ve torpil kullanan denizaltı gemileri gibi çeşitli cins gemilerden meydana gelir; esas olarak silahı büyük toplardır, deniz uçakları ve bunlar için de özel gemiler vardır. Gerek hava filoları, gerek donanma, Genelkurmay Başkanlığı'nın emrindedir. Bugün kara, deniz ve hava kuvvetleri hepsi birden ordu kavramı içinde düşünülebilir.

Ordu Kuvvet ve Örgütünde Ekonomik Etkenler

Ordunun geçimi ve bundan başka ilmin ve sanatların her türlü ilerlemesine uygun olarak yapılan silahlar ve savaş malzeme ve araç gereçleri ülkenin ekonomisiyle ilgilidir. Ordunun saydığımız ihtiyaçlarını ülke içinde hazırlamak esas olmalıdır; her zaman, ordunun, ihtiyacı olan silah mühimmat ve diğerlerini dışardan satın alarak elde etmek mümkün olmayabilir.

İlmi araçlara sahip olmayan bir ordu ile ilmi araçlara sahip olan ordulara karşı savaşmak imkânı hemen hemen hiç kalmamıştır. Bu sebeple ordu kurulmasında çağdaş araçlar ve silahlar hemen göz önüne alınmalıdır. Bu bir zorunluluktur. Ülkenin ekonomik ve sanat durumu ne kadar elverişli ise savaşta o kadar başarı elde edilir. Bu nedenle, savaş yalnız cephelerde savaşan askerlerin faaliyeti demek değildir. Bir ülkede bütün vatandaşların her türlü çalışma ve faaliyeti demektir. Barış zamanında da bu genel faaliyetin ortak hedefe yönlendirilmesi önemlidir. Ortak hedef, bağımsızlığın korunmasını sağlamaktır.

Ordu Hayatı

Ordunun özel hayatı vardır. Orada tamamen belli olmuş esaslar ve koşullar içinde yaşanır. Bu koşullardan önemlilerini sayalım;

a. Askerlik görevini yapmakla, istekle ölüme hazır bulunmak askerliğin en gerçek göstergesidir. Genel olarak hayat özveriyi her insana gerekli kılabilir. Ancak bu, sonuç olarak manevi bir görev olarak düşünülür. Askerlikten başka hiç bir iş yoktur ki öldürmek ve dolayısıyla da ölmeye razı ve hazır bulunmak görevinin aslını ve konusunu oluştursun. Gerçek savaş sanatı, düşmanı yok etmek amacını taşır. Bu böyle olunca savaş sanatı sahipleri, kendilerinin yok edilmesini göze almış olmalıdırlar. Bu görüştür ki, askere bir özellik, ciddilik, yüksekliklik, kutsallık verir.

b. Ordu, aynı amaca çalışan birçok insanların birliğidir. Bu insanların birbirine karşı bağları vardır. Bu bağa arkadaşlık denir. Büyük küçük, ast üst, her askerin birbirine karşı arkadaşlık görevleri vardır. *Örneğin; Üstler astlarına bakarlar onları yetiştirirler. Astlar da üstlerine bilerek ve isteyerek itaat ederler. Genellikle, birbirlerine sevgi ve güven, arkadaşlığın en büyük iki vazgeçilmezidir.*

c. Emretmek ve itaat etmek ordunun önemli öğeleridir. Bunların ikisi de güçtür. Ancak bu güçlük, ne kadar akıl ve anlayışla emredilir ve ne kadar bilgi ve itimatla itaat edilirse o kadar kolaylaşır, *insanları bir amaç için birleştirmek, amacın konumuna göre bir tür zorlayış ister. Bu, insanların yaradılışı sonucudur. İtaat ve kendini teslim etme derecesi ordunun değer ölçüsü sayılır. Kendini teslim etme ne kadar kökle-*

şirse o kadar iyidir. İtaat ve kendini teslim etmenin doğal bir gelenek haline gelmesi gerekir. Ancak bu takdirde ordu tehlike zamanında görevini yerine getirebilir.

d. Üniforma, askerlik sorumluluğunu, arkadaşlığı ve kendini teslim etmeyi hatırlatan dış göstergelerdir.

Hayatındaki özelliği söylediğimiz ordu, aynı zamanda milletin bir parçasıdır. Şüphesiz bizim bahsettiğimiz ordu, katışıksız milli ordudur. Ülke ve milli amaç ile ilgisi olmayacak olan ücretli askerlerden kurulu ordu, hatta gönüllü askerlerden kurulu ordu bizce güvenilir değildir ve söz konusu değildir.*

Milli ordu millet birliğinin ve devlet varlığının en göze çarpan simgesidir. Ordu, dışarıya karşı devletin varlığını sağlayan ve gerektiğinde de içeride büyük düzensizliği ortadan kaldırır. Her bireyin, devlet içinde görevini özenle yerine getirmek ve her bireyin devlet için sorumluluğu, ordu hayatında çok açık bir şekilde görülür. Ordu, Cumhuriyet aleyhine girişimlere karşı devlet ve hükümetin irade ve kuvvetini gösterir. Bu şekilde herkesi devlet düzeninden, devlet güvenliğinden pay sahibi kılmak görevini yerine getirir. Devlet ve hükümet gibi ordu da kendisi için bir varlık değil, belki, milletin yaşamak ve var olmak iradesinin bir şeklidir. Ordunun devlete karşı en birinci görevi en yüksek kudret ve yeteneğe sahip olmaya çalışmaktır. Devletin ululuk ve onuru bununla yükselir.

Orduların Gerekliliği

Çağımızda ordular büyüdü, savaş silah ve araçları çeşitlendi çoğaldı; olağanüstü masrafları ve özveriyi gerekli kılıyor. Bir de insanların birbirleriyle savaşarak boğazlaşması, birbirlerinin kanını dökmesi doğru mu?

İşte bu ve bunun gibi bir takım görüşlerle, orduların sınırlandırılmasından (silahlanma sınırlandırılması) ve son olarak orduların

* *Bu son cümle Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak Hazretlerinin ilavesidir.*

tamamen kaldırılmasından, genellikle bahsedilmektedir. Bunu duyarsınız ve her zaman da duyacaksınız. Bu düşünce, insana en çok yakışandır. Bu düşüncenin dünyada uygulandığını görmek gerçekten arzu edilir; fakat mümkün değildir. Bu imkân, her zaman, parlak ideal olarak kalacaktır.

Bu yolda bir teklifi, 1800'lü yılların başlarında Napolyon, Avusturya ve Prusya Büyükelçilerine önermişti. Avusturya Büyükelçisinin yanıtı şuydu: *"Böyle bir şey Avusturya Devletini memnun eder. Ama zorluk, bu konuda Berlin hükümetini inandırmaktır"*. İşte, mesele sonuna değin bu noktada kalacaktır. Her devlet, diğer devletin birinci adımı atmasını isteyecektir. Her devlet diğerlerinden şüphelenecektir ve hiç biri bu ilk adımı atmayacaktır; tersine her biri mümkün olduğu kadar silahını daha keskin tutmaya çalışacaktır. Çünkü ilk adımı atacak olan devlet bunu yapar yapmaz kuvvetini, gücünü, oyunu, mevkisini kaybedecektir; hiç bir heyet, örneğin *"Birleşmiş Milletler Kurulu"* bunun böyle olmasına engel olmayacaktır. Dünyanın düzenini, güvenliğini ve dengesini kuran ve tutan, kuvvettir; her şeyden önce bir devlet içinde de durum böyledir. Bir millet ne kadar medeni olursa olsun düzen ve güvenin sağlanması için polis, jandarma ve hatta ordu varlığını gereksiz bulamaz. Tabiat insanları böyle yaratmıştır.

Bundan başka dünya üzerinde var olan devletler savaşlarla meydana gelmiştir. Savaş aracına sahip olmayan veya savaş aracı zayıf olan milletler, güçlülerin acizi, vergi vereni, esiri olmuşlardır.

Devletlerin silahları sınırlandırmasından ve milletlerin orduların kaldırılmasından bahsettiklerini duyduğumuz halde, aynı devlet ve milletlerin esaretleri altında bulundurdukları haksızlığa uğramış (mazlum) milletlerin serbest bırakılacaklarından bahsettiklerini duymuyoruz. Herhalde, sağlam bir devlet hayatı için ordunun zorunluluğuna delil aramak gereksizdir. Çevrendeki devletler silahlı oldukça, hayır, dünya üzerinde bir tek silahlı devlet bulundukça görevini bilen bir devlet bütün antlaşmalara rağmen ve bütün antlaşmalarla birlikte

kendi güvenini her şeyden önce kendi kuvvetine dayandırır.

Yalnız elinde kılıç olduğu halde bağımsızlığını her zaman savunmaya hazır bulunan bir millet geleceğinden emin olabilir.

Milletlerin, bütün özelliklerini unutarak ve karşılıklı menfaatlerini akıllıca bir şekle uydurarak bütün dünya üzerinde gerçekten insani bir tek toplum oluşturabileceklerini düşünmeleri tatlı bir görüştür. Bu görüş uygulanabildiği takdirde de bu büyük ve güçlü toplum içinde düzen ve huzuru, hak ve adaleti kuracak örgüt ve bu örgütün dayanacağı bir kuvvetin varlığı gereklidir.

Bu örgüt, örneğin şöyle olabilir; Bütün dünya yaşayanlarının kabul edelim ki aynı haklar ve koşullar içinde seçilecek temsilcileri bir arada toplanacaklar, bir meclis kuracaklar, bunlar bütün dünyayı kapsayan bir hükümet kuracaklar. Bu hükümet bütün dünyayı ve insanlığı yönetecek. Burada bir noktayı açmak gerek; müşterek hükümet, ortak meclisin elbette çoğunluğu tarafından oluşturulacaktır. Acaba, bu çoğunluk hangi milletlerin temsilcileri tarafından oluşturulabilir.

Daha çok geri kalmış milletlerin temsilcileri sayıca çok olsa da ileri gitmiş milletler temsilcilerinin entrikalarından korunmak becerisini gösterebilecekler midir? Aksi takdirde bütün insanlığın bir kaç milletin yönetimi altına düşmesi tehlikesi yok mudur? Bu milletlerin gerçekten bütün insanlığı düşünce ve ekonomik olarak aynı hayat düzeyine getirmeye çalışacaklarına güvenilebilir mi? Bazı milletlerin bütün dünyayı ve birçok milletleri kendi lehlerine istismar etmelerine engel olunabilecek mi? İnsanların eşitlik ve adalet duygularının konum ve derecesi bu konuda kalplere güven verebilir mi?

Bu endişelere kapılmanın ne dereceye kadar haklı olduğunu anlamak için milletlerin birbirlerine karşı, özellikle bazı milletlerin birçok millete karşı bugün takındıkları tavırlara, uygulaya gelmekte oldukları davranışlara bakmak yeterlidir. Bu tavır ve davranışları doğuran duygular, düşünceler, görüşler, karakterler değişecek mi? Ne zaman değişecek? Niçin değişecek ve nasıl değişecek?

İnsanlık tarihinin birbirinin üzerine yığılan sayısız olayları bu sorulara olumlu yanıt vermek yetkisini henüz doğurmamıştır. En yüksek medeniyet sahibi olmuş olan milletler en ilkel milletlerden daha az mı yakıp yıkar ve kan dökücü olurlar?

Örneğin; Hindistan'ı, Mısır'ı, Tunus'u ve Cezayir'i aşağı yukarı yüz yıldan beri pençelerinde tutanların bu ülke halklarının siyasi, düşünsel, ekonomik kültürlerini kendi kültürleri derecesine yükseltmeyi bir an düşündüklerine ilişkin her hangi bir işaret ve eser görülmüş müdür? Hayır. Ancak, tersi, yani bu insanları hayvanlaştırmak, uyuşturmak, kendi menfaatlerine gözleri kapalı köleler haline getirmek için ne yapmak mümkünse hepsini yapmaktan geri kalmadıklarına bütün insanlık şahittir.

Her halde, Türk vatandaşı kesin olarak bilmelidir ki bir milletin insanlık ve medeniyet dünyasında yükselmesi ve başarılı olması yalnız ve ancak kendi kuvvetine dayanarak, hürriyet ve bağımsızlığını korumasıyla mümkündür.

Bunun başka çözümü ve aracı yoktur.

Ordu istemeyen ve ordunun yüklediği maddi, manevi özveriyi göze almayan bir millet, esaret zincirini kendi eliyle boynuna geçirir. "Ve bağımsızlığı uğrunda ordusuna yapacağı özverinin on katını, kendini esir eden egemen milletlerin menfaati uğruna harcamak zorunda kalır."

Savaş Yönetimi ve Siyaset

Savaş yönetimi ile siyaset ve siyaset ile savaş yönetimi, bunların ikisi birdir. Siyaset dediğimiz zaman, yalnız dış siyaseti amaçlamıyoruz. Bundan başka iç siyaseti, ekonomik siyaseti de düşünüyoruz. Her tür siyaset sahnesi Millet Meclisi'dir. Her türlü siyasetin uygulama ve yürütme aracı hükümettir.

Savaş yönetimiyle siyasetin çalışma alanları arasında bir sınır

çizmek istenirse, denilebilir ki, dış siyaset savaşın yönetimine öncülük eder. İç siyaset ile ekonomik siyaset savaşın yönetimine bağlıdır. Bu düşünceyi iyice kavrayabilmek için savaşın doğası hakkında, hiç olmazsa kısa bir incelemeye gerek vardır. Savaş, düşmanı bizim arzumuzu kabule zorlamak için yapılan şiddetli bir harekettir. Bu hareketin hedefi, düşmanı savunmadan aciz bırakmaktır. Bu da düşmanın bütün maddi ve manevi kuvvetlerini kırarak, ezerek onu yere sermekle mümkün olur. Ancak bu halde, düşman devlet barışa zorlanır veya düşman millet teslim olur. Savaşın doğasının gereği budur. Savaşı yönetenler, savaş hareketinin hedefe ulaşacağı dakikaya kadar, düşman hakkında doğal olarak hiç bir tür iyilik düşünemez. Savaş gibi tehlikeli işlerde, iyilik yüzünden doğacak hatalar en kötü hatalardır. Savaşı yönetenler bu suça düşmemek isterlerse, ülke ve milletin maddi ve manevi bütün kuvvetlerini, hiç bir yalancı söze kulak vermeksizin ciddi ve köklü bir şekilde düşman aleyhine yöneltir ve uygular.

Bir savaşı parlak bir hedefe ulaştırabilmek için yüksek hükümet işlerinde büyük bir bilgi sahibi olmak büyük ihtiyaçtır, zorunluluktur. İşte, savaş yönetimiyle siyaset burada birleşir ve kumandan aynı zamanda hükümet adamı olur. Kumandan, hükümet adamı olur; ancak kumandan kalır. Bir taraftan bütün hükümet işlerini kavrama alanında ve etkisinde bulundurur, bir taraftan da eli altında bulunan araçlarla ne yapabileceğini bilir. Hükümetin dış, iç, ekonomik durumunu savaşın hedefinde birleştirir. Bu hedef, siyasi amaçtır, milletin ihtiyaç ve arzusudur.

Siyaset, savaşın doğasıyla uzlaşması mümkün olmayan düşünceler ve etkilere asla kapılmamalıdır. Kapıldığı takdirde savaş üzerinde ve savaşın sonucu üzerinde zararlı olur, öldürücü olur. Bu sebeple, doğrudan doğruya siyaseti yöneten hükümet adamının savaşın doğası ve şekli yönetimi hakkında eksiksiz bilgi sahibi olması gerekir Bu hükümet adamının, savaşı yöneten kumandanla her konuda aynı düşüncede bulunması, anlaşmış olması şarttır.

Bu anlaşma noksan olursa zorluk başlar ve kesinlikle zarar görülür.

Genel siyaset ile savaş yönetimi bir kişide birleştiği zaman, durum çok elverişli olur. Buna tarihte örnekler vardır. İskender, Büyük Frederik, Napolyon ve Timur aynı zamanda hem başkumandan hem de siyasi kuvvetin başkanı idiler. Anibal böyle değildi. O, yalnız başkumandan idi. Siyaseti yöneten Kartaca Hükümeti idi. Kartaca Hükümeti izlediği siyasetle Anibali ve ordusunu zor durumda bıraktı. Bıraktı ama bunun sonucu Kartaca Devleti'nin yıkılması oldu.

Gazi Mustafa Kemal de, hem başkumandan ve aynı zamanda siyasi kuvvetin başı idi. Bunun böyle olmasında ne kadar fayda bulunduğu sonuçlarıyla meydana çıkmıştır. Gazi Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisinin kendisine kanunla verdiği geniş yetkiyi hiç bir görüş ve etkiye bakmaksızın en üst derecede uygulaması sayesinde başarılı olmuştur. Vatandaşlardan, olağanüstü özveri istedi. O zamanki hükümeti her tür zayıf ve endişeli düşüncelerden ve hareketlerden uzaklaştırdı. Mecliste baş gösteren muhalefet partisinin, savaş ve karşı koyma aleyhindeki düşünce hareketlerini durdurdu.

Birleşen Devletlerin (İtilaf devletlerinin) aldatıcı sözlerine önem vermedi. Denilebilir ki, Mustafa Kemal'in sahip olduğu sıfat ve yetkiden yoksun başka herhangi bir kumandanın başına gelen zorlukları, özellikle iç siyasetin uğursuz akımlarını yenebilmesi şüpheli idi. Almanlar kendi yenilgilerini meclislerindeki muhalif politika akımlarına ve hükümetlerinin bu politika akımına kapılarak ordu kumandanlığı ile aynı düşüncede yürümemiş olmalarına yüklerler. Düşünmelidir ki Alman ordularının başında Alman imparatoru bulunuyordu. Demek ki imparator da olsa yalnız devlet başkanının başkumandan makamında bulunması düşünülen kötülükleri ve felaketleri ortadan kaldırmaya yeterli değildir. Mesele başkumandan olan kişinin bir defa bizzat kumandan denilen adam olması, orduya aracısız kumanda ederek yalnız gölge etmemesi ve bir de, hakkıyla siyasi kuvvet ve örgüte yeterliliği ile kavrayışı ile hâkim olabilmelidir. Kumandan makamına getiri-

len kişinin bilmesi ve ilgililere anlatabilmesi gereken gerçek şudur:

Savaş gibi çok büyük ve önemli bir mesele, nutuklarla ve çoğunluğun kararıyla halledilmez, demir ve kan ile halledilir. Bir de kumandanın gözü önünde tutacağı tek hedef, milleti ve onun bağımsızlığıdır. Bu hedeften sonra ve başka ne gelirse hepsi ikinci derecededir. Yalnız başkumandan için değil, hükümet ileri gelenleri ve millet temsilcileri ve her vatandaş için milletin hayatını ve bağımsızlığını elde etmekten başka doğrusu bir görev düşünülebilir mi?

Bu bahsi bitirebilmek için şunu da söylemek gerekir. Savaş, yalnız ve ancak milletin hayat ve bağımsızlığı ve ülkenin korunması, yalnız bu temiz, soylu ve yüksek menfaatler uğrunda yapılır. Savaşa öncülük eden siyasetin bu çok nazik hal ve zorunluluğunda uzman olması ve durumu anlaması ve tam zamanında kalemi kılıçla değiştirmesi hayati bir meseledir. Savaş, milletin bütün varlığı ile yerine getirilmesini zorunlu kıldığına göre savaşa katılanların tamamı, ona kurban olacakların tamamı, kısaca bütün milletin onu uygun bulması gerekir. Savaş, millet savaşı olmalıdır.

Savaşa girmek için sebepler gerçekten büyük ve kuvvetli olmalıdır. Savaş, bütün milletin bütün varlığını sarabilmelidir. Savaşa öncülük eden kriz şiddetli olmalıdır. Ancak bu takdirde savaş, kendi doğasına yaklaşır; savaşın hedefiyle siyasetin amacı birleşir. Artık savaş, siyasi şeklini kaybeder. Bundan sonra siyasetin görevi yalnız savaşa hizmet olur.

Ordu Okuldur

Milleti okutmak ve eğitmek için Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğuna ait olan görevi büyük gayret, dikkat ve çalışkanlıkla yerine getirmektedir. Ülkenin her tarafında nur ocakları, vatan evladının bilinçlerini aydınlatmaya çalışmaktadır. Bütün bu ocakların yanında asker ocağı da, aynı görevi görmektedir. Asker ocağı, örgütüyle, millet ve hükümetin güvenine sahip, ilim ve ahlakça yüksek, özveri düşünceleri özellikleri ile seçkin, görev aşkıyla asker-subay heyetlerinden kurulu eğitim topluluğu, milletin yetişmiş gençlerini yalnız askerlik açısından değil bilim açısından da eğiten ve öğreten bir okul, bir eğitim ocağıdır. Bu ocakta vatandaşlar, eşitliği öğrenirler; cesaret ve girişim düşüncelerini geliştirirler. Bu ocakta bütün vatandaşlar hep aynı toprağın evladı olduklarını en iyi duyarlar. Bütün vatandaşların millet ve ülkede yararlı ve hizmet eden olması gereği orada en iyi anlaşılır. Vatandaşlar milletin değerini, kudretli ve yüksek medeniyetli olabilmek için tek koruyucunun muhafızın ordu olduğunu ve keza milleti dünya karşısında saygıya yaraşır bir yerde tutan tek aracın ordu olduğunu en iyi ordu içinde öğrenir. Japonya ancak çarlıkta Ruslara karşı kazandığı zaferle medeniyetini Avrupalılara onaylattırabilmişti. Bağımsızlık zaferimiz olmasaydı milletimizin maddi ve özellikle manevi varlığı bugün tarihe karışmış olacaktı.

Bir milletin yükselmesi için ilim, sanat, düşünce ve ekonomik ilerlemeler ne derecede önemli ise ordu da bu öneme eşit önemde

tanınmalıdır. Geçmişte nice yüksek medeniyetler görülmüştür ki, korunmasında ve savunulmasında kusur edildiği için işgaller altında çiğnenmiş ve yıkılmıştır. Bir yenilgiden sonra, ordunun değer ve gerekliliği kolay anlaşılır. Yenilgiden ders almış olan böyle bir millet, dört elle orduya sarılır. Ancak ordunun önemini anlamak için yenilgi tecrübesi geçirmeyi beklememelidir. *Bir millet için, değer gören şudur ki, zaferden sonra hiç gurur göstermeyerek ordusunun mükemmel olmasına çalışır ve çocuklarını askerlik görevini yapabilecek yüksek duygu ve yetenekte yetiştirir.*

*İlk günlerinden beri, yeryüzünde milletler, her şeyden ve her üstün özellikten önce şu şekilde iki sınıfa ayrılmışlardır. Canlarını ortaya koyarak bağımsızlıklarını silahla savunma yeteneğinde olan milletler, birinci sınıf milletler ve siyasi varlıkları için canlarını tehlikeye atmak yeteneğinde olmayan milletler, geri milletler sayılmışlardır. Bir millet birinci derece milletler sırasına her şeyden önce askerleriyle ve askerliği ile dâhil olur."**

* Bu son cümleler Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin ilavesidir.

Asker Olmadan Önce ve Olduktan Sonra Askerlik İşlemlerine İlişkin Kısa Bilgiler

Askerlik Çağı

Türkiye Cumhuriyeti'nde askerlik çağına giren her vatandaş askerlik yapmak zorundadır. Askerlik çağı, yirmi yaşma bastığı yılın Ocak ayından başlar ve kırk altı yaşına kadar devam eder.

Yirmi altı sene süren bu askerlik çağında öncelikle *"muvazzaf"* ve sonra *"ihtiyat"* olmak üzere iki çeşit askerlik yapılır.

Muvazzaflık Süresi

Yoklamada, beden yapısına, sağlığına ve yeteneğine bakılarak ayrılacağı sınıflara göre, bir buçuk, iki, iki buçuk, üç senedir.

Piyade sınıfında bir buçuk sene, süvari, topçu sınıflarında ve bilimsel yöntemlere uygun kurulan birliklerde iki; jandarmada iki buçuk, denizcilikte üç sene muvazzaflık yapılır.

Muvazzaflık hizmetini bitirenler ihtiyat sınıfına geçer ve kırk altı yaşından sonra da askerlik çağından çıkar.

Kısa Hizmetli Asker

Daha az muvazzaflık hizmeti yapacaklara "kısa hizmetli" asker denir. Bunlar, 6: 12 ay hizmet yaparlar.

Kısa hizmetliye şunlar ayrılır: Okul mezunları, kardeşleri askerde olanlar, kendi malı olan hayvanıyla askere gitmek isteyenler, elinde tayyare pilot sertifikası (şahadetnamesi) olanlar ve sakat erler.

Askeri Yeterlik	Sınıflarına özgü hazırlık kıtasında gemide talim ve eğitim süresi Ay	Sınıflarına Özgü Mp. gemi ve kurumlarda eğitim süresi Ay	Subay yardımcılığı ile hizmet süresi Ay	Yekün Ay
Lise ve dengi okullardan daha yüksek okullardan mezun olup da, as. yeterliliği olmayamanlar	6	6	6	18
Aynı okullardan mezun ve as. orta yeterliliği olup da as. tam yeterliliği olmayanlar	4	6	6	16
Aynı okullardan mezun as. orta ve tam yeterliliği olanlar	2	6	6	14
Yüksek okul mezunlarından yüksek yeterliliği olanlar	-	6	6	12

Yedek Subaylık

Yedek subay olmak için en aşağı lise veya dengi okullardan mezun olmak zorunludur. Sakatlık yedek subay olmaya engel değildir. Bu okullardan mezun olanlar ellerindeki askeri yetenek belgelerinin derecesine göre aşağıdaki cetvelde gösterilen sürelerle hizmet yaparlar. Ortaokullarda gösterilen askeri eğitime katılmakla başarı gösterenlere orta askeri yetenek belgesi lise ve dengi okullarda tam askeri yetenek

belgesi ve daha yüksek okullarda yüksek yetenek belgesi verilir.

Yedek subay olmak için nerelerde kaç ay hizmet edileceği kısaca 273'üncü sayfadaki cetvelde gösterilmiştir.

Yedek subay okulunda başarı gösterenler subay vekili olurlar ve Milli Savunma Bakanlığınca belirlenen kıtalarda cetvelde gösterildiği üzere 6 ay takım kumandanlığında (kıt'ası bulunmayan sınıflarda sınıf ve mesleklerine ait işlerde) yerleştirildikten sonra başarı gösterenler teğmenlikle başarı göstermeyenler ek olarak üç ay daha görevlendirme ardından yine başarı gösteremezse subay vekilliği ile terhis edilirler.

Yedek subay yetişecek derecede tahsil görmüş olanların nakit bedelleri kabul edilemeyeceği gibi öğretim derecesini gizleyenler ele geçtiklerinde askerlik yapmış olsalar da bu hizmetleri sayılmayarak yeniden yedek subay yetişecekler gibi işleme tabi tutulurlar.

Hazırlık kıt'alarında ve yedek subay okullarında subay olmaya yeteneği onaylanmayanlara sakat da olsalar sınıflarına özgü muvazzaflık hizmeti tam olarak yaptırılır. Yedek subay okulunu tamamlamak ile sınavda başarılı olamayanların bu hizmeti çavuşluk olarak gerçekleştirilir. Yedek subay olmak üzere hizmet görenlerden devlet memurluğundan ayrılıp gelmiş olanlar subay vekilliği verilinceye kadar memurluğunda almış olduğu maaşın üçte birini alırlar ve memuriyetleriyle bağları sürekli kalır. Hazırlık kıt'asında ve okulda başarılı olamayanların bu maaşları kesilir. Memur değilseler hazırlık kıt'asında er maaşı, okulda, Harbiye son sınıf öğrenci maaşı ve subay vekilliğinde bunun maaşını alırlar.

Yedek subay olmayarak kısa hizmet yapacaklardan; Babası veya dul annesi olup da iki kardeşi askerde ölenler on iki ay; Babası veya dul annesi olup da üç ve daha çok kardeşi askerde ölenler altı ay; En yakın piyade kıt'asında kısa hizmet yaparlar.

Elinde binicilik belgesi olarak kendi malı at ve bir eyer takımıyla başvuranlar istedikleri süvari kıt'asmda 12 ay kısa hizmet görür-

ler. Bunlar, beş sene hayvanını ve eyer takımını saklamaz ve kayıp olur da yerine almazsa muvazzaflık hizmetini tamamlamak zorundadırlar.

Pilot sertifikası olanlar havacılık sınıfında 12 ay hizmet görürler.

Gönüllü Askerlik

Askerlik çağına girmeden, 18 yaşını bitirenler isterlerse yalnız jandarma ve denizci sınıflarına kıdemli astsubay kabul edilir ve bu sınıfların hizmetlerini tam olarak yaparlar ve terhis olunca kendi yaşıtları yedeğe geçinceye kadar *"izinli erler"* ismini taşırlar.

İzinli erler yedeğe geçinceye kadar seferberlik olmadıkça muvazzaf hizmet için askere çağrılmazlar.

Yedek subay olmadan kısa hizmet yapanlar da izinli erler ismini alır ve onlar gibi işleme tabi tutarlar.

Askerlik Çağının Çeşitli Dönemleri ve Yoklama Dönemleri

Yoklama, muvazzaf, yedek diye üç devreye ayrılır. Yoklama devri, 10 aydır. Her yıl Ocak ayının birinden Haziranın sonuna kadar olan 6 aylığa *"ilk yoklama dönemi"* ve Temmuzun birinden Ekim ayının sonuna kadar geçen 4 aylık süre içinde bitmek üzere *"son yoklama zamanı"* denir.

İlk yoklama, asker kütüğüne yazılmak için mahalle ve köylerde yapılır. Son yoklama, asker olacakları ayırmak için ilçe merkezinde yapılır.

İlk yoklama zamanında şu işler olur;

Askerlik çağına girenlerin isimlerini gösteren cetvele her semt (mahalle) ve köye asılır. Askerlik şube başkanı ile nüfus memuru birlikte yoklamaya başlar.

Cetvelde ismini gören, yoklama memuruna gider nüfus hüviyet cüzdanını gösterir. Sağlamlığı, okuyup yazması, öğreniminin derecesi ve sanatı hakkında vereceği bilgi hüviyet cüzdanına yazılır.

Askerlik çağında olup da cetvelde ismini görmeyenler yoklama memuruna kendisini gösterip anlatmaya; yoklama zamanında köyünde ve mahallesinde bulunmayanlar da yazı ile veya başka biriyle yukarıdaki bilgiyi nüfus hüviyet cüzdanıyla birlikte yoklama memuruna göndermek zorundadırlar.

Nüfus hüviyet cüzdanı olmayanlara veya üzerinde askerlik bilgisi yazacak yeri bulunmayan eski nüfus kâğıdı taşıyanlara, yeni nüfus cüzdanı alıncaya kadar askeri cüzdan veya belge verilir.

Temmuzun birine kadar ilk yoklamasını yaptırmayanlardan 10 lira ceza alınır.

Son yoklama; İlçe merkezlerinde askerlik meclislerinde yapılır.

Bu yoklamanın hangi gün başlayacağını bildiren isimli davet pusulaları her köy ve mahalle ihtiyar heyetlerine gönderilir. Heyetler, pusulada ismi yazılı olanlar mevcut ise kendilerine, değilseler ana, baba, kardeş veya akrabalarına haber verirler ve pusulada yazılı mevcutları beraberine alıp ilçenin askerlik meclisine götürmeye ve gelemeyenleri neden beraber getirmediğini meclise anlatmak zorundadırlar.

Meclise gelince, herkes hüviyet cüzdanlarını verir; meclis, gelenlerin cüzdana uygun olup olmadığını soruşturur; varsa, yanlışlık düzeltilir. Sonra meclisteki doktorlar muayeneye başlar; askerliğe elverişli olup olmadığına, kısa hizmet şartlarına sahip olup olmadığına göre muayene olanların askerliğine karar verilir. Kararlar hüviyet cüzdanına yazılır.

Doktor muayenesinden geçenler; sağlam, sakat, geçici çürük, sürekli çürük diye dört kısma ayrılır. Sağlamlarla sakatlar asker edilir.

Sağlamlar kıt'alarda, sakatlar geri hizmetlerde görev alır.

Geçici çürüklerle muayenede bedenleri askere yaranacak şekilde büyümemiş olanlar ve hastalığı zamanla geçeceği anlaşılanlar veya diğer sebepleri olanlar bir sonraki yıla bırakılır. Bunların durumu beş yıl uzarsa sürekli çürük yazılırlar.

Sürekli çürükler askerlikten çıkarılır.

Bu iş bitince askere alınacaklara numara çektirilir. Askere gitmesi sırası bu numara sıralarına göre yapılır. Doktor muayenesine inanmayanlar, gidip gelme masrafı kendisine ait olmak üzere yakın askeri hastanede tekrar kendisini muayene ettirir.

Son yoklama yapılırken ilçesi dışında bulunanlar bulunduğu İlçenin askerlik meclisine, yabancı ülkede iseler hükümetimizin büyükelçilik ve konsolosluklarına hüviyet cüzdanları ve öğrenim derecesini gösteren diplomaları ile bizzat giderek kendilerini yoklama ettirmeye ve gidemeyecek derecede hasta veya hapiste olur veya okulda öğrenimde bulunmaları halinde hastalar, onaylı raporlarını; okullular ve hapistekiler onaylı belgelerini göndermek zorundadırlar. Son yoklama sırasında bu söylenenleri yapanlar veya durumu hakkında yerinden sorulanlar da numara çekildikten sonra cevap gelenler çift birinci numara ile asker edilirler. Yani, ilçesinde birinci numarayı çekenlerin toptan sırasına girip askere giderler. Hapiste bulunanlar ile raporlu askerler ertesi yıla bırakılır. Eğer askere çağrılma zamanına kadar hapisten çıkacağı veya iyileşecekleri anlaşılanlar bir sonraki yıla bırakılmazlar. Dereceleri belirli okullarda okuyanlar 29 yaşına kadar ertesi yıla bırakılır. Bu yaşa kadar öğrenimini bitirmemiş olanlar, iki yıl üst üste sınıfta kalanlar, ortaokulu bitirip de diğer bir ortaokula girenler veya yüksek bir okulu bitirip de diğer yüksek bir okula gidenler, üniversitenin bir bölümünü bitirip diğer bir bölümüne gidenler bir sonraki yıla bırakılmazlar. Son yoklama ve numara çekilmesi bitinceye kadar bu söylenilenleri yapmayanlara *"yoklama kaçağı"* derler.

Yakalanmaları için isimleri hükümete verilir. Yoklama kaçakları, arkadaşları askere alınmadan önce gelir veya ele geçirilirse 15 lira cezaya çarpılır ve numarasız asker edilirler. Eğer ilk yoklamaya da gelmemişse bu ceza iki katı alınır.

Yaşıtları askere gittikten sonra ele geçerlerse ne kadar gün geciktiyse muvazzaf süresinden başka bu geçen sürenin iki katı ve ayrıca ceza olarak hizmet görür. Böyle ceza ile hizmet göreceklere ancak yörenin idare heyetleri karar verir. Askerlik şubeleri bu kararı almadan cezalı diye gönderemezler.

Yirmi yaşına girdiği halde ilk yoklamasının ve 20 yaşını bitirdiği halde son yoklamasının yapıldığını ve kendi yaşlarındaki erler askere çağrıldığı halde muvazzaf hizmetini yaptığını, izinli olduğunu veya ertesi yıla bırakıldığını ve askerlikten çıkarıldığını hüviyet cüzdanlarına kaydettirmemiş olanların, kaydettirinceye kadar, bir yerden diğer bir yere gitmelerine, hükümet işlerine veya herhangi bir kuruma girmelerine izin verilmez; girmiş olanlar işten çıkarılarak askerlik şubelerine teslim edilirler ve bunları işe almış olanlar cezaya çarptırılır.

Bedel Verecekler

Son yoklama gördükten sonra isteyenler askere gitmek için şube merkezinde toplanma gününe kadar (toplanma günü hariç) muvazzaf hizmeti için bir veya iki taksitte bedeli nakit verebilir. Bedel parası (250) liradır. Özel İdarelere ait pay da (21) liradır. Bir taksitte bedel vermek isteyenlerin toplanma gününe kadar ve iki taksitte bedel vermek isteyenlerin yarı miktarını toplanma gününe kadar ve ikinci taksiti de toplanma gününden başlayarak altı ay içinde vermeleri zorunludur. İkinci taksiti zamanında vermeyenlerin ayrıldıkları esas sınıfta muvazzaf hizmetleri tamamlattırılır. Ve bedelleri geri verilmez. Bedel, verenler kendi yörelerinde bulunan veya yol masrafı kendileri tarafından verilmek koşuluyla istedikleri yerde bulunan piyade alayla-

rında altı ay talim yapmakla sorumludurlar.

Bedel verenlerden (hastalık, hapislik ve yolların kapanması) gibi kendi elinde olmayan bir sebep olmaksızın talime gelmeyenlerin talimleri (12) ay yaptırılır.

Birlikte sevke tabi olduğu esas sınıf arkadaşlarının terhisine kadar talime gelmeyenlerin muvazzaf hizmetleri esas sınıfları kıt'alarında gördürülür. Ve bedelleri geri verilmez. Yedek Subay yetiştirilmek şartlarına sahip olanlardan bedel alınmadığı gibi cezalı erlerden de cezalarını görmedikçe nakit bedel alınmaz.

Göçmenler ve İltica Edenler

Geldikleri yılın Ocak ayında 22 yaşını bitirmiş olanlar muvazzaf hizmet yaparlar. Bitirenler yedeğe geçer. Muvazzaf hizmet yapacaklar geldikleri tarihten iki yıl sonra bu hizmeti yaparlar. 9 Ağustos 1929 tarihinden sonra gelenler aynı şartlara tabi olup hükümetin göstereceği yerde otururlarsa muvazzaf hizmetlerini 6 yıl ve bu süre içinde nüfuza kayıtlarını isteyip de hükümetin gösterdiği yerde oturmayı arzu etmeyenler yalnız iki yıl sonra yaparlar (seferberlikte askeri hizmetleri ertelenmez). Geldikleri tarihten itibaren altı ay içinde nüfus kütüklerine yazılmayanlar işbu haklarından yararlanamazlar.

Askere Çağırma

Hükümetten verilecek çağrılma emri gazetelerle veya diğer araçlarla 15 gün önce duyurulur. Bir taraftan askerlik şubelerince askere geleceklerin çektikleri numara sırasıyla isimleri yazılı cetveller ve hangi gün şube merkezinde toplanılacağı köy ve mahallelerin ihtiyar meclislerine gönderilir. Çağrılanlar nerede bulunursa bulunsun bu şekilde askere çağrılmış sayılır. İhtiyar meclisleri cetveldekileri çağırır ve istenilen günde hazır olmalarını söyler. Hazır olmayanların nerede

bulunduklarını isimlerinin karşısına yazar, istenilen günde ihtiyar heyetleri mevcutları beraberine alarak polis memuruna veya jandarma kumandanına teslim eder ve beraber askerlik şubelerine götürürler. Hiç geçerli sebebi olmadığı halde gelmeyenlere *"bakaya"* denir. Yakalanmak için isimleri hükümete verilir. Bakayalar yaşıtlarının askere alınmasından ne kadar sonra ele geçmişse hem muvazzaflık hizmetini hem de geciktiği günlerin iki katı ceza hizmeti yapar. Bunlardan muayene neticesi sürekli çürük olduğu anlaşılanlardan 25 liradan 100 liraya kadar ceza alınır. Hastalık, tutukluluk veya hapislik gibi bir sebeple gelmedikleri doktor raporu ile veya araştırmayla anlaşılanların gönderilmesi en geç bir ay için geciktirilir. Bu süre bitip de gelmeyenlerin yeniden rapor veya belge alarak göndermeleri gerekir. Bir aydan çok bu sebeple askere gitmesi gecikmiş olanların gönderilmesi gelecek sevk gruba bırakılır. Bunlar askere gidince yaşdaşlarının terhisinden sonra muvazzaflık sürelerini bitirmek için askerde kalmak zorundadırlar. Toplanma zamanında kendisi şubesi dışında bulunanlar o yörenin şubesine gitmek zorundadırlar. Başka bir emir verilmemişse bunlar askerliklerini asıl şubelerinin göstereceği yerlerde yapmak üzere yollanırlar. Aynı doğumlu erlerin bir kısmının silah altına çağrılmasma gerek görülmezse bunlara artık asker denir ve bunlar gerektiğinde ancak altı ay hizmet yaparlar.

Terhis

Muvazzaflık süresini bitirip terhis edilecek erler nerede oturacaklarsa terhislerinden en son üç ay içinde oranın şubesine gidip cüzdanlarını göstermek zorundadırlar. Bu süre içinde başvuruda bulunmayanlardan 5 lira ceza alınır. Bu şekilde şubeye gelenlerin isimleri yedek defterine geçirilir.

Yedeklerin Çağrılması, Hareket Şekli, Gelmeyenlerin Cezası

Yedek, izinli ve geri kalan erler seferberlik, güvenlik, tatbikat sebepleri ile çağrılır. Talim ve tatbikata gelenler en çok bir buçuk ay kalırlar. Bunlardan geri kalan erler, altı ay ve önceleri 6 aydan eksik hizmet gören erler, 6 ayı tamamlamak üzere hizmet görürler. Davete, gelmeyenler yaşdaşlarının iki katı hizmet yaptıktan başka kendilerinden 30 liradan 100 liraya kadar ceza alınır.

Seferberlik için çağrılan yedek erler ve izinli erlerin çağrılması için yapılacak duyuru saatinden başlayarak, en çok 24 saat içerisinde şube merkezinde, yabancı ülke büyükelçilik ve konsolosluklarda bulunmak üzere yola çıkmak zorundadırlar. Bu saatten sonra gelenler bakaya asker işlemine uğrar. Bakaya kalanlardan 7 güne kadar gelenler veya ele geçenler 4 aydan iki seneye kadar ve üç aya kadar gelenler veya ele geçenler iki seneden 10 seneye kadar hapis cezasıyla cezalandırılır ve bu hapis cezalarını yaşıtları kadar askerlik yaptıktan sonra çekerler. Yaşıtları kadar hizmet etmek ve cezalarını yerleştirildiklerinden sonra görmek üzere gönderilenlerden seferberlik süresince misafirhanelerden, yollardan, yerleştirildikleri kıt'a ve kurumlardan kaçanların daha önce mahkûm oldukları ceza iki katına çıkarılır. Seferberlikte çağrılıp da geçerli sebebi olmaksızın üç aydan fazla gelmeyenler ölüme mahkum olur.

Askere Gidenlerin Muhtaç Ailelerine Yardım

45 günden fazla askere gidenlerin ülkelerinde bıraktıkları yalnız kendi besleyeceği ailesi, yardıma muhtaç ise, askere gitmeyenler tarafından yardım yapılır.

Cezalarına İtiraz Edecekler

Çeşitli sebeplerle cezalı olan erler bu cezaları yasaya uygunsuz

görürse itiraz edebilir. Bu itirazlar Milli Savunma Bakanlığı'nca incelenerek reddedilirse Devlet Şurasına başvurulur. Devlet Şurasının kararları kesindir.

Askerlik çağında bulunanlardan şubeleri ve ülkeleri dışına gidecek olanlar, gidecekleri yerleri köy veya mahalle ihtiyar heyetlerine veya şubelerine bildirmek, ülke içinde bulunanlar 15 günden fazla kalacaklarsa bulundukları yerin askerlik şubesi ve yabancı ülkelerde konsolosluğa başvurarak, kayıtlarını yaptırmak ve yolculuğunda sorulduğu zaman askeri ve nüfus hüviyet cüzdanlarını göstermek zorundadırlar.

İzinli ve Hava Değişimli Erler

Yılda bir ayı geçmemek üzere piyadede bir, jandarmada iki, denizcilikte iki buçuk, diğer sınıflarda bir buçuk ay izin alanların işbu izin süreleri ve muvazzaflık hizmetinde iken hava değişimine gidenlerin hava değişimi sürelerinden üç ay ve silah altına alınacak yedek erlerin izin ve hava değişiminde geçen süreleri, hizmetlerinden sayılır. Cezalı erlerle, hizmeti altı aydan eksik olan erlere izin verilmez.

Yaşlarını Değiştirenler

Askerlik çağına girdikten sonra değişen yaşlar, kabul edilmez. Yaşları büyük olduğu halde nüfusa küçük olarak yazdırdıkları anlaşılanlar mahkemelerde yaşları düzelttirilerek düzelen yaşlarına göre yaşıtları son numarasız asker yoklama görmemiş olanlardan 15 lira nakti cezayı alındıktan sonra numarasız asker edilir. Yaşıtları gönderilenler, muvazzaf hizmetinden başka, ceza hizmetine de tabi tutulur.

Saklılar

Askerlik çağında olup da nüfus kütüklerine isimlerini, yaşlarını yazdırmamış bulunanların isimleri nüfus kütüklerine yazdırılır.

Yaşıtları gönderilmemiş olanlar numarasız asker edilir. Yaşıtları gönderilenler muvazzaf hizmetinden başka ayrıca iki yıl hizmet görür.

Hile ve Aldatma Yolunu Deneyenler

Askerlikten kurtulmak amacıyla hile ve oyun yapanlar divanı harplere verilerek hizmetinden başka sınıfına ait hizmetin iki katını da ceza olarak ayrıca yapar. Bu konuda, kendilerine yardım edenler asker ise divanı harplere, asker değilse, mahkemeye verilerek cezalandırılır.

Firar Edenler (Askerden Kaçanlar)

Birçok kez askerden kaçıp da kaçışı 6 aydan fazla devam edenlerin tarla ve evleri haciz edilir; ele geçtiklerinde ayrıca altı aydan üç seneye kadar hapis cezası görürler ve yeniden askere alınırlar.

Medeni Bilgiler'in birinci kitabı burada bitmektedir.

Görüldüğü gibi bu kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Birincisi medeni bilgiler için gerekli olan görüş kısmı, diğeri ise o yıllarda (1930-1931) yürürlükte olan yasaların açıklanmasıdır. Böylece Cumhuriyetimizin kuruluş ve gelişme dönemindeki devlet kurumlarının hangi esaslara göre yürütüldüğü görülmektedir. Bu dönem tarihimiz için gelecek yılların değişmeleriyle karşılaştırma olanağı doğacaktır.

Cumhuriyet dönemimizin idari sistemi her yönü ile sürekli gelişmeler kaydetmekte olmasını ise doğal bir olay olarak kabul etmek gerekmektedir.

Açıklama

Medeni Bilgiler'in İkinci kitap olarak yayınlanmış konularını da buraya ekliyorum. Başlarken... Başlığı altında Recep (Peker) Beyin açıkladığı gibi, bu bilgiler ilgili kurumların uzmanları tarafından hazır-

lanmış ve kitap haline getirilmesi için kendisine verilmiştir. Bu ikinci kitap da tamamen Atatürk tarafından okunmuş ve düzeltmeler yapılmıştır. Esasen kendisinin Başbakana resmen yazdığı 18. 09. 1931 tarihli mektup bunu onaylamaktadır.

Bu her iki kitap konuları bakımından bir bütün oluşturduğu ve Atatürk'ün çalışmalarını ve o tarihte yürürlükte olan yasaları kapsadığı için, tarihi bir değeri vardır. Ben o tarihlerde ders verme görevimi yerine getirirken, bu konuları öğrenmiş ve öğretmeye çalışmışımdır.

Recep (Peker) Bey tarafından ele alınan bu II. kitabın, her kurumdan mektupla isteyip aldığım yazılarını dökümanların arasında olduğu gibi korumaktayım. Böylece I. kitabın devamı olan bu konuları bir arada vermek faydalı olacaktır sanırım. Ancak bu her iki kitapta da bugün konuştuğumuz ve yazdığımız dil bakımından eski kelimeler kullanılmış ve üslup ağır bir şekilde ifade edilmiştir. Her ikisinde de herhangi bir değişiklik yapmadım. Yalnız metinleri toplu vermeyi tercih ettim, ön sözünde de belirttiğim gibi, bu konularda çalışanları bildirmekle birlikte, ana düşüncenin ve bazı konuların da el yazılarında da görüleceği gibi tamamen Atatürk'e ait olduğunu göstermek istedim.

İkinci Kitap

Başlarken...

Bir ülkede aynı yöntemlere ve kanunlara uyarak ortak yaşama kuralları altında ve birbirine benzer hak ve görevlerle ömür geçiren insanlar, öğrenim düzeyleri ne olursa olsun, bazı şeyleri ortak bir bilgi ile öğrenmiş olmalıdırlar. Vatandaşlar arasında görüş ve inanış birliği ancak bu sayede kurulur.

Öğretmen Afet Hanım, yüksek kişilerin ve makamların bilgi ve tecrübelerinden de yararlanarak Yurtbilgisi notlarını yayınlamıştı, son zamanda bunların hepsini (Vatandaşlar için Medeni Bilgiler)in birinci kitabı olarak bir araya toplamak kararını verdiler. Afet Hanım, ikinci kitabı vücuda getirmek için yaptığı girişimler arasında Bakanlıklardan aldığı notları ve belgeleri bana verdi. Bunların içerikleriyle bilgi ve deneyimlerimi birbirine katarak bu küçük kitabı yazdım; kendisine verdim. Okuduktan sora Afet Hanım bunun benim imzam altında yayınlanmasına taraftar oldu. Bu sebep ile ben de vatan çocuklarının yararlanmaları için kitap yazmış olmak şerefini kazanıyorum. Bununla iftihar ediyorum.

Kitabı yazarken yayınlanma amacına iyi hizmet için, sözlerin kolay anlaşılır olmasına dikkat ettim. Buna rağmen kitabın çerçevesine giren bazı alanlarda konu gereği olarak hissedilecek ağırlıklar vardır. Bunlar öğretmenlerin açıklamalarıyla hafifletilebilir.

Bu kitap bütün devlet örgütünün, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, hükümetin, bakanların, mahkemelerin, İl Özel

İdareleri'nin, belediyelerin, şirketlerin, bankaların kurulmasını ve işlemesini ve bu sebeple deyinilen kapitülasyonlar, siyasi partiler ve aile gibi diğer faydalı konuları içeriyor. Bu nedenle okul hayatından başlamak üzere uzaklaşmış vatandaşlar içinde derli toplu bir görüş ortamı yaratabilir.

Ankara: 15 Temmuz, 1931

Recep

Anayasa (Teşkilatı Esasiye)

Tanımı

Devletin şeklini ve millet tarafından hükümetin kurulması yolunu tespit eden, milletle hükümetin karşılıklı hak ve görevlerini gösteren, yasama yetkisi ve icra kuvveti arasındaki iş bölümünü ve ilişkileri düzenleyen ve belirleyen yasaya *"Anayasa" (Teşkilatı Esasiye Yasası)* denir.

Değişiklik

Bu yasa, bir anayasadır. Ya da isminden de anlaşılacağı gibi devletin temel yasasıdır. Bu bakımdan bu yasayı tanımamak veya bozmak, hükümet kuvvetini yıkmak ve milletin haklarını, rahat ve güvenliğini, servetini, geleceğini yok etmeye kalkışmak demektir. Bozanlar veya buna teşebbüs edenler her kim olursa olsun hemen en ağır cezalara çarptırılırlar.

Millet adına mutlak egemenliğe sahip olan Büyük Millet Meclisi bile Anayasaya (Teşkilatı Esasiyeye) uymayan bir yasa yapamaz. Bu yasanın hiç bir maddesi hiçbir sebep ve gerekçe ile önemsemezlik gösterilemez veya değiştirilemez. Eğer devlet ve milletin hayrına olarak Anayasanın (Teşkilatı Esasiye Yasasının) bir yerinin değişmesi gerekirse bunun başka yasaların değişimine benzemeyen daha başka, daha kuvvetli bir yolu vardır. Bu yoldan gidilerek gerekli görülen maddeleri Büyük Millet Meclisi tarafından değiştirilir. Fakat bizim Anayasamızın

(Teşkilatı Esasiye Yasamızın) birinci maddesi hükmünü Büyük Millet Meclisinin de değiştirmek yetkisi yoktur. O madde şudur:

Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

Anayasanın (Teşkilatı Esasiyenin) Tarihçesi

Her millet, Anayasaya (teşkilatı esasiye yasasına) saygı gösterir. Çünkü bu yasadaki hükümleri koymak ve uygulamak için milletler, aşağı yukarı farklarla, büyük üzüntülere katlanmıştır. Denebilir ki, bugün mutlu sayılan milletlerin hemen hepsi dışarıdan gelen nüfuz ve istismar hareketlerine karşı bağımsızlıklarını savunmak için, nasıl pek çok kan dökmüşlerse ve sürekli bu özveriye hazır bulunuyorlarsa, içeride kendilerini Allah adına yönetmek isteyen acımasız (zorba) hükümdarlara ve baskıya karşı da aynı yoldan gitmişlerdir.* Ülkemizde ilk Anayasa (Teşkilatı Esasiye Yasası) 1877 senesinde kabul edilmiştir. O zamanki yeni padişah Sultan Hamit, önceki iki padişahın acıklı sonlarından ürkerek kendisini sevdirmek için meb'usan ve ayan kurulmasını ve bu meclisler tarafından bütçenin incelenmesini, yasa yapılmasını ve hükümetin kontrolünü bazı kayıtlar altında tanıyan "Esas Yasa" dediğimiz ("Kanunu Esasi"yi) kabul etmiştir.

O tarihten önce milletin her türlü hakkı padişahın keyfi yönetimine tabi idi. Ülke içinde vatandaşların canı, malı ve onuru güven altında değildi. Vergiler yasa dışı, keyfi olarak tahsil edilirdi. Devlet geliri ülkenin yükselmesine ve yaşamasına yarayacak işlere değil, padişahların şahsi arzusuna hizmet edecek işlere ve sarayın bitip tükenmeyen eğlencesine harcanırdı. Kendilerini sultanlara beğendiren bilgisiz ve ortalığı karıştıran insanlara sınırsız, sayısız hediyeler verilir ve bağışlarda bulunulurdu. Bu israflara hazinenin gücü yetişmezdi. Aşırı faiz ve komisyonlar ile sürekli borçlar yapılırdı. Bugün hala omuzlarımızda taşıdığımız *"Düyunu Umumiye"* belası, padişah yönetimlerinin

* Vatandaş için Medeni Bilgiler, birinci kitap. Hürriyet konusu.

bize miras bıraktığı ağır bir yüktür. O zaman ticaret serbest değildi. Tarım, devlet işleri arasında adı bile bulunmayan bir mesele idi. Yol ve okul işleriyle hiç meşgul olmazlardı. Millet ve halk kavramı yoktu. Adalet, medreselerde okumuş bilgisiz ve rüşvet alan kadılardan kurulu şer'i (şeriata dayalı) mahkemeler tarafından dağıtılırdı. Askerin durumu çok kötüydü. Ordu şimdi olduğu gibi, vatandaşların isteyerek sancağı altına koştukları bir onur ve vatan kurumu değil, bir işkence yuvası idi. Saray, bazı halk sınıflarına, bazı yöreler halkını bu güç yetirilemez hizmetten ayrı tutulmak (muaf olmak) ayrıcalığını vermişti. Askerlik hizmetinin süresi belli değildi. On seneden fazla silah altında kalan vatan yavruları vardı. Bunların önemli bir kısmı baskı yönetiminin düzensiz, anlayışsız siyaseti yüzünden sürekli olarak isyan halinde bulunan Yemen'de, Arabistan ve Afrika çöllerinde ve Arnavutluk'ta can veriyorlardı.

Ülkenin dış siyaseti daha acıklı bir trajik manzara arz ediyordu. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son çağlarında devletin bağımsız bir dış siyaseti yok gibi idi. Son zamanlarda hükümet yabancı nüfuzu altında bulunuyordu. Osmanlı Hükümetini, zaman zaman, Moskova, Viyana ve Londra sarayları kumanda ediyordu. Vezirler ve bakanların her birinin yabancı devletlerden her hangi birine taraftar olduğunu söylemek gösterişli bir tanınmışlık ifadesi olurdu. Ayrı bir bölümde açıklanacak olan kapitülasyonlar yüzünden devletin yapısı adli, mali, ekonomik yaralarla yıpranmıştı. Her konuda ayrıcalıkları olan yabancılar ve Türkler aleyhine bir çok serbestileri (muafiyetleri) ve ayrıcalıklan bulunan uyruğunun Türk'ten başka öğeleri refah içinde yaşıyorlar, kazanıyorlardı. Bu ölüm havası içinde uyuşan milli yapıdan tek tük yetişen vatanperver ve özverili öğeler vardı. İşte bunların hafif baskısı Abdülhamit'i kişisel güven kaygısı ile 1877 Anayasasını (Kanunu Esasisini) kabule götürmüştü. Bu yasa, baş tarafta yaptığımız Anayasa (teşkilatı esasiye) tanımına uyacak içerikten çok uzaktı. Ancak o sırada imparatorluğun yenilgi ile sonuçlanan Rus savaşından sonra ülkenin

düştüğü kötü durumdan faydalanan padişah tekrar babalarının yolunu tuttu. Anayasa *("Kanunu Esasi")* ortadan kaldırıldı ve bunun düzenlenmesinde öncü olan vatan çocuklarından acı bir şekilde intikam alındı. Üzüntü ve sıkıntılara yol açan evrelerini biraz önce yukarıda anlattığımız baskı dönemi daha ağır bir kâbus halinde egemen olmaya başladı.

1908 yılında Rumeli'de başlayan milli ihtilal sonucunda 1877 Anayasası (Kanunu Esasisi) yeniden yürürlüğe konuldu. Bir yıl geçmeden padişahın Anayasa (Kanunu Esasi) aleyhine gerçekleşen yeni bir ihaneti ortadan kaldırıldı (31 Mart Olayı).

Milletin ve hükümetin karşılıklı hak ve görevlerini oldukça ve daha iyi sayılacak bir şekle sokan değişiklik ile yasa yeni baştan düzenlendi. Bir süre sonra bazı maddeler üzerinde tekrar değiştirilen noktalar oldu; meşrutiyet döneminin bu Anayasası (Kanunu Esasisi) Anadolu'da yeni milli devletin kurulduğu tarihe kadar yürürlükte kalmaya devam etti.

Dünya savaşından sonra, imza edilen ateşkes (mütareke) sonucunda ülkemizin büyük bir kısmı elden gittikten başka bugünkü vatanımızın önemli parçaları da düşman orduları tarafından işgal edilmişti. Ordumuzun silahları ve cephanesi yabancılar tarafından toplanarak ülke dışına gönderiliyor ve denize atılıyordu. Galip devletlerin teklif ettikleri yeni anlaşmaya göre (Sevr) 19'uncu yüzyıl diplomasisinin *"Doğu Meselesi"* adını verdiği engel, artık kapanıyor, kökleri en eski insanlık tarihinin derinliklerinde bulunan Türk Milletinin son ve tek bağımsız devleti yıkılıyordu...

Gerçekten, yabancı işgali altında bulunan o zamanki devlet merkezi olan, İstanbul'da bulunan padişah Anadolu'da başlayan milli karşı koymayı kırmak için düşman kuvvetleriyle birleşerek Meb'usan Meclisini bastı ve mevcut Anayasaya (Kanunu Esasiye'ye) en ağır ve en son darbeyi indirdi. Bu durum üzerine Ankara'da milli egemenlik teme-

li üzerine yeni ve taze bir Türkiye Devleti'nin merkezi kuruldu. 23 Nisan 1920 tarihinde toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk işleri arasında şu esasları kabul etti ve duyurdu:

"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Büyük Millet Meclisi milletin gerçek ve tek temsilcisidir. Yasama yetkisi ve yürütme kuvveti Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleşir ve toplanır".

Yeni Anayasamız (Teşkilatı Esasiye Yasamız)

Bu esaslar üzerine 20.01.1921'de yeni bir Anayasa (Teşkilatı Esasiye Yasası) yapıldı. Bu sırada ülkenin önemli kısımları henüz düşman işgali altında idi. Bir taraftan düşman ordularına, diğer taraftan İstanbul'da oturan padişah ve halifenin ihanetine karşı vatan savunması devam ediyordu. 1921 Anayasasının (Teşkilatı Esasiyesinin) ruhu ve ülkenin o zamanki gerçek yönetimi tam Cumhuriyet esasına uyuyordu. Ancak bu yasada Cumhuriyetten bahsedilmediği gibi padişahın varlığı da tamamen söylenmemiş şekilde bırakılmıştı. Yeni devletin bağımsızlığını bizzat tamamlayan, büyük milli zaferden sonra 02 Kasım 1922'de saltanat kaldırıldı ve 29 Ekim 1923 tarihinde de kısa ve seri bir Meclis kararı ile Cumhuriyet ilan edildi. Bir taraftan da tam bir Anayasa (Teşkilatı Esasiye) tasarısı meydana getirmek için çalışılmaya başlandı. Yeni yasa 20 Nisan 1924 tarihinde yürürlük konumuna geldi. Devletin resmi örgütü dışında İstanbul'da bırakılmış olan halife, Cumhuriyet için zarar verecek gösterilerde bulunuyordu. Bu sebeple 3 Mart 1924 tarihli yasa gereğince bütün saltanat hanedanı ile birlikte ülkeden çıkarıldı.

Yeni Anayasanın (Teşkilatı Esasiye Yasasının), yeni devletin laik Cumhuriyet konumu ile uzlaştırılamayan iki noktası *"14 Nisan 1928"* tarihinde meclis tarafından derlenerek bugünkü şekli meydana gelmiş oldu.

En son şekli ile Anayasamız (Teşkilatı Esasiye Yasamızın) baş

taraftaki tanımda gösterilen konuma tamamen sahip olmakla birlikte çağdaş gelişmelere de uyan ideal bir eserdir.

Türkiye Anayasasının (Teşkilatı Esasiye) Ruhu

Türkiye'de devlet örgütünün temeli millet eliyle kurulur. *"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir"*. Milletin gerçek ve tek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi millet tarafından seçilir.

Yasama Yetkisi

Gerçekte yasama yetkisi ve yürütme kuvveti Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleşir ve toplanır. Meclis bunlardan yasama yetkisini kendisi kullanır ve yürütme yetkisini kendisi tarafından seçilecek Cumhurbaşkanına ve yine Meclisin önereceği Bakanlar Kuruluna bırakır. Bu sebeple yeni bir Meclis toplanır toplanmaz ilk görevi yeni yürütme kuvvetini meydana getirmektir.

Yürütme (İcra) Kuvveti)

Devletin bütün işleri gerçekte yürütme kuvveti tarafından görüleceğinden, seçilen bir meclisin ilk işi kendi başkanlık divanından sonra hemen Cumhurbaşkanı seçmektir.

Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı, Meclis üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Yenisi seçilinceye kadar eski Cumhurbaşkanı görevine devam eder. Aynı kişinin bir biri arkasından Cumhurbaşkanlığına seçilmesi yasaldır. Bir seçim dönemi bitmeden önce her hangi bir sebeple Cumhurbaşkanlığı boş kalırsa Meclisin ilk işi hemen yeni bir Cumhurbaşkanı seçmektir. Bu durum Meclisin tatil zamanına rastlarsa Meclis hemen Başkanı tarafından toplanmaya davet edilir ve

Cumhurbaşkanı seçilir. Eğer Cumhurbaşkanlığı görevi Büyük Millet Meclisi'nin seçimi yenilemeye karar vermiş olduğu zaman da boş kalırsa, o zaman yeni Cumhurbaşkanını yeni gelecek meclis seçer.

Cumhurbaşkanına Vekâlet

Cumhurbaşkanı, ölüm, istifa gibi herhangi bir sebeple boş kaldığı veya Cumhurbaşkanının ülke dışına seyahat etmesi veya hasta olması yüzünden görevini yerine getiremediği zaman Büyük Millet Meclisi'nin başkanı, vekil olarak bu görevi yerine getirir.

Cumhurbaşkanının Hak ve Görevleri

Cumhurbaşkanı seçilir seçilmez Meclisin huzurunda şu esaslara ilişkin başkanlık kürsüsünde yüksek sesle yemin eder;

"Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Cumhuriyetin yasalarına ve milli egemenlik esaslarına uymak, saygı göstermek ve bunları savunmak, Türk milletinin mutluluğuna sadakatle ve bütün gücümle çalışacağıma, Türk devletine yönelecek her tehlikeyi tüm gücümle engelleyeceğime, Türkiye'nin şan ve şerefini koruyacağıma ve yücelteceğime ve üzerime aldığım görevime kendimi adamaktan ayrılmayacağıma söz vererek, ant içerim".

Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Milletvekilleri arasından seçilmiş olmasına rağmen Meclis görüşmelerine katılamaz, oy da veremez.

Cumhurbaşkanının hak ve görevleri şunlardır:

1. Meclis üyeleri arasından Bakanlar Kurulunu vücuda getirmek ve bunun için Başbakan seçerek onun tarafından seçilecek diğer vekillerin atamalarını onaylamak ve Meclise sunmak.

2. Gerek gördükçe Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek.

3. Devlet başkanı sıfatıyla resmi törenlerde Meclise başkanlık etmek.

4. Her yıl Meclis açılışında hükümetin geçen yılki çalışmasına ve o yıl alınması uygun görülen önlemlere ilişkin bir nutuk söylemek (bunu Başbakana da okutturabilir).

5. Meclisin kabul ettiği yasaları on gün içerisinde duyurmak ve duyurulmasını uygun görmediği yeni yasaları bir daha görüşülmek üzere nedenleri ile birlikte on gün içinde Meclise geri göndermek (iade etmek) (anayasa (Teşkilatı Esasiye ve Bütçe yasaları iade edilemez); iadeden sora Meclisin kabulünde ısrar ettiği yasaları bir daha yetkisi olmaksızın duyurmak.

6. Yabancı devletlere siyasi temsilciler göndermek ve yabancı siyasi temsilcileri kabul etmek.

7. Başbakan ile işin ait olduğu diğer bir bakanın veya bakanların imzası ile hazırlanan kararları çıkarmak.

8. Meclisin manevi şahsiyetinde bulunan Başkumandanlığı temsil etmek. Seferde Bakanlar Kurulunun resmi yazısı üzerine başkumandanı atamak ve tayin etmek.

9. Hükümetin resmi yazısı üzerine sürekli sakatlık veya ihtiyarlık gibi kişisel sebeplerden dolayı belirli kişilerin cezalarını indirmek veya hafifletmek (Büyük Millet Meclisi tarafından suçlanarak hapis cezasına çarptırılan milletvekilleri hakkında bu yetki yoktur).

Yürütme (İcra) Kuvveti
Cumhurbaşkanının Sorumluluğu

Cumhurbaşkanı çıkması için onaylayacağı kararlardan dolayı sorumlu olmaz. Bu sorumluluk, kararı imzalayan Başbakan ile Bakanlara aittir. Cumhurbaşkanı, vatana ihanet eyleminden dolayı Büyük Millet Meclisine karşı sorumlu olur. Diğer kişisel işlerden dolayı milletvekillerinin tabi olduğu kişisel koruma kuralına göre işlem görür.

Cumhurbaşkanının sorumluluğu konusunda nazik bir nokta vardır. Bu noktayı göstermek için yukarıda hak ve görevler konusunda açıklanan ve Cumhurbaşkanı tarafından Meclis huzurunda yapılan yemin metninin bazı kısımları üzerinde durmak gerekir.

Türkiye Cumhurbaşkanı seçilir seçilmez yasalar ve milli egemenlik esaslarına uymakla birlikte *"onları savunacağına"* ve *"Türk devletine yönelecek her tehlikeyi bütün gücü ile engelleyeceğine"* de yemin ediyor. Böylece devlet başkanımız, anayasanın (Teşkilatı Esasiye Yasasının) başka taraflarında ve ne de başka yasalarda kendisi için görev olarak açıklanmayan iki önemli esasa yine Anayasanın (Teşkilatı Esasiyenin) tespit ettiği yemin metni olarak millet huzurunda ant içmiş olmakla çok önemli ve çok ağır bir görev ve sorumluluk yükü altına giriyor.

Alacağı kararlardan dolayı maddeten sorumlu olmayan Cumhurbaşkanının yemin kelimesi ile yüklendiği bu sorumluluğun manevi ve tarihi olduğuna şüphe yoktur. Fakat diğer taraftan bu kelime bir yasa ifadesi olduğuna göre *"Cumhuriyet yasalarının hükümlerini savunmak ve devlete yönelecek tehlikeleri engellemek"* Reisicumhur için bir görev olmaktadır. Cumhurbaşkanı Meclis tarafından aynı zamanda yürütme kuvvetinin başı olarak seçilmiş olduğuna göre, bu görevlerin gerektirdiği kararları Bakanlar Kurulunun alması ve kendisinin onaylayarak çıkarması doğaldır. Ancak hükümet, Meclisin güvenine sahip olmakla birlikte yeminde söylenen *"engellemek ve savunmak"* görevlerini herhangi bir görüş ve düşünce ile yapmakta kusur ederse, bunları yaptırmak için Cumhurbaşkanının girişimi ele alması ve kuvvet kullanması gerekir.

Yeminle ilgili olarak açıklanan bu noktanın Türkiye Cumhurbaş-kamnın konumunu anlamak konusunda esaslı yardımı meydandadır. Bu konuma göre Cumhurbaşkanı, seçildikten ve yemin ettikten sonra hükümeti oluşturmak, Meclisin yasalarını ve hükümetin

kararlarını onaylamak, devleti ve başkumandanlığı temsil, büyükelçileri göndermek ve kabul etmek ve sakatları aftan ibaret olan bir takım temsil ve sonuçlandırma görevleri yapmakla kalmıyor. O, gerektiğinde Cumhuriyeti savunacak, koruyacak ve her nereden olursa olsun devletimize gelecek tehlikeleri şiddetle engelleyecektir.

Cumhurbaşkanlığı makamı, milli sevgi ve saygı duygularımızın yoğunlaşma noktasıdır. Devlet başkanı olması bakımından milli büyüklüğü ve kudreti temsil eden Cumhurbaşkanına saygı göstermek büyük ve şerefli görevimizdir. Bu, ayrıca bir yasa borcudur. İlk Cumhurbaşkanımız Gazi Mustafa Kemal Hazretlerini vatanın büyük kurtarıcısı ve Yeni Türkiye'nin kudretli kurucusu olarak ayrıca sever ve sayarız.

Hükümet

Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan Bakanlar Kurulu, hükümeti oluşturur. Devletin bütün işlerini görecek sorumlu kurul budur.

Hükümet Meclis Karşısında

İktidar makamına gelen her hükümet, Cumhurbaşkanı tarafından Meclise arz edildikten sonra en çok bir hafta içerisinde izleyeceği genel davranış yolu ve siyasi görüş açısını, Büyük Millet Meclisi'ne bildirmekle yükümlüdür. Hükümetin, bu açıklama üzerine Meclisin güvenini istemesi gerekir. Meclis çoğunlukla güvenoyu verirse hükümet görevine devam eder. Aksi durumda Cumhurbaşkanı yukarıda yazılan şekilde yeniden Başbakan seçerek diğer bir hükümeti Meclise arz eder.

Büyük Millet Meclisi'nin güvensizlik oyu ile karşıladığı hiç bir hükümet iktidar makamında kalamaz. Anayasamızın (Teşkilatı Esasiyemizin) ruhu olan milli egemenliğin en esaslı görünme noktalarından biri de budur.

Görev ve Sorumluluğu*

Milletvekillerinin Görevi

Milletvekilleri görevlerini yasalar ve Meclisin güvenine esas olan hükümetin programında yazılı genel siyaset esasları çerçevesinde görürler. Devlet işlerinin daha iyi görülmesi için yeni yasalar yapmaya veya eski yasaları değiştirmeye veya büsbütün kaldırmaya gerek görürlerse, bunu Bakanlar Kurulu'nun uygun bulması ve milletvekillerinin imzalarıyla Meclise teklif etmek yolu her zaman açıktır. Yürürlükteki yasaların nasıl uygulanacağını ayrıntılı olarak gösteren *"tüzük"* yapmak da yürütme konumundaki milletvekillerinin hakkıdır.

Tüzükler, Yönetmelikler, Kararnameler ve Yazılı Emirler

Tüzüklerin yasanın ruhuna muhalif yeni hükümleri içermemesi ve Devlet Şurasına incelettirilmesi zorunludur. Eğer tüzüklerde bunun aksi olarak yasalara aykırı hükümler bulunduğu iddia edilirse bu konuyu Meclis inceler.

Bakanlar Kurulu, bazı yasalarda yapılması gerekli gösterilen *"yönetmelikleri"* yapar. Yine bazı yasalarla kendisine verilmiş olan görev ve yetkiye dayanarak devlet işleri ve büyükelçi, vali gibi büyük memurların atamaları hakkında kararlar verir. Sorumluluğu hükümet üzerinde bulunan bütün işlerin tüm devlet dairelerince ortaklaşa nasıl görüleceğini tespit eden diğer kararları da alır.

Tüzükler, yönetmelikler, kararnameler Cumhurbaşkanının onayı ile geçerli olurlar. Milletvekilleri yasalarla bunlara uygun olmayan tüzük ve yönetmelikler esasına bağlı kalmak koşuluyla kendi dairelerine ait işler için emirler ve yönergeler verirler. Yönerge, kararname ve yazılı emirlerin de yasalara aykırı hükümleri içermemesi önemli bir koşuldur.

* Bu bölümdeki açıklama, kitabın ikinci kısmını oluşturan Hükümet Örgütü konusunun baş taraflarındaki açıklamayı tamamlar

Bunun aksine hareket etmek, yasaya aykırı iş yapmak hatası nedeniyle Bakanlar Kurulu için ve milletvekilleri için sorumluluk gerektirir. Bundan başka bu yolda bir yönerge veya kararname veya yazılı emir uygulanmış olması, devlet ve vatandaşlar için zararı gerektirecek ise bu noktadan ayrıca sorumluluk gerektirir.

Milletvekillerinin Sorumluluğu

Başbakanın başkanlığı altında milletvekillerinin oluşturacağı *"Bakanlar Kurulu"* hükümetin genel siyasetinden birlikte sorumludurlar. Milletvekillerinden her biri kendi yetkileri içerisindeki yapılan çalışmalardan ve emirleri altındakilerin hareketlerinden ve siyasetlerinin tüm gidişlerinden bir bir sorumlu olurlar.

Bir vekilin emrindekinin yasaya aykırı hareketinden veya yanlış ve zararlı bir siyaset izlemesinden sorumlu olması, bu yolsuz hareketi bilmesi halinde suçlu ve sorumlu hakkında meselenin içeriğine göre soruşturma yapmaya zorunlu olması demektir. Vekile ancak bilgisine rağmen, bu görevini yapmadığı zaman sorumluluk düşer.

Yoksa bazı yanlış anlayanların görüşleri gibi ülkenin içinde veya dışında herhangi bir memurun yalan söylediği bir hata veya suçtan doğacak sorumluluğun, memurun mensup olduğu bakanlığın bakanına yöneltilmesi hiç bir zaman doğru olamaz.

Milletvekillerinin sorumluluğu, kendilerine çalışma yetkisi vermiş olan Büyük Millet Meclisine karşı ortaya çıkar.

Milletvekillerinin görev ve sorumlulukları ayrı bir yasa ile belirlenir.

Milletvekilleri hakkında kişisel hareketlerinden dolayı yapılacak soruşturma ve işlemler, milletvekilleri hakkındaki kurallara tabidir. Görevlerinden dolayı milletvekilleri için üç tür sorumluluk vardır. Bunların aşağıdaki iki esas üzerinde açıklanması uygundur:

Siyasi Sorumluluk

Bu sorumluluk hükümetin ortak siyasetine veya bir milletvekilinin kendi görev ve yetkisi içerisindeki çalışmaya ait olabilir. Her iki değerlendirmeye göre ya tüm hükümet veya işin ilgilisi olan milletvekili, Meclis huzurunda sorguya çekilir. Bu işleme *"gensoru"* denir, gensoru yöntemi Meclisin iç tüzüğünde yazılıdır. Bu kitabın Meclis konusunda da buna ilişkin açıklama verilecektir. Konuyla ilişkisi olan milletvekilleri fikir ve eylemlerini savunduktan ve durum Meclis tarafından görüşüldükten sonra Büyük Millet Meclisi'nin çoğunluğu güvensizlik oyu verirse meselenin içeriğine göre ya bütün Bakanlar Kurulu veya tek milletvekili istifa etmek zorunda kalır. Siyasi sorumluluğun sonucu, Büyük Millet Meclisinin en esaslı haklarından birisi olan işbu milletvekilliği düşürme cezasına uğramaktır.

Milletvekillerinin Vekilliklerinin Düşürülmesi Ne Demektir?

Burada önemle dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Görevinden bu şekilde düşürülmüş olmak, hiçbir hükümet veya milletvekili için onursuzluğu ve hiçbir manevi eksikliği gerektirici olamaz. Bu olay o an için devlet işinin idaresinde Meclisle hükümet arasında düşünce uyumu olmadığını tespit etmekten ve milli iradenin egemenliğini göstermekten oluşmaktadır. Bu yol ile görevinden düşürtülmüş bir milletvekilinin az veya çok zaman sonra yeniden vekillik makamına gelmesi, her zaman olmuştur. Az veya çok değişen durum ve koşul, aynı kişinin hatta yine aynı Meclisin güveni altında başarılı işler görmesini mümkün kılacak ortamı hazırlarlar.

Eğer bir vekilin Yüce Divana gönderilmesine Büyük Millet Meclisi karar verir veya bir vekil yasal olarak milletvekilliği sıfatını kaybederse bu durum aynı zamanda vekâlet mevkiinden de düşürülmesine sebep olur. Bu durumu siyasi sorumluluk sonucunda meydana gelecek düşüş ile karıştırmamak gerekir. Yine de Meclis tarafından suç-

lanarak Yüce Divana gönderilmesinden dolayı vekilliği düşen bir vekil de mahkemede beraat ederse tekrar onurunu kazanır ve yalnız siyasi sorumlulukla vekillikten çekilmiş bir kişi gibi yeniden her göreve hazır bulunur.

Mali ve Cezaya Dayalı Sorumluluk

Cezaya dayalı sorumluluk vekillerin görevlerini yaparken bir suç işlemelerinden dolayı ortaya gelir. Mali sorumluluk yine görevleri esnasında yasalara uymamazlık yüzünden devlete bir zarar gelmesinden doğar. Bir vekilin temsil masraflarından dolayı mali sorumluluğu için, Genel Muhasebe yasasında kayıtlı olduğu üzere, muhasebe memurunun yasalara uygun ve yazılı görüşüne karşı olarak bilerek emir vermesi gerekir.

Bakanlar kurulunun tümüne veya tek bir vekile bu sorumlulukların her ikisi veya bunlardan yalnız birisi yöneltilebilir. Bunun için vekillerin açıktan açığa yasalara aykırı hareket etmiş olmaları gerekir. Bu sorumlulukların ceza kısmı için esas, Türk Ceza Yasası ile diğer bütün yasalardır.

Mali sorumluluk özellikle Bütçe, Genel Muhasebe, Açık Artırma, Tartışma ve Borçlar Yasası üzerinde görüşülür. Anayasanın (Teşkilatı Esasiye Yasasının) açıkça Meclise verdiği haklardan birinin Bakanlar Kurulu veya bir vekil tarafından kesin bir şekilde kullanımı, konumuna göre bu bölümde yazılı sorumlulukları gerektirir. Bu iki tür sorumluluğun kesin bir sonuca varması için vekillerin usul çerçevesinde Büyük Millet Meclisi tarafından görüşmeler üzerine suçlanmasıyla Yüce Divana gönderilmiş olmaları ve bunun üzerine adı geçen divan tarafından Ceza Mahkemeleri Usulü Yasasına uygun şekilde mahkeme edilerek haklarında karar verilmesi gerekir.

Yüce Divan

Yüce Divan on biri Temyiz Mahkemesi ve o'nu Devlet Şurası tarafından seçilen yirmi bir üyeden oluşmaktadır. Bunlar aralarından

bir başkan, bir de başkan yardımcısı seçerler. Başkanlardan başka on dokuz üye arasından altısı kura ile yedeğe ayrılır. Yedeklerin yarısı Temyiz yarısı da Devlet Şurasındandır.

Yüce Divan vekilleri, Temyiz Mahkemesi ve Devlet Şurası başkan ve üyelerini ve başsavcıyı mahkeme etmek üzere her gerek görüldükçe Büyük Millet Meclisi kararı ile ayrıca kurulur ve işi bitince dağılır. Bu yüksek mahkemede savcılık görevini başsavcı yapar.

Yüce Divan yürürlükteki yasalara uygun mahkeme yapar ve karar verir.

Bakanların Sayısı

Bakanların sayısı ayrı yasayla belirlenir. Gerekliliğine göre bu sayının azalıp çoğalması veya birindeki görevin diğer bir bakana devredilmesi yasayla yapılır.

Sonuç olarak bizde Mübadele, İmar-İskân, Tarım ve Denizcilik Bakanlıkları kurulmuştur ve gerek görülmeyince de kaldırılmıştır.

Her Bakanlığı bir kişi üstlenir. İzinli veya haklı sebebi olan bir bakanın görevini vekâleten diğer bir bakan üzerine alabilir. Bu şekilde bir bakan, ancak bir bakana vekâlet edebilir.

Bizde bugünkü yasaya göre Başbakanlıktan başka dokuz bakanlık vardır: *Adalet, Milli Savunma, Dışişleri, İçişleri, Maliye, Milli Eğitim, Bayındırlık, Ekonomi, Sağlık ve Sosyal Yardım.* İşlerin gerekliliğine göre yasa yapılarak bu sayının artıp eksilmesi her zaman mümkündür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi özel yasasına göre yapılacak seçim sonucunda toplanan milletvekillerinden oluşur.*

Meclis'in Başlıca Görevleri

Meclis yasama yetkisini bizzat kullanır. Yalnız ve ancak Meclisin yaptığı başlıca görevler şunlardır:

1. Cumhurbaşkanı seçmek.

2. Yasaları yapmak, değiştirmek, yorumlamak ve kaldırmak.

3. Devletlerle sözleşme, antlaşma yapmak.

4. Savaş ilan etmek, barış yapmak.

5. Bütçeyi kabul etmek ve devletin kesin hesaplarını incelemek ve onaylamak, para basmak.

6. Tekeli ve mali yükümlülüğü kapsayan sözleşme ve ayrıcalıkları onaylamak veya yürürlükten kaldırmak.

7. Genel ve özel af ilan etmek, cezaları hafifletmek veya değiştirmek.

8. Soruşturma ve yasal cezaları ertelemek.

9. Mahkemelerden geçerek kesinleşmiş olan idam hükümlerini yerine getirmek (infaz etmek.)

* Milletvekillerinin seçimine, milletvekilliği özelliklerine, seçim tutanaklarına ilişkin ayrıntılı bilgi almak için Medeni Bilgiler kitabının birinci cildine başvurulmalıdır.

10. Hükümeti kontrol etmek (bunun yolları; soru, gensoru, yasama soruşturmasıdır).

11. Muhasebe Divanı ve Devlet Şurası başkan ve üyelerini seçmek.

12. Hükümetin ilan edeceği olağanüstü hali onaylamak ve ihtiyaç halinde bu süreyi uzatıp kısaltmak.

Meclis'in Kuruluşu

Yeni seçilen bir Meclisin ilk toplanması en yaşlı üyenin veya seçilecek geçici başkanın başkanlığında gerçekleşir. En genç dört üye geçici olarak kâtiplik yaparlar. Bu toplanmada yeni milletvekilleri birer birer kürsüden yemin ederler.

Milletvekillerinin Yemini

"Vatan ve milletin mutluluk ve esenliğine ve milletin kayıtsız şartsız egemenliğine aykırı bir amaç izlemeyeceğime ve Cumhuriyet esaslarına sadakatten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm".

Başkanlık Divanı

Bunu takiben ilk iş olarak Başkanlık Divanı seçilir. Bu divan bir başkan, üç başkan vekili, dört kâtip ve üç idare amirinden oluşur. Toplantıları başkan yönetir; herhangi bir sebep ve şekilde başkanlığa geçmezse onun işaret ettiği başkan yardımcılarından biri toplantıyı yönetir, her toplanmada en az iki kâtip kürsüde bulunur. İdare amirleri Meclisin iç işlerini, hesaplarını düzenlerler. İç hizmetlere, Meclis binasına, Meclis bütçesine, üyenin kişisel işlemlerine ve meclis memurlarına ait işler Başkanlık Divanının görüşülmesi ile yapılır.

Başkanlık Divanı gizli oy ve mutlak çoğunlukla seçilir. Başkanlık Divanının doğal süresi bir yıldır. Eğer yeni Meclis doğal top-

lantı dönemi olan Ekim ayı başında toplanmamış ve zamansız bir seçimle diğer bir tarihte toplanmış ise Başkanlık Divanı izleyen Ekim ayının son gününe kadar görevinde kalır. Ve Ekim ayının birinci günü divan, yeniden seçilir.

Daha önce seçilerek toplanmış bir meclisin izleyen yılbaşlarında başkanlık Divanı seçimi yeni baştan yinelenir. İlk toplanmada eski Başkanlık Divanına başkan yardımcılarından birisi başkanlık eder ve eski kâtipler de geçici görev yaparlar. Yeni başkanlık divanı seçilince yerlerini yenilerine bırakırlar.

Meclisin Esası (İç yüzü)

Türkiye Büyük Millet Meclisi dört yılda bir seçilir. Bu sürenin bitiminde yapılacak seçimde aynı kişilerin tekrar seçilmeleri yasaldır. Türkiye'de Meclissiz dönem yoktur. Meclisin süresi biter veya bitmeden yeni seçim yapılmasına karar verilirse yeni Meclis toplanıp göreve başlayacağı ana kadar eski Meclis görev başında kalır. Bu sırada eski Meclis toplantılarını tatil etmiş olsa bile bizzat Meclise verilmiş olan görevlerin görülmesi gerektiği zaman, usulü çerçevesinde davet ile yine eski Meclis toplanır.

Meclisin Toplanması ve Tatili

Meclisin kendiliğinden toplanma zamanı her yıl Ekim başıdır. Bunun için hiçbir yüksek makam sahibi tarafından davete ihtiyaç yoktur. Milletin seçtiği her milletvekilinin bu zamanda devlet merkezinde bulunması en büyük millet ve devlet borcudur. Bu borcun yerine getirilmesi için hiçbir yasal onay konmamıştır ve buna gerek de yoktur. Çünkü bu görevin en büyük onay kuvveti millete ve devlete hizmet etmek duygusu ve seçim yapan milletin bu noktaya yöneltilmiş dikkati ve eksiklikleri gören gözüdür.

Meclis bir yılda en çok altı ay tatil yapabilir. Bu tatilin aralıksız olması söz konusu değildir. Tatil sırasında milletvekilleri hem dinlenme fırsatı bulurlar, hem de özellikle Mecliste kendilerine düşen görevleri iyi yapabilmek için ülkede dönem ve inceleme gezisi yaparlar. Mecliste görülecek işler zorunlu kılarsa hatta bütün yıl da toplanmalar devam edebilir. Meclisin doğal olarak dört yıl olan dönemi aşağıdaki durumlarla kısalabilir.

a. Yeni seçim yapmaya herhangi bir sebeple imkan olmazsa, toplantı dönemi bir yıl uzatılabilir. Buna Meclis karar verir. Böylece bir Meclis beş yıl devam etmiş olur.

b. Zorunluluk oluşursa dönem bitmeden önce seçim yenilenebilir. Buna ancak meclisin tüm üyelerinin yarısından bir fazlası ile karar verilir. Bu şekilde giden Meclis dört yıldan az çalışmış olur. Yeni gelen Meclis, işe başladığı günden sonra gelecek ilk Ekim ayı başından hesap edilerek dört yıl çalışır. Ekimden önceki toplantılar olağanüstü sayılır. Eğer bu Meclis normal olan dört yıllık toplantı dönemini bitirirse olağanüstü sayılan zamanla birlikte dört yıldan fazla kalmış olur.

Tatil sırasında Meclisin belirli zamandan önce toplanmasına gerek gösterecek sebep ve durum olursa hemen davet yapılır. Bu daveti Cumhurbaşkanı yapar, Meclis başkanı da gerek görürse yapabilir. Eğer üyelerden beşte biri tarafından talep gelirse o zaman yine Meclis Başkanı aynı daveti yapar.

Milletvekilliğinin Konumu

Her milletvekili yalnız kendini seçen seçmen çevresinin değil, tüm milletin vekilidir. Bununla birlikte bir vatandaşın herhangi bir seçim çevresinden seçilip milletvekili olması işlemi tamamlandıktan sonra, yasanın verdiği yetkiyle yalnız kendi seçim çevresinin değil, bütün devlet ve millet işleri ile ilgili olarak çalışması gerekir.

Milletvekilinin Söz Serbestliği

Milletvekilleri Meclisteki oy ve görüşmelerden, sözlerinden ve bu görüşmeleri Meclis dışında söz veya yazı ile açıklamaktan sorumlu olmazlar. Bunun sebebi milletvekillerinin görüş ve düşünüşlerine sadık olarak ve hiçbir etki altında bulunmayarak çalışmalarını emin bulundurmaktır.

Milletvekillerinin Tutuklanması ve Yargılanmaları ve Yasama Dokunulmazlıkları

Bir milletvekilinin, seçiminden önce veya sonra bir suç işlediği için sanık olarak sorguya çekilmesi, yargılanması veya tutuklanması, ancak Meclis Genel kurulunun kararıyla yapılabilir.

Bunun için de milletvekilinin, vatandaşların milletvekili olmalarına engel olan veya milletvekilliğinden düşmelerine sebep olan suçlardan birisi ile suçlanması gerekir.

O suçlar şunlardır:

Ağır cezayı gerektiren bir suç veya hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal, hileli iflas gibi onura dokunan suçlar...

O zaman milletvekilinin sanık olarak sorgulanması, tutuklanması ve yargılanması yasaldır. Ancak bunun için de önce milletvekilinin yasama dokunulmazlığının kaldırılması gerekir. Bu işlem şöyle gelişir:

Milletvekilleri aleyhindeki dava talepleri, mahkemelerden Adalet Bakanlığı'na ve Bakanlıktan da sebepleri yazılı bir tutanak ile ve Başbakanlık aracılığı ile Meclis Başkanlığına bildirilir; Başkan bunu Anayasa (Teşkilatı Esasiye) ve Adalet komisyonlarından oluşan karma komisyona gönderir. Soruşturma sonucunda konunun yukarıdaki esaslara uygun olduğu görülürse komisyon tarafından dokunulmazlığın kaldırılması hakkında bir tutanak yapılarak genel kurula bildiri-

lir. Milletvekili isterse kendisini komisyonda ve mecliste savunur. Kararı genel kurul verir.

Eğer suç, yukarıda yazılı olanlardan başka suçlara da dokunuyorsa, araştırmanın Meclis dönemi sonuna bırakılması zorunludur. Böyle bir durumda bizzat milletvekili de kendi dokunulmazlığının kaldırılmasını istese yine kabul edilmeyebilir.

Milletvekilliğinin Kalkması

Bir milletvekilinin vatana ihanet veya milletvekilliği süresinde işlediği suçlardan birisi altında bulunduğuna aynı usul yolundan gidilerek Meclis genel kurulu tarafından çoğunlukla karar verilirse yine yasama dokunulmazlığı kalkar. Eğer bu karar genel kurulun üçte iki çoğunluğuyla alınırsa milletvekillik sıfatı da kaybedilir.

Ağır ceza veya hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal ve hileli iflas suçlarından birini işlediğinden dolayı yasama dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili, mahkûm olur ve hüküm kesinlik kazanırsa yine milletvekilliği sıfatı kalkar.

İstifadan başka kasıtlı olmak, izinsiz ve özürsüz iki ay meclise devam etmemek ve memurluk görevi kabul etmek de milletvekilliğinin kalkmasını gerektirir.

Bu şekillerden biri ile veya ölüm halinde boş kalan yere yeni milletvekili seçilir. Cinayet suçu gözle görülmüş olursa bu gidişin hiç birisi yapılmadan milletvekili tutuklanır, sanık olarak sorgulanır ve yargılanır. Bu durum ortaya çıktığı zaman hükümet Meclise hemen haber vermekle yükümlüdür. Milletvekillerinin her zaman bu gidiş ve karara gerek görülmeden, tanıklığına başvurulur.

Mecliste Görüşme ve Güvenlik

Meclis görüşmeleri açıktır. Herkes dinleyebilir. Görüşmeler

aynen kaydedilir. Kayıtlar, meclisin kayıt defteri ile harfi harfine yayınlanır. Devletin resmi gazetesi ile de yayınlanır, ancak meclis gizli görüşmeye karar verirse, o zaman kayıtların yayınlanması, meclisin kararına bağlıdır. Gizli görüşmelerde dinleyiciler bulunmaz. Meclis görüşmeleri, meclisin süreli tüzüğünde uzun uzadıya yazılı olan yöntemlere göre yapılır. Görüşmeyi yönetmek konusunda başkanlık makamında bulunan Meclis Başkanının veya Başkan vekilinin geniş yetkileri vardır. Bu yetkiye dayanılarak milletvekilleri hakkında dereceli güvenlik cezaları uygulanır. Bir milletvekilinin veya bazı milletvekillerinin Meclisin görüşmelerindeki esenliği bozmalarına izin vermemek, Başkanın en önemli görevi ve yetkisidir. Böyle bir girişim, zamanında ve kesin olarak engellenemezse her milletvekilinin serbestçe fikirlerini söylemesi sayesinde ortaya gelecek olan *"milli egemenlik"* kuralı bozulur. İşte bunun için başkana, uyarılardan, geçici olarak meclisten çıkarmaya kadar güvenlik cezaları uygulama yetkisi verilmiştir. Başkan, geçici olarak *"meclisten çıkarmak"* cezasını alan bir milletvekilinin salonu terk etmemekte ısrarı halinde o milletvekilini polis kuvveti ile çıkartabilir.

Mecliste faaliyet öğeleri şunlardır:

1. Milletvekilleri;
2. Komisyonlar;
3. Genel Kurul.

Milletvekilleri

Milletvekillerinin başlıca üç görevi vardır: Yasama, kurul ve kontrol.

Milletvekillerinin Yasama Görevi

Bu görev Bakanlar Kurulu'nun uygulama ile yapmakla yükümlü oldukları devlet yasalarını yapmaktır. Milletvekilleri yeni bir yasa koymak, mevcut bir yasayı değiştirmek veya büsbütün kaldırmak gereğini duyarlarsa bir yasa teklifi yazarak Meclis Başkanlığı'na verirler. Yürürlükteki bir yasanın yorumuna ihtiyaç duyarlarsa bir önerge ile bunu isterler, hükümetten gönderilmiş veya başka bir milletvekili tarafından verilmiş kanun tasarılarının ve tekliflerinin veya yorum taleplerinin görüşülmesi sırasında komisyonlarda veya genel kurulda söz söylerler. Görüşülen konunun kendilerince uygun gördükleri şekilde değiştirilmesini teklif ederler. Milletvekillerinin bu amaçla hazırladıkları değişiklik talepleri ilgili komisyonlara gönderilir. Milletvekilleri seçildikleri komisyonlarda çalıştıkları gibi, mensup olmadıkları komis-

yonların görüşmelerine de katılırlar. Yalnız orada oy veremezler. Bir milletvekili mensup olduğu komisyonda verilen karara karşı oy kullanırsa veya mensup olmadığı komisyonda verilmiş bir kararı doğru bulmazsa genel kurulda düşüncelerini savunur. Uygun bulduğu şekli Meclise kabul ettirmeye çalışır.

Yalnız bütçe görüşmelerinde hükümet veya bütçe komisyonu tarafından kabul edilmedikçe elliden aşağı imzayı taşıyan önergeler oylamaya konmaz.

Gizli oturum yapılması veya içtüzükte aksi yazılı olduğu halde açık oy kullanılması tekliflerinin de oya konması için on beş imzalı olması gereklidir.

Milletvekillerinin Örgütlenme (Teşkilat) Görevleri

Öncelikle yürürlükteki yasaları uygulayacak hükümeti kurmaktır. Diğer cihazları kurmak hususundaki çalışma da bu anlamda gerçekleşir.

Hükümet Kurmak

Hükümet kuracak Cumhurbaşkanını seçmek ve bu seçime katılmak oy vermek örgütlenme görevinin başında gelir. Cumhurbaşkanının Meclise tanıştırılacağı hükümete güvenoyu vermek de milletvekilinin en önemli görevidir. Bu nokta yanlış anlaşılmamalıdır. Her milletvekili her hükümete güvenoyu vermek zorunda değildir. Kendine yakışır şekilde güvenoyu veren milletvekili de görevini yapmış demektir. Bizim Anayasamıza (Teşkilatı Esasiyemize) göre yeni bir hükümet, kuruluşunu izleyen bir hafta içinde Meclis huzurunda programını okur, güven ister. Ona güvenoyu vermeyen milletvekili, hükümetsizliği değil, ancak devlet işleri için daha çok başarılı olacak özellikte kişileri veya kendisince tutulan programı amaçlamış

olmalıdır. Bu şekilde meclis çoğunluğunun kabul edeceği bir hükümet meydana gelir. Bizde ve her yerde siyasi partilerin, meclis gruplarının çalışmaları bu görevin yapılmasını kolaylaştırır.

Eğer bir meclis herhangi bir sebeple kendi çoğunluğunun güvenine sahip bir hükümet kuramazsa bu durum devleti karmaşık, bozuk bir duruma sokar. Otorite kalmaz, anarşi başlar. Bunun çözümü zaman geçirmeksizin yeniden milletin oylarına gitmek, yeni bir meclis seçtirmektir. Bazı devletlerde bu görev, devlet başkanının meclisi fes etmek yetkisini kullanması ile yerine getirilir. Bizim yöntemimiz, seçimin yenilenmesi kararını yine Meclisin vermesidir.

Milletvekillerinin Kontrol Görevi

Milletvekilleri kontrolü üç şekilde yaparlar: Soru, önerge ve meclis soruşturması.

Soru

Her milletvekili, Başbakana veya Bakanlara hitaben hükümete soru sorabilir. Bu sorular yazılı bir önerge ile sorulur. Soran milletvekili, bir soru cevabının sözle veya yazı ile verilmesini isteyebilir. Cevap yazı ile istenmiş ise, soru önergesi ile cevabın metni kayıt defterinin sonuna yazılır. Sözle istenilen cevabın kürsüden verilmesi gerekir. Bu cevap, başkanın ait olan makama yazacağı tutanağın ulaşmasından en geç iki toplanma sonra verilmesi gerekir. Ancak halkın menfaat düşüncesine veya gerekli bilginin elde edilmesi sebebine dayanılarak cevabı bir süre geciktirmek yasaldır. Yine halkın menfaat düşüncesinden oluşmuş cevapların gizli oturumda verilmesi de kabul edilir.

Soru, açık ve belirli maddeler hakkında bilgi istemekten oluşur. Bu, kontrolün en basitidir. Verilen cevap üzerine yalnız soru soran milletvekili görüşünü söyler. Bütçe görüşmeleri sırasında her milletvekili bu

yöntemlere tabi olmadan görüşülmekte olan konuya ilişkin Bakanlara her soruyu sorabilir ve gerekli gördüğü açıklamayı isteyebilir.

Gensoru

Bir maddenin Başbakan veya Bakanlardan gensoru ile sorulmasını milletvekillerinden biri veya birkaçı önerge ile teklif edebilirler. Bu önergede madde açıklaması gereklidir. Önergenin sorudan farkı bunun amacında siyasi, mali, ceza sorumluluğu bulunmasıdır. Soru, belirli bir işin nasıl yapıldığı veya nasıl yapılması, ne önlem alınması düşünüldüğü hakkında bilgi almaktan oluşur, gensoruda ise bir işin şu şekilde yapılması yasal olarak veya devlet menfaati ve halkı kucaklayan siyaset noktasından tercih edilir iken, başka bir türlü yapılmış olmasını eleştirmek anlamı vardır. Bu eleştiride meclis çoğunluğu birleşirse yapılan işin içeriği ve önemine göre vekil hakkında ceza gerekli olur. Eğer bu durum Başbakan hakkında söylenmiş olursa sonuç bütün hükümeti kapsar.

Gensoru görüşmesine lehte veya aleyhte olarak diğer milletvekilleri de katılırlar, tek söz önerge sahibine verilir. Eğer imza sahipleri birden fazla ise, ilk sözü ilk imzanın sahibi söyler.

Ait olan vekil de dâhil olduğu halde bütün söz isteyenler sözlerini söyledikten sonra hiçbir önerge verilmezse Başkan doğruca gündeme geçer. Bu durum, açıklamanın inandırdığı anlamına gelir. Gensorunun yeterliliği ile gündeme geçilmesi önergeleri verilir ve kabul edilirse sonuç aynı olur.

Gündeme geçilmesi önergesi kabul edilmezse diğer önergeler arasında hükümetin tercih edeceği önerge oya sunulur. Bu, hükümetin açıklamasını inandırıcı içerikte bulan ve bu nedenle hükümete güvenilmesini isteyen bir önerge olacaktır. Önerge kabul edilirse mesele çözülmüş demektir. Bu önerge kabul edilmezse veya verilen önergeler içinde hükümetin kabul edeceği bir önerge olmadığı için aleyhteki bir önerge oya sunulur ve kabul edilirse bakan veya hükümet düşürülmüş olur. Bu

durumu takiben hükümet istifa eder. Hükümet konusunda yazıldığı gibi, bu olay hükümet hakkında siyasi sorumluluğun gerçekleşmesidir.

Meclis Soruşturması

Bir gensoru sırasında veya bütçe görüşülürken veya bu iki görüşmenin sonuçlarında bir vekilin veya Bakanlar Kurulu'nun cezasını veya mali sorumluluğunu gerektirecek bir durum meydana çıkabilir. Bundan başka böyle bir görüşme sonucunda olmaksızın doğrudan doğruya hükümetin genel siyasetinden veya vekillerin yapmak zorunda oldukları görevlerden dolayı da aynı sorumlulukları gerektirecek bir duruma dokunabilir. İşte bu durumlarda milletvekilleri, (mali veya cezai sorumluluğu gerektiren) fiiller gerçekleştiğinden bahis ile Meclis Başkam'na önerge verirler. Bu önerge üzerine, önergeyi imzalayanlar ile ilgili vekil genel kurulda dinlenir ve ilk karar olmak üzere bu önergenin dikkate alınıp alınmaması meclis oyu ile belirlenir. Önerge dikkate alınırsa, mesele Meclis komisyonlarından ilgisi olanlara verilir. Bu komisyon gerçeği meydana çıkarmak için hükümetin bütün araçlarından yararlanmak ve istediği, yazılar, belgeler ve dosyaları kontrol altında bulundurmak hakkına sahiptir. Bu komisyon, vekilleri sorgulayabileceği gibi herkesi şahit ve bilirkişi olarak dinlemek yetkisine sahiptir.

Tanıkların çağrıya gitmeleri zorunludur. Yani gelmeyenler devlet kuvveti kullanılarak getirilir.

Sonuç olarak komisyon ceza ve mali sorumluluğu gerektiren bir durum görürse konu meclisin kararıyla Yüce Divana yollanır.

Sorumluluğu Olmayan İşler Hakkında Meclis Soruşturması

Meclis yukarıda yazılı şekillerde olmaksızın ve bir vekilin cezai ve mali sorumluluğunu aramaksızın da meclis soruşturması yapabilir.

Bu hareket, sadece vekilin sözü veya imzası altında olmaksızın herhangi bir işlemin veya işin nasıl görüldüğü hakkında resen bilgi edinmek amacının sonucudur. Bu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşunda temel olan *"kuvvetlerin birliği"* esasının verdiği milli irade birliğinin gereğidir. Bu nedenle bu görevi bir komisyona verir. Bu komisyonun yetkileri de aynıdır. Bu inceleme sonunda, sorumluluğa sebep oluşturacak durum ortaya çıkarsa işlem doğal işleyişini izler.

Komisyonlar

Mecliste milletvekilleri, hükümet ve milletvekillerinin meydana getirdiği genel kurula teklif girişim ve karar öğesi (unsuru) oldukları halde komisyonlar genel kurula yardımcı ve genel kurul adına işleri inceleyen ve hazırlayan konumundadırlar. Bizim meclis komisyonlarımızın kendilerine gönderilen işlerin incelemesinden başka hiçbir yetkileri yoktur. Yeni bir teklif komisyonun manevi kişiliğinden gelmez. Milletvekilleri komisyon görüşmelerinin esini altında yeni bir teklif yapmakta fayda görürlerse bunu komisyon adına değil, milletvekili olarak Meclis Başkanlığı'na önergeyle yazarlar. Bu tanım komisyonların önemini azaltmamalıdır.

Aksine, ilk fikri düşünen, teklif eden hükümet veya milletvekilleri olduğu, son kararı verecek de genel kurul olduğu halde, meclis kararlarının son şekillerinde en çok komisyonların etkisi görülür. Bunun sebebi komisyonların çoğunluk işleri bilgi ve görgü ile ve uygun zaman içinde incelemeye fırsat bulmalarıdır.

Komisyonların Görevi

Mecliste görüşülecek işler, her maddenin içeriğine göre, öncelikle ilgili komisyonlarda çalışılıp pişirilir. Komisyonlar görüşmelerini kanun tasarısını gönderen Bakanlığın vekil veya memur edeceği yetkili kişinin huzurunda yaparlar. Eğer görüşme konusu bir milletvekili

teklifi ise teklif sahibini görüşmeye çağırırlar. Bakanın veya göndereceği kişinin ve bilirkişinin veya teklifi yapan milletvekilinin tasarı veya teklif hakkındaki görüş ve savunmalarını dinlerler. Kabul ettikleri maddeleri Meclis Genel Kurulu'na gönderirler. Orada görüşülmesi sırasında düşüncelerini savunurlar.

Birkaç komisyonla ilgili maddeler sırasıyla ilgili komisyonlara gönderilir. Sonunda bu komisyonların teklifleri genel kurulda birleşir. Bakanlarla komisyonlar arasında veya birden fazla komisyonun gördüğü işlerde, komisyonlar arasında anlaşmazlık çıkarsa meclis görüşmelerinde genel kurul son hükmü ve kararı verir.

Komisyonlara Ayrılma

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bugünkü örgütüne göre on beş komisyonu vardır. Bunlardan dokuzu mevcut bakanların karşılığıdır. Ve bakanların ismiyle anılır:

1. Adalet Komisyonu

Bütün adli kanunları ve yorumları ve diğer kanunların adliye ile ilgisi olan işlerini inceler.

2. Milli Savunma Komisyonu

Bütün askeri tasarı, teklif ve yorumları ve askerlik ile ilgili diğer işleri hazırlar.

3. İçişleri Komisyonu

Mülki ve iç yönetime ait işlere bakar. Posta, telgraf, telefon ve jandarma meseleleri de bu komisyonda incelenir.

4. Dışişleri Komisyonu

Dışişleri ile ilgili yasalarla, sözleşme ve anlaşmalarla ilgili tasarıları inceler. Başka bakanlıkların görevlerinden bakanlara ilişkin görevlerden dış siyaset ve anlaşmalarla ilgili olan maddeleri de inceler.

5. Maliye Komisyonu

Mali yasaları ve maliye üzerinde etkisi olan bütün maddeleri inceler.

6. Ekonomi Komisyonu

Ticaret, tarım, ormanlar, madenler ve hayvanlara ait tasarıları inceler. Hangi işe ait olursa olsun ülkenin ekonomik durumuna etkisi olacak maddelerin incelenmesi de esasen ait olduğu komisyondan başka bu komisyona da gönderilir.

7. Bayındırlık Komisyonu

Demiryolları, şose ve köprü, su işlerine ait yasalar ve ayrıcalıklı şirketlerin esas mali yükümlülüğü içeren sözleşmeleri bu komisyona incelettirilir.

8. Milli Eğitim Komisyonu

Meclisten çıkacak milli eğitime ait işlerin inceleme makamıdır.

9. Sağlık Komisyonu

Sağlık ve sosyal yardım tasarı ve tekliflerini inceler ve hazırlar.

Bunlardan başka meclisin kendi görevlerine ait işlerin görülmesi için aşağıda yazılı altı komisyon çalışır:

1. Anayasa (Teşkilatı Esasiye) Komisyonu: anayasa değişikliği, tüzük değişikliği ve diğer kanunların anayasaya uygunluk noktasından başka, komisyonların kararsızlıklarının durum ve tespiti bu komisyona aittir.

Dilekçe ve Meclise Şikâyet

2. Dilekçe Komisyonu: Meclise başvuran vatandaşların şikâyetleri ve dilekçeleri tamamen bu komisyona verilir. Bu bakımdan milli egemenlik kavramı noktasından Dilekçe Komisyonu'nun önemi bulunmaktadır. Bu komisyon, haklarını meclis nezdinde aramak yoluna

giren vatandaşların iddialarını incelemekle yükümlüdür. Kişiliklerine ve kamuyla ilgili olarak yasa ve tüzüklere karşı gördükleri konuları Meclise şikâyet etmek *Türklerin* hakkıdır. Bu şikâyet yazı ile veya telgrafla yapılabilir. Meclise şikâyet edecek vatandaşların dilekçelerinin altına imza atmaları, ünvanlarını ve adreslerini yazmaları gerekir. Eğer imza sahipleri birden fazla ise içlerinden hiç olmazsa birisinin isim, ünvan ve adresi iyice kaydedilmelidir.

Dilekçeler doğruca Meclis Başkanlığı'na verilebileceği gibi bir milletvekili aracılığıyla da verilebilir. Mahkûmlar bizzat veya akrabaların aracılığıyla af veya cezanın hafifletilmesi için meclise başvurabilirler. Bu başvurular Adalet Bakanı'nın veya başkanlık makamından bakanın göndereceği bir kişinin huzurunda görüşülür. Komisyonlar görüşmeden önce söz konusu işin içeriğini, ait olduğu bakandan yazı ile de sorarlar. Vekiller bu sorulara en geç iki ayda cevap vermekle yükümlüdürler.

Dilekçe Komisyonunun bir özelliği vardır; Diğer komisyonlardan hiçbirisinin verdiği karar genel kuruldan geçmedikçe kesinlik kazanmadığı halde, dilekçe komisyonunun kararlarında bu kesinlik vardır. Dilekçe komisyonu verdiği kararları genel kurula göndermez. Bunları her hafta ayrıntılı sebeplerle birer cetvele döker. Bu cetveller bakan ve milletvekillerine dağıtılır. Cetvelin dağıtıldığından başlamak üzere bir ay içerisinde bir itiraz olmazsa komisyonun kararı kesin ve meclisin kararı gibi geçerlidir. Bu süre içerisinde bakan veya bir milletvekili tarafından itiraz gelirse, konu Meclis Genel Kurulu'nda görüşülür ve sonuçlandırılır. Bu görüşmede de gerekirse işin ilgilendirdiği bakan veya göndereceği memur da dinlenir.

3. Muhasebe Divan Komisyonu: Uygulanan bütçelerin hükümet tarafından kesin hesap yasa tasarısını inceler. Bundan başka hükümet dairelerinin sene içindeki harcamaları ve yükümlülükleri hakkında her üç ayda bir muhasebe divanının meclise göndereceği raporları inceler.

Bu inceleme sonucunda hazırlanan tutanaklar Meclis Genel Kurulu'nda görüşülerek karara bağlanır.

4. Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu: Meclis bütçesinin ve buna bağlı bütçelerin uygulanmasına gözetmenlik eder. Harcamayı bu komisyondan bir kontrolör (murakıp) onaylar. Komisyon, geçmiş yılın meclis bütçesine ait kesin hesap tasarısını yapar. Meclis veznesini ve eşyasını teftiş eder. Bu komisyonun özelliği bizzat meclis hesaplarını, meclis adına kontrol etmesidir. Bu komisyonun inceleme sonuçları da genel kurula bildirilir.

5. Meclis Kütüphane Komisyonu: Meclis kütüphanesini düzenler ve yönetir. Kütüphanenin yetkili müdürü bu komisyonun kâtipliğini de yapar, idare amirlerinden birisi Başkanlık Divanı tarafından bu komisyona üye olarak ayrılır.

6. Bütçe Komisyonu: Devletin yıllık Bütçe yasasını ve bütçeyle uzaktan veya yakından ilgisi olan bir konu içeren, bütün yasa tasarılarını, teklif ve yorumlarını inceler. Devlet gelir ve masraflarının azaltılmasına veya arttırılmasına etkisi olacak her teklif ve tasarı bu komisyonun incelemesine sunulur. Bütçe konuları arasında aktarma tekliflerini de Bütçe Komisyonu inceler.

Karma ve Geçici Komisyonlar

Bunlardan başka herhangi bir iş için birden fazla ilgili komisyonunu bir arada çalışması şekli de vardır. Buna karma komisyon derler veya bazı komisyonlardan gereken kadar üye alınarak belirli bir iş incelettirilir. Bu da geçici komisyon ismini alır. Karma ve geçici komisyonları *Meclis Genel Kurulu* uygun görür ve oluşturur.

Komisyonların Kuruluşu ve Çalışması

Komisyonlar adet olduğu üzere on beşer üyeden oluşur. Bundan fazla ve eksik üyeli komisyonlar da vardır.

Bütçe ve İçişleri Komisyonlarının 25'şer ve Adalet, Dilekçe ve Millî Savunma Komisyonlarının 20'şer, Meclis Hesaplarının İnceleme Komisyonunun 10 ve Kütüphane Komisyonunun da 5 üyesi vardır. Yine de tüm komisyonların üye sayılarını *Genel Kurul* gerek görürse arttırır.

Her milletvekili, her komisyonun görüşmesine katılabilir. Ancak üyesi olduğu komisyondan başkasına oy veremez. Komisyonlar bütün bakanlarla doğrudan doğruya iletişim kurabilirler.

Komisyonların Seçimi

Komisyonlar her toplantı yılı başında bir yıl için *Genel Kurul* tarafından seçilir. Başkanlık Divanı'na seçilen milletvekilleri bir komisyonda üye olamazlar. Bütçe Komisyonu üyesi başka komisyona seçilemez, diğer milletvekilleri en çok iki komisyona üye olabilirler.

Her komisyon seçiminden sonra toplanıp kendi aralarında bir başkan, bir tutanak yazıcısı, bir de kâtip seçerler. İşleri çok olan bazı komisyonlarda bir de başkan yardımcısı ve birçok tutanak yazıcısı ayrılır.

Genel Kurul

İçeriği

Bir kararı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlamak için genel kurul tarafından kabul edilmiş olması gerekir. Bu bakımdan Meclis Genel Kurulu milli egemenliğin olduğu kadar milli kudret ve büyüklüğün de göstergesidir. Genel Kurul görüşmelerinden önce hükümetin getirdiği yasa tasarıları, milletvekillerinin kanun teklifleri ve önergeleri ve hatta komisyonların düzenledikleri tutanaklar hiçbir kesin hüküm içermezler.

Meclis Genel Kurulu anlaşıldığı şekilde toplanarak iç tüzükteki kurallara uygun kabul etmediği bir belge yasa ve meclis kararı olamaz. Örneğin bir milletvekili veya birkaç milletvekili herhangi bir konu hakkında bir yasa taslağı yaparak çoğunluk oluşturacağı sayıda milletvekillerine imza ettirseler, genel kurul halinde toplanan mecliste görüşme ve kabul edilmedikçe bu belge hiçbir değere sahip değildir. Genel Kurul'un görev yapmasına yetkin bir durumda toplanmış olması için başkanın makamını alması, divan kâtiplerinin yerlerinde bulunması ve milletvekillerinin de en az ayrılmış sayının yarısından bir fazlası ile toplantı salonunda hazır bulunmaları ve meclis başkanı tarafından açılmış olması koşuldur.

Genel kurul salonuna milletvekillerinden, meclis memur ve hizmetlilerinden, hükümetten görev ile gönderilmiş memur ve bilirkişilerden başka kimse giremez.

Genel kurul her zaman olduğu gibi devlet merkezinde meclis binasında toplanır. Yalnız meclis genel kurulunun görüşme için bulunulan yerde, devletin tam egemenliğinin geçerli olması ve milletvekillerinin hiçbir tehdit altında bulunmamaları ve meclis başkanının, meclisin güven ve serbestliğini bozabilecek herhangi bir kuvvet veya girişime karşı emrindeki kuvvetleri kullanmakta hür ve egemen bulunması esas koşullardandır. Bizim tarihimizde ve yabancı devletler tarihlerinde resmi devlet merkezlerinin bu özellikleri kaybettikleri zaman* meclislerin başka yerlerde toplandıkları bir gerçektir. Bu şartlar altında bu hareket yalnız yasal olmakla kalmaz. Belki böyle bir durumda devlet kudretinin ve milli egemenliğin gösterilmesi, kendilerine millet emaneti olan milletvekilleri için böyle bir hareketin yerine getirilmesi zorunlu bir görev olur.

Böyle bir halde meclis çoğunluğunun yukarıda yazılı şartlar altında toplanması herhangi sebeple mümkün olamazsa milli egemenliğin ana kaynağı olan bizzat milletin zaman kaybetmeksizin seçim yaparak ülke kaderini yönetme görevini yüklenecek, Millet Meclisini yaratması gerekir.

Görüşme

Başkan saatinde Meclisi açar. Mecliste yeterli çoğunluk olduğu şüphe götürmez ise görüşmelere başlanır. Başkan ve kâtipler bunda kararsızlık gösterirlerse veya beş milletvekili bunu iddia ederse yoklama yapılır.

Meclis görüşmeleri demek, devlet ve millet hakkında büyük öneme sahip hüküm ve kararları vermek için milletvekillerinin karşılıklı düşüncelerini söylemeleri ve her milletvekilinin kendi görüşü noktasından en iyi, en doğru ve devlet için en kârlı ve hayırlı olan şekli çoğunluğa kabul ettirmeye çalışması demektir.

* Burada öğretmen, tarihi örnekler vermelidir.

Bu tanıma göre düşünce, görgü, tecrübe sahibi yüzlerce insanın bir arada bu kadar önemli şeyleri zaman kaybetmeden ve gerçeklerin gürültü arasında kaybolmasına meydan vermeden konuşması için esaslı kurallara ve usullere uymak zorunluluğu vardır. Konunun önemi sebebiyle veya içinde bulunulan zaman ve koşulların gerekleri ile meclis görüşmeleri bazen çok heyecanlı sahneler arz eder. Bu sahneler vatanperverliğin en geniş gösterimleridir.

Karar

Bütün tartışmalardan sonra meclisin çoğunluğu kararını verir ve sükûnet gelir. Meclis çoğunluğunun kararı, meclisin kararı demektir. Yalnız aksi düşüncede bulunan milletvekilleri değil, bütün vatandaşlar bu karara tabi olmak zorundadırlar.

Kendi düşünce ve görüşlerinin mecliste kabul edilmemiş olması hiçbir milletvekili için bir kusur ve bir ayıp oluşturmaz. Aksine çoğunluğun oyu kendi görüşünün aksine ortaya çıktığını gören bir milletvekilinin, karar belli olduktan sonra sonucu kendi düşüncesiymiş gibi kabul etmesi, milli birlik ve devletin kudreti adına yapılmış en yüksek bir hareket tarzı olur. Bir milletvekili karardan sonra da, buna uymayan kendi düşüncesinin doğruluğuna sadık kalabilir. Böylece de kararı kabul etmek onun için bir vatan borcudur. Yalnız ülkede daha hayırlı olduğu kanaatinde bulunduğu düşüncesinin kabul ettirilmesi için kuralların kendisine fırsat verdiği zamanlarda usulün gösterdiği yollardan çalışabilir.

Bu açıklama, milli terbiyenin her vatandaştan istediği çok ince bir olgunluk özelliğini tespit eder, bu olgunluğa yetişmeyen insanlar ne kadar vatanperver olurlarsa olsunlar, ülkeleri ve hatta kendileri için bir gün zararlı olabilirler.

Dinleyiciler

Meclis görüşmeleri aslında açıktır. Herkes görüşmeleri dinleyebilir. Dinleyiciler salonun kendilerine ayrılan yerinde ses çıkarmadan ve saygılı bir şekilde otururlar. Erkekler şapkasız bulunurlar. Dinleyiciler bir milletvekilinin sözünü kabul etmek veya etmemek yolunda söz söyleyemezler. Bu yolda hareket de edemezler, alkışlayamazlar. Görüşmeyi bozan dinleyiciler meclis güvenlik güçleri aracılığıyla salondan çıkarılır ve yetkili makama teslim edilirler. Gizli görüşmelere milletvekilleri ile yeminli kâtiplerden başka kimse giremez.

Söz Almak ve Söylemek

Meclis görüşmeleri gündem sırasıyla gerçekleşir. Gündeme genel kurul egemendir. Milletvekilleri söz için başkana isimlerini kaydettirirler ve kayıt sırasıyla söylerler. Söz kürsüden ve genel kurula hitaben söylenir. Kısa görüşmelerin, başkanın izni ile ve başkana hitaben yerinden söylenmesi yeterlidir. Meclis görüşmelerinde hükümet adına söz söylemek yetkisi ile ya başbakan ya da adına bir bakan veya birinci sınıf başkanlık dairesinden birisi hazır bulunur. Bundan başka herhangi bir bakana ait konunun görüşülmesinde de işin ait olduğu bakan veya adına aynı başkanlardan birisi hazır bulunur.

Başkan ve kâtipler görüşmeye karışmak isterlerse söz alarak ve görevlerini diğerlerine bırakarak yerlerinden kürsüye geçerler.

Görüşme Kaydı

Görüşmelerde söz kesmek, kişilikle uğraşmak, gösteri ve gürültü yapmak yasaktır. Başkanın, bu hareketlerde bulunacak milletvekilini engelleyecek destek kuvveti ve yetkisi vardır.

Başkan, hiçbir şekilde tüm gürültüyü engelleyemezse, ayağa

kalkarak görüşmeyi kapayacağını söyler ve yine dinletemezse kapar. Bir saat sonra açar. Yine huzur sağlanmamış olursa görüşmeyi başka güne bırakır. Görüşme usulü çerçevesinde bittiği zaman başkan, meclisin toplanacağı günü ve saati söyleyerek meclisi kapatır.

Meclis görüşmelerinin sonucu milletvekillerinin lehte veya aleyhte verecekleri oylarla tespit edilir. Görüşme konusunun içeriğine göre oy toplamanın çeşitli şekilleri vardır. El kaldırmak yoluyla verilen işaret oylarının sonucu Başkanlık Divanı'nın görerek onayı ile belirlenir. Gizli veya açık oylar oy kâğıtlarının kâtipler veya kura ile ayrılacak milletvekillerinin ayrımı şeklinde tespit edilir. Her iki halde de oy sonucu başkan tarafından söz ile genel kurula bildirmesi zorunludur.

Yasa

Yasanın Tanımı ve Kapsamı

Yasa, konusunu ilgilendiren bütün vatandaşların istisnasız yapmak veya yapmamak zorunda oldukları şeyleri tanımlayan ve tespit eden bir metindir. Söz halinde yasa olmaz. Yasaların koyulmasında birinci esas tüm halkın menfaatidir. Yalnız askerler, yalnız tüccarlar için özel yasalar da vardır. Fakat özel işin görülmesi düzenlenirken de vatanın ve vatandaşların genel menfaati göz önünde tutulur.

Yasalar kesin olarak Büyük Millet Meclisi tarafından görüşülerek ve kabul edilerek ve usulü çerçevesinde Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılmalı ve ilan edilmelidir. Bu yoldan başka usul ve şekillerle yasa yapılamaz.

İlgililerin usul çerçevesinde yayınlanan yasaları bilmemeleri geçerli sebep sayılmaz.

Destek kuvvetlerinin esası, ceza göreceklerin fark ve temyiz özelliklerine sahip olmalarıdır.

Yorumlar

Bir yasanın anlaşılmasında ve açık bir şekilde şüphe ve kararsızlık meydana gelirse onu yorumlamak yine meclisin hakkıdır. Bir yorumun hükmü, ilgili yasanın yürürlüğe girdiği tarihe kadar uzanır. Yorum yolu ile yorum tarihinden geçerli olacak yeni bir hüküm konamaz. Yorum teklifleri sırasında böyle bir gerek kendini gösterirse, yayın tarihinden geçerli olmak üzere, yeni bir yasa yapmak zorunlu-

dur. Yorumlar mecliste yalnız bir görüşmeye tabidir.

Yasa Teklifi

Yasa teklif etmek hakkı yalnız milletvekillerinin ve Bakanlar Kurulu'nundur. Bu amaçla öncelikle bir tasarı yapılır. Bu tasarılar onu teklif edenlerin kendi bilgi ve tecrübelerinin, dikkat ve yeteneklerinin yüksekliği ile uygun bir değerde olur. Tasarılar aynen yasaların hazırlanmasındaki şekil ve tarzda yazılır. Yalnız amacı içerir. Böyle bir yasanın çıkarılması zorunluluğuna ait düşünceler yasanın metni dışında sebep olarak hazırlanır. İyi düşünülmüş ve hazırlanmış tasarıların meclisin birçok incelemesinden sonra aynen yasa haline geldiği gerçektir. Yasa tasarıları önce meclis başkanı tarafından, o işin ilgilendirdiği komisyonlara gönderilir. Komisyonlar bunları inceler ve görüşürler. Gerekli gördükleri değişikliği yaparlar. Komisyonlar kendilerine gelen bir tasarının, onu teklife götüren sebepleri geçerli görmedikleri durumlarda tümüyle reddine karar verebilirler. Komisyonlar, aynen kabul veya değiştirilmeyi veya reddetmeyi tespit ettikleri tasarıları meclis genel kuruluna gönderirler.

Yasaların Genel Kurulda Görüşülmesi

Genel Kurula gelen komisyon tutanakları, basılarak ve görüşmeden en az iki gün önce milletvekillerine dağıtılır. Yasaların genel kurulda görüşülmesi özel bir usule tabidir. Önce bir yasanın geneli hakkında görüşme açılır; söz alan milletvekilleri bir kere böyle bir yasaya ihtiyaç olup olmadığını ve ihtiyaç olması halinde genel düzenleme ve hazırlığının uygun olup olmadığını söz konusu yaparlar. Yasa maddeleri görüşülmeden önce bu genel görüşme sonucunda maddelere geçmenin uygun olup olmadığı hakkında başkan oylama yapar. Her madde hakkında milletvekillerine söz söylemek fırsatı verilir. Maddeler üzerinde söz söyleyen milletvekilleri bir noktanın değişmesine veya o maddenin ihtiyaç olmadığına inanırlarsa bunu başkana bir önerge vererek teklif ederler. Bu tekliflerden maddeye ihtiyaç olmadığını ileri

sürenler öncelikle oya sunulur. Çoğunluk maddeyi ihtiyaç olarak kabul ederse bundan sonra değişiklik önergeleri üzerinde oylama yapılır. Bu önergeler, tasarı üzerinde çalışan komisyonunda kabul edeceği veya kurulca kolay anlaşılır basit bir noktayı içeriyorsa meclisin kabul oyuna sunulur. Maddenin hazırlanarak, düzenlenmesi için çalışmayı gerektiren değişiklik teklifleri hakkında yalnız dikkate alınıp alınmamak noktasından oya sunulur. Karar olumlu olursa madde düzenlenmek üzere tekrar komisyona verilir.

Yasalar, aksine karar olmadıkça iki görüşmeye tabidirler.

Bütün maddelerin görüşülmesi bittikten sonra başkan, kanunun ikinci görüşmesine geçilip geçilmemesi hakkında oylamaya başvurur. Sonucun kabulü gerçekleşirse beş gün sonra ikinci görüşme yapılır. Eğer meclis çoğunluğu ikinci görüşmeye geçilmesini kabul etmezse yasa reddedilmiş olur. Türkiye Büyük Millet Meclisi görüşmelerinde bunun örnekleri vardır.

İkinci Görüşme

İkinci görüşmeler daha kolay bir görüşme usulüne tabidir. Bunlarda yasanın genel kurul görüşmesi yoktur. Maddelerin görüşmeleri de, ilgili milletvekillerinin maddelerin değişikliği için verdikleri önergeler üzerinde görüşülmesi şeklinde yapılır.

Onayları Meclisin yetkisi içinde bulunan anlaşma ve sözleşmelerin onayı hakkındaki tasarılar görüşülürken anlaşma ve sözleşme maddeleri görüşülmez ve bunlar üzerinde değişiklik teklif edilemez, maddeler ayrı ayrı oya da sunulmaz.

Cumhurbaşkanının, ilanını uygun görmeyerek on gün içinde bir daha görüşülmek üzere iade ettiği yasalar yeni bir tasarının görüşülmesi hakkındaki usule uygun ve ancak yalnız bir kere görüşülür. İkinci defa kabul edilecek şeklin çıkarılması zorunlu olur.

Bir yasanın görüşülmeye başlanırken acele edilen teklif meclis tarafından kabul edilirse ikinci görüşmeye gerek kalmaz.

Yasalara Uymak ve Saygı Göstermek

İyi vatandaşlar kanuna yalnız uymakla kalmaz, ona aynı zamanda saygı gösterirler. Ona uymak ise ister istemez zorunludur. Devletin, vatandaşları zorlama ile yasalara uymaya götürecek yöntemleri, örgüt ve araçları vardır. Ancak vatanperver ve yüksek vatandaşlar bu görevi bir zorlama altında yapmamak yolunu tercih ederler. Aslında böyle vatandaşlar yasaların uygulanmasını sağlamak için var olan zorunluluk araçlarının varlıklarını bile hissetmezler.

Yasalar, milletin bunları yapmak görevi ile seçtiği meclisin eseri olduğu için milletin arzusunun da sonucudur. Ülkede millet arzusunun egemen olmasını isteyen, huzur ve güven arayan vatandaşlar devletin yasalarına saygı gösterenlerdir. Böyle vatandaşlar bizzat saygıya layıktır.

Bütçe

Bütçenin Kapsamı

Bütçeye en büyük önemi vermek yeni ve medeni devletin ayırt edici özelliğidir. Meclisin bütçeyi incelemesi ve onaylaması milli egemenlik ilkesi uygulamasının en esaslı göstergesidir. Devlet işlerinin millet meclisleri tarafından düzenlenmesi ve kontrolü düşüncelerini doğuran sebeplerin içinde ve bunların başında milletlerin gelirler ve masraflar üzerinde oy sahibi olma arzuları vardır.

Gelirler, Masraflar ve Bütçenin Denkliği

Devlet bütçesinin gelir ve masraf tutarlarının birbirini tutması en önemli ve esaslı bir iştir. Bu sonucu elde etmek için *Hükümet* ve *Meclis* birbirini tamamlayan çalışma yürütürler.

Bütçenin gelir birimlerini vergiler doldurur.* Bundan başka devlet mal ve emlakının gelirleri, Devletçe işletilen orman, maden, demiryolu, fabrika... vs. gibi kurumların karları ve hazinenin çeşitli sebeplerle ve çeşitli yerlerden alacakları gelirler arasına kaydedilir. Henüz girmemiş olan bir yılın bütün bu gelirinin ne kadar tutacağını gerçeğe uygun bir şekilde tahmin etmek çok önemlidir. Aksi halde bu tahmine dayanarak yapılan masraflar fazla çıkar, devletin temeli olan bütçe denkliği bozulur. Devletin bütün hayatı bu bozukluktan etkilenir.

* Medeni Bilgiler kitabının birinci cildine başvurulmalı.

Bütçenin masraf kısmı devletin bütün bir yıllık hizmetlerini, işlerini kapsar. Bunun içindir ki bütçe görüşmeleri, bütün devlet işlerinin her yıl toptan ve ana noktalar üzerinde ayrıntıları ile *Millet Meclisi* tarafından görüşülmesine ve kontrolüne fırsat verir.

Bütçenin Hazırlanması

Bütçeyi ve buna dayalı olarak *Bütçe Kanununu Bakanlar Kurulu* hazırlar, *Meclis* inceler ve onaylar. Bu görevin yapılması için her yıl ve Anayasada (Teşkilatı Esasiye Kanununda) gösterilen tarihte bu tasarının meclise verilmesi hükümetin görevidir. Türkiye'de mali yıl, Haziran'ın birinci günü başlar. Bu sebeple bütçe tasarısını alan meclis, bütçe görüşmelerini en geç Mayıs sonuna kadar bitirmekle ve yasayı kabul etmekle yükümlüdür. Bütün vergilerin, yürürlükteki yasaları uyarınca tahsil edilmesi ve masrafların yapılabilmesi için yeni mali yıl girmeden Bütçe Kanunu'nun kabul ve ilan edilmiş olmalıdır.

Bütçe komisyonunun, bütçeyi inceleme görevini zamanında bitirmesi için aylar süren bir devamlılıkla ve dikkatli şekilde çalışması gerekir.

Her bütçe, uygulanacağı yıl içerisinde devletin her idare şubesinde ve ilerleme, gelişme işlerinde izleyeceği yolları gösteren bir rehber ve aynı zamanda *Hükümeti* ile *Meclisi* ile bütün devlet örgütünün idari ve siyasi kudret ve hünerlerini gösterir büyük bir eserdir.

Bütçe Yasasının hükmü bir yıla özgüdür. Bu yasaya, hükmü bir yıldan fazla sürecek maddeler yazılamaz. Devlet malından bütçe dışında hiçbir harcama yapılamaz.

Bütçe Görüşmesi

Bütçe görüşmesi, masrafın artırılması, gelirin kesilmesi noktasından milletvekilleri için daha belli usullere tabidir. Tek veya birkaç milletvekilinin bu kapsamlı teklifleri *Hükümet* veya *Bütçe Komisyonu*

tarafından kabul edilmedikçe geçerli olmaz. Bu konuda yapılacak tekliflerin dikkate alınarak komisyona gönderilebilmeleri için elli imzayı taşımış olması zorunludur.

Diğer taraftan bütçe görüşmesi milletvekilleri için hükümeti kontrol noktasından gayet geniş bir konu oluşturur. Bütçe görüşmelerinde *Maliye Bakanı* ile hizmetin ilgili olduğu bakan veya göndereceksekleri yüksek memurlar hazır bulunur. Bu nedenle her milletvekili bütçe görüşmesi sırasında bütünüyle gözden geçirilecek olan işler dolayısıyla hükümetten her şeyi sorabilir. Bütçe konu konu oya sunulur ve Bütçe Kanunu madde madde kabul edilerek yasa genel kurul için oya sunulur.

Meclis tarafından kabulü, işlemi bittikten sora, Bütçe Yasası diğer yasalar gibi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılır ve ilan edilir. Yalnız Cumhurbaşkanının diğer yasaları bir daha görüşülmek üzere meclise iade etmek hakkı olmasına karşılık bütçe iade edilemez.

Bütçenin Uygulanması

Bütçenin uygulanması da önemli bir konudur. Hükümet, gelir bütçesinin uygulanmasını, vergileri tahsil ederek, gelirleri hazineye göndermekle yapar. Masraf bütçesinin uygulanması ile de yıl içinde yapılması meclisin onayından geçen işleri izlemiş ve yerine getirmiş olur. Masraf uygulamasında her işe, ona ayrılan bölümdeki parayı harcamak önemlidir.

Bir bölüme konmuş olan ödenek, diğer bölümdeki işe harcanamaz. Buna ihtiyaç duyulursa meclisten kanun çıkarmak gerekir. Bütçenin değer ve kuvveti bu kurala uymakla saklı kalır.

Yalnız seferberlik ve savaş halinde *Milli Savunma* bütçesi toplamı, durumun gerektirdiği şekilde yeniden konulara ayırıp harcamaya *Hükümetin* yetkisi vardır. Hatta bu durumda *Milli Savunma* bütçesinin toplamı meclisten karar alınmadan belirli bir oran üzerinden artırılabilir.

Muhasebe Divanı

Bütçeyi yapmak, kesin hesap yasalarını incelemek ve onaylamak, para basmak, tekel ve mali yükümlülüğü kapsayan sözleşme ve ayrıcalıkları onaylamak yoluyla devletin mali işlerinin temelini *meclis* kurar.

Bunların uygulamasını yapacak *hükümettir.*

Devlet gelirinin toplanmasının ve harcanmasının millet adına kontrolü de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir. Ancak meclisin bizzat yapamayacağı, her güne ait bu ayrıntılı işleri kendi adına yapmak üzere *Muhasebe Divanı* kurulmuştur.

Görevi

Divan, bütçenin bölüm ve maddelerinin korunmasına özen gösterir. Hesap işlemlerini kontrol eder. Askeri ve mülki bütün devlet dairelerinde bulunan devlet malını almaya ve harcamaya memur ve sorumlu bulunanların hesaplarına bakar ve gerektiğinde onları yargılar.

Örgütlenmesi

Muhasebe Divanı, bir birinci başkan, dört ikinci başkan ve on bir üyeden kuruludur. Büyük Millet Meclisi tarafından seçilen bu kurul üç daire halinde çalışır. Divanın mahkemeye ait yetkisini uygulamak için bir de savcı bulunur.

Her işlemi ayrı ayrı kontrol etmek üzere *Divanın* emrinde yeterli sayıda kontrolörler (murakıplar) ve bir başkâtibin emrinde bürosu vardır. Bizzat *Divanın* bütçesine ait uygulama ve kesin hesaplar *Meclis* tarafından yapılmaktadır.

Devlet Şurası

Devlet Şurası çok faydalı bir araçtır. Bunun seçilmesine oy vermek de bizim usullerimize göre milletvekillerinin görevidir. Bazı ülkelerde şura üyesi atama yoluyla belirlenir.

Esas Görevleri

Devlet Şurası, *hükümetin* soracağı herhangi bir konu hakkında danışılarak oy verir. Hükümetin incelettirmeye gerek gördüğü yasa tasarılarını ve bütün tüzükleri görerek bunların nasıl yapılmaları gerektiği hakkında görüş ve teklifini tespit eder. Bundan başka devlet ile halk ve memurlar arasında ortaya çıkacak davalara bakarak karar verir.

Bu esas sayesinde millet bireyleri, haklarında hükümetin uygulayacağı işlemleri haksız ve yasa dışı bulmaları halinde işi inceleyip karara bağlayacak yüksek bir yargı makamı bulmuş olurlar.

Örgütlenme Şekli

Devlet Şurası Başbakanlığa bağlıdır. Bir başkanın yönetimi altındadır. Her biri bir başkan dört üyeden oluşan beş daire vardır. Devlet Şurası başkanı istediği zaman bu dairelerden her birine başkanlık eder. Şuranın bir de genel kâtibi vardır. Genel kâtip hem üye olarak oy vermek hakkına sahiptir, hem de büroyu yönetir. Başkan, daire başkanları, genel kâtip ve üye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilir. Şuranın işlerini inceleyen ve hazırlayan bir yardımcı ve üyesi de vardır.

Daireler ve Görevleri

1. Mülkiye Dairesi: Memur suçları için mahkeme veya mahkeme edilemez kararı verir. Belediyelerin seçim işlemleri ve bütçeleri hakkındaki itirazları inceler. Valilerin tüm meclis kararlarına karşı itirazlarına bakar. Hükümetin dâhili idare hakkında oyunu isteyecek konular üzerinde görüş belirler.

2. Uygulama Dairesi: Tüm yasa ve tüzük tasarılarını inceler, görüşlerini yazar.

3. Maliye ve Bayındırlık Dairesi: Mali, ekonomik ve bayındırlığa ait işler hakkında Hükümetin soracağı konular üzerine oylarını belir-

ler. Devletin kamu hizmetini yerine getirmesi için yapmış olduğu sözleşmelerde sonradan yapılacak değişiklikler hakkında görüş bildirir.

4. Dava Daireleri: (1 ve 2 numara ile iki dairedir). Devlet ile millet arasında kamu hizmetinin yerine getirilmesinden dolayı doğabilecek davaları görür ve karar verir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, bizzat milletten doğan ve millet, ülke için hükümler koyan milli ve resmi en büyük kuvvet kaynağıdır. Her duygunun ve arzunun üstünde onun kararlarına uymak ve ona saygı göstermek bütün vatandaşların kutsal borcudur.

Kapsamı

Siyasi partiler, dernekler yasasında* yazılı esaslara göre kurulur. Siyasi partileri diğer bütün derneklerden ayıran esas, bu partilerin ülkenin yönetimi ve siyaseti hakkında sahip oldukları görüşleri egemen kılmak amacını izlemeleridir.

Parti Programı ve Tüzükleri

Her siyasi parti, ülkenin her idare şubesinde hangi yolu izleyeceği ile ülkenin daha zengin, daha mutlu, daha güvenli ve daha onurlu olacağını belirler. Bu esaslar partinin programı olur. Bundan başka partinin ülkede ve meclisteki örgütlenme şeklini nasıl yapacağını, bu örgütün nasıl çalışacağını belirlenir. Bu da partinin tüzüğünü oluşturur.

Parti Arkadaşlığı

Bir siyasi partiye mensup olanlar, ülkenin hayrı ve mutluluğu için belirli esaslar içerisinde, yasaların gösterdiği yolları izleyerek birlikte çalışmak üzere millet ve vatandaşlar karşısında birbirlerine söz vermiş onurlu ve sorumluluk sahibi arkadaşlardır.

* Dernekler yasası ve dernek kuruluşu hakkında bilgi almak için *"Vatandaş İçin Medeni Bilgiler"* in birinci kitabına başvurulmalıdır.

Bir Siyasi Partiye Girmek İçin

Bu sebeple bir siyasi partiye girecek olanlar, öncelikle partinin ülkeye hizmet noktasından sahip olduğu makamı görmek, bunun için de partinin tarihçesini gözden geçirmek zorundadırlar. Bundan başka partinin izlediği veya izleyeceği yönetim ve siyaset esaslarını gösteren programını iyice inceleyerek, kendi öğrenim, tecrübe ve kanaatleri ile bu esaslar arasında ciddi ve samimi bir yakınlık bulunduğunu görmelidirler. Bütün bunlardan sonra da, partiyi yöneten liderlerin, parti yönetiminin şahsi özelliklerine, ülkede uzun yıllar tecrübe edilmiş olması gereken hizmet yeteneğine, çalışkanlıklarına, vatanperverlik ve samimiyetlerine dikkat edilmesi gerekir.

Partide Güven ve Ülkü

Bir partiyi oluşturan insanların başarılı olmaları için başlıca koşullar, bütün parti arkadaşlarının tutulan ve izlenen yolun doğruluğuna samimi olarak inanmış olmaları, sevgi ile karışık bir güven ile birbirlerine inanmaları ve tüzükte yazılı esaslar içerisinde parti ülküsüne özen göstermeleridir. Seçim ile parti yönetimlerine getirilecek kişilerin yönlendirme ve yönetimine tabi olmayı bilmek siyasi terbiyenin önemli bir aşamasıdır.

Partilerin Amacı

Siyasi partilerin amacı seçimlerde çoğunluk kazanarak iktidar makamına geçmek ve ülkeye faydalı olacağına inanılan programdaki esasları yasalaştırarak eyleme koyup uygulamaktır. Çoğunluğu kazanmanın doğal yolu, program ve ilkelerde olduğu gibi, bunları uygulamak için gerekli olan erdem, kudret ve irade niteliğinde de ülke kamuoyunun beğenisini ve katılımını kazanmaktır. Büyük bir emek ve yüksek bir erdem ve iradenin ürünü olması gereken bu sonucun kazanılmasını kolay görenler her zaman aldanmışlardır.

Siyasi Partilerin Sakınacağı Noktalar

Türkiye'de siyasi partilerin ülke hizmetinde başarılı olmaları için bazı önemli koşullar vardır. Açık program ve tüzükte yazılı hedeflerden başka gizli yollar izlemek çok kötü bir şeydir. Bunu olabilir görenler bir kere ülkeye kötülük yapmış olurlar. Bu sebeple bu hareket yasa önünde cezaya sebep oluşturur. Bundan başka, gizli amaç güden ve buna çalışanlar kendileri ile aynı partinin amaçları üzerinde samimiyet ile yürüyen arkadaşlarını iğfal ve onlara ihanet etmiş konumundadırlar. Bunun toplum ahlakı noktasından önemi meydandadır. Bir partiye yapay olarak gerçek erdem ötesinde bir yönelmeyi sağlamak ve hızla iktidar makamına yaklaşması için kamuoyunu oyalayacak halkı avlayacak bazı beyanlarda bulunması ve hayali sözler vermesi, aklıselim sahibi olanların ve ülkeye gerçekten hizmet etmek hedefinde bulunanların dikkatle kaçınacakları hareketlerdendir. Milli birliği, milli düzen ve kudreti bozacak, zayıflatacak uluslararası düşünceleri aşılama yolu, ülkeye ihanete sebep olan partilerin çekinmeleri gerekli olan bir şeydir. Vatanperver bir siyasi parti acı ve tatlı bütün çalışmalarını, tartışma ve mücadelelerini vatanın sınırları içinde vatandaşlar arasında yapmakla yükümlüdür. Herhangi bir sebep altında ve ne şekilde olursa olsun yabancılardan ve vatan dışında vatan aleyhinde çalışanlardan yardım ve kuvvet aramak bir siyasi partinin kendi alnına kara bir damga vurmasından başka bir şey değildir.

Mecliste Partiler

Siyasi partilerin meclislerde çalışmaları için bazı yöntemler vardır. Partinin meclisteki grupları önemli işleri kendi aralarında görüşerek ve tartışarak çoğunlukla bir karara varırlar. Bu karar partinin milletvekili olan bütün üyeleri için geçerli olur. Bütün milletvekili üyeler mecliste, partilerinin kararlarına göre oy vermekle yükümlüdürler.

Parti Kongreleri

Parti örgütü en küçük merkezlerden başlayarak yerel kongrelerini yaparlar, bu kongreler başlıca şu esaslarla ilgilenirler:

1. Program ve tüzük değiştirilmesi teklif edilecek noktalar;
2. Parti hükümetinden istenilecek işler;
3. Partinin yerel hesaplarının incelenmesi;
4. Partinin yerel yönetim kurulunun seçimi;
5. Üst kongreye gidecek delegelerin seçimi;

1 ve 2 numaralı maddelerin özeti partinin büyük kongresinde toplanır, görüşülür. Kararlara bağlanır. Bundan başka büyük kongre merkez örgütünün hesaplarına bakar ve merkez örgütünü yönetecek kişileri seçer. Büyük kongrenin kabul ettiği program ve tüzük ile verdiği kararlara bütün parti mensuplarının uymaları şarttır.

Muhalif Partiler

Muhalefet etmek, eleştirmek hedefleri bir parti oluşumu için esas olamaz. Muhalif parti kavramı bizde yanlış anlaşılmış ve yanlış uygulanmıştır.

Bir parti kurmak, mevcut bir partiye veya partilere muhalif yollar izlemek gibi sabit bir düşünceye esir olmak demek değildir. Böyle hareket edenler, ileri gidişi tutan, yoldan alıkoyan olumsuz insanlardır. Bunlar, kendilerini beğendirmek için başkalarına kötü demeyi tek araç olarak kullanan insanlara benzerler.

Yeni partiler *"şu işleri şu şekillerde ve şu yolları izleyerek göreceğim"* diyerek emek, gayret ve dikkat ürünü olan esaslar ve ilkelerle meydana çıkmalıdır. Bir parti ancak devamlı ve dayanıklı bir çalışma ve yüksek ahlak sayesinde kendi ilkelerine inananların sayısını arttırabilir.

Yeni bir esasla ortaya atılan bir partinin bu yolu izlemesi için ilk

koşul, var olan partileri en azından kendisi kadar saygı ve itibara yaraşır görmesi ve bütün hareketlerinde kendisini bu düşüncenin etkisi altında bulundurmasıdır.

Anayasamızın (Teşkilatı Esasiye Kanunumuzun) kamu hakları bölümünün kapsamı ve sıkıyönetim konusu *"Vatandaş için Medeni Bilgiler"* kitabının birinci cildinde yayınlanmıştır. Bu sebeple bu kitabın Anayasaya (Teşkilatı Esasiyeye) ait açıklamasını içeren birinci kısmında bu konular tekrar edilmedi.

Hükümet Örgütü

Devlet örgütü arasında, hükümet örgütünün konumu yapıcı, koruyucu, düzenleyici ve yönetici olmaktır. Bu itibarla bir devletin genel gidişinde, geleceğe hazırlanışında, olaylara karşı koyuşunda ve güçlükleri ortadan kaldırışında göstereceği yetenek, hükümetin kudretine ve çalışmasına bağlıdır. Meclislerin koyacağı esasları, kanunları gerçekte uygulayacak olan hükümettir. Hükümetlerin işlemesi ve çalışması, birinci kısımda yazılan yükümlülüklerle onay kuvveti altındadır.

Bu kısımda Türkiye Cumhuriyeti'nin hükümet örgütü açıklanacaktır. Bakanlıkların nasıl kurulduğunu ve nasıl işlediğini açıklamakla birlikte her Bakanlığın örgütüne ait bilgi verildikten sonra ülkenin o bakanlık işlerine deyinen resmi ve milli çalışmalarını tanımlamak için ayrı ayrı bölümler yapacağız.

Başbakanlık*

Başbakan, devlet yönetiminde, maddi ve manevi yükümlülüklerin en büyüğünü omuzları üstünde taşıyan kişidir. Bu nedenle devlete ait başarılardan doğacak en büyük şeref de Başbakana ait olur. Onun

* Bu bölümdeki açıklama kitabın baş taraflarındaki yürütme (Yürütme (İcra Kuvveti) bölümünde yazılı *"Görev ve Sorumluluk"* konusunu tamamlar

sorumluluğunu bir dereceye kadar hafifleten durum hükümetin her zaman meclisin kontrolü altında bulunmasıdır. Her yılki toplantı döneminde hükümetin meclisle çeşitli yollarla ciddi iletişimleri olur. Bu iletişimler dolayısıyla mecliste görülecek gösterinin konumu olumlu oldukça Başbakan sorumluluk yükünün hafiflediğini hisseder.

Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun başkanıdır. Bu kurulun toplantılarına başkanlık eder; meclisin hükümetle iletişimine aracı olur ve Bakanlar Kurulu'ndan her bir bakanın kendi dairesine ait görevi yerine getirirken hükümetin genel gidişine uygun bir yol izlemesini, bütün bakanların çalışmalarında amaç birliğini ve dayanışmayı sağlar.

Bakanlar Kurulu'nun yasalar ve tüzükler meclis tarafından uygun bulunmuş olan hükümet programındaki genel siyaset esaslarına göre çalışmalarını izler.

Bakanlar Kurulu'nun yapacağı yönetmelik ve kararnameleri ve yasa tasarılarını diğer bakanlar ile ve bir bakanlığa ait olup da kendi yetkisi içerisinde olan kararnameleri yalnız işin ait olduğu Bakan ile birlikte imzalar. Bu yönetmelik ve kararnamelerin bakanlıklarca uygulanmasına gözcülük eder. Meclis huzurunda hükümet adına söz söylemek hakkı yalnız başbakanındır. Diğer bakanlar, başbakan tarafından görevlendirilmedikçe, yalnız kendi bakanlıklarının siyasetine ve çalışmasına ilişkin açıklamada bulunabilirler.

Başbakan, hangi bakanlığa ait olursa olsun iç, dış, mali vs. genel siyasete ait herhangi bir önemli konunun çözümünü üstlenmeyi gerekli görürse bunu bizzat yapar. Bu sırada işin ait olduğu bakanlığın bakanı ile aynı düşüncede olması doğru bir davranıştır.

Bakanların Değişmesi

Başbakan işlerin yolunda gitmediğini görürse genel siyasetten ortaklaşa sorumlu ve hükümetin başı olması sebebiyle bakanlara emirlerde bulunur. Bir ya da birkaç bakanın hükümetin çalışmasını ve iş

birliğini bozması kötü alışkanlıklarını gördüğü ve bunun doğal ilişki yolu ile düzeltilmesini imkânsız bulduğu zaman o bakanlara istifa ricasında bulunur. Bu yol amacı gerçekleştirmezse hükümetin istifasını sunmak yoluyla Cumhurbaşkanına yeni bir hükümet kurma fırsatını vermesi gereği ortaya çıkar. Bir başbakanın görevde en hassas noktası bir taraftan hükümetin birliğini ve dayanışmasını korumak için bütün akımlara karşı yasal önlemleri almak ve meclis çalışmaları ile her zaman soğukkanlılıkla karşı koymaktır. Diğer taraftan da bakanlar arasında çalışma ve amaç birliğinin bozulması veya herhangi bir sebeple devlet işlerinin görülememesi yüzünden onarılması mümkün olmayan veya devlete zarar verecek olan durumlardan önce davranmak ve istifa zamanını geçirmemektir.

Başbakanın Cumhurbaşkanı ile İlişkileri

Başbakanın Cumhurbaşkanı ile ilişkisi önemli bir nokta oluşturur. Başbakan yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş olduğu için onun güvenine sahip demektir. Devlet işlerinin yolunda gitmesi için bu güvenin devamı zorunludur.

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde başbakan çoğunluğa sahip partinin lideridir. Bu nedenle Cumhurbaşkanı, erdem ve ahlak ve hatta şahsi ilişki noktasından özelliklerini ve alışkanlıklarını derinden tanımadığı kişiyi başbakan atamak durumundadır.

Çoğunluğa sahip partiye lider seçilecek değerde bulunan kişinin, olgun ve devlet başkanı ile karşılıklı güven hislerini devam ettirmeye kudretli bir insan olacağı tabiidir. Başbakan yasal olarak meclise karşı sorumlu olmakla birlikte kendisini iktidar makamına getiren ve devletin başı olan kişiye karşı da manevi olarak sorumlu durumdadır. Bununla birlikte başbakan azledilemez.

Başbakanın İstifası

Hükümet meclisin güvenine sahip bulundukça veya kendiliğinden çekilmedikçe görevinde kalır; meclisten güvensizlik oyu alan başbakan hükümetin istifasını vermek zorundadır.

Cumhurbaşkanı yeniden seçildiği zaman da devletin yeni başkanına yeni bir hükümet kurmak fırsatını vermek üzere eski hükümet istifa eder.

Kendiliğinden istifa eden ve hatta meclisin güvensizliği sebebiyle hükümetin istifasını vermek zorunda olan başbakan, tekrar hükümet kurulması için görevlendirilir. Bunun sebebi mecliste görülen güvensizliğin kesin olarak başbakanın kişiliğine yönelmiş olmamasıdır. Meclisin gördüğü eksiklik kişileri beğenilen bir yürütme kurulunun genel oluşum bakımından, içinde bulunulan günün ve koşulların gereklerine uygun bulunmaması olabilir. Veya meclis hükümetin izlediği genel yönetim ve siyaset yolunu beğenmemiş bulunabilir. Bu durumlarda, çekilen başbakan Bakanlar Kurulu'nu oluşturanları değiştirmek veya günün ihtiyaçları noktasından mecliste billurlaşan düşüncelere uyan yeni bir program ile iş başına gelmek yollarıyla yeniden hükümet kurabilir.

Başbakanlık Örgütü

Başbakanlığın, bir müsteşarı ve müsteşarın emrinde müdürlüklerden kurulu bir bürosu vardır. Başbakanın bir özel kalemi bulunur. Başbakan, Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı, Bakanlar ve Devlet Şurası Başkanlığı ile doğrudan doğruya haberleşir.

Yüksek Ekonomi Meclisi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve İstatistik Genel Müdürlüğü bugün Başbakanlığın emrindedir. Bu makamlar gerek ve ihtiyaca göre başka bakanlıklara da bağlanabilirler.

Genelkurmay Başkanı'nı, Başbakan seçer ve Cumhurbaşkanı onaylar. Genelkurmay Başkanı barış zamanında ordulara kumanda eder.

Devlet Örgütü Arasında İşbirliği

Bir bakanlığın daireleri ilgili işlerde birbirleriyle her zaman iletişim halinde bulunurlar. Bunun gibi hükümeti oluşturan bakanlar arasında da sürekli bir işbirliği, devletin başarısı için önemli esaslardandır.

Bütün bakanlıklar bütçe ile kendilerine verilen ödeneği harcarken, önemli sözleşmeleri hazırlarken ve yıllık olarak bütçeye konan paraların yıl içindeki ödeme zamanlarını tespit ederken Maliye Bakanlığı ile özenli bir iletişimi korurlar. Her başarının başı olan mali düzenin elde edilmesi için izlenilen bu yol, bütçelerine sahip olan bakanlıkları boş yere ve zararlı bir mali sorumluluk altına sokacak dereceyi bulmamalıdır.

Diğer taraftan Maliye Bakanlığı da hazine gücünün ve ödeme olanaklarının artması amacına yürürken ülkenin devamlı servet kaynaklarının gelişmelerine ve devlet hizmetlerinin görülmesine zarar vermeyecek sınır içinde kalmalıdır. Maliye, kendi görevi içinde çalışırken ekonomik görüşlerin korunmuş kalmasına özen için Ekonomi Bakanlığı'nın sürekli dikkatli gözleri önünde bulunur. Ekonomi Bakanlığı'nın bu noktadan gücü ve etkisi büyük olmak zorundadır. İç güvenlik önlemi alınırken, bir dış anlaşma yapılırken, Bayındırlığa ait imar işleri, aktarım araçları, tarifeler, demiryolu, su kanalları inşaatı düzenlenirken, okul programları yapılır ve hatta vatan savunması gereği olarak bir limanda güvenlik araçları veya örneğin, olası hava saldırılarına karşı savunma araçları hazırlanırken vatanı kapsayan bir ekonomi düşüncesinin gereklerine uyulur ve her ilgili dairenin üzerinde Ekonomi Bakanlığı'nın uyaran gücü hissedilir.

Sınır yakınlarındaki iç durumlar ve önlemlerin görüşülmesi sırasında İçişleri, Dışişleri ve Genelkurmay Başkanlığı ile sürekli düşünce

alışverişinde bulunurlar ve sürekli ortak hareket yolunu izlerler. İç güvenlik ve emniyet işlerinde İçişleri ve Adalet Bakanlıkları ve bunların yürütme ve uygulama araçları tek bir beden halinde hareket ederler.

Kültür ve eğitim noktasında Milli Eğitim Bakanlığı bütün devlet üzerinde varlığını duyurur. Harici ve hayati işlere dokunan her çalışmada bütün bakanlıklar Dışişleri Bakanlığı'nın bildirilerine ve düşüncelerine uyarlar. *İçişleri, Adalet, Milli Savunma* işlerinin, inşaat işleri, su inşaatı gibi noktalarda Bayındırlığın ve öğrenci kısımları bakımından *Milli Eğitimin, Sağlık Bakanlığı* ile sürekli iletişimi bulunur. Son olarak bütün daireler ve örgüt, devletin büyük güvenlik aracı olan ordunun ve askeri kurumların, vatan tehlikesi anında göreceği yüksek ve onurlu görevi kolaylaştırmak noktasını uzun barış dönemlerinin devamı sırasında da göz önünde bulundururlar.

Bu açıklama devlet örgütü arasında işbirliği düşüncesini canlandıracak basit örneklerdir. Devlet, hepsi kendi başına, kendisine özgü bazı yasa ve tüzük metinleriyle ayrı ayrı yönetilir, birbirinden ayrı araçlar değildir. Devlet, her parçası diğerinin görevini hazırlayan veya tamamlayan ve bir küçük çivisindeki arıza yüzünden bütün bünyede kötü etkiler görülen bir makine gibidir. Devletin kuvvet ve başarısı, işbirliği düşüncesine dayalı, kurallı, metotlu, zamanlı ve programlı bir çalışma sistemine bağlıdır.

Bir Bakanlığın Yönetim Tablosu

Müsteşar

Her bakanlıkta bakanın emrinde memur olarak bir veya birkaç müsteşar vardır. Müsteşar, bakanın her işte en yakın müşaviri ve yardımcısı ve bütün bakanlık bürolarının gerçekte en yüksek şefidir. Bütün bakanlık bürolarının düzenli ve esaslı hedeflere doğru yürüyerek işlemesi ve çeşitli genel müdürlüklerin çalışmaları arasında bir iletişim ve ortak çalışmanın düzenlenmesi müsteşarın eliyle gerçekleşir.

Bakanlık işlerinin önemli parçaları genel müdürlük olarak müsteşarın emrinde çalışırlar. Bazı bakanlıklarda doğrudan bakana bağlı ve ayrı bütçe ile yönetilen bağımsız genel müdürlükler de vardır. Her genel müdürlük, işinin şekil ve konumuna göre çeşitli müdürlüklere ve bunlar da bazı şubelere ayrılırlar. Müdürlükler ve şubeler işlerine göre birer yetkin kişinin veya kâtibin yönetiminde masalara ayrılırlar.

Bakanlıklarda Birbirine Benzeyen Örgüt

Bakanlıkların özellikleri gereği olan ayrı dairelerden başka her bakanlıkta birbirine benzer işlerin görülmesi için aynı isimde ve hemen hemen aynı örgütte ve aynı görevleri yapmakla görevli daireler de vardır. Bunların başlıcalarını aşağıya yazıyoruz. İleride kaydedeceğimiz bakanlıklar örgütü görüşülürken (yaklaşık bir farkla) hepsine bunların da eklenmiş olduğunun hatırlanması gerekir:

Teftiş (Denetleme)

Teftiş kurulları mensup oldukları dairelere ait bütün işlemleri inceler ve denetlerler. Bu sırada yasadışı ve yolsuz halkın haklarını bozucu veya devlete zarar verici şeyler görürlerse o zaman denetleme işlemini soruşturma aşamasına geçirirler ve o zaman Adalet Bakanlığı'nın soruşturma memuru yetkisiyle görev yaparlar. Gerçeklerin meydana çıkması için gerekli görürlerse ilgili memura işten el çektirirler.

Müfettişler bölgelerinde bizzat denetim ve soruşturma işini yapacakları gibi mensup oldukları bakanlıkların verecekleri emir üzerine de gösterilen işler hakkında aynı işlemleri yaparlar.

Bakanlıkların konumlarına göre teftiş kurullarının görevlerinde değişiklikler olur. Örneğin; Maliye Teftiş Kurulu diğer maliye memurlarıyla karışık durumda değildir. Bunlar para, eşya, malzeme ve diğerleri gibi tüm devlet malları ve hesapları üzerinde çok ayrıntılı bir

meslek bilgisiyle çalışmak zorundadırlar. Bu sebeple maliye müfettişleri ayrı bir meslek halindedirler. Maliye müfettişleri yalnız Maliye Bakanlığı sınırları içinde değil, bütün bakanlıklar ve hazinenin hakkına az çok ilgisi olan bütün daire ve kurumlarda teftiş yapmak yetkisine sahiptirler. Bütün bakanlıklar, kendilerine ait işlerde devlet malına dokunan karışık işlere rastlarlarsa hemen maliye müfettişlerinin olaya el koymalarını isterler.

Adalet Teftiş Kurulu'nun, görevlerinde bağımsız olan hâkimleri ve mahkemeleri de teftişe yetkileri vardır.

Milli savunma işlerinde mesleki teftiş için ayrı bir örgüt yoktur. Kumanda heyetleri aynı zamanda teftiş kurullarıdır. Yalnız araç ve gereçler (levazım,) malzeme ve hesap işleri ayrıca teftiş edilir.

Teftiş Kurulunun Kapsamı

Devlet yönetiminde teftiş çok önemli bir iştir. Meclisin koyduğu yasa esaslarını uygulayacak olan Bakanlar Kurulu bütün ülke içinde bu uygulamanın doğru dürüst yapıldığını, ancak müfettişleri aracılığıyla inceler ve kontrol eder.

Meclisin kontrol ve gerektiğinde ceza hakkını koruduğu hükümetin uygulama ve yürütmeye memur örgütü yanında yine yürütme kuvvetinin bir organı olan teftiş örgütünün de sürekli bir faaliyetle çalışması gereklidir.

Teftişsiz bir yürütme örgütü gittikçe kanunlardan ve devlet merkezinin esas ilkelerinden uzaklaşmaya, isteğe bağlı hale gelmeye ve sonunda çürümeye mahkûmdur.

Muhasebe

Muhasebe müdürlükleri; Her bakanlık ve bağımsız bütçeli genel müdürlük nezdinde, Maliye Bakanı'nın atadığı bir muhasebeci bulunur.

Bu kişi bütçe uygulamasında, alım satım işlerinde ve hesaba, mali işlere ait işlemlerde hem bakanlığın hem de maliyenin bir memuru gibi çalışır. Ödeme emirlerinin bütçeye ve yasalara uygun olması bunların önemli ve sorumluluk gerektiren görevleridir. Mesleğinde bilgi sahibi olan muhasebeci nezdinde çalıştığı bakanlığa aynı zamanda bir *"hesap müşaviri"* olarak hizmet eder.

Hukuk Müşaviri

Yabancı devletlerle yapılan ve yapılacak anlaşmalara, uluslararası veya kişiler ile yapılmış ve yapılacak sözleşmelere özellikle hukuk ve cezaya, Medeni Yasa ve Borçlar Yasalarına, Ticaret Yasasına, Bütçe ve Hesap yasalarına değinen işlerde Hükümetin bilgi sahibi yardımcılara ihtiyacı vardır. Bu görevleri yerine getirecek olan bakanlıklar veya bağımsız genel müdürlükler nezdinde bir daimi Hukuk Müşavirliği bürosu bulunur. Bundan başka geçici olarak anlaşma ve sözleşmelerin yapılması için delegeler kurulu ve davaların izlenmesi için de avukatlar kullanılır. Maliyenin izleyeceği kesintisiz davalar bulunduğu için, bu bakanlıkta sürekli olarak hazine avukatları da kullanır.

Özel Kalemler

Bakanlıklarda bakanın iletişim ve işlemlerini, halk ile iş sahipleriyle ve basın ile ilişkisini gerektiğinde şifrelerini düzenlemek üzere bir müdürün emrinde özel kalemler vardır.

Personel İşleri Müdürlüğü

Her Bakanlıkta personel işleri işlemleri önemlidir. Devletin bütün görevlerini görecek insanlar memurlardır. Hak ve görevleri ayrı yasalarla düzenlenen memurların tavır ve davranışları ile sicil kayıtları özenle tutulması gereklidir. Memurların yükselmeleri, cezaları, kıdem-

leri, emeklilik işleri doğru ve yasalara uygun bir şekilde düzenlenmelidir. Bütün bu işleri bir müdürün emrinde personel işleri bürolan yapar.

Döküman (Evrak) Müdürlüğü

Bakanlıkların iletişim kayıtlarını, dosyalarını, dökümanın (evrakın) yerlerine gönderilmelerini, teslimlerini izleyen bürolardır.

Diğer Örgüt

Bakanlıkların bina ve eşyalarını iyi bir durumda korumak ve merkez dairelerine ihtiyacı olan şeyleri sağlamak için bazı Bakanlıklarda daire müdürlükleri ve bazılarında bundan başka malzeme (levazım) müdürlükleri bulunur. İhtiyaca göre bakanlıklarda yayın ve özel istatistik işleri için de ayrı müdürlükler bulunur.

Özel kalem müdürlüklerinden başka bütün bu örgüt, Bakanlık müsteşarının emri altında çalışır.

Bakanlıklar emrinde memurların cezalandırma işlerine bakan düzen komisyonları, atama işlemlerinde çalışan seçim komisyonları ve bazılarında karar kurulları, ayırma komisyonları, anlaşma komisyonları, bayındırlık meclisi gibi kurullar da vardır.

Bakanlıkların Durumları, Görevleri ve Örgütleri

Adliyenin görevi, Türk Devleti'nin yönetim şeklini, cumhuriyeti ve yasalarla belirlenerek Türkiye'yi medeni bir devlet düzeyine çıkaran inkılâp sonuçlarını, Türkiye toplumunun huzur ve rahatını, güven ve asayişini, ahlakını Anayasada (Teşkilatı Esasiye Kanununda) yazılı kamu hakları esasları çerçevesinde vatanda yaşayanların serbestliklerini, korunmalarını, haklarını ceza onaylarıyla savunmaktır. Bu savunma, yasalar dışında hareket yoluyla yasal olmayan amaçlara çalışanlara ve güvenliği ve hakları bozmak isteyen suçlulara yöneliktir. Bundan başka kişiler veya kurum ve tüzel kişiler arasındaki ticaret ve hukuk davalarını izlemek ve hakları yerine getirmek adaletin önemli görevidir.

Bakanlık Örgütü

Adalet Bakanlığı'nın bu görevlerle ilgilenen daireleri şunlardır:

1. Ceza İşleri Müdürlüğü: Bakanlığın ceza işlerine ait bütün işlemlerini ve ceza yasaları ile ceza kurumları hakkında incelemeler yapar. Adli zabıta memurları işlemleri, suçlu adliye memurlarının yargılanmaları, tüm cezaların aflarına ait işler ve memur mahkemelerinin adliyeye ait kısımları ile uğraşır.

2. Hukuk İşleri Müdürlüğü: Adliyenin hukuk ve ticaret sorunlarını ilgilendiren görevlerini görür. Avukatlar, dava vekilleri, barolar ve noterlere ait işlemleri yapar.

3. Hapishaneler Genel Müdürlüğü: Hapishanelere ait bütün işlemleri, mahpusların eğitilmesine ait önlemleri alır.

4. Adli Tıp Kurumu: Bir genel müdürlüktür. Suçluların sağlık ve ruhsal durumlarının tespiti, tecavüze uğrayanların sağlıklarında meydana gelen zararın belirlenmesi, en son sağlık ve ilmi inceleme ile hâkim için karanlık kalan noktaların aydınlatılmasına hizmet edecek delillerin hazırlanması gibi görevleri yapar.

Adalet dağıtımında bu görevlerin önemi vardır. Bu kurum, Adli Tıp Meclisini, morg, gözlemhane, kimyahane şubelerini ve illerde adli tabipleri kapsar.

Mahkemeler

Mahkemeler, yerine getirecekleri göreve göre bir veya daha çok hâkimden meydana gelir.

Hâkim

Hâkim bilgi ve meslek eğitimiyle yetişmiş, yaşadığı çevrede ahlak ve erdemi ile seçkinleşmiş bir vatandaştır. Hâkimin, bireylerin ve dernekler, şirketler gibi tüzel kişilerin hakları ile yaşadığı toplumun haklarını, tüm güvenlik ve mutluğu ve ülkenin bağımsızlığını, devletin kudretini ve yüceliğini ayırt etmek konusunda hassas bir ruh ve karakter sahibi olması gereklidir.

Toplumun huzuru, mutluluğu ve gelişimi kusursuz bir adalet dağıtım çalışmasına bağlıdır. Bu çalışma, hâkimlerin ve onlardan meydana gelen mahkemelerin işidir.

Yeni Mahkemeler, Yeni Kanunlar

Yeni Türk Devleti'nin kurulduğu ilk yıllarda 1925'de şeriata dayalı (şer'i) mahkemeler kaldırıldı. Adaletin dağıtım işi eski ve ağızdan

ağza yayılarak duyulan söylemlere dayalı düşüncelerden, isteğe bağlı değerlendirmelerden kurtarıldı. O zamandan beri *Medeni Yasa*, *Borçlar Yasası*, *Ticaret Yasası*, *Hukuk* ve *Ceza Mahkemeleri Usulü Yasaları*, *Türk Ceza Yasası* gibi yeni dönemin gereklerine uyan yeni yasalar yapıldı. Bu yasaların uygulama işi yetişen ve yetiştirilen hâkimlerden meydana getirilen mahkemelere verildi.

Mahkemelerin Görevleri

Mahkemeler bireyler ve tüzel kişiler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları ve davaları, iki taraftan birinin zor kullanarak kendi lehine çözümlemesine meydan vermeyecek şekilde sonuca bağlarlar. Böylece kişisel kavgalara engel olunur. Diğer taraftan mahkemeler, halkın rahatını, devletin güvenliğini bozacak ve bu yoldan topluma zarar verecek suçluları izlerler ve onlara cezalar verirler. Böylece diğer suç işleme yatkınlığında olanlar için uyarıcı sonuç elde edilmiş olur.

Mahkemeden önce, suçluları tutmak ve gerçeğin anlaşılmasına yarayacak tanıklarla delilleri toplamak ve bütün bunları gerekirse güç kullanarak mahkemenin huzuruna getirmek hükümetin, zabıta kuvvetlerinin görevidir. Mahkeme ve karardan sonra bu kararların hükümlerini yerine getirmek yine hükümetin ve polisin görevlerindendir. Mahkemeden önce ve sonraya ait bu işlemler geri kalır veya eksik yapılırsa adliye görevi tamamlanamaz.

Yargı Hakkı ve Mahkemelerin Bağımsızlığı

Yargı hakkı, kapsamı ne olursa olsun herhangi bir davaya yasalar çerçevesinde bakarak yine yasanın gereklerine uygun olacak bir değerlendirme ve kanaatle hüküm vermek hakkıdır. Bu hak, ana egemenlik hakkına sahip olan milletindir ve millet adına bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır.

Mahkemelerin örgütlenmesi, görevleri ve yetkileri yasayla belirlenir. Hâkimler davalara bakarken kim olursa olsun herkesin ve herhangi bir kuvvetin karışmasından uzak kalırlar. Yalnız yasanın ve görülen davadaki durum ve koşulların gereklerine göre vicdanlarının hükmüne uyarlar.

Hükümlerin Kesinliği

Türkiye'de mahkemelerin kararlarını bozacak hiçbir kuvvet yoktur. Büyük Millet Meclisi de bu kararları bozamaz, değiştiremez, hükümlerin yapılmasını engelleyemez, hatta geciktiremez (anayasada) Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda yazılı durumlar hariçtir).

Hâkimlerin özellikleri, hakları, görevleri, aylıkları, atama ve görevden uzaklaştırılmaları ve yükselmeleri ayrı bir yasayla belirlenir (Hâkimler yasası. Hâkimler hakkında bu yasanın uygulanması da bir kişi veya makam tarafından yapılmaz. Bu görevi en yüksek mahkeme olan Temyizin başkanlarından ve üyelerinden ve Adalet Bakanlığı'nın yüksek memurlarından toplanan bir kurul yapar. Mahkemeler açık olarak yapılır. İsteyen vatandaşlar dinleyebilir. Bununla birlikte Usul Kanununda yazılı durumlarda mahkeme kararıyla mahkeme gizli de olabilir.

Mahkeme Değiştirmek

Mahkemelerin bu bağımsızlığı ile birlikte suçluların işlenen suçun yerine, türüne göre gönderileceği mahkemeler de belirlenmiştir. Bir suçlu mensup olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye davet edilemez ve gönderilemez. Mahkemeler görevi içerisinde olan davalara bakmak zorundadırlar. Eğer bir davayı yetkileri dışında görürlerse bunu karar altına almak yoluyla belirlerler.

Mahkeme Örgütleri

Türkiye Cumhuriyetinde esas olarak üç tür mahkeme vardır:

1. Sulh mahkemeleri, Sulh Hukuk ve Sulh Ceza olmak üzere iki çeşittir. Bu mahkemelerin bakmaya yetkili olduğu davalar sınırlıdır.

Sulh Hukuk mahkemeleri, miktar veya kıymeti 300 liraya kadar olan alacak, bina ve eşya davaları ile süresi bitmiş olan kiradaki binaların boşaltılmasına ve yasada sayılan bunun gibi küçük davalara bakar.

Sulh Ceza mahkemeleri, Ceza Kanununda, özel yasalarda yazılı oldukça hafif cezalı yani en çok bir yıl hapis ve yüz lira para cezası ile karşılanan suçlara ait davalara bakarlar.

2. Asliye mahkemeleri, bir başkan ile iki üyeden oluşur. Bulundukları ilçelerin ismiyle anılırlar. Kalabalık bir şehirde birden fazla Asliye Mahkemesi bulunursa bunlar yerin ismi ile birlikte sıra numarası da alırlar. Bu mahkemeler Sulh mahkemelerinin yetkilerinin üstünde kalan bütün hukuk, ceza ve ticaret davalarına bakarlar. İşi bakımından ayrıca Sulh ve Asliye mahkemeleri oluşumuna ihtiyaç olacak kadar önemi bulunmayan ve uzaklığının çokluğu sebebiyle bu tür örgütü tam bir ilçeye bağlanması mümkün bulunmayan yerlerde Asliye ve Sulh mahkemelerine ait görevlerin hepsini yapmak üzere bir *"ayrı hâkimlik"* bulundurulur. Bunlar da bulundukları ilçenin ismiyle anılırlar.

Bundan başka bazı ilçelerde Asliye ve Sulh Hukuk, Asliye ve Sulh Ceza işlerine ayrı ayrı bakmak üzere hukuk ve ceza hâkimlikleri yani çift hâkimlik örgütü de vardır.

3. Ağır Ceza mahkemeleri, ölüm, daimi sürgün, ağır hapis cezalarıyla karşılanan suçlara ait davalara bu mahkemelerde bakılır. Bu mahkemelerin ilçe sınırları tespit edilir. Yine de her yerde bu mahkemelerin kurulması mümkün olmadığından ve ağır cezaya çarptırılacak olanların veya bu davayla ilgisi olan tanıkların pek uzaklara gönderil-

mesi de mümkün bulunmadığından bazı yerlerde aynı görev Asliye mahkemelerinin cezaya bakan bölümlerine verilmiştir. Türkiye'de çeşitli türlerden toplam 513 mahkeme vardır.

Temyiz Mahkemesi

Temyiz mahkemesi, bütün mahkemelerin üstünde görev yapar. Türkiye Temyiz Mahkemesi, 1928 tarihli en son kanuna göre 4 Hukuk, 4 Ceza ve 1 Ticaret dairesinden oluşur. Her dairenin bir başkanı ve dört üyesi vardır. Bundan başka her dairenin birer yedek üyesi bulunur. Bütün dairelerin başında bir birinci başkan bulunur. Temyiz Mahkemesi'nin bir başsavcısı; bir başsavcı yardımcısı ve yetecek kadar savcı yardımcısı vardır.

Kararların Temyizi

Mahkemelerden çıkan kararlar yasada yazılı kısa süreler (normalde bir hafta) içerisinde temyiz edilebilir. Temyiz talebini davacı da, mahkûm da, savcı da yapabilir. Eğer bu talebi yapan savcı ise ve savcının görev sınırı kendi bulunduğu yerden uzak bir mahkemeyi de kapsıyor ise o zaman bu temyiz talebi süresini yasa daha da çoğaltmıştır. Ağır ceza davalarında böyle bir temyiz talebine gerek yoktur. Bu davalara ait hükümlerin hepsi temyize tabidir. Dava belgesi Temyiz Mahkemesi'ne gönderilir. Talebe ihtiyaç gösteren davaların temyizi zamanında yapılmazsa mahkeme hükmü kesinlik kazanır. Zamanında hükmü veren mahkemeye veya Temyiz Mahkemesi'ne verilecek temyiz dilekçeleri davanın içeriğine göre mensup olduğu dairelerden birine verilir. Önemli davaların temyizdeki incelenmesi belge dosyası üzerinden yapılmayarak davacı ve mahkûm çağrılır ve yüz yüze mahkeme yapılır. Daire inceleme sonucunda kararı onaylarsa hüküm kesinlik kazanır. Eğer Temyiz, kararı bozarsa dava belgesi hükmü veren mahkemeye iade edilir. Mahkeme kararında ısrar ettiği zaman meselenin

Temyizce tekrar incelenmesi artık dairesinde yapılmaz. Bu işi Temyiz Genel Kurulu görür. Genel Kurul da kararı bozmakta ısrar ederse, mahkeme buna uymak ve mahkemeyi yenilemek zorundadır.

Temyiz Genel Kurulları

Temyiz Mahkemesinin iki genel kurulu vardır: Ceza davalarının temyizine, Temyiz Ceza Dairelerinin bir arada toplanmasından oluşturulacak Genel Ceza Kurulu bakar. Hukuk ve ticaret davalarının temyiz işlemlerine de Temyizin bu işlerle uğraşan beş dairesinin bir arada toplanmasından oluşturulacak Genel Hukuk Kurulu bakar.

Açıklanan temyiz yolu, usulü çerçevesinde kesinlik kazanmamış olan hükümlerin yanlışlık veya yasaya uymamak noktasından yeniden incelenmesi için açılmıştır. Usulen kesinlik kazanmış olan hükümlerin de yenilenmesi için yollar vardır.

Karar Düzeltmesi

Daha önce verilmiş ve kesinlik kazanmış bir kararın içeriğine etki eden sebepler yüzünden düzeltilmesi istenebilir. Konunun hukuk veya ceza davası olmasına göre karar düzeltmesi isteğine esas olan sebepler az çok değişir. Bu istek hükmün kesinlik kazandığı bildirildikten sonra on beş gün içinde yapılması zorunludur.

Mahkemenin İadesi

Bir kararın kesinlik kazanmasından sonra mahkemenin yeniden yapılması da istenebilir. Bu istek mahkûm tarafından ve kendi lehine olmuş olabileceği gibi, Adliye Vekili tarafından mahkûmun aleyhine de yapılabilir.

Mahkeme iadesi isteği için yasanın gösterdiği çeşitli süreler vardır. Mahkemenin iadesi isteğine esas olacak sebepler, mahkûmun lehi-

ne veya aleyhine olduğuna ve dava konusunun hukuk veya ağır ceza meselesi olmasına göre değişir.

Eğer yasal sebepler olabileceği görülürse mahkeme tekrar edilir ve yeniden hüküm verilir. Bir dava hakkında iki kere mahkemenin iadesi istenemez. Ancak ikinci kez verilen hüküm de temyiz edilebilir.

Hâkimin Reddi

Bu, davaya bakacak olan mahkeme başkanının veya üyelerden birisinin mahkemede bulunmamasını istemektir. Bu istek ancak, mahkemede bulunmaması istenen hâkimin çeşitli sebeplerle söz konusu davada tarafsızlığına etki edecek bir durumda bulunması önemi kabul edilebilir.

Karar düzeltmesi, mahkemenin iadesi ve hâkimin reddi için yasada yazılı sebepler bir avukat için inceleme dayanağı oluşturur.

Davaların Türü

Adliyenin halledeceği davalar, hukuk, ceza ve ticaret olmak üzere üç türdür. Hukuk davaları mal, mülk, eşya ve para türünden maddeler üzerinde alacak, verecek, mülkiyet, velilik, vasilik, mirasçılık, rüşt ispatı, boşanma ve nafaka meselelerini kapsar.

Ceza davaları bireylerin diğerlerine ve topluma zarar verecek eylemlerini izleme ve cezalandırmak için olmuş olur. İşlenilen suçun derecesine göre bu davalar ve zarar görenlerin mahkemelere başvurusu veya doğrudan doğruya kamu haklarını koruma yolunda savcıların kışkırtması üzerine görülür.

Ticaret davaları, bir toplumun ekonomik varlığında önemi bulunan ticaret işlerinin güveni ve aynı şekilde sürmesini sağlamak ve ticari hakları savunma işlerine ayrı bir konu olarak bakılır. Ticaretin esası olan birleşmeler, şirketler, kredi ve sermaye kurumları bu güvene dayanarak

hayat bulurlar ve yaşarlar. Büyük ticaret merkezi olan yerlerde bu davalara bakmak üzere ayrı Ticaret Mahkemeleri vardır.

Askeri Mahkemeler

Bunlardan başka olağanüstü hal zamanında bu yönetimin ilan edildiği bölgede görev yapmak ve normal zamanlarda ordu mensupları arasındaki mesleki gereklere uyan Askeri Ceza ve Askeri Ceza Mahkemeleri Usulü Yasası gereğince mahkeme yapmak üzere *"Askeri Mahkemeler"* vardır. Bu mahkemeler, başkan ve üyesi askerlerden ve diğer öğeleri adliye mensuplarından olmak üzere karma bir şekilde kurulur.

Hukuk Davalarının Görülmesi

Yetki

Davanın bakacağı mahkemeyi Hukuk Mahkemesi Usulü Yasası ile Medeni Yasa belirler. Ancak aslında bu davalara, aleyhinde dava edilen kişinin yasal ikametgâhının bulunduğu yerdeki mahkemede bakılır.

Dava Açmak

Davaya bir dilekçe ile başlanır. Bu dilekçede istek ve iddia edilen şey açıkça yazılmalı ve var olan deliller açıklanmalıdır. Deliller arasında bazı belgeler, senetler de varsa bunların asılları veya onaylı kopyaları veya fotoğrafları dilekçelere eklenmesi zorunludur. Dilekçenin şekli ve kapsamı maddeler yasalarında belirtilmiştir.

Soruşturma Aşaması

Dilekçe mahkeme kalemine verildikten sonra başkan mahkeme üyelerinden birini soruşturma hâkimi olarak atar. Bu kişi dilekçe ile bağlı belge, senet ve diğer kopyalarını ve dilekçede açıklanan delilleri inceler ve iki tarafı çağırır, dinler. Karşı tarafın da karşı delillerini, bel-

gelerini görür. Eğer her iki taraf isterlerse birbirlerinin delillerini iptal ve kendi iddialarının doğru olduğunu ispat için birer yazılı tutanak verirler. Ancak bu tutanakların verilmesi için soruşturma hâkimi süre belirler. Gerek olursa bilgi sahibini de dinleyerek tutanakları alır ve gerektiğinde tanık da dinler, incelemesini bitirir ve incelemenin bittiğini iki tarafa da bildirir. Tüm belgeleri bir dosyada birleştirir ve bu dosyayı mahkeme başkanına verir.

Mahkeme ve Yüz Yüze (vicahi) Karar

İnceleme evresi bittikten sonra yüz yüze mahkeme için mahkeme tarafından gün belirlenir ve iki taraf davet edilir. Mahkeme huzurunda iki taraf iddialarını ve savunmalarını tekrar ederler. Mahkeme gerekli görürse soruşturma hâkiminin dinlediği tanıkları ve bilirkişiyi dinler. Sonuç hakkında kanaat oluşunca karar verilir. Her iki tarafın hazır bulunduğu mahkeme sonucunda verilen karara yüz yüze (vicahi) karar denir.

Uzaktan (gıyabi) Karar

Mahkemenin yapılabilmesi için iki taraftan hiç olmazsa birinin mahkemede hazır bulunması koşuldur. Her iki taraf gelmemiş ise, mahkeme belirli olmayan bir zamana bırakılır. Bu davaya tekrar bakılması, iki taraftan birinin mahkemeye başvurarak mahkemenin sürmesini istemesine bağlıdır.

İki taraftan yalnız biri mahkemede bulunur, diğeri bulunmazsa veya bulunursa da cevap vermekten kaçınırsa o zaman uzaktan (gıyabi) karar verilir. Bu kararın geçerli olması için kararı alan tarafın beş gün içerisinde mahkeme kalemine başvurarak bunu diğer tarafa bildirmesi zorunludur. Eğer bu yapılmaz veya uzaktan (gıyabında) karar verilen taraf süresi içerisinde mahkemeye başvurarak ve itiraz ederse uzaktan (gıyabi) karar bozulur. Uzaktan (gıyabi) kararı alan kişi, zama-

nında mahkemeye başvurarak itiraz etmezse veya itiraz ettikten sonra mahkemenin yeniden belirlediği gün yine gelmezse yüz yüze (vicahi) karar hükmünü alır.

Kanıtlar

İddialarını ispat etmek davacıya düşer. Bunun için kanıtlara başvurulur. En kuvvetli kanıt aleyhinde dava açılan tarafın açıkça söylemesidir. Bu olmazsa tanıklara, bilirkişilere, senet ve belgelere başvurulur. Bunlardan hiç biri ile mahkemede kanaat oluşmazsa yemin teklif edilir.

Açıkça Söylemek

Açıkça söylemek, hakkında dava edilen tarafın davacının kendisinde olan hakkını kabul etmesi ve onaylamasıdır. Açıkça söylemenin geçerli olması için hâkimin huzurunda yapılmalıdır. Başka yerlerde yapılmış açık söylemler başka kanıtlar ile sabit olmadıkça geçerli olmaz. Açık söylemden geri dönülemez.

Senet

Senetler noter onaylı ise açıkça söylemek kuvvetinde kanıt olur. Onaysız senetlerde imza sahibi tarafından kendisine ait olduğu mahkeme huzurunda kabul edilirse yine açıkça söylem kuvvetindedir. Noterden onaylı olmayan senedi imza sahibi tanımazsa, bunun ayrıca ispatı zorunlu olur. Yasada bazı davaların hangi kanıtlar ile ispat edilmesi gerektiği açıkça yazılmıştır. Bu cümleden olarak hukuk davalarında beş bin kuruştan fazla borçlar yasal olarak kesinlikle senet ile ispat edilmesi zorunludur. Böyle bir alacağı olduğunu iddia eden kişi senet göstermez ve tanık getirir ise mahkeme bu davayı reddeder. Bunun bazı küçük kural dışı olanları vardır.

Bilirkişi

Mahkeme kanaat oluşturmak için, özel ve ilmi bilgi gerektiren işlerde bilirkişinin oy ve görüşünü almaya karar verebilir. Bilirkişinin seçimi, yemini, raporlarının şekli hakkında yasada kayıtlar vardır.

Tanık

Bir davada gerçeğin ne durumda olduğunu bilip gören veya duyan adam sıfatıyla söyleyenlere tanık denir. Tanıklığın geçerli olması için yasal koşullar vardır. Tanıklar yemin ile dinlenir. Bazı durumlarda yeminsiz dinlenen tanıklar da vardır. Tanıklık toplumsal bir görevdir. Bazen bir tanığın söylediği gerçek büyük bir davanın tüm karanlık noktalarını aydınlatır.

Yalancı tanıklık büyük bir ahlaki trajedi olduğu gibi, doğruluğu ispatlanırsa ağır cezası da vardır.

Yemin

Davasını diğer kanıtlar ile ispat edemeyen tarafın veya gösterilen kanıtları yeterli bulmayan mahkemenin diğer tarafa yemin teklif etmek hakkı vardır. Başka kanıtlar olmaz ve aleyhine yemin teklif edilen kişi bu teklifi kabul etmezse davacının isteğini kabul etmiş sayılır ve mahkûm olur.

Ceza Davaları

Kapsamı

Ceza davalarının hukuk davalarından esaslı farkı, hukuk işinin gerçek ve tüzel kişiler arasında geçmesi, ceza işinin de suçlu ile devlet ve toplum arasında bir mesele oluşturmasıdır. Cezaya çarptırılmayı gerektirecek harekette bulunan kişi genellikle devlete ve topluma karşı sorumlu bir suç işlemiş olur. Bir kişiyi öldüren diğer bir kişi, herhangi bir sebeple bütün kişileri ölümle tehdit ediyor demektir.

Güvenlik, asayiş, sükûn ve düzen devletin ve toplumun temelidir. Örneğin, devletin gizli bilgilerini satarak casusluk eden ve ülkeye zarar getiren bir kişinin ihaneti gibi toplumun tek bir bireyinin hayatına tecavüz eden kişi de bu temeli yıkmak yolunda bulunmuş olur. Bu sebeple devletin izleme, yola getirme kuvvet ve araçları hemen onların yakasına yapışır.

Sıradan dövmek, sövmek, hakaret gibi küçük suçlar türünden hareketlerin cezalandırılması için bu işlem karşısında kalanların şikâyet etmeleri zorunludur. Suç oluşturacak kapsamdaki tecavüzlerde şikâyet olmuş olmasa veya soruşturmaya başlandıktan sonra şikâyetçi davadan vazgeçse de kamu hakları adına suçluların aleyhinde soruşturma sürer.

Suç

Birçok devletin ceza yasaları gibi Türk Ceza Yasası da *"suçu"* tanımlamıştır. Ancak ceza âleminde suç, bir kişinin yasa ile yapmak zorunda olduğu şeyi yapmaması veya yapmaması gereken şeyi yapmasıdır. Ancak Ceza Yasasında yapmak veya yapmamak yolunda bir emir ve bir yasaklama da yoktur. Yalnız herhangi bir işi yapana veya yapmayana bir ceza gösterilmiş olması bu emir ve yasaklamanın ifadesi demek olur. Her durumda bir hareketin suç sayılması için suçu işleyenin yasada yazılı bir ceza tehdidi karşısında bulunması şarttır.

Suç ve Hata

Suç ağır cezalara sebep olan suçlardır. Ağır cezalar, ölüm, ağır hapis, hapis, sürgün, ağır para cezası, kamu hizmetlerinden yoksun kalmaktır.

Hata, karşılığı hafif ceza olan suçlardır. Hafif cezalar, hafif hapis, hafif para cezası, belirli bir meslek veya sanatın tatil edilmesidir. Bu tanıma göre:

Suç işleyenler alçakça bir tutku ve iradenin zayıflığı olarak toplumun bir bireyine olduğu kadar bizzat toplum ve devlete de ihanet edenlerdir. Bu nedenle devleti ve toplumu alçakça davranışlarından korumak için bedenlerini bu kötülüğü yapamayacak bir hale koymak gerekir.

Suçlular isteyerek ve kötülük amacıyla topluma saldıran kötü kişiler değildir. Geçici bir irade zayıflığının etkisi altında hareket etmiş bir boş veren, önlemini zamanında almayan biridir.

Bunlar hakkındaki cezalar kendilerini uyarmaya ve hatalarından zarar görenleri avunmaya ve rahatlığa kavuşturmak için konmuştur.

Ağır ve hafif cezaların uygulanmasında, adalet sağlanması ve toplumun savunulması düşüncelerinin yanında suç ve hata yeteneği olanları uyarmak ve zor yolunu kapamak, herkesin hakkını yasa yolu ile aramaya götürmek amaçları da vardır.

Ceza yasasında yazılı suçlara genel suç denir. Bazı mesleki ve özel yasalarda ceza tehdidi altında bulunan hareketler özel suçlardır: *Orman, gümrük, demiryolu tüzüklerinde ve askeri ve basın yasalarındaki suçlar gibi.*

Gözle Görülen Suç

Yapılmakta olan veya henüz yapılmış suç bu türdendir. Yapılışı sırasındaki gürültü üzerine veya suçun yapılmasının ardından onu yaptığına veya yapanlardan olduğuna kanıt olacak eşya, belge veya silah ile tutulan kişiler bu suçu yapmış konumundadırlar. Bu durumda savcı ve sorgu hâkimi hemen olay yerine giderler. Hangisi evvel gelirse araştırmaya başlar. Diğer suçlarda soruşturma sorgu hâkimine ve izleme savcıya ait iken bu durumda her ikisi de her iki işi görebilir. Gerekirse soruşturmanın sonuna kadar kimse dışarıya çıkarılmaz. Suç yerinde suçluyu tanıtacak eşya ve benzerlerinin korunması sağlanır.

Ağır Cezalar

Ölüm Cezası

Asılmak yoluyla mahkûmun bedeninin yok edilmesidir. Mahkûmun mensup olduğu dinin özel gününde, bayramlarda yerine getirilmez. Birkaç ölüm mahkûmu varsa birbirlerinin karşısında asılmazlar. Gebe kadınların ölüm cezası doğumdan sonra uygulanır. Bu cezanın yerine getirilmesi (infazı) için Büyük Millet Meclisi'nin kararı gereklidir. Mahkûm infazın gerçekleştirileceği yere getirilerek yüzüne karşı karar okunur ve ceza yerine getirilir.

Ana ve baba katilleri baş açık, yalın ayak ve siyah gömlekle asılırlar, asılanların cenazesine tören yapılmaz. Cenaze mirasçılarına teslim edilerek defni sağlanır. Kimsesi yoksa veya olanlar almazlarsa cenaze belediye tarafından kaldırılır.

Ağır Hapis Cezası

Ağır hapis cezası, ömür boyu veya geçicidir. Ömür boyu, ölünceye kadar sürer. Geçici süreli, bir yıldan yirmi yıla kadardır. Her iki durumda da çalışmak zorunluluğu ile ve belirli kurallara uygun hareketi nedeniyle bu cezaya özgü kurumlarda çektirilir.

Ömür boyu ağır hapsin ilk üç yılı ve geçici süreli cezanın altıda birine eşit ilk dönemi bir hücrede geceli gündüzlü yalnız bırakılmak şeklinde gerçekleştirilir. Bu ilk dönem süresi altı aydan eksik ve üç yıldan fazla olamaz. Ondan sonraki süre geceleri bir hücrede yalnız bırakılmak ve gündüzleri diğer mahkûmlarla konuşmaksızın çalıştırılmak şeklinde yerine getirilir. Üç yıldan aşağı süreyle ağır hapse mahkûm olup da, iki buçuk yıldan eksik olmamak üzere cezasının yarısını iyi hal ile geçiren kişinin, kalan süresini hapishanelere bağlı tarımsal ve sanayi kurumlarından birinde veya hükümetin yönetimi altında kamu menfaatine özgü işlerde çalışarak geçirmesine izin verilir. Eğer mahkûmun iyi hali devam etmezse bu izin kaldırılır.

Hapis Cezası

Hapis cezası, üç günden yirmi yıla kadardır. Buna özgü olmak üzere kurumlarda geceleri bir hücrede yalnız bırakılmak ve gündüzleri zorunlu çalıştırılmak şeklinde çektirilir.

Mahkûm, hapis bulunduğu kurumda gördürülmekte olan işlerden yeteneğine ve eski ilgi alanlarına en uygun olan işi seçebilir. Hatta başka bir işte çalışmasına da izin verilebilir. Ceza altı aydan fazla değilse bir tutuk evinin buna ilişkin bölümünde de çektirilebilir.

Sürgün Cezası

Sürgün cezası, gerek suç işlendiği ve gerek suçtan zarar gören kişi ile mahkûmun ikamet ettiği ilçelerden en aşağı 60 kilometre uzakta bulunan ve mahkeme ilamında belirlenen bir şehir veya kasabada, mahkûmun ikamete zorunlu tutulmasından oluşmaktadır. Sürgün cezası ömür boyu veya geçici sürelidir. Ömür boyu, mahkûmun ölümüne kadar sürer. Geçici süreli, altı aydan beş yıla kadardır.

Ağır Para Cezası

Bu ceza bir liradan aşağı olmamak üzere belirlenecek bir tutarın devlet hazinesine ödenmesinden oluşur. Bu cezaya mahkûm olan kimse, kendisine bildirilecek bildirim tarihinden itibaren iki ay içerisinde mahkûm olduğu parayı vermez ve verememesi tembelliğinden (aczinden) ileri gelmiş bulunduğu gerçekleşirse, bir gün hapis bir liraya ve bir liranın artanına bedel olmak üzere ödenmemiş olan ceza hapse çevrilir.

Cezaya bedel karar verilen hapis cezası bir yıldan fazla olamaz. Kendi isteği üzerine mahkûm bir cezadan ileri gelen hapis yerine hükümet ve belediye tarafından yaptırılan inşaatta iş verilebilir. Bu şekilde iki günlük hizmet bir günlük hapis yerine sayılır.

Kamu Hizmetlerinden Yasaklama Cezası

Bu ceza ömür boyu veya geçici süreli dir. Ömür boyu ceza:

1. Seçimlerde seçmen veya seçilmiş olmak, tüm siyasi haklardan yoksun olmak.

2. Büyük Millet Meclisi üyeliğinden ve seçime tabi olan veya Devlet, İl, belediye ve köy tarafından veya bunların teftiş ve kontrolü altında bulunan kurumlardan memuriyet ve hizmet alamamak.

3. Devletçe veya yetkili ilmi komisyonlardan maaşlı veya fahri ünvan ve makam ile rütbe ve ünvan ve nişan ve madalya alamamak.

4. Kendi çocuklarından başkasına veli ve vasi olmamak.

Geçici süreli ceza, mahkûm yukarıda yazılı haklardan 3 aydan 5 yıla kadar yoksun kalır.

Hafif Cezalar

Hafif Hapis Cezası

Bir günden iki yıla kadardır. Mahkûmun, hapis cezası bulunduğu kurumda gördürülmekte olan işlerden yeteneğine ve eski ilgi alanlarına en uygun olan işi seçerek çalışması ve hatta başka bir işte çalışmaya da yetkin kılınması şeklinde buna özgü kurumlarda çektirilir.

Mahkûmiyetleri bir aydan fazla ve kendileri de yinelenmiş olmayan kadın ve küçüklerin cezalarının oturdukları yerde çektirilmesine mahkeme karar verebilir. Yasanın belirlediği bazı durumlarda, hafif hapis cezası, bazı üretme tesislerinde veya bayındırlık ve belediye işlerinde kullanılmak yoluyla da yerine getirttirilebilir. Eğer mahkûm cezanın yerine getirilmesi için hazır bulunmaz veya hizmetten kaçınırsa hafif hapis cezası, kurala uygun bir biçimde makama özel yaptırılır.

Kadınların mahkûm oldukları ağır hapis, hapis ve hafif hapis cezaları kendilerine özgü kurumlarda çektirilir. Yasa, kadınların kişisel hürriyetini sınırlayan cezaların bir Islahevi veya tutukevinde yerine

Hapis Cezası

Hapis cezası, üç günden yirmi yıla kadardır. Buna özgü olmak üzere kurumlarda geceleri bir hücrede yalnız bırakılmak ve gündüzleri zorunlu çalıştırılmak şeklinde çektirilir.

Mahkûm, hapis bulunduğu kurumda gördürülmekte olan işlerden yeteneğine ve eski ilgi alanlarına en uygun olan işi seçebilir. Hatta başka bir işte çalışmasına da izin verilebilir. Ceza altı aydan fazla değilse bir tutuk evinin buna ilişkin bölümünde de çektirilebilir.

Sürgün Cezası

Sürgün cezası, gerek suç işlendiği ve gerek suçtan zarar gören kişi ile mahkûmun ikamet ettiği ilçelerden en aşağı 60 kilometre uzakta bulunan ve mahkeme ilamında belirlenen bir şehir veya kasabada, mahkûmun ikamete zorunlu tutulmasından oluşmaktadır. Sürgün cezası ömür boyu veya geçici sürelidir. Ömür boyu, mahkûmun ölümüne kadar sürer. Geçici süreli, altı aydan beş yıla kadardır.

Ağır Para Cezası

Bu ceza bir liradan aşağı olmamak üzere belirlenecek bir tutarın devlet hazinesine ödenmesinden oluşur. Bu cezaya mahkûm olan kimse, kendisine bildirilecek bildirim tarihinden itibaren iki ay içerisinde mahkûm olduğu parayı vermez ve verememesi tembelliğinden (aczinden) ileri gelmiş bulunduğu gerçekleşirse, bir gün hapis bir liraya ve bir liranın artanına bedel olmak üzere ödenmemiş olan ceza hapse çevrilir.

Cezaya bedel karar verilen hapis cezası bir yıldan fazla olamaz. Kendi isteği üzerine mahkûm bir cezadan ileri gelen hapis yerine hükümet ve belediye tarafından yaptırılan inşaatta iş verilebilir. Bu şekilde iki günlük hizmet bir günlük hapis yerine sayılır.

Kamu Hizmetlerinden Yasaklama Cezası

Bu ceza ömür boyu veya geçici sürelidir. Ömür boyu ceza:

1. Seçimlerde seçmen veya seçilmiş olmak, tüm siyasi haklardan yoksun olmak.

2. Büyük Millet Meclisi üyeliğinden ve seçime tabi olan veya Devlet, İl, belediye ve köy tarafından veya bunların teftiş ve kontrolü altında bulunan kurumlardan memuriyet ve hizmet alamamak.

3. Devletçe veya yetkili ilmi komisyonlardan maaşlı veya fahri ünvan ve makam ile rütbe ve ünvan ve nişan ve madalya alamamak.

4. Kendi çocuklarından başkasına veli ve vasi olmamak.

Geçici süreli ceza, mahkûm yukarıda yazılı haklardan 3 aydan 5 yıla kadar yoksun kalır.

Hafif Cezalar

Hafif Hapis Cezası

Bir günden iki yıla kadardır. Mahkûmun, hapis cezası bulunduğu kurumda gördürülmekte olan işlerden yeteneğine ve eski ilgi alanlarına en uygun olan işi seçerek çalışması ve hatta başka bir işte çalışmaya da yetkin kılınması şeklinde buna özgü kurumlarda çektirilir.

Mahkûmiyetleri bir aydan fazla ve kendileri de yinelenmiş olmayan kadın ve küçüklerin cezalarının oturdukları yerde çektirilmesine mahkeme karar verebilir. Yasanın belirlediği bazı durumlarda, hafif hapis cezası, bazı üretme tesislerinde veya bayındırlık ve belediye işlerinde kullanılmak yoluyla da yerine getirttirilebilir. Eğer mahkûm cezanın yerine getirilmesi için hazır bulunmaz veya hizmetten kaçınırsa hafif hapis cezası, kurala uygun bir biçimde makama özel yaptırılır.

Kadınların mahkûm oldukları ağır hapis, hapis ve hafif hapis cezaları kendilerine özgü kurumlarda çektirilir. Yasa, kadınların kişisel hürriyetini sınırlayan cezaların bir Islahevi veya tutukevinde yerine

getirilmesini gerektiren durumları belirler.

Hafif Para Cezası

Hafif cezayı nakit, devlet hazinesine, yarım liradan iki yüz liraya kadar belirlenecek tutarın ödenmesinden oluşur. Hapis yerine hafif hapis olmak koşuluyla, yukarıda ağır para cezası hakkında açıklanan hükümler, hafif para cezası hakkında da aynen geçerlidir.

Belirli Bir Meslek ve Sanatın Bıraktırılması Cezası

Belirli bir meslek ve sanatın bıraktırılması; üç günden iki yıla kadar olup bu durumları yasa açıkça belirtmiştir.

Adli Azarlama (Paylama)

Yasada açıkça söylenmiş cezanın en üst sınırı bir ay hapis veya hafif hapis veya otuz lira ağır ve hafif nakdi cezayı geçmediği zaman, (ileride açıklanacağı üzere) hafifletici sebep olur ve suçlu daha önce bir suçtan veya bir aydan fazla hafif hapsi gerektiren bir suçtan dolayı mahkûm olmamış bulunursa, mahkeme verdiği cezanın yerine mahkûma adli azarlama yapılmasına karar verebilir.

Adli azarlama; mahkûmun özel durumuna ve suçun işlenmesindeki şekil, yol ve özelliğe göre yapılan bir azarlama olup, çiğnenen yasa maddesinin ahlaki tarafı kötüye kullanılan eylemin sonuçları açıklanmak şeklinde hâkim tarafından mahkeme huzurunda, mahkûma açıkça yöneltilir.

Eğer mahkûm, yöneltilme için mahkemeye davet olunduğu halde gelmez veya azarlamayı saygıyla karşılamazsa, işlediği suç için mahkemenin belirlediği ceza tamamen uygulanır.

İkinci Dereceden (ayrıntı niteliğinde olan) Ceza

Bir mahkemece verilen cezaya ikinci derece olarak tüm güvenlik örgütünün kontrolü altında bulunmak meselesi de eklenebilir. Bu durumu yasa belirler. Cezanın aslı bitince bu ikinci derece ceza da biter. Yalnız mahkûm cezadan sonra nerede oturacağını hükümete bildirmek zorundadır. Bunun bazı yerlerde oturması yasaklanabilir.

Af

Af, suçluyu adalet ve toplumsal menfaat adına cezalandıran toplumun aynı esaslara dayanarak, kısmen veya tamamen suçlunun cezasını kaldırmasıdır. Genel ve özel af ilanı Büyük Millet Meclisi'nin hakkıdır. Cumhurbaşkanı hükümetin resmi yazısı üzerine sürekli sakat olmak veya yaşlılık gibi sebeplerden dolayı bireylerin cezalarını affedebilir veya bu cezaları hafifletir (Meclis tarafından suçlanarak mahkûm olan bakanlar ayrıdır). Af, genel olursa cezaların bütün neticeleri ve ikinci derece cezalar tamamen kalkar ve suç işlenmemiş sayılır.

Cezaya Yaşı Tutmak ve Cezayı Hafifleten Sebepler

Kanun 11 yaşını bitirmeyen çocukları ve 15'ini bitirmeyen dilsiz ve sağırları izlemekten uzak tutmuştur. Küçük yaş ve yaşlılık ve özürlü olmak durumlarında verilecek cezalar için yasa hafifletici sebepler koymuştur.

Hiçbir yaş ve koşul ile kayıt altında olmaksızın hâkimlere de hafifletici sebepleri değerlendirmek hakkı verilmiştir. Cezaların artırılması sebepleri de vardır.

Cezaların Ertelenmesi

Bu, bir cezanın uygulanmayarak başka bir zamana bırakılmasıdır. Erteleme, namusuyla yaşamış, çevresinde onurlu tanınmış ve adli-

ye mahkemelerinde ya hiç veya para cezasından başka ceza görmemiş insanlar hakkında uygulanır.

Bu izin ağır para cezası, geçici süreli sürgün ve altı ay veya daha az hapis cezaları mahkûmlarına yapılabilir. Mahkûmun bir daha suç işlemekten çekinmesine sebep olacağı düşüncesi, erteleme için esastır. Buna mahkeme karar verir. On sekizden küçük ve yetmişten büyük yaşta olanlar hakkındaki erteleme, bir yıl hapis cezasına kadar uygulanır. Erteleme kararı alan bir mahkûm tekrar hapse veya ağır cezaya uğrayacak bir suç işlerse hem eski cezasını hem yeni cezasını çeker ve hatta yeni cezası ağırlaştırılır.

Dava-Kamu Hukuku Davası

İhbar ve dava için başvuru söz veya yazı ile cumhuriyet savcısına, polis memurlarına, sulh hâkimlerine yapılır. Başvurular vali, kaymakam ve bucak müdürlerine yapılabilir. Böylece bu makamlar işi savcıya verirler. Başvuru söz ile olursa bir tutanak yaprağında tespit edilir. İzlenmesi kişinin şikâyetine bağlı olduğu yukarıda yazılan davalar yazı ile olursa aynı makamlara aynı şekilde yapılabilir.

Ancak bu tür davalar sözle yapılıp tutanak tutulacaksa o zaman yalnız mahkeme ile savcıya başvurmak zorunludur.

Mahkemeden Önceki Evreler

Dava açma hakkı savcınındır. Bu nedenle bir başvuru yapılır veya savcı bir suçun işlendiğini hissederse kamu hukuku davasını açar. Bunun için Adalet Bakanı'da Cumhuriyet Savcısı'na emir verebilir. Yalnız dava açılmadan buna gerek olup olmadığı tespit için bir hazırlık soruşturması yapılır. Sonuçta gerek görülürse savcı davanın açılmasını bir istek bildiren belge veya iddianame ile sorgu hâkimine bildirir. Bu iş Asliye Mahkemesi Başkanı'na veya Sulh Hâkimi'ne de gördürülebilir. İlk soruşturma sonucunda bir suç işlediği düşüncesi altında bulu-

nan kişi hakkında (buna sanık denir) ya mahkemenin izin vermemesine veya son soruşturmanın açılmasına karar verilir. Bu kararda sanığın suçu, hangi ceza maddesine girdiği ve mahkemenin hangi mahkemede yapılacağı yazılır. Karar sanığa bildirilir. Bazı durumlarda ilk soruşturmadan vazgeçilerek doğrudan son soruşturmaya geçilir.

Duruşma

Duruşma, hükme katılacakların hiç ara vermeden hazır olması şeklinde gelişir. Bunun gün ve tarihini mahkeme tespit eder. Bu, ilgililere bildirilir. Duruşmada savcı ve tutanak kâtiplerinin bulunması şarttır. Ağır ceza davalarında sanıkların da duruşmada bulunmaları zorunludur. Diğer durumlarda sanık isterse, mahkeme kendisini hazır bulundurmaktan vazgeçebilir. Mahkeme isterse sanık bulunmak zorundadır. Yasal bir sebep altında olmaksızın gelmezse mahkeme ya gelmesini veya tutuklanmasını emreder. Duruşmayı mahkeme başkanı yönetir. Öncelikle savcı davasını açar. Başkan sanığı sorguya çeker, tanıkları dinler, kanıtları toplar. On beş yaşından küçük çocuklara ait duruşma gizli olur. Bunlar hakkında karar da gizli bildirilir.

Mahkeme aldığı sonucu yeterli görünce sözü Cumhuriyet savcısına ve en sonunda da sanığa veya avukatına verebilir. Savunmayı avukat yapsa da en son olarak eklenecek bir şeyi olup olmadığı bizzat sanığa sorulur.

Hüküm ve Karar

Bundan sonra mahkeme, ya berat veya mahkûmiyet kararı verir. Beratın, suçun sabit olmamasından mı, yoksa işlediği sabit olduğu halde karşılığı bir cezanın bulunmamasından mı olduğu kararda yazılır.

Mahkûmiyet kararlarında da, hükmün geçerli sebebi gereğince sabit ve kesin görülen olaylar, Ceza Yasası'nın maddesi, cezanın mikta-

n, cezayı hafifletip artırma sebepleri olup olmadığı yazılır.

Hüküm ve kararlar hâkimler tarafından imzalanır. Açık olarak bildirilir.

Kişisel Davalar

Adi tehdit, dövme, sövme, tedbirsizlik, dikkatsizlik, meslek ve sanatta acemilik, gündüzün meskene saldırı, özel sır yayması, ticarette kanunsuz rekabet, güzel sanatlar mülkiyeti gibi suçlardan dolayı yapılacak davalar zarar görenler tarafından açılır. Bu duruşmalarda savcının bulunması koşul değildir. Ancak bulunabilir ve kişisel davanın kişiye ait zararı karşılamak konusundan başka kamu hukukunu ilgilendirdiğini görürse bu davayı da açabilir.

Bildirim (Tebliğ) ve İcra

Genellikle mahkemelerden önce ve mahkeme sırasında *"bildirim"* ve karar ve hükümlerden sonra *"icra ve yürütüm"*ün önemi büyüktür. Birincisi olmazsa mahkeme yapılamaz; ikincisi yapılmazsa karar ve hüküm uygulanmış olmaz.

Bildirim

Bildirim için mahkeme usulü yasalarında kurallar vardır. Genellikle bildirimler mahkeme başkâtibinin atayacağı çağırıcılar (mübaşirler) aracılığıyla yapılır. Aranan kişinin hüviyeti biliniyor ise bildirim kendisine yapılır. İkametgâhında bulunmazsa ailesinden veya hizmetçilerinden yetişmiş birisine bildirimde bulunulabilir. Bunlar da olmazsa bildirim aynı evdeki kiracılara, otel, han gibi yerlerde sahip veya müdürlerine *-ancak bunların kabul etmeleri koşuluyla-* verilir. Avukatların yazıhanelerine ve kendileri bulunmazsa kâtiplerine bildirim yapılır.

İcra

Ceza mahkemeleri kararları hükümetin polis kuvvetleri tarafından icra edilir ve yürütüm gerçekleştirilir. Hukuk mahkemelerinde, alacaklı, mahkeme kararının borçluya bildirimde bulunmasını sağlar. Bunun bildirim belgesi ile icra dairesine başvurur. Borçlu, borcunu yine vermezse bankalarda veya diğer kurumlardaki parası, değerli kâğıtlar, alacağı, bina ve arazisi ve gerek görülürse eşyasından borcun ödenmesine yetecek kadarına el konulur.

El koyma (Haciz,) alacaklının hakkını elde etmek için borçlunun para ve mallarını icra memurunun eli altına almasıdır.

Bu yapıldıktan sonra borcunu ödemesi borçluya tekrar bildirilir. Yine ödemezse mal ve eşya satılır ve tutar parasından borca yeteceği kadarı alacaklıya verilir.

El koyma ile bir adamın hayatını, dayanacağı dereceden fazla zorlamayı kanun kabul etmez. Bu sebeple borçlunun ve ailesinin yiyeceği, oturacağı, yatacağı, giyeceği ihtiyacı olan eşya satılmaz. Çift ve tarım aletleri ve ekipmanı, sanatkârın sanatını yapmaya ilişkin malzemesi, ağaçtaki meyve ve tarladaki ürün el konularak satılamaz.

İlerisi Düşünülerek Yapılan El Koyma
(İhtiyati haciz)

Alacaklı, bir mahkemeden karar almadan borçlunun satılabilecek mal ve eşyasını kaçırmasını veya başkasına devretmesini beklenir görürse, icra işlemi karardan sonra yapılmak üzere, borçlunun para, mal ve eşyasına geçici bir ihtiyat haczi koydurabilir.

Alacaklı, davayı kazanmazsa el koyma kaldırılır. Kazanır ve borçlu borcunu vermezse doğal yolu ile satış işlemi yapılır.

Borç İçin Hapis

İcra işleminde borç için hapis kaldırılmıştır. Bu sebeple herkesin borç olarak para verir veya borç karşılığı mal satarken alacağını, hapisten başka daha çok maddi teminat ile karşılaması gerekir. Borçlu borcunu saklamazsa mahkemeye gitmeden icra dairesi bunu tahsil eder. Borçlunun verecek parası ve el koymaya uygun (hacze uyacak) eşyası ve malı bulunmazsa alacaklı parasını tahsil edemez. Ancak borçlu varlık bakımından ödeme gücünü kazandığı zaman icra dairesi tahsile kalkar.

Tutuklama ve Serbest Bırakma

Tutuklama Sebepleri

Suç işlediğine ilişkin kuvvetli karıt elde edilen sanıklar şu durumlarda tutuklanır:

1. Ağır cezalı bir suç sebebiyle soruşturma yapılacaksa,

2. Hafif cezalı suçlarda kaçması şüphesi varsa, hüviyetini ispat edememiş, ikametgâhı bilinmiyor ise, yabancı olup hâkimin davetine uyması veya hükmün yerine getirilmesi için gelmesi şüpheli ise,

3. Suçun izlerini kaldırmak, ortak suçluları ve tanıkları kandırması olasılığı var ise.

4. Suç, devletin veya hükümetin gücünü kıracak, ülkenin huzurunu bozacak veya genel ahlak aleyhine bir eylem ise.

Tutuklama Yazısı

Tutuklama yazısını yetkili hâkim verir. Kefaletle serbest bırakmaya da hâkim karar verir. Tutuklama yazısında sanığın kim olduğu, şekli, suçu ve tutuklama sebebi yazılmalıdır.

Serbest Bırakma

Sanık sonunda tutuklamanın ertesi günü hâkim tarafından sorguya çekilir ve şu durumlarda serbest bırakılır;

1. Tutuklamanın yanlışlığı, haksızlığı anlaşılarak,

2. Tutuklu olarak mahkemeyi gerektirmeyen bir durum olduğu anlaşılarak,

3. Kefaletle.

Ticaret Davaları

Ticaret davaları esas olarak hukuk davasıdır. Ancak hukuk işleri arasında ticaret işlemlerinin önemi bu davalara ayrı bir özellik vermiştir. Ticaret, bir ülke hayatında büyük öneme sahiptir. Ticaret yapan biri (Bir tüccar,) işine ait işlemleri çabuk bitirmelidir ki elindeki parayı yeniden satış yapacağı mala yatırsın. Ticaret yapanlar mal ile parayı hızla döndürebilmek olanağı sayesinde işlemlerine ara vermeksizin devam edebilirler.

Bundan başka, ticaret yapanlar için mala yatırılmış paranın, yine malın satışı karşılığında tahsilinden kesinlikle emin olunmalıdır.

İşte bu sebeple ticari işlemlerin nasıl işleyeceği ve ticaret meselesinden doğan anlaşmazlıkların nasıl çözümleneceği ayrı hükümleri içeren ticari yasalarında gösterilmiştir.

Ticaretin Tanımı

Hangi işlere, genel hukuk kurallarına ve hangilerine ticari yasalara göre bakılacağını belirlemek için ticaret kelimesinin anlamı yasa ile tespit edilmiştir. Bir işlemin ticaret sayılması için bazı koşullar gereklidir. Yasalarla yapılması yasak olan ve genel ahlaka uygun olmayan şeyler ticaret değildir. Bunları yapmak ayrıca ceza görmeye sebep olur.

Bir kişinin kendi şahsı veya evi, bahçesi, tarlası, ailesi ve hatta fabrikası için kullanılacak şeyleri alması veya satması ticaret sayılmaz. Bunlardan doğacak anlaşmazlıklar hukuk davası olarak görülür. Bir işlemin ticaret sayılabilmesi için esas, menfaat ve kâr amacı ile yapılmasıdır. Ancak bina, tarla ve mağaza gibi taşınmazların satışı ucuz alıp pahalı satmak gibi kâr amacı ile de yapılsa yine yasa önünde ticaret sayılmaz. Çünkü bu durum pek ender olur ve taşınmazın alım satımı sürekli bir ticaret mesleği olamaz. Bu tür anlaşmazlıklar da hukuk davası olarak ele alınır.

Ticaret Davalarında Özellik

Ticaret davalarının, bu işlerin görülmesinde ayrı tecrübesi olan mahkemelere verilmesi uygundur. Ancak ülkenin ticaret işlerinin çok olmadığı bölgelerinde böyle yapılmaz. Oralarda hukuk davalarına bakan mahkemelerde ticaret davalarını da görürler. Ancak İstanbul ve İzmir gibi büyük ticaret merkezlerinde ayrıca ticaret mahkemeleri kurulmuştur.

Sıradan hukuk davalarında elli liradan fazla borç meselesinin ispatı için senet göstermek koşuldur. Ancak ticaretle uğraşan bir kişi pek çok alacak ve verecek meseleleri arasındadır. Bu sebeple küçük, büyük ticaret davalarında kanıt olarak her tür belgeden yararlanılır. Ancak ticari defterlerin bu anlamda önemi bulunmaktadır.

Büro

Bir ticarethanenin bürosu kuruluşun en önemli kısmıdır. Başka hiçbir kusuru olmadığı ve her işi yolunda gittiği halde bürosunun iyi işlememesi yüzünden batmış olan ticaret kuruluşları az değildir. Dünyanın ticaret işlerinde, büroların örgütsel yapısı, çalışması ve hatta büro binasının şekil ve düzeni başarı etkenleri arasında sayılmaktadır. Milyonlarca işlem yapan büyük bir ticari işletmenin bürosunu kurmak ve işletmek,

büyük bir fabrikayı iyi kurmanın ve kârlı işletmenin gerektirdiği kadar tekniğe ihtiyaç duyar. Ticareti kendisine meslek yapmış vatandaşların, bu tanımda ve örnekte hiçbir abartma olmadığına inanmaları gerekir.

Defterler ve Dosyalar

Küçük, büyük her ticari işletme, işlemlerini dikkatle kayıt, düzen ve korumaya almalıdır. Aslında iş adamları ticaret işine ait aldıkları ve yazdıkları bütün mektup ve telgrafları ve her tür iletişim belgelerini, para ödemesi veya alınmasına ait bütün kâğıtları düzenli bir şekilde saklamak zorundadırlar.

Bundan başka mevcutlarını ve dengi olanları, günlük işlemi ve yazdıkları şeylerin tamamen aynı olması gereken kopyaları ayrı birer deftere kaydetmek zorundadırlar. Ticaret defterlerini herkes istediği gibi tutamaz, istediği zaman silip bozamaz. Bunların kullanılması, yazılması yöntemleri bulunmaktadır. Ticaret defterlerinin sayfaları değiştirilemeyecek bir cilt içinde bulunması, sayfaların sabit olarak numaralanması gerekir. Bu defterlerin sayfa miktarı, kaç sayfa olduğu kullanılmadan önce notere tasdik ettirilir. Defterlerin kapsamı, şekilleri ve tutulma yöntemleri hakkında yasal yöntemler bulunmaktadır.

Bütün defterlerin ve dosyaların düzenli tutulması, yalnız bir zorunluluk olmakla kalmaz, bunun ticari işletme için büyük faydaları da bulunmaktadır. Eğer bir ticari işletmenin bu defter ve dosyaları bulunmazsa, mahkemeye düştükleri zaman davalarını ispat etmek için gerekli olan belgelerden yoksun kalır. Hatta *"iflas"* zorunluluğunda kalırlarsa, bunun yalnız para ve malı ilgilendiren yoksunluk ve üzüntüsüne katlanmakla kalmazlar; *"kusurlu batmış (müflis)"* durumuna düşerler ve sonuç olarak ayrıca ceza görürler.

Bütün bu zorunlulukların ve yaptırımların konmasının sebebi bir iş adamının kayıtlarını ve defterlerini tutmasından doğacak zararın yalnız kendisine ait olmamasıdır. İş adamlarının zarar ve menfaatleri bir bakıma

zincir halinde birbirine bağlıdır. Her işletmenin menfaati yalnız kendi defter ve kayıtlarının düzeni ile sağlanamaz. Bu, işlem yaptığı bütün ticaret evlerinin kayıt ve defterlerinin düzenli olmasına da bağlıdır.

İflas (Batmak)

Batmak (İflas,) bir ticari işletmenin ölümü demektir. Borçlarını, bono ve senetlerinin karşılığını zamanında ödeyemeyen bir iş adamı aleyhinde batmış (iflas) hükmü verilir, iflas hükmünü, ya yokluk (aciz) durumuna düşen iş adamının başvurusu, ya alacaklının davası ve isteği veya mahkemenin resmen haberdar olması üzerine mahkeme verir.

Böylece ticaretin esası olan itibar savunulmuş olur.

Batmak (İflas,) iş adamlarından olup başka bir borçlu hakkında yapılacak bir işlem değildir. Yalnız ticarete özgüdür. Bunun sebebi de ticarette önemli olan güven ve sürdürülebilir durumun savunulmasıdır. Batan (İflas) eden kişinin parasına, alacaklarına ve malları ile eşyasına karşı tavır belirlenir. Borçlu bulunduğu kuruluşlara alacakları oranında paylaştırılır. Bunun uygulaması için ince yöntemler vardır, iflas ilanından sonra ticari işletmenin defterleri ve malları mühür altına alınır. Batan iş adamı kefil gösteremezse tutuklanır. Tayin edilen *"juj komiser'* alacaklıların vekilleri olan *"sindik"*lerle çalışır. Bunlar batan iş adamının mal ve eşyasını yönetirler. Bütün alacaklar tespit edilir. Eğer alacaklılar bir kısım zararı kabul ederek batan iş adamıyla uyuşurlarsa aralarında *"konkordato"* imzalanır. İflas, ticari işletmenin dürüst ve yasal çalışmasına rağmen idaresizliklerden, hatalardan veya önceleri etkisi değerlendirilemeyen bir piyasa krizinden doğabilir. O zaman batan kişi sermayesini ve varlığını kaybeder. Diğer taraftan iflas eden kişinin bütün piyasadaki ticari itibarı da kaybolur. Bazı iş adamlarının yasa dışı kâr elde etmek ve mal kaçırmak için yapay olarak ödeme imkânsızlığına düşmüş göründükleri olmuştur. Eğer bu ispatlanırsa, *"hileli iflas"* hükmü verilir. Bu hareket ağır cezaları davet eder ve hileli

iflasına karar verilenler siyasi, medeni haklardan da yoksun bırakılırlar. Çünkü hileli olarak batan iş adamı (müflis) bulunduğu çevrenin ekonomik güven ve istikrarına kendi kesesi lehine suikast yapmış olmak konumuna düşer. Hileli iflasına karar verilenlerle anlaşma yapılamaz. Bundan başka adi iflasta borçları ödemek yoluyla itibarın iadesi yolu açıkken, hileli iflasta bu olanak yoktur.

Ticari Kuruluşun Kapanması (Tasfiye)

Bir ticari işletme, işlerinin iyi gitmediğini gördüğü zaman bunların düzeltilmesi için zamanında önlemler almak durumundadır. Ancak bu şekilde kötü sonun, iflasın önüne geçilebilir.

Küçük ve göz önündeki ticaret işlerinde bu durum daha kolay görülebilir. Ancak büyük ticari işletmelerde, özellikle yukarıda önemi belirtilen iyi işler mükemmel bir büro bulunmazsa aksaklıklar önceden fark edilemez. Bu durumda bozulma işaretlerinin görüldüğü zaman genellikle bunları gidermek ve yok etmek olanakları geçmiş bulunur ve kuruluş yıkılır.

Az çok bir şüphe kokusu alınır alınmaz ilk yapılacak iş değerli ve ün sahibi hukuk ve ekonomi doktorları ile teşhis koymaktır (konsültasyon yapmaktır.) Bu görüşmeden genele ait fayda veren bir sonuç almanın ilk koşulu, oyu alınacak kişilere durumun bütün iç yüzünü olduğu gibi söylemektir. Bunun sonucunda görülecek manzaraya göre iki hareketten biri seçilir.

1. Ticari işlemi kısıtlamak; Çok kâr getireceği umuduyla da olsa, yapılacak yeni siparişleri bırakmak, çalışılan konunun oldukça işi çok, karı az insanlarla uğraşmaktan vazgeçmek. Hatta zararına da olsa, kısmen indirimli satış yaparak zorlaşan ödemeli gününe yetiştirmek ve en önemli nokta olarak büroyu iyileştirmek, kuvvetlendirmek.

2. Kapanmak; Bir ticari işletme için bu sonuçta çok acıdır. Ancak iflastan kurtulmak için işlemin kısıtlanması çözümünün de yetmeye-

ceği anlaşılırsa, bunu tercih etmek zorunludur.

Kapanma, iflas gibi az çok zararla işin içinden çıkmak yoludur. Bu bakımdan bir tür isteğe bağlı iflas demektir.

Kapanmaya karar veren tüccar elindeki malları ucuz pahalı satarak bir an önce paraya dönüştürür; ödemek zorunda olduğu parayı zamanında kazanmak için ticarete ayırmadığı sermayesini, mevcut para ve araçlarını da kullanır. Bu yoldan ticari işletmesini kapatan kişi, bütün varını, ikametgâhını, en çok ihtiyacı olan eşyasını da kaybedebilir. Hatta ayrıca borç altına da girebilir. Ancak yasanın ve ticari ahlakının iflas hükmü ile yapacağı darbenin pek ağır olan etkisinden kurtulmuş olur.

Aynı kurallar, kişinin malı olmayan ticaret şirketleri hakkında da geçerlidir. O zaman zarar, şirketin konumuna göre, hissedarlara paylaştırılmış olur.

Avukat ve Baro

İnsanlığın adli işlerine ait meseleleri incelmiş ve çoğalmıştır. Mahkemelerde hak savunması yalnız öğrenim ve zekâ ile mümkün olamaz. İçeriğine ve şekline göre, başka başka yöntemlere ve esaslara göre izlenen mahkeme işlerinde genellikle bir vekil kullanmak zorunlu olur. Bu görevi avukatlar yaparlar. Kendilerine önemli bir hakkın veya kendine suç yüklenen bir sanığın onurunun savunulması verilir.

Bu nedenle avukatların mesleki bilgi ve onur sahibi olmaları gerekir.

Özel yasa çerçevesinde bu özellikleri taşıyan kişileri kendi kendilerini kontrol etmelerini sağlamak için barolar oluşturulmuştur. Bir yerde yedi avukat bulunursa baro yaparlar. Baroların avukatlara düzen cezaları veren örgütleri vardır.

İyi vatandaş haklarını her zaman mahkeme kapılarında arar. Hakkını bizzat kendi kuvvetiyle yerine getirmeye kalkışmak vahşiliktir.

İçişleri

Bakanlığın Görevi

Bakanlığın görevi ülke içerisinde güven ve huzuru korumak ve bozulursa yeniden sağlamak, bütün seçimler, her tür dernek, seferberlik, nüfus ve göçmen işlerini düzenlemek ve yönetmektir. İhtiyaç sahibi köylülere arazi dağıtım görevi de bu bakanlığındır.

Bakanlık, iş yönetimde var olan tüzel kişilerden, özel yönetimi bakımından illerin ve belediye noktasından şehir ve ilçelerin çalışmalarını tespit ve bütçelerini kontrol eder ve köy işlerinin, köy yasasına göre düzen ve yönetimini izler. İçişleri Bakanlığı özellikle hükümet programında meclisin uygun görmüş olduğu iç siyasetin izlenmesinden sorumludur.

Bakanlığın Merkez Örgütü

Bakanlığın Merkez Örgütü; İl yönetimleri, yerel yönetimler, nüfus işleri, genel müdürlüklerinden oluşur. Jandarma Genel Komutanlığı ile Güvenlik işleri ve Posta, Telgraf ve Telefon Genel Müdürlükleri bütçeleri ayrı olmakla birlikte, İçişleri Bakanlığının emri altındadırlar.

İçişleri Bakanlığının genel müdürlüklerinden her biri kendi isminin anlamına giren görevleri yaparlar. Bakanlığın esas görevi olarak yukarıda anlatılan işlerden topluma ait görev ile tüm polislerin görevleri Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından görülür. Seferberliğe ve göçmenlere ait görevlerin görülmesi Nüfus Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir.

Polis ve Jandarma

Polis ve jandarma devletin barış zamanındaki ülke içinde güvenliğini korumakta olan kuvvet araçlarıdır. Polis şehir ve kasabalarda düzen ve emniyeti sağlar. Siyasi polis görevini yapar. Jandarma daha çok köylerde ve yerleşim yerleri dışında güvenlik aracıdır. Ayrıca bu kuvvet şehir ve kasabalarda da polise yardım için gerek duyarsa görev yapar; polis ve jandarma aynı zamanda devletin güç ve onurunu temsil eder. Polis ve jandarma devletin güvenlik kuvvetidir. Yasa ve düzenin hükümleri, hükümetin emirleri, mali ve adli işlerin yerine getirilmesi, gerektiği zaman güvenlik kuvvetlerinin yardımıyla yapılır.

Polis ve jandarma silahlı kuvvettir. Bu kuvvet görevini yapmak için kesin zorunluluk durumunda zor ve hatta silah kullanır. Bölgelerinde bulunan polis ve jandarma kuvvetleri bozulan güvenlik ve emniyeti korumaya yeterli gelmezse, yasada yazılı yöntemler ile ve yörelerindeki (vali, kaymakam, gibi) en büyük mülkiye memurunun başvurusu üzerine orduya mensup askeri kıtalar yardım eder.

Ülkenin birkaç bölgesinde eşkıyayı (anarşisti- teröristi) izlemek için askeri kıta'lar gibi hareket eden gezici jandarma kıta'ları vardır.

Yönetim Bölüşümü

Türk vatanı üç dereceli yönetim bölümlerine ayrılmıştır: *İller, İlçeler ve Bucaklar*. Bu bölüşüm yapılırken dağlar, nehirler gibi coğrafya durumu ve yollar, demiryolları, deniz yolları ve diğer ekonomik bağlantılar göz önünde tutulur.

İller valiler tarafından, İlçeler kaymakamlar tarafından Bucaklar Müdür'ler tarafından yönetilir. Köy yönetiminin başkanı muhtardır. Her İlde birden fazla ilçe ve her ilçede birden fazla bucak vardır. Bucaklar kasaba ve köylerden oluşmaktadır.

Birbirleriyle ekonomik ve siyasi bağlılıkları bulunan ve görüle-

cek ortak işleri olan yan yana birçok İl bir genel müfettişin yönetiminde bulunurlar.

Devletin genel yönetiminden başka İllerin, kendilerine ait işleri görmek üzere özel yönetimleri vardır. İllerin kendi işleri yetki yayılması ve görev ayrılığı esası üzerine yönetilir. Böylece İller tüzel kişiliğe sahiptir.

Bundan başka şehirler ve kasabaların kendilerine ait işleri görmeleri için tüzel kişiliğe sahip belediye örgütü bulunmaktadır.

Köyler de, Köy yasasındaki görevleri görmek üzere tüzel kişiliğe sahiptir.

İller

Valiler, İçişleri Bakanlığı'nın resmi yazısı ve Bakanlar Kurulu'nun kararıyla Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Hükümetçe ihtiyaç duyulan büyük ve işi çok İllere bakanlıkça bir vali yardımcısı görevlendirilir.

Valinin Görevleri

Vali, İlde devleti temsil eder. Her Bakanlığın temsilcisidir. Bakanlıkların idari ve siyasi yürütme araçları olup İlin tüm yönetiminden sorumludur.

Valiler, İlin, huzur ve asayişini sağlamak, kişisel korunma ve tasarrufuna ait işinin korunması ve suçlar yapılmadan önce engellemek (polis engeli) ile yükümlüdür. Jandarma ve polis kuvvetleri doğrudan valinin emri altındadır. Hapishanelerin teftiş ve denetimi ve hapsedilmiş kimselerin sağlık koşullarının korunması valiye aittir. *Çeşitli Bakanlıklara ait görevler:* Milli Eğitimin ilerlemesi, gelişiminin sağlanması, halkın düşüncesi, ahlaki ve toplumsal gelişimin sağlanmasını;

Ticaret, tarım, sanayi ve taşıma gibi üretim ve servet kaynakla-

rının ve araçlarının gelişiminin sağlanması;

Genel sağlığın korunması, sağlığa zarar veren sebeplerin kaldırılması;

Bulaşıcı hayvan hastalıklarının giderilmesi;

Bayındırlık işlerinde hükümetçe düzenlenecek programlara göre bayındırlığın sağlanması;

Asker ve vergi toplanmasının sağlanması;

Kaçakçılığın engellenmesi;

Orman yangınlarının söndürülmesi, ekinlerin korunması, saklanması, zararlı hayvanların öldürülmesi önlemlerinin alınması;

Mahkeme kararlarının yürütülmesine yardım; valiler tarafından izlenir.

Bu görevleri yerine getirmek için İllerin şu örgütleri vardır:

İlde Örgüt ve İl Memurları

İl büro görevinin şefi olmak üzere her İlde Bakanlıktan atanan bir mektupçu bulunur. İlde İçişleri Bakanlığı işlerini görmek üzere polis, nüfus, iskân, posta, telgraf ve telefon müdürleri ve jandarma komutanı ile hukuk işleri müdürü bulunur. Bu memurları da Bakanlık atar.

İlin mali işlerinin başında bir defterdar, şose ve köprü işlerinin başında bir başmühendis ve isimlerinin gösterdiği görevlere bakmak üzere bir sağlık, bir milli eğitim müdürü, bir tapu müdürü ve ekonomi işlerinin başında da birer ticaret, tarım, sanayi, çalışma, orman, maden, veteriner ve gümrük bölgesi olan yerlerde vergi müdürleri bulunur.

Bunlar idari şube başkanlarıdır. Kendi işlerine göre büroları vardır.

İllerde zorunluluğa ve ihtiyaca göre adliye örgütü de bulunur.

Valiler ile ait işler hakkında ait olduğu Bakanlıklarla iletişim kurarlar. Bakanlıklar da idari ve siyasi bildirimi valiye yaparlar. Kendi Bakanlıklarına ait olan işleri de ona yazarlar. Valilerin Bakanlıklardaki müsteşar, genel müdür ve uzman gibi kişiler ile iletişimleri ve işlemleri ancak ilmi usullere uygun ve hesap işlerine ait mali konulara özgüdür.

İdari şube başkanlarına, mensup oldukları bakanlıklardan, yasaların, tüzüklerin ve bunlara ilişkin yönerge ve emirlerin bildirimi valiler aracılığıyla yapılır. Bu başkanlar valilerden alacakları emri, yasa ve yönergelere uygun görmeseler de yapmak zorundadırlar. Ancak bu takdirde itiraz edebilirler ve valilerden yazı ile emir isteyebilirler; bu emri alınca yaparlar ve yaptıktan sonra itirazlarını, görüşleriyle birlikte mensup oldukları Bakanlığa yazarlar.

İldeki idari şube başkanlarını bağlı oldukları Bakanlıklar ve ancak bunların emirlerindeki memurları valiler atar.

İdari şube başkanları, kendi şubelerinin iyi işlemesinden ve emrinde çalışanların yasaya ve yönergelere uygun hareketlerinden birinci derecede valiye karşı sorumludurlar. İdare şube başkanlarından her biri valinin gönderdiği işler üzerine gereken incelemeyi yaparak sonucu görüşleriyle birlikte bildirmek zorundadırlar.

Vali, ordu ve adliye aylık olmak üzere, İldeki bütün işleri teftiş eder. Teftiş sırasında yasaya uygunsuz ve sorumluluğu gerektiren bir durum görürse hemen inceleme açarak sorumlular hakkında tutacağı belge üzerine kendilerini mahkemeye gönderir. Teftiş sonucunda işten el çektirmek gereği duyarsa bunu Bakanlıklardan tayin edilen idari şube başkanları hakkında Bakanların emrini alarak ve diğerleri hakkında doğrudan uygular.

Vali, ülkenin güvenlik ve asayişi ve bir kötülüğün çıkması olasılığı görüldüğü zaman, sorumluluğu üstlenerek her kim olursa olsun, bütün memurları iş başından çekmeye yetkindir.

Elindeki kuvvetlerle başa çıkamayacağı önemli olay ve karışık-

lıklar olursa vali, ordunun en yakın kıta'larından yardımcı asker ister. Bu asker görev bitinceye kadar valinin emri altında bulunur.

Vali, Bakanların atadıkları şube başkanları, mahkemeler örgütü ve kaymakamlardan başka emrindeki bütün memurlar hakkında uyarı cezası uygular. Daha fazla cezaya gerek görürlerse bunu emniyet komisyonlarından ve atamayı yapan Bakanlardan isterler.

Valinin, adliyeden, bitirilmesi geciken maddelerin geç kalması sebeplerini savcılar aracılığıyla sormak hakkı vardır. Alacağı cevabı yeterli bulmazsa Adalet Bakanlığı'na yazar.

İlçeler

Kaymakamın Görevi

İlçede kaymakam hükümetin temsilcisi ve yürütme kuvvetinin en büyük memurudur. Kaymakam yasa ve düzen esasları içerisinde görevini yapar. Validen emir alır ve onunla iletişim kurar. Kaymakamları İçişleri Bakanı atar.

İlçe Memurları

Kaymakamın bürosunu, emrinde bulunan yazı kâtibi yönetir. Kazada güvenlik kuvveti olarak polis komiseri ve polisler, İlin İlçe emrine verdiği jandarmanın başındaki jandarma komutanı, nüfus memuru, sağlıktan hükümet doktoru, maliyeden mal müdürü ve tapu kâtibi bulunur. Bunlar kaymakamın yönetimi altında çalışırlar.

Bucaklar

Müdürün Görevi

Bucak müdürleri Bucakta en büyük hükümet memurudur. Bucaklar tüzel kişiliğe sahip olan köylerle bucak bölgesindeki kasabalar halkının hükümetle iletişim noktasıdır.

Bucak müdürünü vali atar. Müdür, bucağın bağlı olduğu ilçenin kaymakamı ile iletişim kurar. Bucak bürosunun şefi bizzat müdürdür. İşi fazla olan büyük Bucaklara bir de kâtip verilir. Yine de müdür görevini, Bucak merkezinde oturmaktan çok köylerde ve halk arasında gezmekle yerine getirir. Bucakta bulunan jandarma takım veya karakol komutanı müdürün emrindedir. Tam donanımlı Bucaklara birer nüfus, vergi ve tapu kâtibi ile hükümet doktoru veya küçük sağlık memuru da verilir.

İllerin Özel İdaresi

İllerin, tüm devlet yönetimindeki durumlarından başka sahip oldukları tüzel kişilik ile ayrı bir çalışmaları bulunmaktadır. Vali Özel İdarenin de başında bulunur. Valinin, bu idareye ait bürosu özel muhasebe müdürünün emrinde bulunur. İlçelerde de özel muhasebe memur, kâtip ve vergi toplayan memurları vardır.

Görevi

Bakanların tüm görevlerine oranlanarak ifade edilirse, bu özel idare tipi yalnız maliye, ekonomi, bayındırlık, sağlık ve milli eğitim işleriyle ilgilenir. Özel idarelerin iç genel siyaset, dış siyaset, askerlik ve adliye işlerinde hiç bir görevi ve ilgisi yoktur. Özel idare noktasından İllerin görevi, yol yaptırmak, onarımını sağlamak, göl ve bataklıkları kurutmak, süresi kırk yılı geçmemek koşuluyla tramvay, elektrik ve havagazı ayrıcalığı vermek, İl sınırları içinde otomobil, otobüs işletilmesi ve bazı fabrikaların açılması için izin vermek, örnek çiftlik ve tarlaları, hayvan depolarını, ürün ve hayvan yarışmaları düzenlemek, sanayi okulu ve sergileri, müzeleri açmak, ticaret borsa sergileri ve panayırlar yapmak, yetim ve yoksullara barınacak yerler yapmaktır.

İlk tahsil geliri, masrafları ve okulları da özel idarelerin görevidir. Milli Eğitim Bakanlığı yalnız öğretmen ataması ve programların

hazırlanması ve teftiş noktalarından ilköğretim ile ilgilidir. Özel idare ile gelir getirecek mülk ve kira getiren yerler de yapabilir.

Bütçe

Bu işleri yapmak için özel idarelerin bütçeleri vardır. Bütçenin gelir bölümünü oluşturan maddeler şunlardır;

1. Çeşitli dolaylı vergilere il ve özel idare payı ve milli eğitim payı olarak yapılan zamlar;

2. Yol vergisi;

3. Kesim hayvanları* vergisinin il payı;

4. Mülk ve kira getirici yerlerin, köprü ve iskele gibi kurulması gelirleri ve ücretleri;

5. Verilen işletme izinlerinden alınacak gelirler;

6. Devlet bütçesinden yapılan yardım ve vasiyetler, bağışlar, yardımlar.

Bütçeyi vali hazırlar, genel meclis tartışır ve inceler ve kabul eder. Bundan sonra bütçe İç İşleri Bakanlığına gönderilir. Özel idare işleri ile ilgili Bakanlıkların birer yüksek memurundan oluşan bir komisyon bu bütçeleri Devlet merkezinde inceler. Bu inceleme sonucunda:

1. Yasa dışı vergiler ve yasa dışı masraflar çıkarılır veya düzeltilir;

2. Gerçek görülmeyen gelirlerden hayali kısmı indirilir;

3. Muhasebe usul ve yönergelerine uymayan bütçe şekilleri düzeltilir.

Bundan sora bütçe yürütme kararıyla Cumhurbaşkanının onayına sunulur. Onaydan sonra İçişleri Bakanlığı aracılığıyla İl'e bildirilir.

* Kesilen hayvanlardan alınan vergi.

Özel idarelerin belirli işler için olağanüstü bütçeleri de olabilir.

Genel Meclis
Seçimi

Genel meclisler dört yılda bir defa seçilir. Seçimi, milletvekili seçimi için seçilmiş olan ikinci seçmenlere belediye meclisi üyesi yaparlar. Seçilmek için milletvekili seçilmekte gereken özelliğe sahip olunması gerekir. Görev başındaki ordu mensupları, milletvekilleri, hâkimler, memurlar İl işlerinde yüklenici olanlar seçilemezler.

Toplanması

Genel meclisler yılda bir sefer ve kırk gün süreyle toplanır. İhtiyaç halinde vali tarafından on beş gün uzatılır. İhtiyaç olduğu zaman genel meclisler olağanüstü toplantıya çağrılır. Bu daveti ya valiler yaparlar, ya da üyenin üçte ikisinin istemesi ve İçişleri Bakanlığı'nın önerisi ile davet yapılır. Genel meclise valiler başkanlık eder.

Görevi

Genel meclisler, özel idareye ait işleri görüşürler. Bütçeyi ve kesin hesabı onaylarlar. Önemli proje ve planları onaylar ve kabul eyler. Bayındırlık, Milli Eğitim ve Sağlık İşleri için borçlanma kararı alırlar, borç sözleşmesini imzalarlar; özel idareye ait işlerden İlle ilgili olan bazı şeyler hakkında öneri kararı verirler. Meclis kararları, valilerin onayı ile kesinleşir. Vali, yirmi gün içerisinde bir karara itiraz ederse konuyu *Devlet Şurası* çözümler.

Alt Komisyon Kuruluşu

Komisyon, genel meclis tarafından seçilmiş iki veya dört üyeden oluşur. Komisyonların süreleri bir yıldır. Komisyon üyelerinin İlin

ayrı ayrı ilçelerinden olmaları koşuldur. Vali komisyonun da başkanıdır. Başkanlık için başka bir kişiyi vekil atayabilir.

Görevi

Alt komisyonun, görevleri şunlardır:

1. Meclise verilecek bütçenin ve kesin hesapların ilk incelemesi;

2. Onaylı bütçenin uygulamasını denetleme;

3. Açık artırma, tartışma, ihaleler;

4. Acil durumlarda ilk toplantıda genel meclise sunulmak üzere, meclise ait işler hakkında karar verilmesi;

5. Aylık muhasebe cetvellerini inceleme;

6. Valinin soracağı şeylere danışma anlamında görüş ve cevap;

7. Genel meclisin her toplantısında yıllık yürütme raporu vermek.

Belediyelerin Kapsamı

Nüfusu iki binden yirmi bine kadar olan yerlere *"ilçe"* yirmi binden fazla olan yerlere *"kent"* denir. Bucak, ilçe ve il merkezlerinin nüfusu iki binden aşağı da olsa orası yine *"ilçe"* sayılır.

Belediyeler, kent ve ilçede oturanların, yerel ve ortak, medeni ihtiyaçlarını düzenlemek için meydana getirecekleri bir kurumdur.

Belediye meclisi bulunduğu kenti temsil eder.

Belediyenin kapsamında esaslı bir siyasi ruh vardır. Bir ülkenin bir arada çok nüfus yaşayan yerleri kent ve ilçeleridir. Buralarda, siyasi akımlar kuvvetlidir. Aslında işe ve idareye ait görünen düşünceler buralarda siyasi şekiller alırlar.

Belediye kurulları seçimle oluşturulurlar. Ülkenin en önemli siyasi olayı olan milletvekili seçimlerinde de belediye kurullarının önemli görevleri bulunmaktadır.

Belediye Hizmetleri

Bu hizmet ve görevler çok ayrıntılıdır. Bunlar Belediye Yasasında büyük bir bölüm oluşturur. İlçede oturanların sağlıklarına ait kurumlar, kent hastaneleri, dispanserler, sağlık yardım araçları, halka açık bahçe, park gibi dinlenme araçları, darülaceze gibi sosyal yardım kurumları ile ilgilenmek, yolların inşa ve düzenlenmesi, insanların

sağlıklı yaşamasının sağlanmasında sağlık ve zevk ve san'at noktasından gösterilecek ilgi, konut ve taşıma araçları, mağaza, dükkân, hamam, berber gibi yerlerin, tartı ve ölçü araçlarının ve ekmek, et, sebze ve diğerleri gibi yiyecek ve içeceklerin kontrolü; fırın, hal ve kesimhane işlerinin düzenlenmesi ve sokaklardan geçme ve gezmenin usullere bağlanması gibi güvenlik işleri, kent suyu, kanalları, aydınlatma ve diğer bayındırlık girişimleri görevlerinin başlıcalarıdır.

Süresi kırk yılı geçmemek üzere belediye sınırları içinde tramvay, elektrik ve havagazı ayrıcalığı vermek hakkı son Belediye Yasası ile belediyelere verilmiştir.

Belediye hizmetleri, gelirin derecesine göre, zorunlu ve isteğe bağlı olarak ikiye ayrılmıştır.

Belediye Seçimi

Oy Sahibi Olma Koşulları

Üye seçiminde oy sahibi olabilmek için aşağıda yazılı koşulara sahip olmak zorunludur:

a. Türk olmak.

b. 18 yaşını bitirmiş olmak.

c. Seçim başlamadan önce en aşağı altı aydan beri o beldede oturmakta olduğu doğrulanmak (bu altı aylık oturum belge ile ispat olunur).

d. Ağır hapis cezası ile, hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti suistimal, iflas gibi insan onurunu ihlal eden suçlardan mahkum olmamak.

e. Kamu hizmetlerinden yasaklanmış bulunmamak.

Silah altında bulunan ordu mensupları, jandarmalar, zabıtalar ve polisler, askeri memurlar, belediye seçimine karışmazlar.

Belediye Meclisine Üye Olabilme Koşulları

Belediye meclisine üye seçilebilmek için oy hakkına sahip olacaklara ait yukarıda yazılı koşullarla birlikte:

a. Yirmi beş yaşını bitirmiş olmak.

b. Türkçe okur yazar olmak.

c. Belediyeye ait bir işin yüklenicisi ve bu yüklenicilerin ortağı veya kefili olmamak ve bu bakımlardan borçlu bulunmamak gerekir.

Devlet memurları ve belediye memur ve hizmetlileri, memuriyetleri çerçevesi içinde belediye meclisine üye seçilemezler.

Seçim Zamanı

Belediye meclisi seçimi her dört yılda bir Eylül başında başlar, Ekim ayının (10.ay) yirmisinde biter. Ancak meclis kapanır veya seçim iptal edilir veya istifa söz konusu olur da meclis zamanından önce dağılırsa yeni meclisin seçimi, seçimin yapılmasının bildiri tarihinden itibaren bir ay içinde başlar.

O zaman seçime ait sürelerde seçimin başladığı günden itibaren belirlenir ve belediyeler tarafından ilan edilir.

Seçim Komisyonları

Seçim, yapılması gereken yılın Eylül ayı girince seçim işlerine bakmak üzere bir seçim komisyonu oluşturulur. Belde çeşitli şubelere ayrılmış ise her şube için ayrı komisyon kurulur. Seçim komisyonları belediye içindeki semtlerin ihtiyar meclislerince seçilecek ikişer kişi arasından kura ile ayrılacak en az beş ve en çok on üyeden oluşur. Komisyonu oluşturmak için seçimin yapılacağı eylül girince belediye başkanı şube var ise belediye şubesi müdürleri tarafından her semtin muhtarına birer tutanak yazılarak belediye üyesi seçmek hakkına sahip ve tercih olarak okur yazar kişilerden seçim komisyonu için ikişer kişi

istenir. Muhtar, ihtiyar meclislerini başkanlığı altında toplar. Gizli oy ile mahalle halkından iki kişi seçilir. Mahallelerden seçilenler, kaç kişi olursa olsun tümü belediye daire veya belediye şubesine davet edilir.

Bunlardan en aşağı üçte biri hazır olduğu halde tümünün ismine kura çekilir. İçlerinden kura sırasıyla en az beş ve en çok on kişi ayrılır.

Bu ayrılan kişiler, seçim komisyonunu meydana getirirler. Seçim komisyonlarına belediye başkanı veya şube müdürleri başkanlık eder. Seçim komisyonları üyelerin üçte ikisinin katılımıyla görüşülür.

Kararlar, toplantıya katılanların yarısından bir fazlasıyla verilir.

Seçim komisyonlarında, sayfaları zincirleme numaralı ve onaylı bir kayıt defteri bulunur.

Kararlar bu deftere yazılır. Başkan ve üyeler tarafından imzalanır.

Seçim Defterleri

1. Üye seçiminde oy vermeye hakkı olanların,

2. Üye seçilmeye yetkisi bulunanların,

İsimlerini içermek üzere iki defter yapılır. Hazırlanan bu defterlerin kopyaları hükümet veya belediye dairelerinin kapılarına ve halkın görebileceği bir yere asılır. Defterler tatil günleri hariç olmak üzere altı gün asılı kalırlar.

Defterler Asılmadan Önce

a. Hangi gün asılıp kaç gün asılı kalacağı,

b. Defterlerde isimleri yazılı olmayanların hangi güne kadar itiraz edebilecekleri ve hangi günden itibaren itirazın kabul edilmeyeceği,

c. Seçimin hangi gün başlayacağı ve kaç gün devam edeceği,

d. Her mahalle seçmenlerinin hangi günlerde oy kullanmaya gelecekleri,

e. Seçim sandığının nereye konulacağı,

Gazete ile ve gerektiğinde diğer araçlarla halka ilan edilir.

İtiraz

Defterler kayıtlarına itiraz için iki aşama vardır: Birinci aşama: Seçmenlerin isimleri, hüviyetleri defterlere yanlış veya birden çok yazılmış veya hiç yazılmamış olduğuna ilişkindir. Bu itirazlar seçim komisyonuna yapılır ve komisyon tarafından dinlenir. Haklı, görülürse komisyon kararıyla gerekli düzeltmeler yapılır. Komisyon itirazı doğru görmezse reddi içeren kararını itirazı yapana bildirir. Defterler, asıldığının altıncı günü akşamı saat on sekizde kaldırılır.

Ondan sonra bu yolda oluşacak itirazlar komisyon tarafından dinlenmez, seçim komisyonu olmuş olan itirazların incelemesini Eylül ayının son günü akşamına kadar bitirmek zorundadır.

İkinci aşama: Seçim komisyonu kararlarına itiraz. Seçim komisyonu kararlarına razı olmayanlar, bu kararların kendilerine bildirim tarihinden itibaren üç gün içerisinde yerel Asliye Mahkemesi'ne seçim komisyonunun kararını iliştirerek başvuru ile sebeplerini söyleyerek itiraz edebilirler. Asliye mahkemesi bulunmayan yerlerde bu itirazlar Sulh Mahkemeleri'ne yapılır. Bu mahkemeler olmuş olan itirazları en çok altı günde kesin karara bağlar.

Oyların Sandığa Atılması

Oyların sandığa atılması ya bir günde mümkündür, ya da mümkün olmaz. Eğer oyların bir günde sandığa atılması mümkün olmuyorsa kaç gün süre verileceği ve son günde hangi saate kadar oyların

kabul edileceği belediye meclisinin kararı ve mahallinin en büyük mülkiye memurunun onayı ile belirlenir.

Oyların sandığa atılacağı salonda oyların kabulü devam ettiği sürece oy hakkına sahip olanların listesi duvarda asılı kalır. Oy sandığının başka başka anahtarlarla açılır iki kilidi ve üzerinde bir mektup sığacak kadar bir de aralığı vardır. Sandığa oy pusulaları atılmaya başlamadan önce seçim komisyonu başkanı tarafından üyelere ve orada hazır bulunan diğer kişilere boş olduğu gösterilir. Ondan sonra dört tarafı iple bağlanarak düğüm yerleri mühür mumu ile mühürlenir.

Seçim devam ettiği günlerde akşamları sandığın oy pusulalarını atmaya özgü olan üzerindeki aralık komisyon huzurunda bir kâğıtla kapatılarak dört tarafı başkan ve üye tarafından mühür mumu ile mühürlenir. Sabahları yine komisyon huzurunda açılır. Seçme hakkına sahip her seçmen kendi oyunu getirip sandığa atmakla yükümlüdür. Hiçbir sebep ve şekilde başkasının adına seçim pusulası sandığa atılamaz. Her seçmen elinde nüfus hüviyet cüzdanı olarak seçim komisyonu huzuruna gelir. Önce seçim defterindeki isminin yer aldığı bölümü imzalar. Okuma yazma bilmiyorsa parmağını basar. Ondan sonra oy pusulasını alarak seçilecek üye kaç adet ise onun iki katı kişinin ismini orada Türkçe olarak yazar. Bu yazacağı isimlerin üye seçme hakkına sahip defterde isimleri yazılı kimselerden olması zorunludur. Eğer yazma, bilmiyorsa güvendiği bir kişiye oy pusulasını yine orada yazdırır. Oy pusulaları seçmenin isim ve hüviyeti ile imzasını kapsar.

Sandığın Açılması

Sandığın açılması için seçmek hakkına sahip olanlardan en az yarısından fazlasının oylarını kullanmış olması gerekir. Sandığa oyların atılması için belirlenmiş olan son günün akşamına kadar seçmenlerin yarısından fazlasının katılmamış olduğu anlaşılırsa sandık açılmaz. Seçim komisyonu kararıyla oy atılma süresi bir hafta uzatılır ve ilan

olunur. Bu sürenin bitiminde atılan oyların sayısı ne miktarda olursa olsun sandık açılır.

Seçim bitince seçim yapılacak meclis üyelerinin sayısı on iki olan yerlerde seçim komisyonu üyelerinden en az üçünün ve diğer yerlerde en az yedisinin huzurlarında sandık açılır.

Oyların Sayılması

Oyların sayılması aşağıdaki şekilde gerçekleşir;

Oy pusulaları sayılır. Onaylı defterlerdeki imza ve işaretler seçmenlerin isimleri sayısı karşılaştırılır. Yazısı okunmayan pusulalarla seçilen kimsenin kim olduğu belli olmayan pusulalar bir tarafa ayrılır. Üyelik özelliğine sahip olmayan isimlerin yazılıp yazılmadığına bakılır ve yazılmış ise geçerli sayılmaz. Belirlenen sayıdan eksik isim yazılmış pusulalardaki isimler hesaba katılır. Dizilmiş sayıdan fazla isim yazılmış ise ilkinden başlayarak dizili miktardakiler alınır. Sonundakiler silinir. Bu şekilde ayrım yapıldıktan sonra oylar sayılır. En çok oy alanlar sırasıyla ve her adayın ne kadar oy almış olduğu tespit edilir.

Oyları Eşit Olanlar

Eşit oy alanlardan: Evli olanlar, her ikisi de evli ise yaşı büyük olanlar ve bu da eşit ise çocuğu çok olan tercih edilir. Çocuk sayısı da eşit olursa kur'a çekilir. En çok oy alanlardan sırasıyla dizili adet miktarı üyeliğe ayrılır ve bunun bir katı da yedek olur. Tutanakları yapılır. Bundan sonra seçim pusulaları ile sınıflama tabloları ve dikkate alınmayan pusulalar ayrı ayrı bir zarfa konulur, zarf mühürlenerek belediye evrak kasalarında saklanır.

Belediye Başkanı'nın Seçimi

Belediye başkanları belediye meclisleri tarafından seçilir. Belediye başkanı:

a.Belediye meclisi üyeleri içinden;

b.Belediye meclisi üyeliğine seçilmek hakkına sahip diğer aynı yerden olanların içinden; veya aynı özelliğe sahip olan başka il halkı vatandaşlardan seçilebilir. Seçim gizli oy ile yapılır. Seçim sırasında meclise üyelerden en yaşlısı başkanlık eder.

İlk seçimde bu şekilde çoğunluk sağlanamazsa en çok oy alan üç aday tekrar seçime sunulur.

İkinci seçimde bunlardan en çok oy alan seçilir. İl merkezi olmayan yerlerdeki başkan seçimleri valinin, il merkezi olan yerler belediye başkanlarının seçimleri de İçişleri Bakanlığı'nın resmi görev yazısı ve Cumhurbaşkanının onayı ile kesinleşir.

Başkanın seçimi valiler tarafından on beş gün ve İçişleri Bakanı tarafından bir ay içerisinde onaylandığı veya reddedildiği bildirilmezse seçim onaylanmış sayılır.

Vali tarafından reddolunduğu zaman tekrar seçim yapılır. Eski seçimde aynı kişi tekrar çoğunluk kazanırsa seçim sonucu İçişleri Bakanlığı'na sunulur.

Bakanın vereceği karar kesindir.

İl merkezine ait belediye başkanı seçimi İçişleri Bakanlığı tarafından reddedilirse, diğer seçim sonucunda yine aynı kişi çoğunluğu kazanırsa ve İçişleri Bakanı da reddetmekte ısrar ederse meclis başka bir kişiyi seçmek zorundadır.

Belediye başkanları, devletçe gerekli görülen yerlerde atanarak da belirlenebilir. Veya bu göreve ek olarak vali ve kaymakamlar sorumluluğunda da verilebilir. Bunun için yürütme kuvvetinin karar vermesi gerekir. İstanbul'da belediye meclisi ile İl Genel Meclisi görevleri bir tek meclis tarafından görülür. Burası için ayrı bir yol izlenmiştir. İstanbul valisi aynı zamanda İstanbul belediye başkanıdır.

Belediye başkanı, şehir ve kasabayı temsil eder. Belediye meclisi-

nin kararları ve meclisin yapacağı bütçe ve programlar çerçevesinde belediye işlerini düzenler ve yönetir. Başkanın bir bürosu ve ihtiyaca göre yardımcısı bulunur.

Belediye Meclisleri

Belediye meclisleri şehir ve kasabada oturan ve seçme hakkına sahip olan vatandaşlar tarafından dört yılda bir kez seçilir. Belediye meclisinin üyeleri nüfusa göre çoğalır. Üyelerin sayısı on ikiden aşağı olamaz. Belediye meclisleri Şubat, Nisan ve Kasım (11. ay) ayları başında yılda üç kez toplanır. Bütçe toplanmasında toplantı süresi en çok otuz ve diğer toplanmaların süreleri on beşer gündür.

Meclis ihtiyaç halinde olağanüstü olarak da toplanır. Her iki halde toplanmanın görüşme gündemini başkan bir hafta öncesinden üyelere bildirir.

Belediye meclislerine başkan başkanlık eder. Meclis görüşmeleri açıktır. Gerektiğinde gizli görüşmeye de karar verilebilir. Belediye meclisi üyelerinden her birinin başkandan açıklama istemeye hakkı vardır. Meclisin görüşeceği ve karar vereceği şeyler hakkında Belediye Yasasında açıklama bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmının esası yukarıda belediye görevleri sırasında yazılmıştır.

Bütçe

Belediye bütçelerinin gelir bölümü her zaman fazla paraya ihtiyaç gösterir. Dünyanın en zengin ve büyük şehirlerinde bile var olan gelirin yüksek olmasına rağmen her zaman çeşitli ve çok olan belediye işlerinin istendiği gibi görülemediğinden şikâyet edilir. Belediye gelir kaynakları Belediye Yasasındaki esaslar çerçevesinde belediye meclisi tarafından tahmin edilir. Belediye kurum ve binalarının gelirleri, yolların düzenlenmesinde belediyeye kalacak arsalar satışı, para cezaları, oktruva vergisi ve *"Belediye Vergi ve Resimleri Yasasın"* nda yazılı vergi-

ler ve diğer kaynak gelirleri meydana getirir. Bunların toplamına göre en acele ve gerekli olan işlerden başlanarak ve Belediye Yasasındaki görevler göz önüne alınarak yapılacak belediye hizmetleri için masraf bölümleri düzenlenir.

Belediye Seçimlerinin Önemi

Bir vatandaşın belediye seçimine katılması en önemli siyasi bir hakkın kullanılması demektir. Belediye seçiminde oyunu kullanmayan vatandaş yaşadığı şehrin dört yıllık hizmet ve çalışmalarına katılmamış olur. Yeni dönem insanlarının en açık medeni özellikleri vatandaşı oldukları ülkenin milletvekili seçimlerine ve yaşadıkları şehir veya kasabanın belediye seçimlerine, oturdukları köy veya mahallenin ihtiyar heyeti seçimlerine katılmasıdır. Bu görevi yapmamak bildiklerini, sevdiklerini, çocuklarını da kayıtsızlığa yöneltmek ve özendirmek olur. Bu saygısızlığın yayılması ve genişlemesi, bir ülkenin medeni anlayışlar dışında küçük ve zayıf bir duruma düşmesi ile sonuçlanır. Hiçbir ülke seçimlere katılım için yasayla bir zorunluluk koymamıştır. Bunun sebebi her vatandaşın ülkeye sahip olmak davasında kendi kendine hareket eder olduğunun kabul edilmesidir. Diğer taraftan hemşeriler şehir meclisinin koyacağı usul, kural ve emirlere uymakla yükümlüdürler.

Şehirlerde oturanların kendi haklarında uygulanacak veya kendilerine uymaları sağlanacak hükümlerin konulması bizzat kendisi olmak düşüncesi, yeni dönem insanlığının belediye seçimlerine katılım görevini önemli kılmaktadır

Köy

Tanımı

Köy, vatan içinde kalabalık insanların oturduğu yerlerin en küçüğüdür. Nüfusu iki binden azdır. Bizde köy ve hatta kasabaların büyüklüklerini ifade için nüfus miktarının değil, ev miktarının söylenmesi alışkanlık olmuştur. Bu nedenle söylenirse en büyük köy aşağı yukarı dört yüz evli olur.

Muhtar

Köy yönetiminde kasaba ve şehirlerde olmayan dikkate değer bir özellik bulunmaktadır. Kasabalarda ve şehirlerde Devletin genel ve özel idareleri ve belediyeler ayrı ayrı çalışır. Oysa köyde bütün bu görevler bir tek yönetim halinde görünür ve öyle çalışır. Köylerimizin yönetimi Cumhuriyet döneminde yapılan Köy Yasası ile düzenlenmiştir.

Köy Yönetimi

Köyün büyüğü ve başı muhtardır. Muhtar köyde hem tüm Devlet yönetiminin en büyük memuru, hem de köyün yerel yönetiminin başkanıdır (Tanım uymasa da açıklama için, muhtar köyün aynı zamanda belediye başkamdır denebilir). Bu sıfatlarla bütün köyde söz söylemek ve emir vermek muhtarın hakkıdır.

Muhtara, köy görevlerini yerine getirdiği zaman, tecavüz eden, karşı gelenler tıpkı Devlet memurlarına yapmış gibi ceza görürler. Koyün mal ve mülküne dokunanlar Devlet malını suiistimal edenler gibi ceza görürler.

Muhtarın Görevi

Muhtarların görevleri şunlardır:

1. Devlet işleri: Gönderilen yasa ve yönerge ve emirleri köylülere ilan etmek, salgın hastalıkları hükümete haber vermek ve buna karşı alınacak önlemlere gözetmenlik yapmak, sahte doktorların ve büyücü, üfürükçülerin ilaç ve tedavilerini engellemek. Asker toplama ve işlemlerinde, köylüye ait yasaların uygulanmasında, vergi toplanmasında, mahkeme ilamlarının yerine getirilmesinde hükümete yardım etmek. Köy ihtiyar meclisinin göreceği davaları söylemek ve kararlarını alıp uygulatmak, köyün asayişini korumak, şüphe ettiği bir şey olursa karakola ve hükümete haber vermek.

2- Köy işleri: Köy Yasası gereğince ortak ve zorunlu köy işleri için köylüye öğüt vermek, ihtiyar meclisine başkanlık ederek köy işlerini düzenlemek, mahkemelerde köyü temsil ederek bulunmak veya vekil tutmak. Bütün bu işler için muhtarın bürosu vardır. Bu görevi, varsa köy kâtibi ve yoksa öğretmen veya imam yapar.

Muhtar ve İhtiyar Meclisi Seçimi

18 yaşını bitiren köylüler toplanarak hem muhtarı, hem de ihtiyar meclisini seçerler, ihtiyar meclisine nüfusu bine kadar olan köyler sekiz ve daha yukarı olanlar da on iki üye seçerler.

İhtiyar Meclisinin Görevleri

İhtiyar meclisi haftada bir toplanır. Meclisin iki görevi vardır:

1. İdari görev: İhtiyar meclisi, köyün sağlığına, rahatına, sularına, evlerde oda ve ahırların ayrılmasına, yollarına vs. gibi Köy Yasasında yazılı hizmetlere ait olan işleri konuşur. Bunların nasıl uygulanacağı konusunda bir program yapar. Bu programın uygulanması için köylünün nasıl çalışacağını, köy işleri için kimin ne kadar para vereceğini kararlaştırır. Muhtar bu kararları izler ve izletir.

2. Adli görev: İhtiyar meclisi, aynı zamanda köylüler için küçük hukuk davalarını görecek bir mahkemedir. Bu meclisin bakacağı meseleler, bin kuruşa kadar olan alacak verecek, alım, satım, kira ve diğerleri gibi basit davalardır. Bunun üstü hukuk davaları mahkemeye aittir. Yine de köylü isterse bin kuruşa kadar ki davalar için de hukuk mahkemesine başvurabilir. Davalar, bin kuruştan fazla meselelere de ait olursa iki taraf ihtiyar meclisini hakem yaptıkları zaman verilecek hüküm geçerlidir. Tarlalara, hayvanlara, çift araç gereçlerine zarar vermek gibi köylü davalarına da ihtiyar meclisi bakar ve zararı tazmin ettirir.

Meclis, yasada yazılı görevlerin yapılmamasından dolayı köylüler hakkında bir lira para cezası hükmeder. Köy işlerine bakmayan veya payına düşen parayı vermeyen köylülerden de para cezası almaya karar verir.

Memurlar*

Tanımı

Devletçe kendilerine hizmet verilen, resmi sicilde kayıt bulunan ve genel veya özel bütçelerden aylık alan vatandaş *"memur"* adı verilir.

Hak ve Görevi

Memurların tayinleri, yer değiştirmeleri, terfileri, cezaları emeklilikleri, Memurlar Yasasında yazılı hükümlere göre yapılır. B göre memurların bu durumları ve hakları karşılığında yapma zorunlu bulundukları hizmetler bir tür gizli sözleşmeye tabi demel

Adliye, Ordu ve Jandarma Personeli

Hâkim sınıfında bulunan adliye çalışanları ile ordu ve jandar personelinin bu tür hak ve hizmetleri ayrı yasalara tabidir.

Öğretmenler hakkında da ayrı yasa vardır.

Hizmetliler

Devlet sicilinde kayıtları yapılmadan belirli ücret ile devlet l metinde kullanılanlar memur değildirler. Bunlara *"hizmetli"* de

* Bu yasada memurlara verilen bazı haklar bütçe görüşmeleriyle ayrı yasalarla ı lenmiştir.

Hizmetlilerin hak ve görevleri şahısları ile kendilerini kullanan resmi daire arasında yapılacak özel sözleşmede belirlenir. Sözleşmesiz kullanılanların durumları daireleri tarafından tespit edilir.

Memur Olma Koşulları

Memur olmak için koşullar şunlardır: Türk olmak, siyasi hak sahibi bulunmak, iyi hal sahibi ve hırsızlık, dolandırıcılık ve diğer gibi namus ve onuru bozan suçlardan mahkûm olmamak, ağır hapis veya bu derecede cezaya sebep olan bir suç işlememiş olmak.

Bundan başka yabancı (ecnebi) kadınla evlenmiş olanlar devlet memurluğuna alınmazlar. Tayin edilecek memuriyetin derecesine göre öğrenim görmüş olmak koşulu da vardır. Memur olduktan sonra ticaret ve sanayi işleri ile meşgul olmak yasaktır.

Arazi ve emlak sahibi memurlar bunları işletebilirler. Aynı koşullara sahip Türk kadınları da erkekler gibi memur tayin edilebilirler. Memuriyete yeni girecek olanlar altıdan yirmi dört aya kadar adaylık dönemi geçirirler. Bu süre içerisinde amirlerinden iyi not alanlar resmi atama yazısı ile memur atanır. Hizmetli olarak devlet hizmetinde kullanılmak üzere de esas olarak bu koşullara uyulur. Yalnız yabancılar (ecnebiler) da uzman ve diğer olarak ve hizmetli durumunda özel sözleşmelerle devlet hizmetine alınabilirler.

Sicil, Gizli Dosya, Hüviyet Cüzdanı

Her memurun bir sicili vardır. İlk memurluğa girdiği günden itibaren geçirdiği bütün aşama terfileri, ödülleri, cezaları, aylıkları, gelir ve servetleri, sağlıkları ve kendisi için onur verecek hizmetleri sicile kaydedilir. Her memurun hizmet aşamalarında gösterdiği çabası, ahlakı, erdemi zaafları ve çalışkanlık derecesi hakkında kendisi hakkında gizli bir dosya tutulur. Memurların fotoğraflı birer hüviyet cüzdanı bulunur.

Terfi

Memurlar bir hizmette üç sene çalıştıktan sonra yetenekleri anlaşılırsa ve bir derece yukarı görevde boşluk bulunursa terfi edebilirler. Kıdemleri eşit olanların terfisinde yetenekli olan tercih edilir.

Kıdem tamam olduğu halde terfi için boş yer bulunmazsa her üç yılda bir aylıklarına belirli oranda zam yapılır.

Ödül ve Ceza

Memurlara, iyi hizmetlerine karşılık olarak takdirnameler verilir. Üç takdirname alan memurun kıdemine bir sene eklenir. Bu zam tabii olarak terfi süresinin kısalmasına sebep olur. Memurlar yasa önünde suç oluşturmayacak ve görevlerinin yerine getirilmesine ilişkin kusurlarından dolayı idari cezalara çarpılırlar. Bu cezalar şunlardır:

Dikkat çekme, uyarma, aylık kesmek, kıdem indirmek, sınıf indirmek, memurluktan çıkarmak.

Düzen Sağlama Komisyonları

Bunlardan yalnız uyarı cezası amirler tarafından, diğerleri düzeni sağlama komisyonları tarafından verilir.

Her Bakanlıkta, her İlde ve her İlçede birer düzeni sağlama komisyonu bulunmaktadır. Düzeni sağlama komisyonları kararlarını vermek için meseleyi ilgilendiren bütün evrakı, işlemleri, dosyaları görür ve gerek duyarsa mahkemeler gibi tanık (şahit) çağırıp dinler.

Memurların Yargılanması

Görevlerinde yasa karşısında suç oluşturacak kusurları bulunanların cezasını mahkemeler belirler. Yalnız bunlar hakkındaki kovuşturmanın mahkemeye lüzum kararına kadar evresi adliye tara-

fından değil memurların yargılanma usulünü gösteren kanunda yazılı şekilde idare örgütleri ve Devlet Şurası tarafından görülür. Mahkeme zorunluluğuna karar verildikten sonra memurun yargılanması genel mahkemelerde gerçekleşir. Yalnız rüşvet, suiistimal gibi suçların yargılanmadan önceki kovuşturma evresi de ayrı bir yasada yazılı usuller altında adliyeye aittir.

Görevden Alma

Memurlar görevden alınamazlar. Yalnız mensup oldukları Bakanlıklarca görülecek zorunluluk üzerine ve tayinlerindeki usul çerçevesinde Bakanlıkları emrine alınabilirler. Bulunduğu yerde iki yıl hizmet ederek bu sırada başarısızlığı; yeteneksizliği görülenler başka bir yerde başka amirin emri altında bir yıl daha hizmete gönderilirler. Burada da aynı hizmetleri görülürse düzeni sağlama komisyonları kararı ile zorunlu emekliliğe ayrılmaları sağlanır.

Yer Değiştirme

Terfi sonucunda memurların yerleri ve görevleri değiştirilebilir. Böyle bir sebep olmadan veya kendi istekleri bulunmadan memurlar bir yerden başka yere alınamazlar ve yer değiştirilemezler. Yalnız memurların bir yerde iyi çalışmadıkları halk tarafından şikâyet edilirse durum müfettişler aracılığıyla teftiş ettirilir. Sonuç düzeni sağlama komisyonu tarafından incelenerek zorunlu yer değiştirme yapılır.

İşten El Çektirme

Müfettişler soruşturma sırasında memurlara işten el çektirebilirler. Valiler de teftiş yaparken çalışanları hakkında bunu uygularlar. Yalnız valilerin emrindeki memurlardan Bakanlar tarafından atanmış olanlara işten el çektirmek için Bakanın izninin alınması zorunludur.

Emniyet ve asayişle ilgili olan meselelerde valiler sorumluluğu üzerlerine alarak emirlerindeki bütün memurlara işten el çektirirler.

İşten el çektirilen memur ya soruşturmanın sonucunda anlaşılacak duruma göre veya mahkemede beraat edince görevine geri döner.

İzin

Memurlara yılda bir ay izin verilir. 2 veya 3 yıl izin almayanlara yılda bir ay hesabıyla hakları olan iznin tamamı birden verilir. Daha fazla izin verilmez.

Memurların askerlik hizmeti izinle geçer. Hasta memurlara aylığını almak koşuluyla hizmet ettikleri yıllara göre az veya çok izin verilir, izinli memurlar aylıklarını alırlar. Bunların görevlerine arkadaşları aylıksız olarak bakarlar.

Aylık

Memur aylıkları her aybaşında peşin olarak verilir. Bir kişi asil olarak yalnız bir memuriyet alabilir. Konmuş usulüne göre vekil aylığı almak üzere boş bulunan bir göreve de vekâleten bakabilir.

Aile Tedavisi

Memurların hasta aileleri Devlet hastanelerinde parasız tedavi edilirler. En az beş yıl hizmet etmiş bir memurun bir çocuğu yarım ve birden fazla çocukları üçte iki ücretle Devlet okullarında öğrenim görürler. On yıldan fazla hizmet edenlerin bir çocuğu parasız ve birden fazla çocukları yarı ücretle öğrenim görürler.

Emeklilik, İkramiye, Dul Ve Yetim Aylığı

Bir memur yirmi beş yıl hizmet etmeden emekli olmak talebin-

de bulunamaz. Altmış beş yaşını dolduran memurlar kendi arzularına bakılmadan emekli edilirler.Bunlardan Devletin hizmetlerinden yarar bekleyenler Bakanlar Kurulu kararıyla en fazla beş yıl daha memurlukta kullanılabilirler.

Otuz yıl fiilen hizmet eden memurlara o zamanki aylıklarına göre yasada yazılı hesapla toptan bir para ikramiyesi verilir.

Emekliye ayrılan memurlara hizmet sürelerine ve derecelerine, aylıklarına göre yapılacak bir hesapla emekli aylığı bağlanır. Bir memur hizmette veya emeklilikte öldüğü zaman dul karısına, çocuklarına ve yasada belirtilen yakınlarına da aylık bağlanır. Bu aylığın her nüfusa düşecek miktarı memur sağ iken aldığı veya alacağı emekli aylığı toplamının, memur ile birlikte karısı ve çocukları ve diğerleri sayısınca bölünmesinden çıkacak değer kadardır.

Memurların Çalışması

Memurlar yasaların, tüzük, yönetmelik, kararname ve yazılı emirlerin esasları çerçevesinde görevlerini yaparlar. Yasaya uymayan emirleri yapmazlar.

Yasaya Uymayan Emirler

Bu emirleri her kim verirse versin emri alan memur amirine meseleyi yazar ve kanuna uymadığı için bu emri yapmadığını bildirir. Amir, buna karşı emrin yapılmasını yazı ile bildirirse memur emri yapmak zorundadır. Yalnız emir, yasal olarak ceza görülecek bir suçun işlenmesini kapsıyorsa tekrar yazı ile verilecek emir de yapılmaz.

Hükûmetin kuvveti senin onurundur. O kuvvete ve onu temsil eden memurlara, polise ve jandarmaya saygı göster!

Dışişleri

Her devletin diğer devletlerle görüşme ve ilişkilerini gerçekleştirmek için dış işleri örgütleri bulunmaktadır. Dünyayı birbirine bağlayan kara, deniz ve hava yolları, ulaşım ve iletişim araçları mükemmelleştiği oranda milletlerin ilişkileri de artmaktadır. Önceleri yalnız büyük siyaset meselelerinde çalışan dış işleri örgütleri, gittikçe ticaret ve ekonomik ilişkilerde de aktif olmuşlardır. Borçlanmalar, ülke dışından sermaye kullanmak ve servet kaynaklarını işletmek gibi sebeplerle devletler arasında parasal ilgi ve bağlar artmış, sağlık konularında ortak fayda düşüncesine dayalı anlaşmalar yapılmış ve son zamanlarda insanlık için felaket olan tehlikelerden korunma önlemleri ve uluslararası kültürel ilişkiler de dış işleri örgütünün görevleri arasında yer almaya başlamıştır.

Dışişleri Bakanlığı

Bakanlığın Görevi

Bakanlık, barış zamanında devletimizin bütün dünya devletleri ile ilişkilerini kurar, sürdürür ve bu ilişkilerin derinleşmesine, ilerlemesine çalışır. Savaş zamanında vatan için hayırlı bir barışa ulaşıncaya kadar savaş dışındaki devletlerin dost ve hiç olmazsa tarafsız kalmalarını sağlamak için siyasi çalışmasını arttırır. Gerçekleşmesinden kaçınılması mümkün olmayan bir savaşın ülke için iyi koşullar altında başlayıp bitmesine çaba harcar.

Bütün devletlerin, devletimiz hakkındaki düşüncelerini, gizli düşüncelerini ve Türkiye aleyhine birleşmeler olup olmadığını, yaban-

cı (ecnebi) devletlerin birbiriyle ilişkilerinde, konuşmalarında Devletimiz hakkında aralarında hangi düşüncelerin ortaya koyulduğunu ve özetle Türkiye'nin dış işlerini kesintisiz bir dikkatle izlemek ve bu yolda barış zamanında gerektikçe, savaş zamanında sürekli bir şekilde Başkumandanlık, Milli Savunma ve Genelkurmay Başkanlığı ile irtibatta bulunur, birlikte çalışır.

Devletin diğer devletlerle ekonomik ve diğer dairelere ait ilişki ve işlerini bakanlıklarından aldığı esaslar altında düzenler, izler ve savunur.

Yurt dışında vatandaşlarımızın haklarının korunması ve sınırlarda yabancı (ecnebi) devletlerle karşılıklı emniyet, Bakanlığın başlıca görevidir.

Yabancı (Ecnebi) devletlerle yapılacak anlaşmaların uygulanmasında devletimize ait hakların korunmasını duyarlı bir şekilde yerine getirir.

Bütün bu işlerin yapılması için bakanlığın dayanacağı esaslar, yapılmış ve doğrulanmış olan ve hükümleri yürürlüğe konulan anlaşmalarda ve sözleşmelerde uluslararası hukuk ve kurallar ve kural haline gelmiş usuller ve görüşlerdir. Ülke menfaati her görüşte en büyük esas olduğundan usuller, kural haline gelen uygulama ve görüşler üzerinde anlaşmazlık ortaya çıkabilir.

Bakanlığın Örgütü

Dış İşleri Örgütünün merkez örgütü Müsteşarlığa bağlı siyasi görevleri yerine getiren dairelerle, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden ve Tercüme Kaleminden meydana gelir. Diğer bakanlıklarda bulunmayan örgüt sırasında bulunmak üzere bir Siyasi Müşavirlik dairesi ile bir de devletin bütün tören işlerini düzenleme ve uygulamaya koymak üzere Protokol Müdürlüğü vardır. Bizzat Bakanın emri altında çalışan ve devletlerle sürekli sözleşmeler yapmakla ilgili olan bir *"Ticaret ve İkamet Sözleşmeleri Komisyonu"* bulunmaktadır.

Ülke Dışındaki Örgüt: Elçilikler

Dış İşleri Bakanlığı'nın görevi olarak sayılan esaslar üzerinde çalışmak üzere Devletin yabancı (ecnebi) devletler nezdinde elçileri vardır. Elçiler, devleti ve Devlet Başkanını temsil ederler ve sınıflara ayrılırlar. Amerika Birleşik Hükümetleri, Japonya, Fransa, Almanya, Rusya, İngiltere, İtalya, İran, Polonya, Afganistan gibi ülkelerde büyük elçilerimiz ve diğer devletler nezdinde elçilerimiz veya maslahatgüzarlarımız bulunur. Elçiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin temsilcisi olarak Bakanlar Kurulunun kararı ile Cumhurbaşkanı tarafından atanır.

Ülkemiz için önemli olan yerlerde ayrıca konsoloslarımız vardır. Konsoloslarımız devletler nezdinde temsilci değildirler. Bunları Dışişleri Bakanlığı belirler. Konsoloslarımız unvan itibariyle başkonsolos, konsolos, konsolos yardımcısı olmak üzere üç sınıftır. Bulunduğu ülke halkından ve uyruğundan fahri konsolos belirlenmesi de uygundur. Bunlar konsolosluk görevine uyum hakkındaki Türk yasa ve esaslarına ve usullerine göre hareket etmeyi kabul koşuluyla atanabilirler. Bunların tabi olacakları diğer usul ve koşullar da vardır.

Konsolosların Görevleri

Konsoloslar Dışişleri Bakanlığı'na bağlı ve memur oldukları ülkedeki Türkiye elçiliğinin emri altındadırlar. Konsolosluk Yasasında ve diğer ilgili yasalarda ve düzenlemelerde gösterilmiş olan idari, ticari ve adli işlemlerle deniz yolculuğuna ve noterliğe ait görevleri görürler. Görevlerini, ülkemiz ile memur bulundukları ülke arasında yapılmış anlaşma ve sözleşmeler ve Türkiye ile bulundukları ülkenin yasaları, adetleri ve uluslararası hukuk ve davranışların gerektirdiği ölçüde yaparlar. Konsolosların önemli bir özellikleri de mahallinde bulunacak Türk vatandaşları üzerinde yargı hakkına sahip olmalarıdır. Gerektiğinde konsoloslar siyasi yükümlülüklerle görevlendirilecekleri gibi, elçilerimize de gerektiğinde konsolosluk görevi de yüklenebilir.

Ülkemizde Yabancı Devlet Elçileri ve Konsolosları

Siyasi ilişkilerin karşılıklı olması esasına göre ülkemizde de yabancı (ecnebi) devletlerin elçileri ve konsolosları vardır. Bunlar da aşağı yukarı aynı görevleri yerine getirirler. Bir ülkedeki elçilerin tamamı, eşleri ve elçilik dairesinde çalışan memurları ile birlikte *"Kor Diplomatik" ("Corps diplomatique")*i oluştururlar. Atama tarihi itibariyle en eski elçi bu heyetin kıdemlisi duayen *("Doyen")* olur, diplomatik kurulun ortak ilgili olduğu meselelerde kurul adına Dışişleri Bakanlığımız ile iletişim kurar.

Diğer Dışişleri Memurları

Her elçilik nezdinde ihtiyaca göre müsteşar, başkâtip ve kâtiplerden kurulu bir büro bulunur. Bazı elçilikler nezdinde ticari ve askeri temsilciler de vardır.

Eski Kapitülasyonlar (Ülkemizde Milletin Zararına Olmak Üzere Yabancılara Verilen Ayrıcalık Hakları)

Dış İşlerine yönelik işlerimizi yazarken, ülkemiz ve milletimiz zararına yabancılara verilen ayrıcalık haklarından ("kapitülasyonlar") da bahsetmek faydalıdır. Bu kelime milletçe geçirdiğimiz sıkıntılı günlerin acı veren bir anısı olarak kalmıştır. Cumhuriyet'in kazandığı büyük zafer devletin alnından bu karayı silmiş, milletin omuzlarından bu taşınmaz yükü söküp atmıştır.

Kapitülasyonların Tarihçesi

Saltanat devrinde ülkenin onuru ve milletin menfaati padişahların keyfine tabi idi. Milletin büyük fedakârlıklarına mal olan büyük zaferlerden sonra bu fedakârlığın millet lehine sonuçları alınmazdı, iş bununla da kalmazdı.

Zaferle girilen ülkelerde Türk'ten başka halklara ayrıcalıklar ve mağlup milletlere haklar verilirdi, bunlar padişahın lütfu sayılırdı. Kapitülasyonlar böyle başladı.

Kapitülasyonların Kapsamı

Bunların zararlarını anlamak için kapitülasyonları iki esasta ele almak gerekir:

1. Mali ve ekonomik kapitülasyonlar: Vergi almakta bütün bağımsız devletlerin sahip olduğu serbestlik hakkından yoksunduk. Ülkemizde vatandaşlardan aldığımız vergileri aynı ticareti yapan yabancılardan (ecnebilerden) alamazdık. Bunun sonucunda vergi veren Türkler, vermeyen yabancılara (ecnebilere) oranla eşit ticaret durumunda bulunamazlar, bu sebeple rekabet edemezlerdi (yarışamazlardı); bu nedenle ekonomi kuvvetinin esası olan milli ticaretimizin gelişimine olanak bulunamazdı. Gümrük tarifeleri üzerinde devletin egemenlik hakkını kullanmak serbestliği yoktu. Bunun sonucu yalnız bir haktan yoksun olmakla kalmıyordu. Bu sebeple milli sanayinin, milli üretimin korunması mümkün olamazdı.

Ticaret anlaşmalarında bugün yapılan şekillerde yabancılarla (ecnebilerle) karşılıklı menfaat hesaplarına dayanan hükümler koymak hakkımız değil idi. Kendi iskelelerimiz arasındaki deniz taşımacılığını kendi bayrağımızı taşıyan gemilere yaptırmak hakkımız yoktu (kabotaj). Her devletin esas haklarından olan bu erişimden yoksun idik. Bütün bunlar milli ekonomiyi yıkıyor ve yok ediyordu. Bugün herhangi bir devlet bu koşullar altında yaşamak zorunda kalsa onun için kısa zamanda iflas etmesi gerçeği onun alın yazısı olur. Ancak Türk milletinin mevcudiyetindeki canlılık yüzlerce yıl bu trajediyi yaşadıktan sonra yeni bir devlet kuracak yeteneği saklı tutmamıza sebep olmuştur.

2. Adli kapitülasyonlar: Türkiye'de her yabancı (ecnebi) konsolosluğunda bir mahkeme vardı. Bunlar kendi şubelerine ait hukuk ve hatta ceza davalarını görürlerdi. Yabancı uyruğundan (Ecnebi) birisi ile bir Türk arasındaki meseleyi çözmek için Türk mahkemelerinin tanık veya suçlu yabancıları (ecnebileri) doğrudan çağırmak ve hazır olmalarını istemek hakları yoktu. Hükümlerin uygulanması ve yerine getirilmesi de hakkımız değildi. İstanbul'daki bu tür davalar yabancı (ecnebi) bir hâkimin de bulunduğu karışık mahkemelerde görülürdü. Mahkûm olan yabancıları (ecnebileri) Türk hapishanelerine koyamaz-

dık. İflas eden yabancıların (ecnebilerin) işlemleri konsolosluklarda görülürdü. Yargılama hakkı her devlette milletin hükümranlık hakları sırasındadır. Bizim şimdiki Anayasamıza (Teşkilatı Esasiye Kanununa) göre bu hak, millet adına bağımsız Türk mahkemeleri tarafından kullanılır. Bu durumda kapitülasyon döneminin durumlarını karşılaştırmakta vatan çocukları için hem bir uyanma konusu, hem bir mutluluk sonucu bulunmaktadır.

Sonuç

Büyük milli zafer sonunda imzaladığımız Lozan Anlaşması devletin bir çok büyük meselesini mutlu sonlarla çözerken Türkiye'de kapitülasyonların her bakımdan tamamen ortadan kalktığını da kaydediyordu.

Cumhuriyetin çocukları! İşlerinizle, başarılarınızla siz sizesiniz... Arada engel yoktur. Başınız yüksek, omuzlarınız dik ve serbesttir.

Vatanınızı ve birbirinizi seviniz, bağımsız yurdunuzun içinde hakkınız olan mutluluğa kavuşmak elinizdedir. İstikbal sizin, onur sizindir.

Çalışınız...

Milli Eğitim

Bilgi bütün hayatın ruhudur, insanlara mutluluk getiren bütün medeniyet, bilginin eseridir. Bilgisiz insanların hayvandan farkı yoktur. Hatta insanda yaradılışın eseri olan zekâ, bilgi ile açılıp işlenmezse ters kesen ve zarar veren bir silah gibi kötü ve zararlı etkiler yapar.

Bilgi, tecrübelerle beraber yürüyünce yaratıcı bir özellik alır. Yurt bilgileri bu itibarla öğrenimin yüksek kademelerini yapmaya fırsat bulamayanlar için çok değerlidir. Normal öğrenim görenler bunu, ilerledikçe daha esaslı olarak öğrenirler.

Milli Eğitim Bakanlığı

Görevi

Milli Eğitim Bakanlığı uzun ve özenli programlarla esas sınırları çizilen tüm eğitim ve öğretim işlerinin resmi yetkili makamdır. Bakanlık, öğrenim derecelerine göre çeşitli basamaklarda bilgili ve etkin vatandaşlar yetiştirmekle yükümlüdür. Bütün vatandaşların ana dili ile okuryazar olmaları Milli Eğitim Bakanlığı'nın ülküsüdür. Bütün Türkler, milliyetlerini, yurtlarını ve onun içindeki hak ve görevlerini bilmelidirler. Bütün vatandaşların Cumhuriyeti iyi tanıyıp sevmeleri, din ve inanç kayıtlarını dünyadaki yaşayış sınırının dışında manevi bir kavram olarak tanımaları, bilginin aşılayacağı en önemli esaslardandır.

Milli Eğitimin bu genel görevinden sonra ilk bilgileri alan çocukların san'at, ticaret, tarım vs. gibi hayatı besleyen ve kuvvetlen-

diren işlerde başarılı olacak şekilde hazırlanmaları gerekir... Sanat ve meslek adamları yetiştirmek görevdir. Ancak yalnız ve kendimize yönelik ve kendimiz için gerekli olan şeyleri bilmek yeterli değildir. Milletin çocuğu olarak kalmak iyi bir şeydir. Ancak çocuklarımızın önemli bir bölümü bütün insanlık toplumunu tanımak zorundadır. Yavrularımızdan yetiştirebildiğimiz kadarını yüksek öğrenime göndermek gereklidir. Liselerimizde yüksek öğrenime ve üniversiteye adaylar hazırlanır.

Türkiye'de öğrenimin esası birdir. Medrese öğrenimi kalktıktan sonra meslek öğrenimindeki yakınlıklar başlayıncaya kadar vatandaşları tek okul sistemi altında yetiştirmek kuralı konmuştur. Hangi mesleğe girecek olursa olsun, bütün vatandaşlar öğrenim dönemlerinin baş tarafını bir ve ortak programlar üzerinden yaparlar. Bu, Cumhuriyetin büyük eseridir.

Okul çağını geçirmiş vatandaşlar için halk okulları, kursları vardır. Meslek kursları ayrıca faydalı olur. Kütüphaneler ve müzeler milli kültür için büyük değerde kurumlardır. Milli Eğitim bunlar üzerinde esaslı görev sahibidir. Türk Milli Eğitiminde, Türk tarihi bilgisi her zaman daha da esaslı yer almalıdır. Milli Eğitim bakanlığımız bu girişimi gerçekleştirmek yolunda durmaksızın çalışır.

Bu konuda Milli Eğitimimiz için Büyük Milli Reisimizin bir ifadesini tekrarlamak faydalı olacaktır:

"Eğitim ve öğretimde izlenecek yolu, bilgisi insan için fazla bir süs, bir hükmediş aracı veya manevi bir zevkten daha çok maddi hayatta başarılı olmayı sağlayan uygun ve üretilebilir bir cihaz haline getirmektir".

Bakanlık Örgütü

Milli Eğitim Bakanlığı'nın merkez örgütü şudur:

1. İlk Öğretim Genel Müdürlüğü: Bu daire ilköğretim işini izler ve düzenler. Özel ve yabancı (ecnebi) okullarla bu daire ilgilenir. Öğrenim yaşını geçirmiş olan vatandaşların yetiştirilmesi, yetim ve kimsesiz çocukları okutan yatılı okullarının ve köy yatılı okullarının işleri ile de bu daire ilgilidir.

2. Orta Öğretim Genel Müdürlüğü: Orta öğretim okullarının, liselerin ve ilkokulları öğretmen yetiştiren okulların işleriyle ilgilenir.

3. Yüksek ve Mesleki Öğretim Genel Müdürlüğü: Üniversite, Yüksek Öğretmen Okulu, Mülkiye Okulu, Güzel Sanatlar Akademisi ve Ortaöğretim Öğretmen Okulu gibi yüksek öğrenim kurumlarının işlerine bakar. Sanat ve ticaret okulları ve genellikle mesleki öğrenim işleri ile ilgilenir.

Avrupa'daki öğrencimizin işlemlerini görür.

İdari görevlere bakan bu genel müdürlüklerden başka bakanlıkta kütüphaneler, müze müdürlükleri vardır.

Eğitim ve Öğretim Dairesi
(Talim ve Terbiye Dairesi)

Bütün Bakanlığın çalışma hedeflerini düzenlemek üzere seçkin bir vatandaşın başkanlığında bir Talim ve Terbiye Dairesi vardır. Bu daire Milli Eğitim'in ruhu olan esasları düzenler.

Türkiye'de her öğrenim derecesinin amaç olarak izleyeceği hedefler ve buna paralel olarak okul programları, yeni kuşağın Cumhuriyet, milliyet prensiplerine ve laik esaslara göre hazırlanması, öğrenim yöntemleri ve terbiyenin sistemi, yabancı (ecnebi) okul ve ülkelerde Türk öğrencisinin öğrenim şekli ve esasları, öğrenciye özgü, profesör ve öğretmenlere özgü uygulama kitapları bu daire tarafından incelenir, düzenlenir ve belirlenir. Yabancı (Ecnebi) diliyle yazılı kitaplardan bizim milli eğitimimize yarayacak olanları tercüme ettirir ve

milli eğitimimizin yasa ve tüzüklerle yapılacak işlerini ve yeniliklerini hazırlar, teklif eder.

Bakanlığın ilmi dergilerini, kitaplarını yayınlar.

Her İlde, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından atanan bir Milli Eğitim Müdürü bulunur. Bunlar ilköğretime ait görevleri yerine getirirler. Orta ve lise öğretimine gözetim, doğrudan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan müfettişlikler tarafından yapılır.

Öğrenim Basamakları

İlköğretim

Devlet okullarında ilköğretim zorunlu ve parasızdır.

Çocuklarını ilkokula göndermemek veli için cezaya sebep olur. Yedi ile on altı yaş arasındaki vatandaşlar ilköğretim çağında sayılırlar. İlköğretim beş yıldır. Bütün köylerde birer ilkokul yapılması hedeftir. Çok paraya ihtiyaç gösteren bu iş henüz tamamen bitirilememiştir. Birkaç köyden oluşan bir bölgede yakın köy öğrencisini barındırmak üzere bir köy yatılı okulu bulunur. Büyük şehirlerde de kimsesiz çocuklar için ilk yatılı okulları vardır. Dört ile yedi yaş arasındaki çocuklar için bazı yerlerde anaokulları bulunur. Bunlara devam zorunlu değildir. Bu okullarda çocuklar el işleri ve konuşmalar arasında öğretime hazırlık olacak faydalı bilgiler edinirler. Bazı yerlerde ilköğretimi bitiren çocuklar için tamamlama (ikmal) sınıfları vardır. Buralarda san'at ve el işi öğretilir.

İlkokulların maaşları, masrafları ve okul binalarının yapılması için giderler özel idare bütçelerinden karşılanır. Bu masraf için kalemler dolaysız vergilere eklenerek milli eğitim payı tahsil edilir.

Orta Öğretim

Orta öğretim zorunlu değildir. Ortaokul ilköğretimden sonra

çocuğu üç yıl daha okutur. Bu öğretimi yapan ilköğretimi kuvvetlendirmiş olur. Ancak yüksek öğrenime hazır olmak için daha üç yıllık lise öğretimini bitirmek gereklidir.

Üç yıllık orta öğretimi kız ve erkek birlikte okurlar. Bu öğretim Devlet okullarında gündüz için parasızdır. Ama gece yatısı için ücret alınır.

Lise öğrenimi ortaokuldan sonra üç yıldır. Şu halde tam lise öğrenimi on bir yıl sürer. İstanbul Galatasaray Lisesinin öğrenim süresi, bazı dersleri Fransızca okutması dolayısı ile özel durumu gereği olarak on iki yıldır.

Kız ve erkek öğrencinin lise öğrenimleri ayrı okullarda yapılır.

Liselerden üniversiteye ve genellikle her meslek için yüksek öğrenime öğrenci yetişir.

Öğretmen Okulları

Kız ve erkek öğretmen okullarından ilköğretim kurumlarına öğretmen yetiştirilir. Bu okullara 13 ile 17 yaş arasında girilir. Öğretim süresi beş yıldır. Şu halde ilkokullara öğretmen olmak için ilköğretim ile birlikte on yıl okumak gerekmektedir. Bu öğretmen okulları parasızdır ve gece yatılıdır. Yalnız burada yetişenler Hükümetin göstereceği yerlerdeki okullarda okudukları sürenin bir buçuk katı öğretmenlik yapmak zorundadırlar.

Orta ziraat ve ticaret ve Ankara Müzik Öğretmen Okulları da, öğretmen okulları gibi meslek okullarıdır.

Sanayi Okulları

Bazı illerde sanayi okulları vardır. Bu okullarda çevre için faydalı olan sanatlar öğretilir. Bu okullara, yakın illerden de öğrenci gelir. Okul masrafları okulun bulunduğu il ile öğrenci gönderen iller tarafından bir usul ve girişim çerçevesinde ortaklaşa sağlanır.

Yüksek Öğrenim

Bu öğrenim bir ülkenin ihtiyaç duyduğu büyük ilim ve idare adamlarını yetiştirir. Dünyanın bugün görülen düzeni ve ilmin, medeniyetin büyük sonuçları yüksek öğrenim görmüş insanların eseridir. Bugün bütün dünyayı yüksek öğrenim görmüş insanlar yönetmektedir. İyi bir yüksek öğrenim ve bundan sonra devam eden tecrübe ve uygulama insanları yalnız evladı olduğu ülkenin değil, bütün insanlığın teşekkürleriyle karşılaştıracak başarılara çıkarır.

Yüksek öğrenimde her mesleğin en yüksek bilgisi kazanılır. Bu bilgi insanı ilmi ve idari inceleme ve gözlemlere hazırlar.

Ülkemizde yüksek öğrenim kurumu Üniversite ile yüksek meslek okullarıdır. Askeri Tıp, Harbiye, Yüksek Mühendis, Mülkiye okulları vs. gibi. Bu meslek okulları parasız ve gece yatılıdır.

Üniversite Edebiyat, Fen, Tıp, İlahiyat ve Hukuk şubelerinden oluşmaktadır. Ankara'da yüksek öğrenim veren ve hem gündüzlük, hem gecelik bir Hukuk Okulu vardır. Yüksek Öğretmen Okulu da bu sıradadır. Bu okul orta öğretim (ortaokul ve lise) için öğretmen hazırlar. Bu okulun öğrencisi üniversiteye devam edenler arasından seçilir.

Bunlar öğrenimlerini devam ettikleri fakültede görürler. Meslek okulunda da öğretmenlik için zorunlu olan eğitim ve terbiyeyi alırlar.

Güzel Sanatlar Akademisi yüksek öğrenim veren bir kurumdur. Bu akademide ressam, heykeltıraş ve mimar yetişir.

Harp Akademisi, Harbiye'den çıktıktan sora kıtalarda birkaç yıl subaylık yapanlar arasında yarışma sınavı ile alınan öğrencinin öğrenimine özgüdür. Bu öğrenimde başarılı olanlar kurmay subay olurlar. Orduların büyük kumandanları çoğunlukla bunlardan yetişir.

İyi bildiklerini, tecrübelerinin sonuçlarını dostlarına, evlatlarına ve bütün çevrene onları, bıktırmadan, öğretmek için fırsatı kaçırma!

Ölünceye kadar oku ve öğren!

Öğretmenlere ve gerçek âlimlere saygılı ol!

Maliye

Önemi

Bireylerin, şirket ve derneklerin olduğu gibi devletin de temeli maliye'dir. Mali gidişi yolunda olmayan ve geliri masrafına uymayan hiçbir kurum hatta bir aile devamlı bir hayat sahibi olamaz. Hazinesi, mali usulleri kuvvetli olmayan bir devlet bu yoksunluğun cezasını, varlığının en aziz kavramlarını ve hatta bağımsızlığını elden çıkarmakla öder. Bir devletin işleri arasında mali kuvvet, mali emniyet ve mali düzen düşüncesi önüne geçen hiç bir görüş olamaz.

Resmi kuvvet araçları mali sarsıntıdan doğacak felaketi onarmaya genelde fırsat bulamazlar. Diğer taraftan mali görüşlere bağlılık kayıtları ülkenin tabii yaşaması ve gelişim girişimlerini başarısızlıkla sonuçlandıracak derecede sert ve bir taraflı ilerleyişlere yol açmamalıdır. Bu sıkı kurallar arasında doğru ve ülkenin durumuna uygun emniyetli ve fakat verimli yolları bulmak devlet sorumluluğu taşıyan insanların ve kurumların büyük görevleridir.

Görevleri

Maliye bakanlığı, devletin vergilerini* ve bütün gelirini hazinede toplamak ve bunların bütçe esasları çerçevesinde harcanmasını ve dağıtımını yapmakla yükümlüdür. Vergilerin sürekli iyileştirilmesini

* Vergiler hakkında ayrıntılı bilgi Medeni Bilgiler kitabının birinci cildinde yazılıdır

izlemek Maliye Bakanlığı'nın önemli görevlerindendir. Devletin gelirleri arasında vergilerden başka, tekel gelirleri ve milli emlak gelirleri önemli yer tutar.

Bakanlığın Merkez Örgütü

Bakanlığın bu görevlerini yerine getiren örgüt şunlardır:

1. Muhasebe Genel Müdürlüğü: Devletin muhasebe dairesidir. Bu daire bütçeyi hazırlar. Devletin sözleşmelere ait işleri, görevleri ve mali yasa tasarıları üzerinde çalışır. Diğer bakanlıkların yapacakları tasarıları mali görüş açısına göre inceler.

2. Gelirler Genel Müdürlüğü: Vergilerin toplanmasını izler ve kontrol eder. Gümrükler ve tekellerin Maliye ile iletişimlerini düzenler ve bunların gelirlerini inceler ve izler. Bütün resim ve harçların tahsili işleri de bu daireye aittir.

3. Milli Emlak Müdürlüğü: Her tür devlet malının ve emlakının idare ve korunmasını; satışlarını ve gelirlerini düzenlemek ve izlemekle uğraşır.

4. Nakit İşleri Müdürlüğü: Genellikle para işlerinin düzenlenmesi ve para hareketlerinin, değerlerinin kambiyo, borsa işlemlerinin izlenmesi görevini yerine getirir.

5. Düzenli Borçlar Müdürlüğü: Devletin zamanında ödeyeceği emeklilik, dul, yetim, malul aylıklarının ve diğer düzenli borçların hesaplarını tutmakla ve sözleşmelerini görmekle yükümlüdür.

Devlet Tekelleri

Türkiye'de tütün, sigara kâğıdı ve sigara, ispirtolu içkiler ve kibrit devlet tekelindedir. Şeker ve petrol tekel örgütü kaldırılmıştır. Kibrit Tekeli devlete borç para sağlayan bir anlaşma ile bu işlerde bilgi sahibi olan ve birçok büyük devletlerin de kibrit tekellerini yöneten İsveçli

bir şirkete devredilmiştir.

Tütün ve İçki tekelleri ayrı tüzel kişilik sahibi genel müdürlükler tarafından yönetilmektedir.

Gümrükler

Gümrükler devletin büyük gelir getiren bir kurumudur. Ayrı bir Genel Müdürlük tarafından bağımsız bir bütçe ile yönetilmektedir. Limanlarda ve kara sınırlarının kapısı sayılan noktalarında gümrük örgütü ve memurları bulunmaktadır.

Bunlar ülkeye giren yabancı (ecnebi) mallarından milli ürünleri ve milli fabrikalarda yapılan şeyleri ve Türkiye'de çıkan ham maddelerle milli sanayinin koruyucusu konumda bir tarife yasasına göre vergi alırlar. Türkiye'den mal çıkarmak hiçbir vergiye tabi değildir. Bundan amaç, Türk mallarının yabancı (ecnebi) pazarlarda satışlarını özendirmek ve milli serveti arttırmaktır.

Kaçakçılık

Devlet gelirlerindeki maddeleri yasadaki usule uygun izin almadan yapmak ve ülke içerisinde serbest satmak yasaktır. Bunun gibi gümrüğü verilmemiş yabancı (ecnebi) eşyasını da ülkeye gizli sokmak ve satmak yasaktır. Bunları yapanların malları zorla ellerinden alınır ve ayrıca da önemli cezalara çarptırılırlar. Kaçakçılık yapmak millet hazinesinden para çalmak demektir.

Devletin zabıtasının ve bazı muhafaza örgütlerinin kaçakçıları yakalamak için gerektiğinde silah kullanmalarına yasa izin vermiştir.

İllerde Maliye Örgütü

İllerde defterdarlar ve ilçelerde mal müdürleri Maliye Bakanlığı'nın görevini yerine getiren memurlarıdır. Bunların emrinde

yeterli sayıda memurlar, emirlerinde tahsildarlar vardır. Eksiksiz örgütlü bucaklarda vergi kâtipleri bulunur.

Devlet vergiler ile yaşar. Vergi borcunu vaktinde ödemek vatanseverliğin birinci işaretidir.

Vatandaşların vergi kusuru hazinenin kuvvetini zayıflatır. Milli hazinesi kuvvetsiz olan bir milletin ülke içindeki mutluluğu bozulur; Uluslararası kudret ve yüceliği sarsılır.

Bayındırlık

Tanımı

Bayındırlık işleri bir ülkenin yol, demiryolu, köprü, kanal, sulara ait (arazinin sulanması, nehirlerin ulaşıma elverişli duruma getirilmesi, göl ve bataklıkların kurutulması gibi) her tür büyük inşaat, dalgakıran, rıhtım ve liman yapmak ve olanlarını korumak ve yerine göre işletmek yolundaki çalışması ile tanımlanır. Bu işler, büyük sermayeye, çok zamana, değerli mühendislere, iş ve ilim adamlarına ihtiyaç gösterir.

Bayındırlık işlerinin üstesinden gelmek için bütün bu maddi şeylerden başka ne zaman hangi sonuçlara ulaşılmasını belirleyen değişmeyen bir program, ısrarlı ve devamlı bir çalışma ve hepsinin de üstünde yüksek bir irade ve dayanıklılık zorunludur.

Önemi

Bayındırlık işleri bir devletin en önemli emniyet, ekonomi ve vatan savunması araçlarıdır. Vatanın içi demiryolları ve yollar ağı ile örülmelidir. Bu sayede emniyet ve asayişin sağlanması kolaylaşır. Uzak bir bölgede huzur içinde çalışan halkın, tembel ve tecavüzle yaşamak isteyen insanlara karşı savunulması için bazı durumlarda yalnız iç işleri örgütünde yazdığımız güvenlik kuvvetleri yetmez. Bu görevi yerine getirecek jandarma ve askerin gerektiğinde çok çabuk her yere taşınabilmesi mümkün olmalıdır. Yalnız bu imkânın elde edilmesi kötülük

ve zarar sahiplerini tecavüz düşüncesinden uzaklaştırır. Herkesi kendi çalışması ürünü ile hayatını kazanmak yoluna yönlendirir. Demiryollarının bu alanda önemi büyüktür. Bundan başka demiryolları ve yollar sayesinde ülkenin bir bölgesinde az bulunan veya hiç bulunmayan yiyecek, içecek, giyinilecek, kullanılacak maddeler ve inşaat malzemesi diğer bölgelere gönderilir. Mutlu hayat ülkenin her tarafında bu sayede canlanır. Yine bu taşıma sayesinde ülkenin yapısı sürekli bir ekonomik hareketle kuvvetlenir. Her taraf kendi bölgesinde işleyerek oluşturduğu toprak, hayvan, fabrika ve el sanayi ürünlerinin fazlasını başka yerlere gönderir. Paraya dönüştürür. Yollar ve demiryollarının ülke içindeki bu hizmetlerinden başka orman ve maden üretimleri de dâhil olarak ham ve işlenmiş bütün vatan ürünlerinin ülkeye gerektiğinden fazlasının yabancı (ecnebi) ülke piyasalarına, pazarlarına gönderilmesi gereklidir. Bunun aksine olarak yabancı (ecnebi) ülkelerden gelecek maddelerin de ülke içine gönderilmesi gerekir. Girecek ve çıkacak bu maddelerin miktarı pek büyük tutarlara ulaşır. Bütün bunların vapurların yanaşacağı iskele yerlerinde indirilip bindirilmesi önemli bir meseledir. Denizin rüzgârlara karşı açık, sahilin sığ olmasına göre bu işlerin güçlüğü artar. Bu sebeple rıhtım, ambar, silo, vinç gibi şeylerle kuvvetlendirilmiş, fırtınalara karşı dalgakıranlarla korunmuş limanlara çok ihtiyaç vardır; her şey tamam olsa bile...

Bayındırlık Bakanlığı

Görevi

Türkiye'de Bayındırlık Bakanlığı'nın görevleri şunlardır:

1. Devlet malı olarak yapılmış veya satın alınmış olan demiryollarının işletilmesi.

2. Vatanın geleceğini koruyacak demiryolları programını gerçekleştirecek hatların inşası.

3. Ayrıcalıklı şirketlerin işlettiği demiryollarının sözleşmelerde-

ki koşullara göre denetimi.

4. Limanların ve dalgakıranların inşası ve yapıldıktan sonra bunların işletilmesi ve bir ayrıcalıklı şirket halindeki İstanbul Liman Kurumunun sözleşmesindeki esaslara göre denetimi.

5. Vatanın şose ve köprülerinin inşası ve korunmaları ve illerin yol yapma ve onarım işlerinin düzenlenmesi, teftiş ve denetimi.

6. Devletin, özel idarelerin ve belediyelerin verdikleri ayrıcalıklarla vücut bulan tramvay, tünel, elektrik, hava taşımacılığı ve şehir suları şirketlerinin sözleşmelerinde yazılı esaslara göre işletilmelerinin denetimi ve bunun sağlanması.

7. Sulama, kurutma, su basma sonucundaki bozulmalardan korumaya ait su inşaatının yaptırılması ve işletilmesi.

Bakanlığın Merkez Örgütü

Bayındırlık Bakanlığı'nda müsteşarlığa bağlı genel müdürlükler aşağıda yazılmıştır:

Yollar Genel Müdürlüğü: Şose ve köprülere ait görevleri yerine getirir. Bizzat devletin yaptıracağı milli şoselerle, büyük köprülerin keşiflerini yapar ve yaptırır, inşaatı izler ve denetler. İllerdeki şose inşa ve onarım işlerini düzenler ve teftiş eder.

Sular Genel Müdürlüğü: Bakanlığın su işlerini ilgilendiren görevleriyle uğraşır.

Demiryolları Genel Müdürlüğü: Ayrıcalıklı şirketlerin işlettiği demiryollarını denetler. Bunların yıllık hesaplarını ve tarifelerini inceler.

Devlet Demiryolları İnşaat Genel Müdürlüğü: Yapılmakta olan inşaatı düzenler ve yönetir.

Ayrıcalıklı Şirketler Genel Müdürlüğü: Bakanlığın demiryollarından başka ayrıcalıklı şirketlere ait görevlerini yerine getirir. Ayrıcalıklı

şirketler nezdinde devletin denetim görevini yapmak üzere bakanlık tarafından atanmış komiserler bulunur.

Bunlardan başka Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı olmakla birlikte ayrı bir tüzel kişilik oluşturan ve ayrı bütçe ile yönetilen Devlet Demiryolları İşletme Genel Müdürlüğü vardır. Bu daire devletin malı olan demiryollarını ve limanlarını işletir. Yeni hatlar yapılarak işletmeye açılmakla hazır bir hale gelince bunları bakanlık emrindeki Demiryolları İnşaat Genel Müdürlüğünden teslim alır.

İllerdeki Örgüt

Bayındırlık Bakanlığı'nın taşra örgütü üç başlıkta görev yapmaktadır.

1. Şose ve köprülere ait görevi yerine getirmek üzere her ilde bir başmühendisin emri altında ihtiyaç kadar mühendis ve fen memurları bulunur. Bunlar Şose ve Köprüler Yasasının İllere verdiği il sınırları içindeki şoselerin, köprü ve menfezlerin onarımları ve küçük ölçüde il şoselerinin ve küçük köprülerin yapılmasını sağlarlar.

Şose ve Köprüler Yasası
Yol Vergisi

Bu yasa gereğince 18-60 yaşlar arasındaki hasta ve malul olmayan erkek vatandaşlar yılda on gün yol işlerinde bizzat çalışmaya veya bunun yerine dört lira yol parası ödemek zorundadırlar. Bizzat çalışmak isteyenler bulundukları İlin il genel meclisi tarafından belirlenecek elverişli mevsimde başmühendisliğin yapacağı plan gereğince iş başına giderler, görevlerini yaparlar.

Yükümlü İşçi

Bu şekilde çalışanlara yükümlü işçi denir. Yükümlü işçi kendi oturduğu yerden *"12"* saatten fazla uzağa gönderilemez. Yol vergisini

para ile ödemek isteyenler yine İlin belirleyeceği zamanlarda iki taksitte dört lirayı verirler. Hizmete gidecekler ve para verecekler daha önce arzularına göre belirlenir, listeleri yapılır. Her iki şekilde görevlerini yapmayanlar ceza görürler.

Eğer ilin kendisine özgü yapılacak yolu varsa bunun için genel meclis kararıyla vergiye iki yevmiye ilave edilir. Her İlin yükümlü işçisi, kendi İli içinde çalışır. Fakat toplanacak yol parasının yasada yazılı bir kısmı Bayındırlık Bakanlığı emrine gönderilir. İl bu parayı, yalnız bir İle değil, bütün ülkenin esas ihtiyacını düşünerek yaptıracağı milli şoselerle büyük köprülere harcar.

Yol Programı

İlin yapacağı milli şoselerin programı bayındırlık ve ekonomi bakanlıkları ile Genel Kurmay Başkanlığının delegeleri tarafından hazırlanır ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanır.

İllerin yol programlarını genel meclisler yaparlar. Bu programlar üç yıllıktır. Bayındırlık Bakanlığına gönderilir. Bakanlık inceler ve gerektiğinde düzelterek onaylar. Birer kopyasını İllere gönderir. Yol işleri bu programlara göre devam eder.

Bayındırlık İşlerinin Yapılması

Bayındırlık işlerinin büyük sermayeye ihtiyaç gösterdiğini yazmıştık. Bu sebeple bunları kâr ümidiyle kendi kişisel sermayesi ile bireylerin yapması mümkün olamaz. Neredeyse dünyanın hiçbir yerinde büyük bir bayındırlık işini bir kişinin yaptığı görülmemiştir. Bu işi ya hükümet ya da şirketler yapabilir. Bununla birlikte şose ve köprü inşaatının yalnız masraf isteyen ve kâr getirmeyen konumu bu inşaatı kâr ümit eden sermaye sahiplerinin kendi hesaplarına yapmalarını olanaksız kılmıştır. Son zamanlarda bazı Avrupa ülkelerinde yalnız

binek otomobillerinin ücretle geçmesine özel otomobil yollarını ayrıcalıklı şirketlerin yaptığı görülmektedir. Bu şirketler bu yolları tekel altında uzun süre işleterek amorti ve faizleri ile kar elde etmektedirler.

Su işlerinden, zarardan korunma meselesini de hiçbir şirket kendi hesabına almaz. Nehirlerde gidiş geliş, bağlantı kanalları, sulardan elektrik alınması, büyük bir bölgeyi sulamak için tesis kurulması, demiryolları ve limanlar inşaatı gibi işlerin yerine ve kâr getirmesi ihtimaline göre ayrıcalıklı şirketler tarafından yaptırılması ve işletilerek sermayenin, amorti edilmesi mümkündür. Ancak şirketler, bunun için, yalnız yapılan kurumun işletilerek kâr getirmesi noktasını da düşünürler. Bunu sağlamayacak inşaata sermaye koymazlar. Oysa bayındırlık inşaatında etkisi olan noktalar pek çoktur. İşte bu sebeplerle bayındırlık işlerinden bizim başlıca büyük iş olarak yapmakta olduğumuz demiryollarını devlet parası ile azar azar meydana getirmek gibi yerinde bir yol tutulmuştur.

Ayrıcalıklı Şirket

Şirket ya inşaatı yapar veya yapılmış ise onu satın alır ve işletmek için ise esas olarak şu noktaları düşünür:

1. Sermayeyi kolayca ve yıllık taksitlerle ödeyebilmek için uzunca bir müddet. 40-100 yıl gibi...

2. Sermayenin ödenmesi için yıllık taksit ve yıllık faiz ile ve kurumun işletilmesi için geniş bir hesapla düşünülmüş yıllık masraf çıktıktan sonra pay sahiplerine her yıl oldukça kabarık bir kâr getirmesi.

3. Şirketin ayrıcalık süresi sırasında emniyeti ve bunun eksikliği oranında yıl hesaplarına yüzde belirli tutar bir risk eklenmesi.

4. Sözleşmede ayrıcalık kelimesinin manasını emin ve saklı tutacak açıklık.

5. Yıllık kazançta esaslı etki edecek tarife meselelerinde mümkün olduğu kadar serbestlik.

Devletin bu meseledeki amacı tamamen bu esasların aksini oluşturmaktadır. Özellikle her masraf çıktıktan sonra kalacak kâra yüzde belirli oranda (mümkün olduğu kadar fazla) katılmak ve tüm hizmetlerden olmak sebebiyle halkın ihtiyacını, ekonomik gelişimini zorlaştırmaya elverişli bulunan tarife meselesinde devletin şirket aleyhine serbestliği önemli noktalardır.

Ödeme imkânını sağlayacak zaman bitmeden devlet bu kurumu satın almak hakkını saklı tutmak ister. Bunun için sözleşmeye koşullar konur.

Genel hizmetler için halk tabakalarının emrine hazır bulunacak kurumlarının devlet eli ile yapılmasında ve işletilmesindeki siyasi ve ekonomik faydaları bütün dünya tecrübe etmiştir. Esas bu olmakla beraber, zorunlu ve önemli bir işi başka yoldan yapmak mümkün olmuyorsa yalnız bugüne değil, geleceğe de ait olasılıkları göz önünde bulundurmak koşuluyla ayrıcalıklı şirketlere vermek de zorunluluk yaratabilir.

Büyük, küçük imar ve inşa işlerinde çalışan Türk mühendislerinin, Türk ilmini taşıyan memurlarının alnında Cumhuriyetin geleceğini aydınlatan ışıklar parlar. Onları ve ülkenin yeni kuruluşu için iş başında ter döken Türk işçisini büyük beğeni ile sevmeliyiz.

Ekonomi

Amacı ve Konumu

Her ülkenin yaşayışında ve çalışmasında her zaman birinci derecede önem verilmiş olan ekonomi meseleleri büyük savaşın yaptığı karmakarışık durumdan sonra adeta hayatın üstünde bir konum aldı. Bir ülkede ekonomik çalışmaların amacı milli serveti arttırmaktır.

Uygulaması itibariyle çok ayrıntılı bir iş olan ekonomi meseleleri başlıca şu esaslarda toplanır:

1. Toprak, hayvan, maden, orman ve deniz üretimini miktarca arttırmak, cinslerini çeşitlendirmek ve özellikle yurt içi ihtiyaçta çok kullanılan, dış pazarlarda çok satılan maddeleri çoğaltmak, diğerlerini azaltmak, iyileştirmek ve sınıflara ayırma yolları ile bu ürünlerin değerlerini yükseltmek, ürünün maliyet fiyatlarını indirecek önlemler almak, bütün ülke üretiminin itibarını azaltacak başka madde karışımını yasaklamak.

2. Ülkeyi dışarıdan gelecek ürünlerle fabrika üretim ihtiyacından mümkün olduğu kadar kurtarmak; bunun için ülkede kullanılacak ve dışarıda satıldığı zaman para edecek sanayiyi çoğaltmak, vatanın yetiştirdiği ham maddelerin ülke içinde işlenmesini sağlamak, sanayimizi, özellikle yetiştirdiğimiz ham maddelerin yabancı (ecnebi) ülkelerde işlenip gelmesine meydan vermeyecek bir yönde geliştirmek.

3. Sanayimizi ve ürünlerimizi koruyacak bir gümrük tarife siyaseti ve bunun yanında ihracatı özendirme siyaseti gerçekleştirmeye çalışmak.

4. Bütün bu önlemlerle ithalat ve ihracat arasında devlet lehine olumlu bir durum yaratmak.

5. Kredi işlerini düzenlemek.

6. Kara, deniz ve hava taşıma araçları ve limanlar tarifelerini, taşıma araçları ile liman hizmetlerini düzenlemek.

7. Sigorta işlerini düzenlemek.

8. Sermaye ile çalışma arasında denge kurmak. İşçilerin durumlarını düzenlemek.

9. İç ve dış ticareti düzenlemek. Ticaretin gelişimini sağlamak ve değişim esaslarını kolaylaştırmak.

Ekonomi Bakanlığı

Bakanlığın Görevleri

Ekonomi Bakanlığı'nın görevleri, ekonomi kavramı üzerine yukarıda yazılan esasların ülkenin durumuna göre uygulanması ve bu amaçla kurulan şirketlerin denetlenmesidir.

Bakanlık ticaret, tarım ve maden işlerinde yüksek ve orta mesleki öğretim, sanayi mülkiyeti ve damgasının kayıt ve denetim işlerini de izlemektedir.

Yabancı (Ecnebi) hükümetlerle yapılacak ticaret sözleşmeleri, milli kabotaj işlemleri Ekonomi Bakanlığımızın başlıca işlerindendir.

Bakanlığın Örgütü

Ekonomi Bakanlığı, göreceği işlerin çokluğu ve önemi bakımından bütün devlet örgütü arasında dikkati çeken bir durumdadır. Bakanlık işleri esas olarak iki büyük kısma ayrılır ve iki müsteşarlık tarafından yönetilir.

Tarım Müsteşarlığı

Bu Müsteşarın emrinde Ekonomi Bakanlığı'nın tarım, orman ve veterinerlik işlerini yöneten üç genel müdür bulunur.

1. Tarım Genel Müdürlüğü: Kurumlar, tarım aletleri, ekim işleri ve hastalıklarla mücadele şubelerine ayrılır. Ziraat odaları işlemini bu genel müdürlük yapar.

Birinci şubeye bağlı olan kurumlar, Ankara Yüksek Ziraat Okulu ve bunun bir kısmı olan merkez ziraat enstitüleri, on bir ilde orta ziraat okulları, Adana'da makinist okulu, ipekçilik okulları ve enstitüsü ve laboratuarlardan oluşmaktadır.

İkinci şube; ekip biçmek ve ağaç dikmek işlerinin iyileştirilmesi ile uğraşır. Her maddenin yetiştiği bölgeye göre çeşitli yerlerde tahıl tohumları, pamuk, zeytinyağı, kuru üzüm, patates, mısır, meyve, limon, portakal ve pirinç iyileştirme istasyonları ve enstitüleri ve dut, asma, meyve, fıstık ve fındık fidanlıkları vardır.

Üçüncü şube; ülkenin çeşitli bölgelerinin durumuna ve ihtiyaçlarına göre kullanılması faydalı olacak ziraat aletlerini inceler ve belirler. Çiftçilere önerilerde bulunur.

Dördüncü şube; tarıma zarar veren hastalıkların tedavisi ve haşerelerin yok edilmesi önlemleri üzerinde çalışır. Mücadele edilecek hastalıkların türüne göre çeşitli bölgelerde gerekli aletler ve araçlar bulundurulur. Birçok bölgede mücadele müfettişlikleri ve müdürlükleri ve memurlukları vardır.

2- Orman Genel Müdürlüğü: Türkiye'nin büyük servet kaynaklarından birini oluşturan ormanlara ait bütün işleri düzenler ve yönetir. Ormanların ilmi yöntemlere göre işlemelerini sağlamak için yapılacak düzenleme planlarının incelenmesi ve düzenleme ve ağaçlama işlerinin yapılması ile orman ihaleleriyle uğraşır.

3- Veterinerlik ve Evcil Hayvanları Üretme ve Yetiştirme Genel

Müdürlüğü: Bakteriyoloji ve serum hazırlama birimlerinin yönetimi, hayvanların iyi yetiştirilmesi ve çoğaltılması, salgın hayvan hastalıkları ile mücadele ve bu hastalıkların bulaşmasına engel olacak önlemlerin alınması, veterinerlerin ve veterinerliğin ilerlemesine çalışmak Genel Müdürlüğün görevleridir.

Ankara'da yüksek ilmi değerde veteriner laboratuarları ve Pendik'te, Erzincan'da serum laboratuarları ve Sivas'ta, Kars'ta muayene ve tanı istasyonları vardır.

Karacabey harası at, kara sığır ve koyun şubelerini içeren mükemmel bir iyileştirme (ıslah) kurumudur. Diğer haralardan başka Çiftelerde ve Sivas'ta devletin aygır depoları vardır. Bundan başka otuz iki ilde özel idarelere ait damızlık depoları bulunmaktadır. Veteriner Genel Müdürlüğü buniara ilmi konularda danışmanlık yapar.

Ticaret Müsteşarlığı

Bu Müsteşarlık emrinde Ekonomi Bakanlığının Ticaret, Madenler ve Sanayi Genel Müdürlükleri ile Ticaret İşlemleri İnceleme Dairesi Başkanlığı bulunmaktadır.

1. Ticaret Genel Müdürlüğü: İç, dış ticaret ile deniz ticareti ve şirketler, sigorta işlerini yapar.

Bütün ülke on ekonomi bölgesine ayrılmıştır. Her birinde bir bölge ekonomi ve ticaret müdürü vardır, İstanbul'da ve İzmir'de ayrıca deniz ticaret müdürlükleri bulunmaktadır. Yüksek ticaret ve yüksek deniz ticaret okulları, liman başkanlıkları, laboratuarlar bu genel müdürlüğün yönetimi altındadır.

Dış Ticaret Ofisi, Balıkçılık Kurumu, ayrı bütçe ile yönetilen Deniz ve Can kurtarma Genel Müdürlükleri ve illerde, ilçelerde iki yüz yirmi altı ticaret ve sanayi odası ile önemli ölçüde üretim yapan otuz beş merkezdeki ticaret ve tahıl borsaları, içerideki ticaret örgütümüzü tamamlar.

Yabancı (Ecnebi) ülkelerde beş önemli yerde ticaret temsilcilerimiz bulunmaktadır.

2. Sanayi Genel Müdürlüğü: Sanayinin gelişmesi için çalışır; sanayinin özendirilmesi ve sanayi mülkiyet işleriyle uğraşır. Milli ve uluslararası türetme izinlerini onaylayıp kayda geçirir.

Sanayi Genel Müdürünün emrinde İllerde sanayi müdürleri bulunur. Bunlar bulundukları bölgedeki bütün sanayi hareketlerini ve çalışmalarını izlerler. Sanayinin korunması için gümrükten affedilerek girecek ham maddelere ait hesap ve işlemleri yaparlar.

3. Madenler Genel Müdürlüğü: Maden aranmasına, işletilmesine, maden resimlerine ait görevleri yerine getirir. Maden ayrıcalıkları, sözleşmeleri düzenler. Büyük maden üretim merkezimiz olan *Karadeniz Kömür Havzasına* ait işlemlerle özellikle ilgilenmektedir. Maden işlerinin olduğu illerde bulunan maden mühendisleri bu Genel Müdürlüğün emrindedir.

Kömür Havzası Müdürlüğü: Havzanın üretimini izler ve denetler. Havzadaki demiryolu hatlarının taşınması ve vapurlara yükleme işleriyle ilgilenmektedir. Ocakların kurulması ve üretiminin ilmi noktalara uygun olmasını sağlamak ve ocakların sınır anlaşmazlıklarını sonuçlandırır.

İşçi meseleleriyle esaslı şekilde ilgilenir. İşçiye yardım sandıklarının ve işçi birliğinin işlemlerine gözetmenlik yapar. Kaza geçiren işçinin işveren konumundaki şirketlerden haklarını almak için gerektiğinde mahkemelerini izler. İşçinin sağlık durumu ve dispanserler üzerinde çalışır.

Komiserler

Ekonomi Bakanlığı denetleyeceği şirket ve kurumlarda birer komiser bulundurur.

Şirketler

Ticari Şirket

Bir kişinin tek başına yapamayacağı büyük işleri başarmak için iki veya daha çok insanlar emeklerini ve sermayelerini bir araya getirerek birlikte çalışmak için sözleştikleri zaman, bir *"şirket"* kurulmuş olur. Böylece birleşen adamlara da *"ortak"* denir. Birleşmekten amaç, bazı ticari işlemler yaparak maddi olarak kâr etmek ve kazanılan parayı da ortaklar arasında paylaşmak ise o şirkete *"ticari şirket"* denir.

Ticari şirketler, Ticaret Kanunu hükümlerine tabidir ve bu yasada yazılı olan ayırıcı özelliklere sahip bulunmalıdır.

Ticari Şirketlerin Türleri

Ticaret Yasasına göre beş türlü ticari şirket vardır:

Kollektif, komandit, anonim, limited, kooperatif. Bunlardan başka Ticaret Yasası *"özel şirket"* adı altında diğer bir tür şirketten bahsediyorsa da bunlar, üçüncü kişilere karşı *"şirket"* konumunda değildir. Çünkü *"özel şirket"* den amaç bir kişinin kendi adına yapacağı bazı ticari işlemlerden doğan kâr veya zararı aralarında ortaklaşa paylaşmak üzere birkaç kişinin o kişi ile bir sözleşme yapmasıdır. O halde sözleşmeyi imzalayanlar arasında bir şirket vardır. Ancak yapılacak ticari işlemler şirket adına yapılmayıp ortaklardan yalnız bir kişi adına yapılır. Bunun içindir ki, *"özel şirket"* sözleşmesi yalnız ortaklar arasında bir hüküm ifade eder. Oysa diğer ticari şirketler, şirket adına iş gördüklerinden, hem ortaklar arasında hem de şirket ile iş gören üçüncü kişiler hakkında hükmü vardır.

Bunun içindir ki aşağıda ayrı ayrı tanımlayacağımız beş tür ticari şirketin her birisi *"tüzel kişiliğe"* sahip şirketlerdendir. *"Tüzel kişilikten"* amaç, şirkete dâhil olan ortakların gerçek ve bireysel kişiliklerden başka, yasal olarak şirkete yakıştırılan ayrı bir kişiliktir.

Ticaret işlerinin içeriği, adliye bahsinin ticaret davaları kısmında

da açıklanmıştır. Önemli ticaret kurumları olan şirket ve bankalar hakkında *"Yurtbilgisi"* noktalarından *"Şirketler ve Bankalar"* kitabında ayrıntılı açıklama vardır.

Şirketi hukuken bu tüzel kişilik ifade eder. Şirket adına yapılan bütün işlemlerin hukuki sonuçları yani hakları ve borçları hep bu kişiliğe dayalı olur.

Ticari şirketlerin konumlarını, gerek kurulabilmeleri için ve gerek kurulduktan sonra devam ettikleri sürece tabi olacakları hükümleri ayrı ayrı inceleyelim.

a. Kollektif Şirketler

1. Konumu:

Bir unvan altında ticaret yapmak amacıyla ve ortaklardan her birisi kişisel ve zincirleme olarak ve sınırsız bir şekilde sorumlu olmak koşuluyla iki veya daha çok kimseler arasında yazılı bir sözleşme ile kurulan şirketlere *"kollektif şirket"* derler.

Bu tanıma göre kollektif şirketlerin seçici özellikleri şunlardır:

a. Ortaklar kişisel olarak sorumludurlar. Yani şirketin tüzel kişiliği adına yapılan işlemlerden doğan borçları, şirket ödemekle yükümlü olduğu gibi, şirket ödeyemezse ortaklardan her birisi kişisel ve gerektiğinde şirket dışında kalan malları ile de o borçları ödemek zorundadır.

b. Ortaklar arasında zincirleme sorumluluk vardır. Yani şirket adına yapılan ticari bir işlemden dolayı şirkete karşı alacaklı olan bir kimse, alacağını şirketten tahsil edemezse ortaklardan herhangi birinden, alacağının tamamını isteyebilir ve o ortak, yalnız kendi payı oranında bir borcu ödemekle kurtulamayıp *"zincirleme sorumluluk"* gereği olarak önce şirketin bütün borcunu öder; ondan sonra, kendi payı oranından fazla ödediği kısım için diğer ortaklara geri dönebilir.

c. Sınırsız sorumluluk: Ortaklar yukarıda belirttiğimiz üzere kişisel ve zincirleme olarak sorumlu oldukları zaman, bu sorumluluğun bir sınırı da yoktur. Her ortak bütün mallarıyla bu borcu ödemekle sorumlu tutulur. Bu nedenle ortaklar yalnız şirket payı olarak ortaya koydukları para veya diğer malları ile değil, bunun dışında kalan bütün mal varlığı ile de sorumlu olup şirketin borçlarını ödemek için bu malların hepsi haczedilerek satılabilir.

2. Kollektif şirketler nasıl kurulur:

Bir kollektif şirket kurmak için önce ortaklar aralarında bir sözleşme yazıp imza ederler. Bu sözleşmeye ortaklardan her birinin isim ve hüviyetleri ile şirketin merkezi, ünvanı ve ne gibi işlemler ile uğraşacağı, ortaklardan her birinin ne tutar ve ne tür sermaye ile katılacağı ve bunların ne oranda kar ve zarara katılacakları ve son olarak şirketin başlayıp biteceği tarihler ile kollektif olduğu belirtilir ve kaydedilir. Bunlardan başka ortaklar istedikleri koşulları sözleşmeye kaydedebilirler.

Böyle bir sözleşme düzenlendikten ve imza edildikten sonra şirketin idare merkezinin bulunduğu şehirdeki ticaret siciline kayıt yapılır ve ilan edilir.

Bu şekilde sicile kayıt ve ilan edildikten sonra şirket kurulmuş sayılır.

3. Kollektif şirketlerin yönetimi:

Kollektif şirketlerde ortaklar sınırsız ve zincirleme olan bir sorumluluk karşısında bulunduklarından şirketin en tabii temsilcileri ve müdürleridir. Böyle olmakla birlikte bizzat ve ortaklaşa şirketin yönetimiyle ilgilenmek zorunda olmayıp aralarından veya dışarıdan bir veya birkaç kişiyi müdür atayabilirler.

Müdürler bazen şirket sözleşmesi ile atanabilirler, bazen sonradan ortaklar arasında uzlaşmacı olarak atanabilirler.

Şirket sözleşmesi ile atanan müdürler haklı bir sebep gösterilmedikçe görevlerinden alınamazlar.

İster şirket sözleşmesi ile atanmış olsun, isterse sonradan ortaklar tarafından seçilsin, müdürler, her zaman şirketi temsil hakkına sahiptirler. Ve bu sıfatla yapmış oldukları ticari işlemlerin hukuki sonuçları şirkete aittir. Kendileri bu itibarla kişisel olarak sorumlu olamazlar. Ancak müdür, aynı zamanda ortak ise ortak sıfatıyla, yukarıda açıkladığımız üzere, sorumluluğa ortak olur.

4. Kollektif şirketlerin kullanacağı ticaret ünvanı ortaklardan bir veya bir kaçının isim ve takma adı ile şirketin yapısına işaret edecek bir kelime veya cümleden birleşik olarak meydana gelir.

Örneğin: "Karaçiçek Zade Ahmet Bey ve Ortakları Kollektif Şirketi".

Veya sadece: "Karaçiçek Zade Ahmet Bey ve Ortakları".

b. Komandit Şirketler

1. Konumu:

Komandit şirketlerde iki tür ortak vardır.

a. Ortaklar, tıpkı kollektif şirketteki ortaklar gibi kişisel ve zincirleme olarak ve sınırsız bir şekilde sorumlu olurlar.

b.Ortaklar, yalnız koydukları sermaye oranında sorumluluğa katılırlar.

Bu bölüşüme göre birinci türden olan komandit ortaklara *"sınırsız sorumlu ortaklar"* ve ikinci tür komanditlere de *"sınırlı sorumlu ortaklar"* denilir.

O halde komandit şirketi demek, kısmen sınırsız sorumlu *"komandite"*, kısmen de sınırlı sorumlu *"komanditer"* ortaklardan oluşan bir şirkettir.

2. Komandit şirketler nasıl kurulur:

Kollektif şirketlerde olduğu gibi ve aynı esaslı maddeleri içermek koşuluyla bir sözleşme düzenlenir ve imzalanarak komandit şirket kurulur. Bu sözleşmeyi hem komandit ortaklar, hem de *"komanditer"* ortaklar imza etmelidir.

Sözleşmeye, komanditer ortakların söz verdikleri sermaye tutarı ile sorumluluklarının sınırı, yani ne oranda kâr ve zarara katılacakları yazılmalıdır.

Sözleşme usule uygun olarak ticaret siciline kayıt ve ilan edildikten sonra şirket işlemlerine başlar.

3. Komandit şirketlerin yönetimi:

Şirketi idare etmek hakkı komandit ortaklarındır. Komanditerler müdür olamazlar; ancak bunlar, şirket işlemlerini denetleme ve teftiş hakkına sahiptirler. Bu hüküm karşıt komanditer bir ortak şirket müdürlüğünü üstlenirse artık sınırsız sorumlu komandit ortaklar arasına girmiş olur.

4. Komandit şirketlerin ünvanı:

Komandit şirketlerden birisinin veya bir kaçının isim ve takma ismi ile şirketin yapısına ve komandit olduğuna işaret edecek bir kelime veya cümleden meydana gelir.

Örneğin: "Karaçiçekzade Ahmet Bey Komandit Şirketi".

5. Komandit şirketin türleri:

İki tür komandit şirket vardır:

a. Adi komandit şirketler.

Yukarıda inceleyerek irdelediğimiz şirketler adi komandit şirketlerdendir.

b. Hisseli komandit şirketler.

Komandit şirketlere ait hisseler hisselere bölünmüş olursa bu

tür komanditlere "hisseli komandit şirketi" derler.

Hisseli ne demektir ve hisseli komandit şirketlerin tabi olduğu özel hükümler nelerdir? Bunlar anonim şirketleri bölümünde açıklanacaktır.

6. Hisseli komandit şirketler:

Bir taraftan *"komandit"* şirketlere, diğer taraftan da anonim şirketlere benzerler. Komanditerlerin temsil ettikleri sermaye hisselere bölünmüş olduğundan bunlar hakkında anonim şirket hükmü uygulanır.

Ancak yönetim yetkisi komanditerlere ait olduğundan bu tür şirketlerde meclisi yönetim yoktur. Anonim Şirket yönetim kurulunun yetkilerine sahip yönetim kurulları da yoktur. Ancak komanditerler yönetim kurulu şirketi denetlemek için anonimlerde olduğu gibi ve o görev ile bir veya birçok kez denetim elemanı atarlar.

c. Anonim Şirketler

1 - Konumu:

Bir ünvan altında kurulup sermayesi belirli değer ve sayıda mal varlığına bölünen ve dışarıya karşı olan borçları yalnız sermayesi ile teminat altına alınmış olan ve ortakların sorumluluğu yalnız şirkete koydukları sermaye ile sınırlı bulunan şirketlere *"anonim şirket"* derler.

Bu tür şirketlerin ayırıcı özellikleri şunlardır:

a. Şirket sermayesi mal varlığına bölünmüştür. *"Mal varlığı"* terimi karşılığında çoğunlukla *"hissedar senedi"* veya daha uluslararası bir terim olarak *"hisse senedi"* kelimesi kullanılır. Hisse senedi, ortaklar tarafından anonim şirkete konulan sermaye karşılığında şirket tarafından düzenlenmiş ve imza edilmiş bir tür senettir. Bu senet, bir borç senedi anlamında olmayıp sadece şirkete belirli bir tutarda sermayenin ödenmiş olduğunu ifade eder. Bu nedenle hisse senedi sahibi, bu

senetle şirkete karşı bir alacak hakkı iddia edemeyip, yalnız her yıl şirketin tahakkuk edecek gelirlerine hak kazanmış olur. Hisse senedi sahibi şirketin malları üzerinde de benzer bir hak iddia edemez. Bu malların mülkiyeti şirketin tüzel kişiliğine aittir. Hisse senetleri, her zaman aynı içeriğe sahip oldukları gibi değerlerde de ne olursa olsun bir diğerine eşit olmalıdır. Örneğin (100,000) lira sermayeli bir anonim şirketin sermayesi her biri (10) lira değerinde (10,000) adet hisse senedine bölünür. Ya da her biri (20) lira değerinde (5000) adet hisse senedine bölünür. Ortak olmak isteyenler bir veya birden çok hisse senedi alarak bedelini şirkete öderler. İşte bu hisse senedi bedelleri anonim şirketinin sermayesini oluşturur.

b. Anonim şirketlerde ortaklara *"hissedar"* veya *"hisse senedi sahibi"* veya *"hissedar"* derler.

Hisse senedi sahipleri, yalnız aldıkları hisse senedi bedellerini ödemek zorundadırlar. Bunu şirkete ödedikten sonra hiç bir zaman fazla bir para istenmez ve diğer mallarına başvurulmaz. Bunun içindir ki hisse senedi sahipleri her zaman sınırlı sorumlu ortaklardandır.

c. Hisse senetleri ya *"ada yazılı"* olur, ya da *"hamiline"* ait bulunur. Ada yazılı hisse senetleri üzerinde, hissedarın ismi yazılıdır. *"Hamiline"* ait hisse senetleri üzerinde, hiç kimsenin ismi yazılı değildir. Bu tür hisse senetleri kimin elinde bulunuyorsa onun malı sayılır. Gerek *"ada yazılı"* ve gerek *"hamiline"* ait hisse senetleri her zaman paraya dönüştürülebilir. Yani alınabilir ve satılabilir. Şu kadar ki satılacak senet ada yazılı ise şirkete haber verip kaydını düzelttirmek gerekir. Ancak *"hamiline"* ait hisse senetlerinde buna gerek olmayıp, sıradan eşya gibi, hiç bir törene tabi olmadan satılabilir.

d. Anonim şirket ile muamele yapanlar bilmelidirler ki, şirket yalnız sermayesi ve varlıklarıyla sorumludur. Bir anonim şirketine karşı alacaklı olanlar, hisse senedi sahiplerinin kişisel mallarına başvuru hakkına sahip değildir. Hisse senedi sahibi, ancak senet bedelini

tamamen ödememiş ise bunu ödemekle zorunlu tutulur.

Bunun için anonim şirketlere *"sermaye şirket"* derler. Tam karşılığı kollektif şirketler de ortakların tamamı ve komanditlerde de ortakların tamamı veya bir kısmı kişisel ve sınırsız ve birbirine bağlı bir sorumluluk üstlendiğinden bunlara da *"şahıs şirketleri"* derler.

2. Anonim şirketler nasıl kurulur:

Anonim şirket kurmak için iki yol vardır: Birincisi anında kurmak, İkincisi yavaş yavaş kurmak, yoludur.

1. Anında kurmak:

Şirket sermayesinin tamamı kurucu denilen ve en az beş kişiden olması gereken ortaklar tarafından bir kerede üstlenilmiş olursa anında kurmak izlenir. Bu şekilde bir anonim şirketi kurmak için sırasıyla yapılacak işlemler şunlardır:

a. Kurucu ortaklar tarafından bir esas sözleşme düzenlenir ve imzalanır. Ekonomi Bakanlığı, anonim şirketi ana sözleşmesine kaydı zorunlu olan maddeleri kapsayan bir *"formül"* basılmıştır. Bu formül doldurulacak olursa bir anonim şirket *"ana sözleşmesi"* düzenlenmiş olur.

b. Kurucular ana sözleşmeyi imzalamakla birlikte, her kurucunun şirket sermayesinden üstlendiği tutarı ayrıntılı bir şekilde gösteren bir beyanname düzenlenir ve kurucular tarafından imzalanır.

c. Ana sözleşme ve sermayeyi gösteren beyannameden beşer kopya düzenlenerek Ekonomi Bakanlığı'na gönderilir.

d. Ekonomi Bakanlığı bunları inceledikten sonra kabul ederse Bakanlar Kurulu'na sunarak, şirketin kurulması için karar alır.

e. Bu şekilde kurulmasına izin verilen şirketin ana sözleşmesine, şirket merkezi bulunulan şehirde ticaret davalarını görmekle yükümlü olan mahkemeye sunulur.

f. Mahkemede yasaya uyulup uyulmadığını inceledikten sonra

onaylar. Mahkeme onayından sonra, ana sözleşme ticaret siciline kayıt ve ilan ettirilir. Böylece şirket tamamen kurulmuş olur.

2. Yavaş yavaş kurmak:

Sermaye tamamen kurucular tarafından üstlenilmemiş ise çıkarılacak hisse senetlerini halka satmak gerekir; bu durumda yavaş yavaş kuruluş usulüne uymak zorunludur. Yavaş yavaş kuruluş için önce anında kuruluş şeklindeki usullere uymak zorunludur. Ancak şirket kuruluşuna Bakanlar Kurulunca izin verildikten sonra, hisse senedi satın almak üzere ilanlar ve çeşitli araçlarla halk davet edilir. Buna *"suskripsiyon"* işlemi denir. Hisse senetlerinin tamamı satıldıktan sonra hisse senedi sahipleri genel bir toplantıya davet edilir. Bu toplantıya *"şirket genel kurulu"* denir. Toplantıda şirket sermayesinin tamamının üstlenilip üstlenilmediği, yani hisse senetlerinin tamamının satılıp satılmadığı incelenir. Tamamı satılmış ise ona göre bir kayıt belgesi düzenlenir. Bundan sonra, bu kayıt belgesi ile şirket ana sözleşmesi yine mahkemeye teslim edilerek onaylanmasına ilişkin bir karar alındıktan sonra ticaret siciline kayıt ve ilan ettirilmekle şirket kurulmuş olur.

3. Anonim şirketlerin yönetimi:

Anonim şirketler idare meclisi ve yönetim kurulu aracılığıyla yönetilir. İdare Meclisi, hisse senedi sahiplerinden oluşan *"yönetim kurulu"* tarafından en çok üç yıl süreyle hisse senedi sahipleri arasından seçilir. İdare meclisi, anonim şirketi her şekilde temsil ve yönetme yetkisine sahiptir. Dilerse içlerinden birisini belirli yetkilerle bazı işlere memur eder. Buna *"delege"* denir. Dilerse, hissedarlardan veya dışarıdan şirkete bir veya birkaç müdür atar. Ancak her durumda asıl yetki ve yönetim sorumluluğu idare meclisinindir.

Yönetim kurullarına gelince, bunlar yılda bir kez idare meclisinin daveti üzerine şirket merkezinde toplanır. Yönetim kuruluna yalnız hisse senedi sahipleri girer. Hatta yönetim kuruluna girebilmek ve

oy sahibi olmak için kaç hisse senedine sahip olmak gerekeceğini şirketin ana sözleşmesi belirler.

Yönetim Kurulu, şirketin yıllık bilânçosunu inceler ve onaylar ve süresi biten idare meclisi üyesi yerine gerekli olanları seçer.

Bazen yıl ortasında olağanüstü bir meselenin inceleme ve görüşülmesi için de yönetim kurulu toplantıya çağırabilir. O zaman yönetim kurulu anonim şirketlerde en çok yetki sahibi olan bir makamdır.

4. Anonim şirketlerin denetimi:

Kollektif ve komandit şirketlerde isteğe bağlı olan denetleme anonim şirketlerde yasal bir zorunluluk halindedir. Yönetim kurulu, idare meclisini seçtiği gibi beş kişiye kadar denetçi de atar. Bu denetçiler, şirketin bütün işlemlerini teftiş ve defterlerini incelemekle yükümlüdür. Sık sık ve habersiz olmak üzere şirket veznesini teftiş eder, kasasını sayar ve defterlerin birbirine uyup uymadığını inceler. Yıl bitiminde idare meclisi bilânçoyu düzenlediği zaman denetçiler, bilânçodaki rakamların defterlere uyup uymadıklarını da inceleyerek yönetim kuruluna bu konuda bir rapor sunarlar.

d. Limited Şirketler

1 -Konumu:

Koydukları sermaye tutarından fazla sorumlu olmamak ve sermayeyi mal varlığına bölüştürmemek koşuluyla ikiden elliye kadar ortak arasında kurulan şirketlere *"limited"* ya da *"sınırlı sorumlu"* şirket denir.

Limited şirketlerde ortakların sorumluluğu sınırlı olduğundan, anonim şirketler ile çok yakın bir benzerlik vardır. Ancak en esaslı fark, anonimlerde sermaye *"hisse senetleri"* denilen eşit paylara bölünmüş olduğu halde limited şirketlerde sermayenin hisse senetleriyle temsili uygun değildir. Limited şirketindeki ortakların durumu, adi komandit şirketindeki komanditer ortakların hukuksal durumuna

benzer. Yani sorumluluk, konulan sermaye oranı ile sınırlıdır; her ortağın söz vereceği sermaye tutarı da, arzularına göre değişken olup aralarında bir oran gözetmek zorunluluğu yoktur. Ortaklar kâr ve zarara bu sermaye oranında katılırlar.

2. Limited şirket nasıl kurulur:

a. Diğer şirketlerde olduğu gibi önce bir sözleşme düzenlenir ve ortaklar tarafından imzalanır.

b. Sözleşme Ekonomi Bakanlığı'na sunularak yalnız Bakanlığın izni kullanılır. Bundan sonra şirket sözleşmesi ticaret siciline kayıt ve ilan ettirilir. Bununla işlem bitmiş olur.

3. Limited şirketlerin yönetimi:

İdare hususundaki hükümler, ortakların sayısı yirmiden aşağı ve yukarı olma durumuna göre değişir:

a. Ortakların sayısı yirmiden aşağı ise, hiçbir işleme tabi olmadan ortaklar aralarında istedikleri gibi toplanır ve gereken kararları alarak şirketi yönetirler. Kararlar sermayenin yarısından fazlasını temsil edenlerin çoğunluğu ile alınır.

b. Ortakların sayısı yirmiden fazla ise anonim şirketlerde olduğu gibi ve aynı hükümlere tabi olarak, "yönetim kurulu" oluşturulur. Kararlar, sermayenin en az yarısından fazlasını temsil edenlerin çoğunluğu ile alınmalıdır.

c. Limited şirketlerde, idare meclisi yoktur. İdare işleri, ortaklar arasından veya dışarıdan bir veya birçok müdüre havale edilir. Bu müdürler, şirketin ilgi alanına giren her tür ticari işlemleri şirket adına icra yetkisine sahiptir. Şirket adına yapılacak işlemlerde kullanılan yazışma kâğıtlarına şirketin ünvanıyla birlikte sermaye tutarını da yazmak zorunludur.

4. Limited şirketlerin denetlenmesi:

Denetleme şekli, ortakların sayısı yirmiden az veya çok olma

durumuna göre değişir:

a. Ortakların sayısı yirmiden az ise her ortak dilediği gibi şirketi denetleme hakkına sahiptir. Yine de şirket sözleşmesine bu konuda gerekli bazı kayıtlar konulabilir.

b. Ortakların sayısı yirmiden fazla ise, anonim şirketlerde olduğu gibi ve aynı görev ile yönetim kurulu tarafından bir veya birden çok denetçi atanır..

e. Kooperatif Şirketler

1 - Konumu:

Şimdiye kadar incelediğimiz ticari şirketler herhangi bir ticari işlem yaparak kar elde etmek amacıyla kurulurlar. Oysa kooperatif şirketler, meslek, san'at veya geçinmeye ait ihtiyaç ve işlemleri karşılıklı yardım ve kefalet sayesinde elde etmek ve yerine getirmek amacıyla kurulurlar. Bu nedenle kooperatif şirketler *"tüketiciler"* arasında ve ortakların tüketmek zorunda bulundukları malları daha ucuza elde etmek amacıyla kurulurlar. İşte bu *"tüketim kooperatifi"* adını alır; bazen da *"tüketiciler"* arasında ve ortakların ürettikleri malları daha iyi koşullar ve fiyatlarla satmak amacıyla kurulurlar. O zaman da "satış kooperatifi" adını alır. Bu iki kooperatifin hedefi, alır veya satarken aradaki aracıları kaldırmak, bu karı ortaklara bırakmaktır. Bundan başka satış kooperatifleri malları, temizlemek, sıraya koymak ve ambalajları düzenlemek yoluyla değerlendirir. Ortakların, tek başına elde edemeyecekleri itibar araçlarını ortaklaşa sağlamak için meydana getirilirler. Bu tür kooperatiflere de *"itibar kooperatifi"* ya da *"kredi kooperatifi"* denir. Kredi ve satış kooperatifleri arasında ortak çalışma birlikleri de oluşturulabilir. Bu sayede ortakların faydası daha fazla olur.*

* Bir de "üretim kooperatifleri" vardır. Bu tipte üretime ortam hazırlayan arazide ortaklar hep birlikte çalışırlar, üretilecek maddelerin karını bölüşürler. Bu sistem "kollektivizm" denen ve şimdi Rusya'da uygulanan rejime işaret eder. Bu sebeple konumuz dışıdır. Tanımlayacağımız "satış" kooperatifini bununla karıştırmamalı.

Kooperatifler hangi türden olursa olsun bazen sınırlı sorumludurlar; yani ortaklar ancak koydukları sermaye oranında sorumlu olurlar. Bazen de ortaklar sermayeleri üstünde sınırsız ve birbirine bağlı veya birbirinden bağımsız sorumluluk üstlenirler.

Ortakların sorumlulukları sınırını ve şirketin konum ve kapsamını, şirket sözleşmesi belirler.

2. Kooperatif şirketler nasıl kurulur:

a. Kooperatif şirketi kurmak için en az yedi *"ortağın"* bir araya gelip bir sözleşme düzenlemeleri ve noter huzurunda imzalamaları zorunludur.

Bu sözleşmeye, diğer şirket sözleşmelerindeki ana maddeler kaydedilmekle birlikte, şirket sermayesinin asgari tutarını da yazmak zorunludur. Bu durum, kooperatiflere özgü bir şekildir. Çünkü diğer şirketlerde sermaye tutarı yazıldığı halde kooperatiflerde sermayenin *"asgari sınırı"* yazılır. Bunun sebebi şudur: Kooperatiflerde sermaye değişken olduğu gibi ortakların sayısı da sınırlı değildir. Ortaklar girip çıktıkça sermaye tutarı da değişir. Oysa şirket ile işlem yapacak üçüncü kişinin hukukunu korumak gereklidir. Bunun için kooperatifler sermayelerinin en az ne tutara inebileceğini sözleşmesine devretmek zorundadır.

b. Şirket sözleşmesi Ekonomi Bakanlığına sunulur ve şirketin kurulması için Bakanlar Kurulu kararı çıkarılır.

Bundan sonra sözleşme ticaret siciline kayıt ve ilan ettirilir.

3. Kooperatiflerin yönetimi:

Yönetim organları, anonimlerde olduğu gibi, idare meclisi, yönetim kuruludur. İdare Meclisini denetlemek için, ayrıca denetçiler de bulunmaktadır. Bunların seçimleri, görev ve sorumlulukları anonimlerin aynıdır. Yönetim kurulları hakkındaki hükümler de anonim şirketlerin aynı olup bazı özel noktalar vardır:

a. Anonim şirketler genel kurulunda hisse senedi sahibine kaç oy gerekeceğini sözleşme belirler. Kooperatiflerde ortakların hissesi ne olursa olsun, kişisel olarak herkes ancak bir oya sahiptir.

b. Kooperatif yönetim kurulunda bir ortak kendinden başka vekaleten yalnız diğer birini temsil edebilir.

Bankalar

Bankalar, para ve onu temsil eden bütün ödeme araçları ticaretiyle meşgul olan kurumlardır. Bunlar, ayrı bölümde tanımlanan şirketlerden herhangi birisi şeklinde kurulabilirler. Paranın tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan bu kurumlar, bugün dünya piyasasına egemen olan en büyük ticari kurumlardır.

Bankaların Yaptığı İşlemler

Banka işlemleri pek çoktur ve çeşitli cephelerden incelenebilir. Her banka yaptığı işlemler ile bir taraftan ihtiyacı olanlara kira ile para verir (kredi), diğer taraftan da bunu yapabilmek için para edinmeye çalışır. Bundan başka bankalar ücret karşılığında başkaları hesabına, verilecek emirlere göre diğer bazı işler daha yapar. Banka işlemleri bu üç açıdan incelenir:

a. Bankaların işlettikleri paralar üç kaynaktan gelir. *Birincisi:* Bankanın kendi sermayesi. Şirketler konusunda gördüğümüz üzere her banka kurulurken bir miktar sermaye koyar.

İkincisi: Yedek (İhtiyat) sermayesi. Bu da bankanın her yıl kârından ayırdığı bir paradır.

Üçüncüsü: Mevduat, yani parasını emin bir şekilde saklamak ve karşılığında uygun bir faiz alarak yararlanmak isteyen kimselerin yatırdıkları paralar.

Mevduat üç türlüdür:

1. Vadesiz mevduat;

İstenildiği zaman hemen alınabilmesi koşuluyla verilen.

2. Vadeli mevduat:

Altı ay, bir sene, iki sene gibi belirli vadelerden önce geri almamak koşuluyla verilmiş paralardır. Bankalar bu tür mevduata daha çok faiz verirler.

3. Belirli bir süreden önce haber vermek koşuluyla istenildiği zaman geri alınması mümkün olur.

b. Bankaların elinde bulundurdukları paraları işletmek için yaptıkları işlemler gelince, bunları da *"kredi işlemleri"* ve *"mali işlemler"* diye iki kısma ayırabiliriz.

Kredi işlemleri

Faiz ve komisyon adı altında belirli ücretler karşılığında, bankaların tüccarlara yaptıkları vadeli borç işlemleridir. Başlıca borç işlemleri şunlardır:

a. Senet iskontosu; Halk arasında *"senet kardırmak"* denilen bu işlem, bono, poliçe gibi ticari bir senedin vadesi gelmeden banka tarafından uygun bir fiyatla (yani değerinden eksiğine) satın alınmasıdır.

Banka bu şekilde satın aldığı senedi bazen, vadesine kadar kendi hesabına saklar; bazen de *"ciro"* etmek yoluyla o senedi diğer bir banka veya kişiye devredebilir.

b. Avanslar; Bunlar sıradan borç işlemleridir. Banka başkalarına para borç verirken bazen karşılığında bir teminat alır; bazen de teminatsız olarak, yalnız borçlunun mali itibarına bakarak para borç verir.

1. Teminatlı avanslar:

Teminatlı avansları da ikiye ayırabiliriz:

Birincisi: Maddi teminat karşılığı avanslardır. Yani menkul veya gayrimenkul bir malı bankaya rehin (ipotek) ederek karşılığında bankadan bir miktar para almaktır. Bankaların rehin olarak kabul ettikleri mallar çoğunlukla mal dedikleri tüccar malları veya anonim şirketlerinin hisse senetleri ve tahvillerdir. Kolaylıkla paraya dönüşümü mümkün olan diğer değerli eşyalar da rehin olur. Gayrimenkul ipotek işlemi özellikle *"emlak bankaları"* tarafından yapılır.

İkincisi: Kişisel teminat, yani, kefalet karşılığı avanslardır.

Banka, emin bulduğu bir kimsenin kefaleti ile diğer bir kişiye para borç verebilir; eğer asıl borçlu, vadesinde borcunu ödemez veya ödeyemezse, banka kefile başvurarak alacağını tahsil eder.

2. Teminatsız avanslar:

Hiçbir teminat veya kefalet istenilmeyip doğrudan doğruya tüccarın şahsına karşı olan itimat sonucunda verilir.

Bir tüccarın, bankalardan bu şekilde teminatsız olarak para alabilmesi için çok dürüst ve borçlarına sadakati tecrübe edilmiş olması gerekir. Bu işleme "açık kredi" işlemi de denir. Borcunu vadesinde hemen ödemeyen bir tüccar bankalarda bir daha kendisine kredi bulamaz.

2. Mali işlemler

Bu, bankaya belli olmayan kazançlar getiren menkul değerler ticaretidir. Banka bu işlemleri doğrudan doğruya kendi ad ve hesabına yapar. Bu işlemlerin başlıcaları şunlardır:

a. Ortaklıklar (iştirakler.); Kurulan anonim şirketlerinin hisse senetlerini (aksiyon) satın almak yoluyla, bankalar çeşitli şirketlere ortak olurlar. Ortak olmak yoluyla satın alınan hisse senetleri bankanın kasasında saklanır. Bunların yıllık getirileri bankanın karı olur.

b. Bankalar, tekrar satmak ve fiyat farkından yararlanmak amacıyla da anonim şirket hisse senetlerinden satın alırlar ve satarlar. Bu

tür hisse senetleri geçici bir süre bankanın elinde kalır ve bankanın portföyünü oluşturur.

c. Kambiyo ve arbitraj; Şanj, yada kambiyo, bir cins paranın diğer bir cins para ile veya ülke parasının diğer bir ülke parasıyla değiştirmedir. Arbitraj, iki piyasa arasındaki fiyat farkından yararlanmak üzere yabancı (ecnebi) paralarının alım satımıdır. Örneğin; İstanbul'daki İş Bankasının ihtiyacı olan İngiliz lirasını İstanbul'da satın almayıp daha ucuza edinmek amacıyla İzmir'de satın almasıdır. Buna "iç arbitraj" denir. Bazen de Paris borsasında İngiliz lirasını daha ucuz edinmek mümkün görülerek İstanbul'dan Fransız frangı satın alınır ve bununla Paris borsasından İngiliz lirası satın alınır. Buna da "dış arbitraj" denir.

d. Bankaların ücret karşılığı müşterileri hesabına yaptıkları işlemler şunlardır:

1 - Ticari senetler tahsilâtı:

Tüccarlar, ellerindeki vadesi yaklaşmış ticari senetleri kendi bankalarına verirler; banka da vadesinde borçluya başvurarak kendi müşterisi hesabına senette yazılı parayı tahsil eder ve müşterisine gönderir. Şayet borçlu borcunu ödemezse, protesto göndermek gibi yasal olarak yapılması gereken işlemleri banka yerine getirir. Bu yolla senet hamilinin yapacağı, işleri banka, ufak bir ücret karşılığında, onun hesabına yapar.

2- Para aktarım işlemleri:

Başka bir ülkeye para göndermek isteyenler için bankalar havale işlemi yaparlar; keza üzerinde fazla para taşımak istemeyen gezginler, seyahat edenler paralarını bir bankaya bırakır ve karşılığında bir *"itibar mektubu"* alırlar. Bu mektubu bankanın herhangi bir şubesine veya muhabirine ibraz ettikleri zaman, mektup içeriği oranında para almak hakkına sahip olurlar.

Bu *"itibar mektubu"* bazen belirli bir şube veya muhabire hitaben yazılmıştır. Buna "adi itibar mektubu" denir. Bazen de bütün şube ve

muhabirlere talimat şeklinde yazılmıştır; buna da "sirküler itibar mektubu" denir.

3. Borsa işleri; Bankalar, müşterilerinin arzuları üzerine ve onların hesaplarına borsadan her türlü hisse ve tahvil satın alır ve satarlar.

4. Yeni kurulan şirketlerin tedavüle çıkaracakları hisse senedi ve tahvilin halka satılmasına çoğunlukla bankalar aracılık eder. Bu senetlere ait kupon bedellerinin halka dağıtımına da yine bankalar aracı olur.

5. Ellerinde hisse senedi ve tahvil bulunduran kimseler bunları bankaya teslim edebilirler. Banka hem bu değerli senetleri çelik kasalarında saklar, hem de vadeleri gelen kuponlarını zamanında tahsil ederek müşterisinin hesabına kaydeder.

6. Bankalar, gösterişli binalarının altında pek kuvvetli kasa dairelerine sahiptirler. Bu kasaların bir kısmı bankaya ait para ve kıymetlerin saklanmasına ayrıldığı gibi, özel bir şekilde yapılan ve *"kasa"* dairesi denilen küçük kasaları arzu eden müşterilerine uygun bir kira ile kiralarlar. Bu yolla bir kasa kiralayan elmas ve değerli belgelerini bu kasalarda oldukça emin bir şekilde saklama imkânını bulmuş olur.

Bankaların Türleri

Yaptıkları işlemlerin esas konumlarına göre bankalar, başlıca beş kısma ayrılır:

1. *Mevduat bankaları:* Bunlar, halkın kendilerine teslim edeceği paralara, vadelerine göre çeşitli faizler öderler ve bu paraları, en emin araçlarla işletirler; yani başkalarına borç vererek karşılığında aldıkları faizlerle kendilerine bir kar edinirler. Mevduat bankaları, para sahiplerinin her talebinde istedikleri parayı verebilmek için çoğunlukla kısa vadeli borçlanırlar. İstanbul'daki *"Emniyet Sandığı"* gibi.

2. *İş bankaları:* Bunlar çeşitli ticaret işlerine girişirler, şirketler kurarlar veya şirketlere, hisse senetlerini satın almak veya diğer yollar-

la yardım ederler. İş bankaları mevduat da kabul ederler. Cumhuriyet döneminde kurulan ilk ve en kuvvetli bir kuruluş olan *"Türkiye İş Bankası"* mevduat ve iş bankaları tiplerine en canlı bir örnektir.

3. *Emlak bankaları, ya da ipotek bankaları:* Bunlar da uzun vadelerle ve gayrimenkule konu malların ipotekleri karşılığında borç para veren bankalardır. Bu tür bankalar pek büyük sermayeye ihtiyacı olan bankalardır. Bunun için çoğunlukla uzun vadeli *"tahvil"* ihraç etmek yoluyla kendilerine gereken parayı edinirler.

4. *İhraç bankaları:* Kendi imza ve sorumlulukları altında ve nakit rolünü yerine getiren ve *"banknot"* ismini taşıyan bir tür para ihracı hakkına sahip olan bankalardır.

Bu bankalar, çıkardıkları banknotların karşılığını nakden ödemeye her zaman zorunludurlar. Bunun için, çıkardığı banknotların karşılığını kısmen madeni para olarak, kısmen de itimada dayalı ticari senetler halinde kasalarında bulundururlar.

İhraç bankaları, mensup olduğu hükümet ile olan ilişkisine göre bazen *"Devlet Bankası"* bazen de *"Merkez Bankası"* adını taşır. *"Devlet Bankası"* devlet sermayesi ile meydana getirilir ve her zaman hükümete bağlı kalır. *"Merkez Bankaları"* ise genellikle anonim şirket halinde kurulan bağımsız ve ayrıcalıklı kuruluştur.

5- Belirli bir amaca hizmet eden bankalar da vardır: *Ziraat Bankası, Esnaf Bankaları, Dış Ticaret Bankaları gibi.*

Türkiye'de Bankalar

a. Cumhuriyet Merkez Bankası

Bu bankanın kuruluşuna 11 Haziran 1930 tarihli bir yasa ile karar verilmiş ve banka 1931'de kurulmuştur. Milli paranın değerini belirleme ve ülkenin ihtiyacı olan kısa vadeli kredileri sağlamak, bankanın başlıca amaçlarını oluşturmaktadır.

Sermayesi: (15,000,000) Türk Lirası olup her biri (100) lira değerinde (150,000) adet hisse senedine bölünmüştür. Bu hisse senetleri dört kısma ayrılmış olup (A) serisi Hükümet kurumlarına, (B) serisi milli bankalara, (C) serisi yabancı (ecnebi) bankalara ve yabancı (ecnebi) ayrıcalıklı şirketlere, (D) serisi de Türk uyruklu gerçek ve tüzel kişilere ayrılmıştır.

Yapacağı işlemler: Banknot ihracı, ticaret senetlerinin çifte iskontosu, mal varlığı ve tahvil üzerine avans, altın ve yabancı (ecnebi) para alım satımı işlemleri ve Devletin hazine işlemlerini yapar.

Bu banka, devletin önceleri çıkarmış olduğu ve halen tedavülde olan (158,000,000) Türk Lirası tutarındaki *"nakit dökümanı"* üzerine alacaktır. Buna karşılık Devlet, şimdiden elindeki bazı değerleri bankaya teslim edeceği gibi her yıl bütçesinden bir miktar ayırarak bankaya ödeyecektir.

b. Türkiye İş Bankası

Büyük Gazi, Türkleri bağımsızlığa götüren kesin savaşın başladığı 26 Ağustos 1922 tarihinin ikinci yıldönümünde "Türkiye İş Bankası" ismini verdiği bu milli kurumu kurdu.

Türkiye İş Bankası bir milyon Türk Lirası sermaye ile kurulmuş ve bu sermayenin de ancak dörtte biri ödenmiş şekilde işe başlamıştır.

Bugünkü sermayesi (5) milyon Türk Lirasına çıktığı gibi (2,000,000) liralık yedek (ihtiyat) sermayesi vardır ve ülkenin çeşitli köşelerinde (28) şubeye sahiptir.

Yaptığı işlemler: Tüm banka işlemleri ile her tür ticari ve sanayi girişimlerdir.

c. Ziraat Bankası

1863 tarihinde Tuna Valisi bulunan Mithat Paşa, Tuna eyaletine

özgü olmak üzere *"Ülke Yardım Sandıkları"* adı altında bir kurum meydana getirmiş idi. Bu kurumun izlediği amaç, çiftçilerin ihtiyacı olan küçük kredileri sağlamaktı. Bu örgüt daha sonra diğer illere de yayıldı. 1889 tarihinde bu sandıkların hükümetin denetimi altında bir merkez tarafından yönetimini sağlamak amacıyla (1304) tarihli bir tüzük hazırlanarak sandıklar *"Ziraat Bankası"* adı altında bir merkezde birleştirilmiştir.

Ziraat Bankasının ilk sermayesini, yardım sandıklarından devredilen paralar oluşturmuştur. Sermayenin yavaş yavaş artması için her yıl aşar vergisinin on birde biri oranında *"yardım payı"* adı altında bir vergi tahsil edilerek bankaya ödenmekte idi.

1340 tarihli bir yasa ile de banka *"anonim şirket"* şekline dönüştürülmüş ve sermayesi (30,000,000) liraya çıkarılmıştır.

Bankanın başlıca amacı ülkenin ihtiyacı olan tarımsal krediyi sağlamaktır. Son zamanda *"tarım kredi kooperatifleri"*nin kuruluşuna yardım görevini de üstlenmiştir.

d. Emlak ve Yetimler Bankası

Emlak ve Yetimler Bankası Cumhuriyet İdaresinin yarattığı mali kurumlardandır. 22 Mayıs 1926 tarihli bir yasa ile kurulmuştur. Bankanın sermayesi (20,000,000) Türk lirasıdır. Bu sermayenin yarısı (10,000,000) değerinde Devlet emlakını devretmek yoluyla Hükümet tarafından sağlanmıştır. Halka ayrılan diğer (10) milyon liralık hisse senetleri henüz satışa çıkarılmamıştır.

Eskiden yetim sandıklarında uygunsuz bir şekilde idare ve saklanmakta olan yetim paraları bu bankaya verilmekte ve karşılığında banka yetimler lehine faiz vermektedir.

Bankanın yaptığı başlıca işlemler: Belediye sınırları içerisindeki tüm binalar ve arsaların banka lehine ipotek edilmesi karşılığında uzun

vadeli borç vermektedir. Banka yapılmış binalar üzerine (5) ve yapılacak binalar üzerine de (10) yıla kadar vadeli, borç verebilir.

e. Sanayi ve Maden Bankası

Cumhuriyet idaresi tarafından kurulan bankalardandır. 19 Nisan 1925 tarihli bir yasa ve savaş ile ilgili üretime özgü olanlardan başka devlet elindeki bazı sanayi kurumlarını yönetmek, diğer sanayi kurumlarının kurulmasına yardım etmek ve bunlara ait diğer ticari ve mali işleri yapmak amacıyla kurulmuştur.

İsminden de anlaşılacağı üzere bu bankanın izlediği amaç bir taraftan kendisine devredilen kurumları yönetmek ve bunları yavaş yavaş bağımsız şirketler haline getirmek, diğer taraftan da tüm sanayi çalışanlarının ve madencilerin ihtiyacı olan krediyi kendilerine sağlamaktır.

Sermayesini oluşturan kaynaklar şunlardır: Hükümetin devrettiği fabrikalar ve bunların tedavüldeki sermayeleri, bankanın kuruluşundan önce Ticaret Bakanlığı'nın kurduğu veya ortak olduğu şirketlere ait hisse senetleri ve sanayi teşvik ödeneğidir.

Halen bankanın bilânçosunda (6.679.654) liralık nakit sermaye görünmektedir.

Kazanmak gerekir... İyi yaşamak için kazanmak gerekir. Kendi cinsinden olana faydalı olmak için kazanmak gerekir. Milletleri olduğu gibi kişileri de zayıf olmaktan kurtaran servettir... Servetin yasal yolu bilgi ile ve özveriyle çalışmak ve faydalı bir şekilde kullanmaktır.

Önemi

Sağlık işleri ülkemizde bir bakanlığa konu oluşturacak önemi, Ankara'da yeni devletin kuruluşunda almıştır. Bir toplumun sağlığı, bütün kuvveti ve hayat meselesidir. Sosyal yardım kavramının resmi örgüt arasında yer buluşu yalnız Türkiye'de değil, ilim yolunda çok ilerlemiş bütün ülkelerde de çok eski değildir. Sosyal yardım, bir milletin ve bir toplumun çaresiz ve dayanaksız kalmış, güçten düşmüş, kendi yaşamasına, tedavisine gereken asgari araçları bizzat bularak ve bunları sağlama imkânından yoksun organlarının imdadına koşmasıdır. Yeni anlamıyla millet ve toplum kavramları ancak bu hareketi doğuran sosyal duyarlılıkla tamam olur. Yalnız burada bir incelik dikkati çekmelidir. Bir toplum, yaşamak ve hayata gerekli şeyleri elde etmek için çalışma kuvvetine sahip olan insanları korumalıdır. Asalak yaşamanın kapılarını kapamalıdır. Aksi halde çalışanların kazançlarını kendilerine ayırmanın yolunu bulan birtakım tembeller ve dilenciler sınıfı türer. Bunlar insanlığın merhamete layık olmayan yüz karalarıdır.

Bakanlığın Görevi

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın sağlığa ait görevi, hekimliğin insanlığa karşı üstlendiği görev gibi iki kısımdır.

1. Koruma (sağlığı koruma ve mücadele).

2. Kurtarma (tedavi kurumları).

Bakanlık birinci görevi yapmak için ülkenin sağlık koşullarını iyileştirme, milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklarla ve zararlı etkenlerle mücadele eder. Yeni neslin sağlıklı yetişmesine çalışır. Doğumu kolaylaştırmak, doğumdan önce ve sonra analara bakmak, ülkeye dışardan salgın ve mikroplu hastalıkların girmesinin önüne geçmek, ülkenin içinde mikroplu salgın hastalıklarla çok ölüme sebep olan diğer zararlı etkenlerle savaşmak, doktorluk sanatının yapılmasını dikkatle gözetmek, gıdalar, ilaçlarla, kokain, morfin, afyon gibi zehirli ve uyuşturucu maddelerin kullanılması ile uğraşmak, serum ve aşılar yapmak, yaptırmak, uygulattırmak, çocuk, okul, gençlik, işçilik göçmenlerin sağlığının korunması ile ilgilenmek, sağlıkla ilgili yayın ve uyarılar, öneriler yapmak gibi işler bu amaca hizmet eder. Bakanlık özel idare ve belediyelerin bu yolda çalışmalarını denetler.

İkinci görev, hastaların tedavisidir. Bunun için bir kere devlet bütçesinden açılan ve yönetilen hastaneler ve dispanserler vardır. Ankara, Sivas, Erzurum ve Diyarbakır'da birer numune hastanesi İstanbul'da çocuk ve akıl hastaneleri, verem sanatoryumu, İstanbul ve İzmir'de bulaşıcı hastalıklar hastanesi, Zonguldak'ta bir hastane ve iki yüz ilçede beşer yataklı dispanserler bu bağlamdadır. Bunlardan başka özel idare bütçelerinden büyük il merkezlerinde ve büyük ilçelerde ve belediye bütçelerinden yine büyük il ve bazı ilçelerde hastaneler ve dispanserler açılmıştır. Birçok ilçede dispanserler, gezici doktor örgütü, acil sağlık yardım düzeni bulunur. Bu kurumlara başvuran hastalar parasız tedavi edilir. Dispanserlerde ihtiyaca yetecek ilaçlar bulunur. Bunlar da ihtiyaç sahiplerine parasız verilir.

Sağlık Mücadeleleri

Bu mücadele iki türlü olur:

Birincisi, ülkenin herhangi bir yerinde birdenbire dizanteri, kara

humma, kızıl, kuşpalazı, çiçek, şarbon vs. gibi salgın ve bulaşıcı bir hastalık çıktığı zaman alınacak önlemlerdir. Bu durumda hemen yörenin sağlık müdürü, hükümet ve belediye doktorları ile küçük sağlık memurları bütün araçlarıyla çalışmaya başlarlar. Diğer taraftan Bakanlık emrinde hazır bulunan bulaşıcı hastalık uzmanları iş başına koşarlar.

Aşılar, serumlar ve diğer araçlar hemen olay yerinde yoğunlaşır. Bununla birlikte çiçek aşısı gibi aşılar koruma önlemi olarak da uygulanır. Bir yılda yalnız güney illerimizde bir milyondan fazla aşı yapılmıştır. İkincisi yerleşik ve sürekli bulaşıcı hastalıklarla mücadeledir. Bu mücadele birinci türden geçici değildir. Bir yangın gibi parlayıp sönmez. Bu birçok sebeplerin etkisi altında kuşaklardan beri işleyen yaranın ısrarlı ve usulü çerçevesinde bir sistem ile tedavisine çalışmaktır. Sıtma, frengi, trahom, verem savaşları bu türdendir. Bu mücadeleyi, ayrılan bölgelerde bir şefin yönetiminde mücadele ekipleri yaparlar. Mahallerindeki doktorlar da buna katılırlar.

Sosyal Yardım

Hastane ve sağlık ocakları bir taraftan sağlık kurumları olmakla birlikte ihtiyaç sahiplerini parasız tedavi etmek noktasından aynı zamanda sosyal yardım kurumu sayılırlar. Bunlardan başka, doğum ve çocuk bakım evleri, süt çocukları ve kimsesiz öğrencilerin bakım evleri, kör, dilsiz ve sağırlar için kurumlar, yatılı öğrenci yurtları, ebe öğrenci yurdu, kimsesiz kadınların zorunlu oldukları çalışma saatleri esnasında çocuklarına bakacak kreşler, yatılı hastabakıcı hemşire okulu, sağlık koruma okul ve kurumları ve düşkünlerevleri bu sıradadır.

Bunların sayıları ihtiyaca oranla çok sayılmaz. Ancak Devletin mali kudreti arttıkça bu çalışma genişleyecektir.

Bakanlığın Merkez Örgütü

Bakanlığın bu görevleri yapacak örgütü şudur;

1. Sağlık koruma (Hıfzısıhha) İşleri Genel Müdürlüğü.
2. Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü.
3. Sınır ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü (bütçesi ayrıdır).
4. Mücadele Başkanlığı ve Müfettişlikleri.

İllerdeki Sağlık Örgütü

Her il merkezinde bir sağlık ve sosyal yardım müdürlüğü vardır. Emirlerinde birkaç doktor, ebeler ve küçük sağlık memurları bulunur. İlçelerde hükümet doktorları ve emirlerinde ebeler ve küçük sağlık memurları vardır. Bundan başka il, ilçe ve bucak merkezlerinde belediye doktorları, ebeleri ve küçük sağlık memurları bulunmaktadır.

Bunların hepsini Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı atar ve görevlerini denetler.

Sağlık Şurası

Son zamanda ülkenin, yüksek doktorlarından bir sağlık Şurası kurulmuştur. Görevi, bakanlığın ana sağlık işlerini görüşmek ve düzenlemektir.

Aile

Tanımı ve Önemi

Aile, büyük insanlık âleminin ahlaki ve sosyal düzen altında doğduğu en küçük kurumdur. Aile küçük usul ve düzen farkları ile bütün medeni toplumlarda aynı basit kurallarla oluşturulur. Ayrı koşullar altında doğmuş ve büyümüş kadın ve erkek toplumu temsil eden bir halk kitlesi huzurunda birbirlerine söz verdikten ve basit bir

sözleşmeyi imzaladıktan sonra karı koca olurlar. Nişanlanmanın ve evlenmenin usul ve kuralları yasada belirtilmiştir. Her ilgili bunu gerektiğinde okuyarak veya yörenin evlenme memuruna sorarak öğrenebilir. Evlenme memuru şehir ve kasabalarda belediye başkanları veya görevlendirmeye memur edecekleri kişi, köylerde de muhtardır. Her evlenmede erkek veya kadın 18 yaşını bitirmiş iki şahit bulunur. Evlenecekler bizzat bulunurlar. Vekil atayamazlar. Topluma, evlatlarına karşı bu yolda bir söz ve sorumluluk altına girmiş olurlar. Ailede karı koca eşit hakka sahiptir. Bir kere kurulmuş olan ailenin ölünceye kadar devamı ahlak ve yasanın doğruluğunu onaylaması altındadır. Devamı imkânsız olan veya bir onur meselesi halini alan durumlarda nikâhın bozulması zorunludur. Buna mahkeme karar verir. Karı koca ancak mahkeme kararıyla ayrılırlar.

Ailede Görev

Aile bir hayat arkadaşlığı olduğu kadar bir onur ortaklığıdır. Ailenin en önemli görevi çocukların terbiyesidir. Kısmen topluma ait olan bu görevde ailenin büyük payı vardır. Çocuklarını toplum ve milleti için faydalı olacak bir terbiye ile büyüten ve onlara onurlu bir isim bırakan aile mutlu ve huzurlu sayılır. Ana ve babalarının karşılıklı sevgi ve saygı ve samimi bağlılık duygularına şahit olan çocuklar için toplum terbiyesinin temeli kurulmuş demektir.

Baba, Ana ve Çocuklar

Baba, ailenin başkanıdır. Topluma karşı görev esas olmakla birlikte, bir aile babası bu sıfatla bütün ömrünce karısının ve çocuklarının mutluluğu ile yakından ilgisini korur. Aile ocağı babanın her sıkıntısını dinlendirecek bir neşe ve huzur kaynağı olmalıdır. Büyük, küçük ailenin bütün üyeleri babaya saygı ve minnettarlık duygularıyla bağlanmalıdır. Buna karşı baba en sıkıntılı zamanlarında karısından

saygı ve yardımını ve çocuklarından şefkatini esirgememek dayanıklılığını göstermelidir. Ana, yuvanın başkamdır. Aile üyelerinden hepsi mutluluğunu onun ince ve özenli ilgisine borçludurlar. Türkler *"ana hakkı"*nı büyük sayarlar. Bu çok yerinde bir görüştür. Çocuklar analarını sıcak bir saygıyla kucaklamalıdırlar.

Yasa, çocuklara kendilerine hayat sebebi olan, kendilerini besleyen, büyüten, okutup yetiştiren baba ve ananın mirasına sahip olmak hakkını da vermiştir. Bu haklar çocuklara, anaya ve babaya karşı çok derin bir görev de yükletir.

Baba, ana çocuklarını hayata hazırlamayı görev bilirler. Ancak hayata hazırlanmış çocuklar da ana, baba hakkını özveriyle çalışarak ödemelidir. Yoksa bu çağdan sonra kendini, ailesine sıkıntı veren bir yük halinde bırakmamalıdır. Bir de çocukların hayatta başarıları yalnız kendi şahısları için değildir, çocuklar yetiştikleri aile ocağının mutluluk, varlık ve özellikle onurunu yükseltmeyi birinci ve yüksek insanlık borcu bilmelidir.

Birden Fazla Kadınla Evlenmek

Cumhuriyet bu kötülüğü Türk toplumundan kaldırmıştır. Türkiye'de bir erkek yalnız bir kadınla evlenebilir. Ailede kadının onurunu çiğneten ve bu sebeple aileyi bir sevgi ve saygı yuvası halinden çıkaran birden fazla kadınla evlenmek trajedisi yurdumuzda artık tarihe karışmıştır.

Hastalara ve ihtiyaç sahiplerine yardım ve sevgi ile yaklaşım insanlığın en büyük ülküsüdür. Bir hastaya götürülen bir demet çiçek onun maddi sıkıntılarını kalbinden tedavi eder.

Milli Savunma

Önemi

İnsanlık, milli savunma önlemlerini zorunlu kılan görüşleri sakinleştirecek olgunluğu henüz bulamamıştır. Bu sebeple insanlık onur ve gururu ile yaşamak isteyen bir millet pürüzsüz bir bağımsızlık sahibi olmaya ve yalnız onurun değil, maddi rahat ve mutluluğun da birinci koşulu olan bağımsızlığı emin bulundurmak için milli savunma önlemlerine her önlemin başında görmek zorundadır.

Milli savunma düşüncesi, milli asaletin en yüksek göstergesidir. Yeterli derecede kuvvetli araçlarla savunulmasına hazırlanılmamış bir milli var oluş efsaneden ibarettir.

Türkiye Cumhuriyeti doğuşunda ve kuruluşunda olduğu gibi yaşayışında ve ileri gidişinde de bu imanın kuvvetine dayanmıştır ve dayanmakta devam edecektir.

Ordu

Milli Savunmanın kudretli ve şerefli aracı Ordu'dur.

Ordu, bir âlemdir! Çok çeşitli olan resmi ve özel sivil örgütlerimizle, girişimlerimizle manevi değerini artırmaya çalıştığımız milli varlığın, milli ülkünün ve milli duygunun kudreti ordunun varlığında yoğunlaşır; maddi şeklini alır.

Ordu bir okuldur. Onun büyük ve küçük her mensubu her şubede, her meslekte yükselmenin esası olan metotlu çalışmanın terbiyesi altındadır. Ordu bürolarının çalışması, bütün dünyanın en düzen-

li kar kuruluşları olan en büyük sanayi ve ticaret şirketlerinin bürolarına örnek olacak kapsamdadır.

Ordu güvenliğin ve düzenin simgesidir. Askerler, modern fabrikaların otomatik makineleri gibi çalışırlar.

Ordu, hayatın günlük dedikodularının üstündedir. Vefa ile karşılıklı sevgi ile büyüklere saygı ile donanmış yüce bir görev ve arkadaşlık duygusunun buharı orduyu sürekli ısıtır, onun bütün unsurlarını birbirine yaklaştırır, bağlar... İşte vatanın üzerinde dinlendiği ve yükseldiği temel bu tek parça granit parçasıdır. Vatandaşların orduyu sevmesi ona güven duyması ve saygı göstermesi gerekmektedir. Özellikle Türk ordusu buna layıktır.

Ordu Örgütümüz

1. Türkiye'de kara, deniz ve hava kuvvetlerinin hepsi birden orduyu meydana getirirler. Barış zamanında ordumuza Genelkurmay Başkanı kumanda eder.

Kara Ordusu

Kara ordumuz, piyade süvari, topçu, istihkâm ve fen sınıflarından ve ulaştırma gibi yardımcı sınıflardan oluşmaktadır. Bundan başka kara ordusunun havaya ve denize karşı savunma silahları ve araçları da vardır. Piyade sınıfının hafif ve ağır makineli tüfekleri, kolay taşınabilir küçük çapta topları vardır. Piyade neferi tüfek ve süngüsü ile silahlanmıştır. Yanında bombası, gaz maskesi, siper kazmak için kazma, kürek ve baltası da bulunur.

Süvarilerde de aynı silahlar bulunur. Yalnız süvari ata biner, süngü yerine kılıç veya mızrağı vardır.

Topçu sınıfı, silahın ağırlığına veya hafifliğine göre isim ve görev alır.

İstihkâm ve fen kıtaları ve yardımcı sınıflar bütün kara ordusunun ihtiyacını görürler. Kara ordusunda balon ve uçaklar da vardır.

Kara ordumuz üç ordu müfettişliği ile yönetilir. Barış zamanında dokuz kolordumuz ve üç müstahkem mevkiimiz vardır. Kolordular ikişer alaylıdır.

Deniz Ordusu

Harp gemilerinden, savunma önlemleri alınmış savaş limanlarından, ulaştırma gemilerinden meydana gelmektedir. Savaş limanlarının savunulması için hava araçları da kullanılır. Deniz kuvvetlerinin emrinde yerine göre deniz ve kara uçakları bulunur.

Hava Ordusu

Yerine getirecekleri göreve göre hızları ve silahları başka başka olan uçaklar, balonlar, hava limanları ve hava topçusundan oluşmaktadır. Savaşta vatan savunmasının sağlanması için kara, deniz ve hava ordularının her birinin içindeki çeşitli sınıflar ortak hareket ederler. Çalışmalarını belirli hedefler üzerinde birleştirirler.

Bunun gibi büyük askeri amaçların gerektirdiğine göre kara, deniz ve hava kuvvetlerimiz arasında da her zaman bir hareket birliği bulunur. Zafer için bu birlik esastır.

Yeni ordularda makine, kimya ve bakteriyoloji büyük rol almıştır. Orduların çarpışma araçları ilmen her gün biraz daha ilerlemektedir.

Milli Savunma Bakanlığı Bakanlığın Görevi

1. Barış zamanında: Milli Savunma Bakanlığı'nın görevi vatandaşları askerlik görevine çağırmak,* hizmette bulunan askerleri beslemek, giydirmek, silahlandırmak ve savaş zamanında toplanacak orduya gerekli olacak silahları, savaş gereçleri, cephaneyi, malzemeyi, elbise ve eşyayı hazırlamak, büyük savaşlarda kullanılacak cephaneleri ve

* Askerlik hizmeti hakkında gereken bilgi ve ayrıntı Medeni Bilgiler kitabının birinci cildinde yazılıdır.

eksilecek silahları tamamlamaya, bozulacak silah ve malzemeyi onarmaya yarar fabrika ve imalathaneleri yapmak, işletmek ve hazır tutmaktır.

Barış zamanında ordu savaş görevini yerine getirmeye ve savaşı yapmak için seferber olmaya hazır bulunmalıdır.

2. Seferberlikte: Savaş tehlikesi görüldüğü zaman Genelkurmay Başkanı'nın teklifi üzerine veya onun oyu ile Bakanlar Kurulu seferberlik ilanına karar verir. Bu kararı Cumhurbaşkanı onaylar. Seferberlik bütün milletin maddi ve manevi kuvvetlerini bir araya toplayarak zafer için hazırlanması demektir. Bu durumda resmi ve milli bütün örgüte düşen görevler bulunmaktadır. Medeni bir millet genel sefer ilan edildiği anda bütün iç anlaşmazlıkları bir tarafa bırakır, *"zafere hazır olmak"* hedefinin yüksekliği yanında bütün meseleler ikinci dereceye kalır. Ordunun bir kısmının seferber olmasına *"kısmi seferberlik"* denir. Bunun etkileri daha hafiftir. Sefer ilanında bakanlığın görevi barış zamanında hazırlanmış olan planları gereğince, orduyu bütün örgütü, silahları, malzemesi ve cephanesi ile tam zamanında savaşa hazırlamaktır.

3. Savaş zamanında: Bakanlık savaşta Başkumandanın göstereceği ihtiyaç ve esaslara göre ordunun subaylarını, neferlerini, silah, cephane, malzemesini, eşyasını, ulaşım ve savaş araçlarını sürekli yetiştirmek, tamamlamak ve arttırmakla yükümlüdür.

Bakanlık Örgütü

Barış zamanında Milli Savunma Bakanlığı'nın örgütü, diğer bakanlıklarda olduğu gibi bütçeye esas olan değişmeyen kadrolarla belirlenmiştir.

Bakanlıkta Milli Savunma Müsteşarının emrinde kara, deniz ve hava müsteşarları vardır. Her müsteşarlık kendi sınıfına ait daireler örgütü ile görevini yapar. Bunlardan kara ordusu örgütünü yazacağız. Diğerleri bununla karşılaştırılarak anlaşılır: Özel kalem, muhasebe, personel işleri, hukuk müşavirliği gibi diğer bakanlıklarda bulunan

örgüt kademeleri aynı göreve ve aynı kapsamla orduda da bulunduğu için bunlardan tekrar bahsedilmeyecektir.

Bakanlığın Kara Müsteşarlığına bağlı daireleri ve görevleri şunlardır:

1. *Ordu Dairesi:* Ordu kadroları, örgüt, silah altına asker almak, bırakmak görevlerini yerine getirir. İl ve bazı ilçe merkezlerindeki askerlik şubelerini bu daire yönetir. Sefer zamanında hizmete alınacak insanlardan başka hayvanların ulaşım araçlarını;

2. *Harbiye Dairesi:* Ordunun silah, cephane, yok etme ve her tür savaş araçlarını, araç gereçleri düzenler. Satın alır, yaptırır, sahibi olur. Yedeklerin (İhtiyatların) depolarını yapar. Bunların iyi durumda bulunmalarını inceler ve teftiş eder. Bozulanların onarılmasını sağlar. Gelişimi izler.

3. *Levazım Dairesi:* Ordu'nun yiyeceğini, içeceğini, giyeceğini, yerleşme ve çalışma eşyalarını, çadırlarını ve bütün malzemesini edinir ve tamamlar. Bunların savaş depolarını yapar. Ordu mensuplarının aylıklarını, yol paralarını düzenler. Savaş zamanında *"savaş teklifi"* olarak alınacak malzeme ve eşya meselelerini düzenler.

4. *Sağlık İşleri Dairesi:* Orduda sağlık meselesi olağanüstü öneme sahiptir. Özellikle seferberlikte ve savaş zamanlarında mikroplu hastalıkların yayılma tehlikesi büyür. Askerin sağlığını korumak görevinden başka önceden ayarlanmış ve gezici askeri hastaneleri, savaş alanlarında yaralıları alacak tüm sağlık (sıhhıye) bölüklerini hazırlamak ve çalıştırmak işleri vardır. Savaş esnasında çok önemli bir iş olan yaralıları toplamak ve tedavi etmek, barış zamanında sağlıkla ilgili malzeme ve ilaçlarını edinmek, savaş zamanı için depolar yapmak ve savaş zamanında bunları düzenli bir servis ile tamamlamak zorunludur.

5. *Veteriner İşleri Dairesi:* Bir orduda hayvan sağlığı ordunun hareket yeteneğine etkisi açısından olağanüstü öneme sahiptir. Hayvanları savaş zamanında iyi halde koruyamamak, zaferi tehlikeye düşürecek bir tehlike oluşturur. Daire, hayvan hizmetleri, hastaneleri,

tedavileri, ilaçları malzemesi ile ilgilenir.

6. *Fen ve Sanat Genel Müdürlüğü:* Orduda kullanılan savaşa ait her sınıf silah, cephane, makine ve aletlerin fen ve san'at açısından nasıl yapılması, nasıl işlemesi ve nasıl korunması gerektiğini belirler. Satın alınacakların şekillerini, özelliklerini ve koşullarını tespit eder ve alınırken son kontrollerini yapar.

Bu dairenin onayından geçmeyen ve belirlediği koşullara uymayan malzeme alınmaz, orduda kullanılmaz.

7. *Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü:* Ayrı bir bütçe ile yönetilir. Orduya gerekli olan her tür silah, cephane ve savaş malzemesini ülke içindeki fabrikalarda yapar ve onarır.

8. *Harita Genel Müdürlüğü:* Ülkenin ve ordunun ihtiyacına yarayacak harita, plan ve krokileri yapar, çoğaltır, dağıtır; ayrı bütçesi vardır.

Bunlardan başka yeni ve eski askeri binalar ve kışlalarla ilgilenen bir inşaat şubesi, askeri yasaların hazırlanması ve incelenmesi üzerinde çalışan bir yasa şubesi, ordudan çıkacakların işlemlerine bakan emeklilik şubesi, şehit ve malullerin işlemleri ile ilgilenen bir kayıplar şubesi, bir tercüme şubesi ve ordu subaylarına borç ve avans veren borç verme komisyonu vardır.

Yüksek Askeri Şura

Önemli ordu işleri hakkında ve Meclise yollanacak askeri yasa ve tasarılarla Milli Savunma bütçesi üzerinde inceleme yapmak, büyük kumandanların ataması işinde oy vermek görevini yerine getiren bir Yüksek Askeri Şura vardır.

Şuraya, Genel Kurmay Başkanı başkanlık yapar. Üyeleri Milli Savunma Bakanı, hizmetteki ordu müfettişleri ve hizmetten çekilmiş ordu veya kolordu kumandanlarından iki kişidir. Genelkurmay Başkanlığı'nın ikinci Başkanı Şuranın Genel Kâtibidir. Şura görüşmelerine gerektiğinde diğer bakanlar da katılabilirler. Bu takdirde Şuraya Milli

Savunma Bakanı Başkanlık yapar. Görüşmelerde bulunursa Başbakan ve gerekli gördüğü takdirde Cumhurbaşkanı Şuraya Başkanlık yapar. Şura her kış belirli süre için toplanır. İhtiyaç doğduğunda olağanüstü olarak toplanmaya davet edilir.

Türk ordusu, senin tarihini yüksek tutan, bugünkü varlığını koruyan, gelecek yolunu açan ve aydınlatan kutsal bir kahramanlık kurumudur. Askerleri sev!

Cadde ve sokaktan geçen asker kıt'alarını ilgi ve saygı duruşu ile seyret! Ordu senden hizmet istediği zaman malını, evladını ve kendini ver; ondan hiçbir şey esirgeme! Büyük milletlerin özel işareti budur.

Sonuç

"Medeni Bilgiler" bütün belgeleriyle bu kitapta görülmüş oldu. Böylece Atatürk'ün el yazılarıyla ispatlanmış konular, Onun fikirleri olarak tarihte yer alacaktır. Şahidi olduğum olayları benim çalışma payımı da belirterek açıklamış bulunuyorum. Böylece tarihi bir sorumluluğu yerine getirmekle mutluyum. Bu nedenle şunu da söylemek istiyorum ki, meslek hayatımın başlangıç yılında Atatürk ve arkadaşlarıyla bu konuları çalışmış olmak ve nihayet O'nun önerisi ile benim adıma bunların yayınlanması bana, sonraki yıllarda çalışmalarıma hız vermek için olumlu ve özendirici bir kuvvet niteliği sağlamıştır. Bu bakımdan gerek Atatürk'ün sağlığında yüksek öğrenimimi tamamlamak, gerekse O'nun ölümünden sonra doktora yaparak (1939) Üniversite kariyerimi bütün dereceleri ile normal süreleri içinde tamamlamak suretiyle mesleki vicdani huzura kavuştum. Bu nedenle kaydetmek isterim ki, Atatürk'ün ölümünden sonra yayın hayatımı üç konu üzerinde toplamış oldum.

Birincisi; Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet Dönemimiz ve İnkılâplarımız için Atatürk ile ilgili hatıra ve tarihi incelemeler

İkincisi; Fakülte öğretiminde işlediğim tarihi konular.

Üçüncüsü; ise Türk medeniyet tarihinden örnekler üzerinde tarihi incelemeler.

Bu yayınlarım Türkçe, Fransızca ve İngilizce dillerinde olmuştur.

Bu kitabın Türk Tarih Kurumu yayınları arasında çıkmasının ise, benim için ayrı bir değeri vardır. Çünkü bu medeni bilgiler konuları işlenirken tarihi meselelerde aynı zamanda Atatürk'ün ilgilendiği ve çevresindekileri aynı şekilde çalıştırdığı döneme rastlar.

Türk Tarih Kurumu da bu ilgi ve çalışmalar sırasında kurulmuştur.

Bugün Türk Tarih Kurumu, 1937'den beri üç ayda bir düzenli çıkan Belleten'i ve çeşitli serilere ayrılmış pek çok sayıda yayınları ve arkeolojik kazıları ile tarih alanında ülke içinde ve dış ülkelerde yeri olan ilmi bir kurumdur. Kurucusu ve yaşatanı Atatürk olan bu kurumun yayınları arasında, O'na ait elimde bulunan bu belgeleri yayınlamakla tarihi bir ödevi yerine getirmiş olduğuma inanıyorum.

30. ölüm yıldönümünde Atatürk, düşünceleriyle aramızda yaşamaktadır. Yurdumuzu parçalanmaktan kurtaran ve birliğe götüren milli hareketimizin, Kurtuluş Savaşımızın Ellinci yılında Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün devlet hayatı ile ilgili fikir ve düşüncelerini, bir yıldönümü armağanı olarak sunuyorum.

MEDENİ BİLGİLER

Prof. Dr. Afet İNAN'ın ATATÜRK'ün el yazılarından yayına hazırladığı Medeni Bilgiler, Türk Milleti'nin el kitabıdır. Genç Cumhuriyetin kökleşmesi ve kalıcılığı için **Mustafa Kemal ATATÜRK**'ün yaşadığı deneyimden, geçmiş kültürümüzden ve dünya siyasi yaşamından yararlanarak kaleme aldığı bu bilgiler iki kitap halinde hazırlanmış ve **Türk Milleti'nin** başucu kitabı haline getirilmiştir.

Birinci kitapta, **Millet, Devlet, Cumhuriyet, Vatandaş-Devlet-Vatandaş ilişkileri, Seçim, Vergi, Ceza, Askerlik, Ordu üzerine**; ikinci kitapta ise **Anayasa, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yasa, Bütçe, Siyasal Partiler, İçişleri,Belediyeler, Köyler, Memurlar, Adalet** gibi bölümlerle vatandaşlara, bir millet olarak bağımsız ve insanca yaşayabilmesi için gerekli olan bilgiler aktarılmıştır.

Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'ne ve **Mustafa Kemal ATATÜRK**'e niçin bu kadar çok saldırıldığını kavrayabilmek için **Medeni Bilgiler** çok önemli bir kaynak. Çünkü çağdaş ve bilimsel saptamalar, öngörüler, bağımsızlık tutkusu ve insanların eğitimi için ayrılan bütçe oranlarının büyüklüğü, yapılmak isteneni ve sonuçta ulaşılacak hedefi çok net açıklamaktadır. Bu da çağdaş ve insanca yaşanan tam bağımsız bir ülkedir.

Medeni Bilgiler bize bu yol haritasını en ince detaylarıyla anlatıyor. Mutlaka okunmalı ve başucu kitabı yapılmalıdır.

ISBN 978-605-4425-00-6

GÖL KİTAP YAYINCILIK

9 786054 425006

www.golkitap.com

TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM YAYINLARI

www.toplumsalhaber.com